

71836

T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI PROGRAMI

RUMİ MOTİFİN KÖKENİ

(Doktora Tezi)

9302 HATİCE AKSU.

DANIŞMAN: PROF. DR. SELÇUK MÜLAYİM.

İSTANBUL 1998.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz

1. GİRİŞ.....1-2

1.1. Konunun Niteliği.....2-3

1.2. Kaynak ve Araştırmalar.....4-8

1.3. Terminoloji.....9-17

1.4. Metod ve Düzen.....17-19

2. KÖKEN TARTIŞMALARI

2.1. Hayvan Çıkışı.....19-29

2.2. Bitki Çıkışı.....30-34

3. KATALOG

3.1. Orta ve Uzak Asya.....35-102

3.2. Önasya.....103-110

3.3. Ege ,Akdeniz.....111-124

3.4. Avrupa.....125-145

3.5. Erken İslam.....146-133

4. TİPOLOJİ

4.1. Kronolojik Dizi.....160-162

4.2. Yöresel Farklılıklar.....162-164

4.3. Formel Tipoloji.....164-165

5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

5.1. Rumi'nin Kökenleri.....166-168

5.2. Kültür Çevrelerinde Ön Tipler.....168

5.3. Tipolojik Sonuçlar.....169

5.4. Sonuç.....169

Bibliyografya.....170-178

Resim Listesi.....179-182

Resimler

1.GİRİŞ

Süsleme insanlık tarihinin herhangi bir noktasında ve kültür çevresinde görülebilmektedir. İlk çağlardan itibaren topluluklar halinde yaşayan insanların temel eğilimlerinden biri olan süsleme, mağara duvarlarında veya kayalar üzerinde görülmeye başlar, çiziliş amaçları ne olursa olsun, bu tutum insanların sosyal ihtiyaçlarından biri olarak görülmektedir. İnsan topluluklarının zaman içerisinde toplum, boy ve ulus olma sürecini yakalamaları, süslemeyi ülkelerin milli karakterlerini taşıyan, o ülke insanların kendine has zevk ve duyguların şekillenmesi olarak ortaya çıkarır.

Kültür ve sanat unsurları ile birbirine bağlanan ve şuuruna varan fertlerin meydana getirdiği uluslar, dünya üzerinde güçlü sanat eserleri ve kültürler oluştururlar. 2500 yıllık tarih devresinde Eski Dünya'nın her yerinde Türklerin var olduğu görülür. Bu var olmanın yoğunluğu ve hızı eski devirlerin güç şartları içerisinde dikkat çekicidir. Altay'lardan kalkılıp diğer Türk ülkelerinin yurt edinilmesi insanlığın tarihi maceralarından biridir. Orta Asya kaynağı yeni Türk ülkeleri için bitip tükenmez bir merkez olmuş ve bu merkez asırlarca kendini oradan beslemiştir. Türk süsleme sanatının en eski örneklerini, Türklerin tarih sahnesine çıktıkları ilk devirlerden itibaren bu coğrafi konumlarda görmeye başlarız.

Bu araştırmada rumi motifin hazırlayıcı ilk örneklerinin görülmeye başladığı ilk dönemden, 10.yy'a kadar sınırladığımız ve bu konuda Asya'yı merkez olarak seçtiğimiz örneklerin yanı sıra, aynı tarihi dönem aralığındaki diğer kültürlerin sanatsal gelişmelerindeki ilk örnekler ele alınarak incelenmiş ve rumi motifin kökeni araştırılmıştır.

Rumi motifin köken araştırmalarındaki ayrıntılara girmeden önce ilgili kaynak ve araştırmalara, terminolojik sorunlarla çalışmamıza yol gösteren araştırma ve metod üzerinde durmanın gereğine inanıyoruz.

1.1. Konunun Niteliği

Türk sanatının hemen hemen her döneminde görülen ve daha çok "arabesk" adıyla tanınan karmaşık şekiller bütünü içinde, çok sayıda bitkisel formlar, özel ve önemli bir yer tutar. Arabesk, palmet gibi, rumi'ye verilen türlü isimler ileride tekrar ele alınarak tartışılacak, hayvansal veya bitkisel oluşumu ile birlikte, rumi'nin köken arayışının yanı sıra, usta çırak ilişkisi içerisinde gelişen devirden devire günümüze aktarılan klasik sanat terimlerinin önemi üzerinde durulacaktır.

Başlangıçta daha soyut nitelikte olan, XVII. yüzyıla kadar gelindiğinde giderek naturalist bir nitelik kazanan bitkisel formlar, arasında şakayık, lale, hançer yaprak denen saz yaprağı gibi doğal türlerin yanı sıra, aşırı derecede üsluplaştırılmış bazı örneklere de sık sık rastlanır. Bu tip örneklerin doğadaki kaynağı, kültürel kökeni çoğu zaman belirsizdir ve uzmanlar arasında tartışma konusudur. Örnekler üzerinde, hayvansal bir çıkışa bağlandığı düşünölen rumi motifin, bitkisel formlar adı altında isimlendirilmesi çelişki oluşturmaktadır. İspanya'dan Hindistan'a kadar yayılan ve yüzlerce türü olan rumi motif de söz konusu tartışmalı formlardan biridir. Bazen bir hayvan kanadı veya vücudu, bazen de karmakarışık bitkisel formlar halinde "karşımıza çıkan "bu motifin "rumi" adıyla anılması kökenini yeterince aydınlatmadığı için, islam sanatının bu temel süsleme öğesi bugün bile sırrını ele vermiş deđildir¹.

¹ Selçuk Mülayim;"Rumi Motif"Thema Larousse,C.6,İstanbul 1983,s.234.

İslamiyetin kabulü ile hayvansal görünümünü tamamen kaybetmiş olan rumi motifi, bitkisel bir yapılanmaya bağlayacak hiç bir ipucu yoktur. 13. ve 14. Yüzyıllarda Anadolu Selçuklu eserlerinde bir çok örneğın hayvanlarla birlikte uygulanması bu düşünceyi doğrular niteliktedir. Bazı yazarlar rumi'yi bir üslup türü olarak kabul etmişler, bazıları ise desen tekniğinde kullanılan temel unsur olarak görmekte yetinmişlerdir.

Rumi'nin; penç, yaprak, bulut gibi diğer motiflerle birarada kullanılmakta oluşu motife temel unsur sıfatı kazandırır. Diğer taraftan aynı motifin, süsleme sanatının her dalında müstakil kullanıldığını görüyoruz. Bu sebeple kompozisyon tipleri arasında rumili desenin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu da rumiye bir üslup sıfatı kazandırır.

Diğer motif guruplarıyla birlikte kullanılan rumi'yi, bir hatayı ile aynı sap üzerine çizemeyiz. Rumi motifleri diğerlerinden ayrı bir şebeke üzerine yerleştirmek mecburiyeti vardır. Bu özellik onun bağımsız bir üslup veya tarz, içinde geliştiğini doğrular. Netice olarak rumi, zengin ve itibarlı kullanılış nedeniyle hem üslup , hem de süsleme sanatının temel bir unsuru kabul edilir².

İslam sanatında baştan sona var olan ve her ülkede görülen rumi, zaman zaman araştırmacılar tarafından ele alınmış, bu motifin ortaya çıkışı, geliş yeri ve kökenine de kısaca değinilmiştir. Tezimiz, rumi'nin kaynağını araştırmak üzere planlanmış, bu motifin, İslami devir öncelerine inen ön tipleri, elde edilerek konu bu boyutlarda derinleştirilmiş, köken tartışmaları ve ilk örnekler üzerinde ayrıntılı olarak durularak klasik İslam tezyinatı öncesine ait kanıtlar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

² İ.A. Birol, Çiçek Derman; **Türk Tezyinini Sanatlarında Motifler**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1991, s.179-181.

1.2. Kaynak ve Araştırmalar.

Rumi motif ile ilgili yayınlanmış çeşitli makalelerin ve tezlerin haricinde kitap ölçeğinde araştırma yapılmamıştır. Rumi konusunu esas alan ikisi yüksek lisans, biri sanatta yeterlik tezi olmak üzere üç tez hazırlanmıştır. Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümünde, yapılan iki tezde Konya Yöresi XIII.yüzyılın ilk ve XIII.yüzyılın ikinci yarısı olmak üzere iki bölümü ihtiva etmektedir³.

Konya Yöresi XIII.yy'ın ilk yarısındaki Selçuklu Rumi Motifleri (**Mimari'de Çini ve Taş İşçiliği**), 1994 yılında Nevin Ünsür tarafından tamamlanmıştır. Anadolu Selçuklularına ait Konya yöresindeki cami, mescit, medreseler, türbeler, kervansarylar ve saraylar incelenmiş, rumi motif örnekleri çizilerek tespit edilmiştir. **13.yy'ın İkinci Yarısında Konya Yöresindeki Mimari Eserlerde Görülen Rumi Motifleri** isimli ikinci bir tez 1994 yılında Güray İbrahim Çırakman tarafından tamamlanmıştır. Tez 13.yüzyılın ikinci yarısında, başlangıç örnekleri gelişim örnekleri, dönem sonu örnekleri olmak üzere üç bölüme ayrılmış, Karatay Medresesi, Sırçalı Mescid, Sahip Ata Cami, İnce Minareli, Sadrettin Konevi, Beyhekim Mescidi, Beyşehir Eşrefoğlu Cami incelenerek örnekler tespit edilmiştir. Rumi motifin, Konya'da 13.yy yapılarında görünüşü üzerinde yapılan bu iki araştırma, önemli bir boşluğu doldurmakta ve

³ A:Nevin Ünsür; **Konya Yöresi XIII.yüzyılın İlk Yarısındaki Selçuklu Rumi Motifleri(Mimari'de Çinive Taş İşçiliği)**, Marmara Üniversitesi,Sosyal Bilimler Ens. Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı, yayınlanmamış,yüksek lisans tezi, İstanbul 1994.

B: Güray Çırakman; **13.Yüzyılın İkinci Yarısında Görülen Mimari Eserlerde Görülen Rumi Motifleri**,Marmara Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü,İstanbul 1994.

görünüŖü üzerinde yapılan bu iki araŖtırma, önemli bir boşluğu doldurmakta ve rumi'nin gelişim sürecindeki bir kesiti tesbit edebilmek üzere atılmış önemli adımlardır. Diğer yüzyıllar için de aynı çalışmaların yapılması, rumi motifin gelişim sürecinin belirlemesi ve dönem karakterlerinin ortaya çıkması açısından önem taşımaktadır. Biliyoruz ki, rumi motifi ilk örneklerinden itibaren değişik coğrafyalar üzerinde yüzyıl karakteri ve yapısal yöre farklılıkları göstermektedir.

Mimar Sinan Üniversitesi ,Geleneksel Türk El Sanatları Bölümünde hazırlanan, **Rumi (Tarihi, Çeşitleri ve Gelişimi)**, isimli tez Münevver Öztürk tarafından, 1998 yılında tamamlanarak, çok geniş bir alanı kapsayacak şekilde hazırlanmıştır⁴. Rumi'nin Uygurlar'dan başlayarak 19.yüzyıla kadar olan zaman dilimi içerisinde tezhib, çini, kalem işi, taş, maden gibi bütün materyaller üzerinde araştırılması, motifin köken sorunu ve yöresel farklılıklar boyutundan çok, yararlı bir katalog niteliği taşımaktadır.

Rumi motif ile ilgili çeşitli yayınlar motif kitapları içerisinde, bölümler halinde veya rumi adı altında incelenmiştir. **Türk Tezyini Sanatlarında Motifler**⁵ isimli İnci Birol ve Çiçek Derman 'ın hazırladığı kitabın sayfa 179-184 sayfaları arasında rumi, motif olarak incelenmiş, rumi'nin çizim kuralları, çeşitleri örneklendirilerek gösterilmiş, ruminin tanımlanmasında terminolojik sorunlar üzerinde durulmuş ve kökeni konusunda tespitler yapılmıştır. Cahide Keskiner'in **Türk Motifleri** isimli kitabında rumi, 5-42 sayfaları arasında incelenmiş, çeşitli örnekler üzerinde rumi'nin, "hayvansal kökenli olduğu" üzerinde durulmuştur.

⁴ Münevver Öztürk; "**Rumi (Tarihi,Çeşitleri ,Gelişimi)**, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Geleneksel Türk El Sanatları yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul 1998.

⁵ İ. A. Birol, Çiçek Derman; **Türk Tezyini Sanatlarında Motifler**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Geleneksel Türk El Sanatları yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul 1998. Vakfi, İstanbul 1991,s179-184.

Yine Azade Akar ve Cahide Keskiner'in, **Türk Süsleme Sanatlarında Desen Ve Motif** isimli kitabında rumi, sayfa 18'de kısaca anlatılmış ve 34-35-36.sayfalarda çeşitli yüzyıllardan örnekler gösterilmiştir.⁶ "Rumi Motifler ve Rumili Desenlerde Çizim Kuralları " isimli Birsen Gökçe'nin **Antika** dergisi sayı 34' deki makalesinde, rumi motifin tanımı ve çizim kuralları üzerinde durulmuş,rumi kompozisyonun oluşturulma safhaları ve kuralları çizimlerle anlatılmıştır⁷.

Cahide Keskiner'in "Süsleme Sanatlarımızda Rumi" isimli makalesi, **Antika** dergisi sayı 34'de yayınlanmıştır. Makalede rumi motifin kökeni ve tarihi gelişiminde ilk arayışlar üzerinde durulmuştur, Bezeklik freskinde su ejderindeki rumi'nin ilk örnek (9.yy) olduğu belirtilmiştir⁸. Oysa rumi formunun birkaç yüzyıl daha eskiye indiği bizce belirlenmiştir ki, bu konu ileriki bölümlerde ele alınacaktır. Makalede rumi'nin çizim kuralları üzerinde de durulmuştur. Fakültelerin, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dallarında Türk tezhib ve süsleme sanatı ile ilgili olarak hazırlanan tezlerde rumi motife Türk süsleme sanatının başlıca motiflerinden biri olması dolayısıyla değinilmiş ve çizimleri yapılmıştır⁹.

Süheyl Ünver 'in çeşitli makalelerinde ruminin hayvansal kökenli olduğu hakkında görüşleri ve rumi motif çizimleri yer almaktadır.¹⁰

⁶ Azade Akar ,Cahide Keskiner; **Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif**, Tercüman Sanat Kültür Yayınları:2, İstanbul 1978,s.18.

⁷ Birsen Gökçe; "Rumi Motifler ve Rumili Desenlerde Çizim Kuralları" **Antika** S.34, İstanbul ,s.30-38.

⁸ Cahide Keskiner; "Süsleme Sanatlarımızda Rumi" **Antika** s.34, İstanbul ,s.19-29.

⁹Bu tezlerden bazı örnekler şunlardır;

Metin Nevzat; **Topkapı Sarayı Müzesinde Selçuklu Devrine Ait Tezhibler**, İ.Ü.S.T.Lisans Tezi,İstanbul1977; Emine Günaydın; **XV.ve XVI.Yüzyıl Türk Tezhibi**, İ.Ü.S.T.Lisans Tezi,1974; Esin Toksöz; **İstanbul Kütüphane ve Müzelerinde Fatih Devri Tezhip Sanatı**, İ.Ü.S.T,Lisans Tezi,İstanbul 1975; Süda Özkol; **XVI.Yüzyılın İkinci Yarısı Tezhib Sanatı**, İ.Ü.A.S.T.S, Lisans Tezi, İstanbul 1975.

¹⁰Süheyl Ünver ;"Selçuklularda ve Osmanlılarda Resim, Tezhib, Minyatür," **Türk Tarihi Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri**, Seri:II, No.11,İstanbul 1934,s.3,Süheyl Ünver,Sivas Tıp Sitesi, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını:4,Sivas,1980,s.26-32.

Sultan Abdülaziz'in emriyle 1873 Viyana sergisi için, Montani Efendi, Bogos Efendi, Chacian et Maillard tarafından hazırlanan **Usul-i Mimar-i Osmani** adlı eser rumi motifi bitkisel kökene bağlayan önemli bir kaynaktır. Fakat kitapda rumi'nin bitkisel görünümünden önce motifin hayvansal kökene dayandığı ve bunların zaman içerisinde koybolduğunu söylemesi, rumi'nin hayvanal kökenin savunulmasına Celal Esad Arseven'den önce önemli bir kaynak oluşturmuştur¹¹.

Hamza Gündoğdu, "**İkonografik Açından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler**" isimli makalesinde palmet ve rumi'nin ana vatanı olarak eski Mısır çevresini göstermektedir.¹² Palmet motifin orijini bakımından doğru olmakla birlikte ,rumi motifin ana vatanın Eski Mısır olduğu görüşü tartışmalıdır.

Sevgi Kutluay Küçük, "Sanat Tarihi Terminolojisinde Lotus ve Palmet" başlıklı bildirisini, **Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri'** nde sunmuş, burada lotus ve palmetin tanımlanmasındaki kavram kargaşasına dikkat çekilmiştir. Palmetin "bir sapın iki tarafında, simetrik uzunca yapraklardan oluşan bitkisel bezeme motifidir, ve Mezopotamya uygarlıklarından başlayarak tüm çağlarda ve üsluplarda görüldüğü ifade edilmektedir¹³. Sevgi Kutluay Küçük'ün bildirisinde, palmet motifinin kavram kargaşasına neden olan farklı düşünceleri ifade etmeye ve motiflerin kökeni ve ikonografisi de ele alınarak tanımlara açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Palmet motifi bu tanımlardan ele alınarak, Türk sanatına etkisi ve yöresel yapı farklılıkları incelenirse, özellikle Türklerin Orta Asya'dan Ön Asya'ya inmeleriyle karşılaştıkları yeni kültürlerin etkisi ve kendi ülkelerinden getirdikleri

¹¹ Montani Efendi, Bogos Efendi, Chacian et Maillard; **Usul-i Mimar-i Osmani** ,Viyana 1873.

¹² Hamza Gündoğdu; "İkonografik Açından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar** " Güner İnal'a Armağan, Hacettepe Üniversitesi , Ankara 1993, s.197-211.

¹³ Sevgi Kutluay Küçük; "Sanat Tarihi Terminolojisinde Palmetler" , **Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildiri Özetleri**, 7-10 Mart 1994, s.44-45.

göçebe yaşam tarzı kültürü ile oluşturdıkları sentez daha iyi değerlendirilerek bu bağlamda rumi ve palmet ayrımı yapılarak, bitkisel ve hayvansal menşeli iki motif karakteri belirecektir.

Başlangıcından Bugüne On Bin Türk Motifi Ansiklopedisi isimli motif kitabında, 161,162,163, 214, 215, 292, 293. sayfalarda rumi palmet, kıvrık dal ismi ile çeşitli yüzyıllardan motifler örneklenmiş, fakat isimlendirilmelerdeki karışıklıklar giderilememiştir¹⁴.

Boğaziçi Üniversitesi, Arkoloji ve Sanat Tarihi Bölümünde Ali Uzay Peker'in hazırladığı "**The Double-headed Eagle of the Seljuks, a Historical Study**" isimli tezinde ruminin çift başlı kartaldan çıktığı tezini savunmaktadır. Kültigin'in baş heykelinde bulunan kartal figürlerinde rumi motif ile olan bağlantısı çizimle gösterilmiştir. Rumi motifin hayvansal kökenli bir motif olduğu bir anlamda kabul edilse de, Ali Uzay'ın tezi doğruluk göstermekle beraber, rumi'nin köken çıkışının çift başlı kartal olduğu tartışmalıdır¹⁵.

Rumi motif ile ilgili olarak bu yayınların dışında, çeşitli ansiklopedilerde motifin tanımlaması yapılmış, bitkisel veya hayvansal kökenli olduğu konusunda açıklamalar bulunmaktadır¹⁶.

¹⁴ Ali Alparslan, v.d., **On Bin Türk Motifi Ansiklopedisi**, (Tarihsiz).

¹⁵ Ali Uzay Peker; **The Double-Headed Eagle of the Seljuk, a Historical Study**, Boğaziçi Üniv. Arkeoloji ve Sanat Tarihi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, s.48.

¹⁶ Türk Ansiklopedisi; "Tezhib ve Tezhibcilik maddesi", C.31, s.160-161; Celal Esad Arseven, "Türk Bezemeleri", **Sanat Ansiklopedisi I**, s.236; Uğur Tanyeli; "Rumi" maddesi **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1992, s.204; M.Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih ve Terimleri Sözlüğü III**, İstanbul 1983.

1.3. Terminoloji

Bildiğimiz gibi sanat, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran, özel zevk ve duyguların yansımaları, şekillenmesidir, insanların güzeli yaratma ve bulma tarzını ortaya koyan kültür unsurudur. İnsanoğlu barınır, beslenir, sosyal ve ruhi ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. Bütün bu ihtiyaçlarını karşılarken ,güzeli yakalamak yeni güzellikleri yakalamak ister. Bunun neticesinde ortaya sanat eseri sanat faaliyeti çıkar. Her milletin sanat faaliyeti ayrı bir karakter taşır, ayrı bir şekilde ortaya çıkar. Söz, mekan renk, ışık, şekil anlayışı ve zevki, toplumdan, topluma değişir. Bir toplumun fertleri bu anlayış ve zevk bakımından da birbirlerine benzerler. Demek ki sanat, bir toplumun müşterek zevkinin ifadesidir. Süsleme sanatını bütün unsurlarıyla birlikte bu tanım çerçevesinde bakmak durumundayız. Ne rumi nede lale motifi bunun dışında tutulamaz.

İleride etraflıca ele alacağımız üzere "rumi"nin kelime manası, "Anadolu'ya ait" demektir. Roma İmparatorluğunun hüküm sürdüğü ve İran yaylalarına kadar uzanan Anadolu Yarımadası'na Diyar-ı Rum denmesi gibi bu motifede bu isim yakıştırılmıştır. Rum kelimesi, Doğu Romalılarından bahsen bir ayet dolayısıyla Kuran-ı Kerim'in 30. suresine, Arapça'da "o" sadası yerine "u" sadası kullanıldığı için, "Rum" adının verilmesi neticesi, kelime Türkçe'ye de bu şekilde girmiş ; Doğu Roma İmparatorluğunun toprağı olan Anadolu "Diyar-ı Rum", buraya bağlı şahıs ve konular da "Rumi" olarak isimlendirilmiştir. Konya'yı başkent yapan Selçuklu devletine "Selacık-i Rum" yani Anadolu Selçukluları denmesi de aynı nedene dayanır. Mevlana Celaleddin-i Rumi, Eşref-i Rumi Sultan-ı Rumi (Selçuk hükümdarı), İklim-i Rum (Roma diyarı, Anadolu), rumi motifi hep bu anlamda kullanılmıştır¹⁷.

¹⁷ Nevin Ünsür; **Konya Yöresi XIII.yy'ın İlk Yarısındaki Selçuklu Rumileri**, Mar.Üniv.Sos.Bil.Ens.Gel.Türk.El.San.Böl. yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 1994, s.16.

Ferit Develioğlu' nun Osmanlıca Ansiklopedik Lügatı'nda ise , "süsleme (tezhîp) sivilize edilmiş yaprakları andıran ve umumiyetle zıd kıvrımlı iki parçacıktan, bazen tek parçadan ibaret olan motiflerle bir göbeğe bağlı olarak spiral kıvrımlar halinde yapılan süsleme nevi ve süslemedeki motiflerden herbiri " ,denilerek¹⁸, ruminin kelime anlamı hakkında açıklama yapılmıştır. Türk süsleme sanatlarının başlıca motiflerinden olan rumiler ,başlangıcından günümüze kadar, yazma eserlerde olduğu gibi, çini, kumaş, taş ve ahşap gibi bütün süsleme alanlarının vazgeçilmez bir örgesi olmuş, özellikle Anadolu Selçukları tarafından geliştirilerek, bu dönemde bolca kullanılmaları nedeniyle "rumi" deyimini almıştır denilmektedir. Bu motife aynı zamanda "Selçuki" adı da verilmektedir¹⁹. Türk tezyinatına ilgi duyan gazeteci Ebuzziya Tevfik Bey (1849-1913)'in de bu kargaşayı önlemek için yazılarında, rumi yerine "türki" denilmesini teklif ettiğini, merhumun torunu Ziyad Ebuzziya Bey nakleder. Aynı endişeyle , Celal Esad Arseven de rumi motifine "Selçuki" ismini veriyor²⁰. Bu tanımdaki "Selçuki " terimi de ayrıca tartışılmalıdır.

Gelibolu'lu Mustafa Ali, *Meva'idü'n-Nefa'is Fi Kavâdil-Mecalis* adlı eserinde Osmanlı cemiyeti hakkında malumat verirken sanatkarlardan suret resmi yapanlar ve diğerlerini , "Alelhusus ki nakkaş dediğimiz Siyeh Kalemde ve Rumi ve Hatai", ifadesiyle ayırır. Ruminin ayrı biri üslup olarak belirtilmesi yanında rumi kelimesinin geçtiği ilk yazılı eserin de bu olduğunu görüyoruz²¹.

¹⁸ Ferit Develioğlu; "Tezhîb"maddesi, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat* ,Ankara 1970,s.1331.

¹⁹ Cahide Keskiner; *Türk Motifleri*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul ,s.5.

²⁰ Birol İnci, Derman Çiçek, a.g.e., s.182'den Celal Esad Arseven, "Bezeme", *Sanat Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul, s.238'den (Türk bezemelerinden hayvani şekillerin mücerret şekle istihalesinden gelme yani selçuki örge.)

²¹ Gelibolulu Mustafa Ali; *Meva'idü'n-Nefa'is Fi Kavâ'idü'l-Mecalis*, İst. Üniv. Ed. Fak. yayını no:679 , İstanbul 1956, s.88'den

" El faslu sani ve işrin

Esnafi -Ehl-i Harf Beyanıdır.

Şair ve edebiyatçı Gelibolu'lu Mustafa Ali bu eseri III.Murad'ın emriyle H.995-1586' da kaleme aldığını yazar. Neşredilen nüshanın ise Raif Yelkenci tarafından tesadüfen bulunmuş olduğu ve 17.yy'a tarihlendiği tahmin edilmektedir²². Bursa Orhan Gazi kütüphanesi 1214'de kayıtlı ikinci bir Meva'idü'n-Nefa'is fi Kavadil-Mecalis nüshası ise 1951 yılında tesbit edilmiştir.

Rumi isminin geçtiği tarihi belli ikinci bir yazma eser ise, İstanbul Üniversite Kütüphanesi , T.5461'de kayıtlı bulunan 1097 H.(1685) tarihli **Gazneli Mahmud Mecmuası**'dır. Devrin hükümdarı Sultan IV. Mehmed'e takdim olunmuş olan bu eseri XVI. yüzyılın meşhur kaatî'ı ustası Bursa'lı Fahri çalışmıştır. Mecmuanın "şemse" cildinin iç kapağında, ta'lik hattıyla san'atkar tarafından çepeçevre yazılan ve :

Zer ü ziverle zeyn olmuş bu bir cild-i musanna'dır.

Bunun mislinde cild olmaz,aceb pür nakş ü zibadır.

Nümayan oldu tarhında bu cildin san'at-ı Mani

Hakikatle bakılsa,belki andan dahi a'ladır.

Ki-zira bunda Fahri, san'atında dahi fahirter.

Oyulmuş hurde rumiler ve güller, böyle berca.....

beyitleriyle başlayan uzunca manzume tezhîp sanatında kullanılan eski terimleri göstermesi, bu arada "hurde" rumiyi kaydetmesi bakımından mühim bir kaynaktır Res.1,²³.

Gelibolu'lu Mustafa Ali'nin eserinde, nakkaş dediğimiz siyah kalem, rumi ve hatai şeklinde üç ayrı sanat teriminin kullanılması, 16.yy'ın sanat hayatı hakkında

Sayfa 88;....Hakkı namu u nemk şekli suret bulmaya yani ki kullu musavvirin fi'n-nari mucibince hatta liyakatları mukarrer olup değmesi gayrinin reng ve hileden kurtulmaya. Alehusus ki nakkaş dediğimiz sayir Siyeh kalemde ve Rumi ve Hatayi. Bir kar resminde mümtaz olanlar olmaya.Çehrekeşan olan musavvirler zümresi ola.Eğer ki herzümrenin tişergerleri.Onmadıklık evzanın endişegerleri."

²² Gelibolulu Mustafa Ali; a.g.e s.II.

²³ Uğur Derman:"Gazneli Mahmud Mecmuası",**Türkiyemiz**,S.14,İstanbul 1974,s.18.

tartışmaya değer konuları ortaya çıkarmaktadır. Biz tezhib çalışanlara müzehhib,minyatür çalışanlara ise nakkaş deniliğini biliyoruz. Ancak elimizdeki kaynaklar yepyeni sorular ortaya atıyor. Topkapı Sarayı Hazine 2153-2160 'da kayıtlı yazma eserlerde gördüğümüz siyah kalem ifadesi minyatür çalışanlarına verilen genel isimmiydi ? Yoksa siyah kalem bir üslup muydu? Rumi kelimesinin tek başına kullanılması atölye çalışmalarının yapıldığı 16.yy.'da yalnız rumi çalışan sanatkarların varlığını mı ortaya koymaktaydı? Aynı şekilde hatalı üslubu çalışan sanatkarlar mı vardı? Ayrıca bu üç üslubun çalışanlarının nakkaş olarak isimlendirilmesi de, tartışmaya değerdir.

Netice olarak, ruminin, zengin ve itibarlı kullanılış sahasında hem üslup, hem de temel unsur kabul edildiği anlaşılıyor. Çeşitli araştırmalarda rumi'nin kökeni tartışılırken bu motife kaynaklık eden hayvan figürleride doğal olarak gündeme gelmiştir. Bu yolda görüş ileri süren Azade Akar, Cahide Keskiner , Çiçek Derman en eski rumi formununun , Uygur'da olduğunu ileri sürmekteysede çok kısa olarak değindiği Asya kurgan buluntularında bile bu motifin tarihini Uygur değil fakat birkaç yüzyıl geriye , Hun buluntularına kadar indirmenin daha doğru olacağı anlaşılmaktadır. Türklerin İslamiyetten önce kullandıkları tezyinat motiflerinden Ak ve Kara gibi iki ilkenin soyut kavramı görülür diyerek Celal Esad Arseven, içiçe girmiş rumi motifini tanımlamaktadır. Bu Çinlilerin Tai-ki'sine, yani iki helozona bölünmüş çemberimsi diyagrama karşılıktır (Res.134) ,²⁴. Yin-Yang adı verilen bu motif eski Çin veya iki nedenin sembolüdür²⁵. Zıtlıkları temsil eder , tıpkı cennet ve dünya, karanlık ve aydınlık, kadın ve erkek , etki ve tepki gibi. Tibet objelerinde çok

²⁴ Celal Esad Arseven; **Türk Sanatı**, Cem Yayınevi, İstanbul (Tarihsiz), s.41.

²⁵ Henry Martin;L'art Chinoys,Paris 1929,s.39.

kullanılmaktadır²⁶.Ayrıca Mevlana Müzesinde bulunan 51 No'lu mesnevideki durak gülerinde kullanılan kuş motifinin üst kısmında Tai-ki motifi yer almaktadır (Res.142). Tai-ki motifi, badem rumiye benzemesi açısından önem taşımaktadır.

Burada bir başka nokta üzerinde de önemle durulması gerekiyor. Bir üslup veya süsleme tarzını ifade etmek maksadıyla, XVI.ve XVII. yüzyıl Avrupasında ortaya atılan arabesk terimine sık sık rastlanıyor²⁷. Bu kelimenin lugat manası "Arap tarzı, tuhaf karmaşık bir süsleme tarzıdır²⁸. Rumi'nin durumu kadar, karmaşık bir süslemeleri özetlemek üzere ortaya atılan "arabesk" de ayrıca tartışmaya açıktır.Rumiler batı dünyasında yanlış olarak "Arabesk "adı ile de, bilinirler . "Arabesk" terimi, Türk dili içinde yer almasından çok önce, 19.yüzyıl Avrupasında yaygın ve yerleşik bir kimlik kazanmıştı. Avrupalıların İslam süslemelerine "arabesk" adını vermeleri, o kültürün, doğuyla olan tarihsel ilişkileri ve karşılaştıkları durumları kendilerince adlandırmaları bakımından doğal bir tutumdur. Fakat üç yüzyıldır alışılan biçimde tanımlanması düşündürücüdür. Çünkü bugünkü sanat tarihi araştırmalarına göre,Kuzey Afrika'dan Semerkand'a, Anadolu'dan Yemen'e kadar uzanan bir coğrafya içindeki İslam süslemelerinin "arabesk" terimiyle tanımlanamayacağı çok açıktır.

Kesin tarih verilme bile, terimin, 19. Yüzyıl başından itibaren, sözlüklerde yer almaya başladığı görülür. Bu sözlüklerin en tanınmış olan olanı, Sanat Kamusu'ndaki "Arabesque" maddesinde Celal Esad Arseven şu bilgileri vermektedir. "Arap usulü tezyindeki gibi grift dal ve şekillerden ibaret şekli tezyiniye. Nebati şekillerden alınmış olanlara da tesadüf olunur. Arab yolu dahi denilir. Arab usulü tezyinesindeki arabeskler

²⁶ Valrae Reynolds,Amy Heller;Catalogue of the Newark Museum Tibetan Collection Vol.I,Introduction,The Newark Museum Newark New Jersey,1983 (2.edition),s.74.

²⁷ Oleg Grabar; **İslam Sanatının Oluşumu**, Türkçesi Nuran Yavuz, Hürriyet Vakfı Yayınları,İstanbul 1988,s.145-158.

²⁸ Birol İnci, Derman Çiçek; A.g.e.s. 182'den Selçuk Mülâyim, **Sanat Tarihi Metodu** , İstanbul 1983, s.108.

ekseriya hendesi şekillerden alınmıştır. Nebati şekillerden alınmış olan tezyinata da tesadüf olunursa da nebati arabeski en ziyade Türkler kullanmıştır. Binaenaleyh, bunlara arabesk demek ecnebi tabirdir. Bu tabiri ancak Arabların istimal ettikleri girift eşgali hendesiyeden ibaret tezyinata tahsis etmek gerekir. Türklerin öteden beri istimal ettikleri şekillere arabesk denir,bunlara arabesk demek doğru değildir" ²⁹.

Yukarıda yer alan görüşler birkaç bakımdan ilgi çekicidir. Öncelikle arabesk Araplara bağlanır. Daha sonra, Arap süslemelerin aslında geometrik şekillerden kurulu olduğu, bitkisel süslemelerin daha çok Türkler tarafından kullanıldığı söylenerek bitki süslemelerine bu adın verilmesi daha doğrudur denir. Ne var ki geometrik süslemelerin Arablara bağlanmasında yanlıştır. Çünkü, Selçuklu-İran tuğla mimarisinde görülen geometrik örneklerin bolluğu ve zenginliği, bu konudaki ustalık ve becerilerin yalnız Arablara ait olmadığını gösterir³⁰.

Semra Ögel, palmet motifi, nebati örnekler sınıflandırması içerisinde rumi, lotüs ve akantüs ile birlikte sınıflandırmaktadır. Sasani devrinde, antik palmet stilize edilmekte, sonraları Selçuklu devrinde tam şeklini bulan üç bölümlü tip hazırlanmaktadır. Rumi denilen çatallı,ucu sivri yaprağın da, palmet gibi çok çeşitli şekilleri Anadolu eserlerinde tespit edilebilir , diyerek,bitkisel tanımlama içine almaktadır³¹.Batılı sanat tarihçilerinden Ernst Kühnel'in rumiyi " arabesk" ismi adı altında isimlendirmesi ve rumi motife, ilk örneklerin çıkış noktasını, bir başka deyişle prototiplerin görüldüğü kültürel çevreyi göz önüne almadan rumi denilen yaprak, yani arabesk adını vermesi, pek doğru gözüküyor. Arabesk tezyinatın geometrik tezyinatı da kapsamından dolayı olsa gerek , Kurt Erdmann rumi motifi, arabeskin

²⁹ Selçuk Mülayim;"Türk Süsleme Sanatında Arabesk Problemi" Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi II, İzmir 1983, s.76'dan Celal Esad,Sanat Kamusu,s.21.

³⁰ Selçuk Mülayim; a.g.e;s.76.

³¹ Semra Ögel; Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı,T.T.K.B. Ankara 1989,s.75.

ifade edemeyeceğini düşünmüş ve rumiye "çatalı yaprak" ismini vermiştir³². Sanat tarihçileri palmeti tanımlarken iki farklı motifi aynı isim altında tanımlamaktadırlar. Sanatkarların "tepelik rumi" dedikleri ve simetrik iki ruminin birleşmesinden meydana gelen rumi, palmet olarak isimlendirilmektedir. Ayrıca Anadolu Selçuklu eserlerinde görülen ve Mısır süslemelerinde palmiye ağacına benzeyen beş dilimli motif de palmet ismi veriliyor. Palmetin sözlük anlamı, hurma ağacı, palmiye ağacının yaprağı veya dalı, zafer alameti olarak açıklanmaktadır³³. Hakkında bunun gibi çeşitli yorumlar yapılmış olan rumiyi lotus çiçeğine benzetenlerde olmuştur³⁴.

Rumi, palmet, arabesk ve münhaninin ifade kargaşası günümüzde devam etmektedir. Tepelik, orta bağ, ayırma rumi gibi kompozisyon elemanları olan rumi çeşitleri elbette 4. ve 5.yy. 'larda veya milattan önceki dönemlerde bu isimler adı altında süsleme içerisinde kullanılmıyordu. Rumi motife, rumi isminin hangi sebeble ve ne zaman verildiğini kesin olarak bilmiyoruz. Köken araştırmamızda motifin asıl çıkışına kaynaklık eden Orta Asya coğrafyası üzerinde ise "islami" olarak isimlendirildiğini gördük ,fakat rumi'nin klasik isimleriyle ve kompozisyon kuralları ile yüzyıllar boyu, çeşitli dönem farklılıklarına rağmen aynı kurallar içerisinde üslup karakterini koruduğunu biliyoruz.

Rumi terimi tarihteki anlamıyla sadece Anadolu'yu çağırırsa da ,bu adla anılan motif Selçuklulardan önce Karahanlı, Gazneli, Abbasi, Res.124, Res.125, Res.126, Endsülüs Res.137, Res.138 ve Fatimi süslemelerinde sık sık uygulanmış,

³² Palmet,lotus,rumi üzeride yazılan bu görüşler,Semra Ögel ile yapılan görüşmeden alınmıştır, (22/4/1998 İst.Tek.Üniv.) Semra Ögel, palmet motifinin , rumi motifi isimlendirmede yakıştırma olarak kullanıldığını ifade etmiştir.

³³ Redhouse İng.Türkçe Sözlük;"Palmet"; Hurma ağacı; palmiye, hurma ağacının yaprağı veya dalı; zafer alameti; zafer pal.mate,-mat.ed; aya şeklindeki,elsi,palmat İst.1989,s.695.

³⁴ Azade Akar, Cahide Keskiner; Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul 1978,s.19.

Osmanlı döneminin sonlarına kadar varlığını sürdürmüştür. O halde terimin etimolojik kökenini Anadolu'ya bağlayacak hiçbir güvenilir ipucu yoktur.

Türk toplulukları arasında sevilerek kullanılan ve İslamiyet'in kabulüne kadar hayvan mücadele sahneleri ile birlikte görülen 9.yy. sonundan itibaren üslup ve kompozisyon bütünlüğü göstererek klasik halini almaya başlayan rumi motif, Türk sanat zevkinin ve kültürünün ürünü olarak devam etmiştir. Türkler'in İslamiyeti kabulü ile rumi terimi Anadolu ismini almakla birlikte, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış bu motif, bulunduğu ülkelere ve devirlere göre de farklılıklar göstermiştir.. Türk'lerin İslamiyeti kabul etmesinden sonra İslamiyetin süslemesinin belki de tek formu olarak İspanya'dan , Hindistan'a kadar bütün İslam dünyasında benimsenmiş evrensel bir üslup olarak gelişme göstermiştir.

Rumi adı verilen form,tombulca, bir virgül şeklinde gövde ile bunun sivri ucuna bağlanmış bir yuvarlak şekilden oluşur. Bazen iki parça halinde çatallanır ve bazen de damarlarla dilimlenen gövde çeşitlemeleriyle genel tanımın dışına çıkar, rumi motifi uzar ve garip şekiller biçimler alır. Dekorasyonda kompozisyon geneli sarmaşık dallarını andırmakla birlikte, tek başına bir rumide asıl hissedilen şey, hayvan tasvirlerine özgü, saldırgan, ürkütücü, ısırğan ve kıvrım kıvrım dolanan hareketlerdir. Ayrıntılarda çevik hareketlerle biçimli dönüşler yapan hayvansı bir karakter kendini belli eder. Böylesine bir şekilde, bitkiden çok hayvan; yılan, ejder belki de ismi en eski masallara konu olmuş başka efsane yaratıkların karakteri yansır³⁵. İncir Han süslemelerinde görülen rumiler bunu en güzel şekilde vurgulamaktadır Res:135.

Bugünkü uygulamacıların tezhibte kullandıkları adlandırmaların kaynağı belli olmadığı gibi özgünlükleride, tartışmalıdır. Ancak, bir anlaşma kolaylığı sağlamak

³⁵ Mülayim Selçuk; "Rumi Motifin Zoomorfik Kökeni", Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara 1989, s.178.

üzere bu terminolojiyi günlük kullanımda ister istemez benimsiyoruz. Rumi motifleri kompozisyonlarda kullanılmış oldukları yerlerin özelliklerine göre çeşitli isimler alırlar. Sarılma (piçide) rumi, sencide rumi, hurde rumi, üç iplik rumi, ayırma rumi gibi. Sencide rumi: Süslemede bir kıvrıma bağlı yaprak motifinin kıvrımının mukabil tarafına konulan ikinci motifin adıdır.

Sarılma rumi: Farsça sözlük anlamı ,bükülmüş ,kıvrılmış anlamındadır. Piçide rumi olarak da kullanılır. Rumi motifin üzerinde karşılıklı gelecek şekilde kıvrılmış, bölümler, motife bu anlamı kazandırmaktadır. Sarılma rumilerin özellikle 16.yy. Kanuni döneminde en güzel örneklerini görüyoruz.

Hurde rumi: Rumi motifin ,iç bünyesinde ,tohumları yerine,küçük rumilerle bezenmesine hurdeleme denir.

Ortabağ rumi: Rumi kompozisyonlarda iki hattın gelerek, ayrı yerlerde bağlayıcı olarak kullanılan motiftir.

Üç iplik rumi: Genellikle bordürlerde kullanılan üç hat üzerinde rumilerin dolanmasıyla meydana gelen süsleme çeşididir.

Ayırma rumi: Kompozisyonlarda paftaların ayırmak için kullanılır R.5.

Katalog çalışmamızda karşılaştığımız, ilk örnekleri rumi'nin yalın hali,badem rumi olarak isimlendirdik.Aynı şekilde Celal Esad Arseven bu şekildeki rumileri badem rumi olarak isimlendirmiştir³⁶.

1.4. Metod ve Düzen.

³⁶ Celal Esad Arseven; *Les Arts Decoratifs Turcs*, (Tarihsiz),s.60.

Rumi motifin köken arayışı, geniş bir coğrafyayı ve yüzyıllar sürecindeki araştırmayı gerektirmektedir. İslamiyet öncesi Türk sanatının , özellikle Hunlar'ın karanlık bir dönemi kapsaması,bu dönemi içeren araştırmaların sınırlı olması çalışmalarımızı etkilemiştir. Ulaşabildiğimiz yayınlardaki örneklerden, bulabildiğimiz en eski tarihli örnekten başlayarak 9.yy sonuna kadarki bulgularla çalışmamız sınırlandırılmıştır. Rumi motifin gelişmesi bu yüzyıllar içerisinde takip edilmiştir. Daha sonraki dönem örnekleri ile bağlantı kurularak, rumi motifin sürekliliğine kısaca değinilmiştir.

Çalışmamız boyunca karşımıza çıkması kaçınılmaz sorunları ve dağınık ayrıntıları şu başlıklar altında yoğunlaştırmaya çalıştık. Rumi motifin tanımlanmasında hayvansal veya bitkisel çıkışlı olduğu konusundaki çeşitli fikirler tartışılmıştır, rumi'nin terminolojik araştırılması yapılmış, bulunan en eski yazma eserdeki terminolojik bulgulara ulaşılmıştır. Batılı ve Türk sanat tarihçilerinin rumi motif tanımlamaları üzerinde durulmuş, günümüzde Türk sanatını uygulayarak çalışanların rumi motifin kökeni üzerindeki düşüncelerinde yer verilerek rumi'nin yeniden tanımlanması ve kökeni tartışılmıştır. Asya ağırlıklı örneklerde köken arayışı yapılarak, Önyasya, Ege, Akdeniz, Avrupa, Erken İslam çevrelerindeki sanat eserlerine bakılarak motifin çıkış kaynağı bu çevrelerde de aranmıştır. Çalışmamızın katalog bölümünde 123 eser bulunmaktadır. Eserler tek tek incelenerek rumi motif çözümlenmeleri yapılmış ,tarhi dönemi ve yöresel benzerlikleri incelenmiştir ve bu inceleme tespit edilen 261 rumi motif arasında oluşturulmuştur.

Tipolojik olarak üzerinde çalıştığımız rumi motifler üç bölümde değerlendirilmiştir. Kronolojik dizi bölümünde ilk örnekten başlanılarak 9.yy.'ın sonu 10.yy başına kadar getirilmiştir. Yöresel tipolojide her bölge kendi içerisinde kronolojik olarak ele alınmış ve ilk örnekten en eski tarihli örneğe göre değerlendirilmiştir. Formel

tipolojide ise rumi motif ana tipler ve alt tipler olarak ele alınmıştır. Altı ana tip ve bunların yedi alt tipleri tespit edilmiştir.

2. KÖKEN TARTIŞMALLARI

2.1. Hayvan Çıkışı

Yüz ölçümü 44.391.163 km. olan Asya kıtasını oluşturan, ana karanın tamamı (Endonozya adaları hariç) kuzey yarım kürededir. Kuzeyde Buz Denizi, doğuda Büyük Okyanus, güney'de Hint Okyanusu ile sınırlanmıştır. Kıtanın batı sınırı pek belirgin olmamakla birlikte, kuzeyden güneye doğru uzanan Ural Dağları, Emba nehri, Hazar Denizi, Kura ve Ryon ırmakları, Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi Süveyş kanalı ve Kızıldenizin Asya kıtasının batı sınırını meydana getirdiği kabul edilmektedir. Asya kıtasının Avrupaya en çok sokulduğu bölüm, kültür ve sanat akımlarının batıya doğru aktığı Anadolu yarımadasıdır.

Bugüne kadar Asya'nın Prehistorya, Protohistorya ve tarih devirlerinin Türk bilim adamları tarafından yeterince incelenmemiş olması batılı bilim adamlarına bağlı kalınmasını gerektirmiştir. Yabancı bilim adamlarının yaptıkları çeşitli araştırmalarda Türklerin ilk yurdu olarak, Altaylar bölgesi, Baykal Gölü'nün doğusu, Mançurya, Güney Moğalistan, Kuzeybatı Asya, Aral Gölü muntıkası, Tanrı dağları (Tiyan-Şan) gibi, çok çeşitli bölgeler tarif edilmiştir³⁷.

Türk bilim adamları ise , Tanrı Dağları ve Altay Dağlarından, Baykal muntikasına kadar olan toprakları, Türklerin ilk yerleştikleri yerler olarak kabul

³⁷ Yaşar Çoruhlu; **Türk Resim Sanatında Hayvan Üslubu**, (Mim. Sin. Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı , Türk İslam Sanatları Programı Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 992, s.17'den Dietrich Secel, **The Art of Buddhism**,(Çev. Ann E.Keep), Methuen-London 1964, s.165.

etmektedirler. Türkler hangi bölgeyi ,ilk yurt edinmiş olurlarsa olsunlar ,kısa sürede bütün Asya kıtasına yayılarak Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'ya kadar uzanan çeşitli bölgelerde devlet kurmuşlar ,büyük bir medeniyet meydana getirmişlerdir.

Asya kıtasında prehistorik devirlerden günümüze kadar, Türklerin yaşadıkları bölgeler "Orta Asya " ve "İç Asya" tabiri adı altında anılmıştır ³⁸ . Türk Sanat Tarihi'nde önemli bir rol üstlenen Hayvan Üslubu'nun (Türk Bozkır Sanatı'nın) geliştiği yerler Altay, Sayan, Tanrı dağları mıntıkası ve Ordos (İç Moğolistan) bölgeleridir. Bozkır Sanatı hususunda önem arzeden bir diğer bölge, Karadeniz'in kuzeyindeki Bozkır kuşağını ihtiva eden İskit topluluklarının yaşadığı geniş alanları kapsamaktadır³⁹.

Türk sanatının kaynaklarından birini teşkil eden "Hayvan üslubu" sadece doğada var olan, bildiğimiz hayvanları değil; fantastik yaratıkları da içeren bir üsluptur. Geniş yayınları konu alan bu üslubun, M.Ö.7. yüzyıldan sonra belirli bölgelere kazanmış olduğu şekil ve stil özellikleri birbirinden kolayca ayırdedilebilmekle birlikte, bu tarzın ikonografik kaynağı henüz aydınlanmış değildir. Özellikle prototip sayılan örneklerin kronolojisi her zaman tartışmaya açık kalmıştır. Bu nedenle artışımacıların çoğu, Kafkasya (Kuban, Maykop) Ordos, Luristan bölgeleriyle, İskit, Kimmer ve Sarmat buluntularını esas alarak, başlangıç noktası unutulmaya terk edilmiş fakat, gelişme çizgisi bakımından bir anlamda artık düze çıkmış bir üslubun tanımlanmasını tercih edilmiştir. Bu üslubun çok daha eski zamanlara kadar indiğini kabul eden, söz gelimi Buzul Çağı'ndaki izlerini arayan bir kaç yazar (J.Strzygowski tipik bir örnektir) kısa, kopuk, anlaşılması güç ifadeler ve arkeolojik

³⁸ Yaşar Çoruhlu ; A.g.e.s.19'dan Jeannine Auboyer; *Le Trone et son Symbolise Dans l'Inde Ancienne*, Paris 1949, s.109.

³⁹ Yaşar Çoruhlu; A.g.e.s.20'dan Annemarie Von Gabin "**Renklerin Sembolik Anlamlar**", s.167-8. (Çev.Semih Tezcan), Ankara Üniv. Dil Tarih Coğrafya Fak.Türkoloji Dergisi, C.3,Ankara 1968.

buluntulara dayanamayan notlar halinde konuya değinmişlerdir⁴⁰. Hayvan üslubu, eski ve Orta Çağ boyunca, Britanya adaları Mezopotamya'ya kadar uzanan bir kuşak üzerinde sık sık karşımıza çıktığı gibi, Güneydoğu Asya, Çin ve İskandinav ülkelerinde de önemli örnekler vererek, adeta bir coğrafi alanlar zincirini tamamlar. Daha iç bölgelerde Karadeniz'in kuzey kıyıları, Urallar ve Sibirya'daki buluntu merkezlerini oluşturduğu istasyonlar da dikkate alınırsa , yayılma alanlarının jeohistorik konumu, bu üslubun Orta Asya kökenli olabileceği izlenimini vermektedir. Bir veya birkaç merkezden çıkarak, M.Ö.8. veya 7.yüzyıldan sonra ; kavimler göçü, ticaret veya bazı faktörlerin etkisiyle çevre ülkeler yayılmıştır⁴¹.

Hayvan üslubunun "Hun" kavimleriyle doğrudan doğruya ilgili olduğu bugün herkes tarafından kabul edilmiştir; yalnız şimdiye kadar gelişmiş hayvan üslubunun tarihi çok yeni, yani M.Ö. 2. yüzyıla yahut daha sonraya koymaktadırlar. Fakat B.Karlgren tarafından yapılan yeni araştırmalar, bu üslubun M.Ö.600' lerde doğrudan doğruya bronz sanatına temsil edebilecek kadar gelişmiş olduğunu göstermektedir. Shang devrinden en yeni buluntular, hayvan üslubunun silah sanatını hiç olmazsa, M.Ö.14. yüzyılda tamamen gelişmiş olarak mevcut olduğuna şüphe bırakmamaktadır. Avrupa litarütüründe hayvan üslubuna ekseriya "İskit" üslubu denir.

Hayvan üslubu en azından M.Ö. 600'den beri, eski Çin bronz kültürüne kuvvetle tesir etmektedir. Bu doğrultuda kuvvetli bir hayvan üslubu gelişmekte ve tamamen yeni şekiller ve yeni tezyinat meydana gelmektedir. Binicilik sanatının Çin'e girmesiyle koşum takımının ve arabaların madeni kısımlarında hayvan üslubunun tatbik edildiğini görüyoruz. Bunlar önce mevcut olmayan şeylerdi. Bu yeni sanat, yalnız Çin'de kalmayıp, Güney Çin'e ve Çin Hindistanı'na gitmiş, fakat Japonya'ya

⁴⁰ Selçuk Mülayim; "Kuzeyde Geyik Kültü ve Hayvan Üslubu'nun Doğuşu" Sanat Tarihi Dergisi VII, Ege Üniv.Ed.Fak.Yayını, İzmir 1994, s.163.

⁴¹ Selçuk Mülayim; A.g.e., s.165.

girmemiştir⁴². Bozkırda gelişen "hayvan üslubu" unun Orta Avrupaya ve Ön Asya'ya kadar yayılması ve uzun zaman kullanılması, bu anlayışın yalnızca süslemek için yapılmadığını gösterir. Tabiat üstü kuvvetlere karşı eğilimlerden ortaya çıktığına göre, hayvan üslubunun ana doğuş sebebi dindir. Hayvanların tasvir ediliş tarzı, bozkırların hareketli ortamına göçebelerin gördükleri, yararlandıkları ya da korktukları hayvanları algılama biçimleriyle ilgidir. Benzeri hayat tarzını yaşayan topluluklar bu hayvan figürlerini de benzeri şekilde algılar, sanat objelerinde, birbirine benzer şekilde yansıtırlar. Bu yargı en azından Asya için geçerlidir.

Kaynakların verdiği bilgilere göre Türk topluluklarından Hunlar'ın ve Göktürk'lerin tek tanrılı bir dine sahip olduklarını ayrıca aralarında güneş, ay, yer, su ve atalar kültürünü de kuvvetle yaşadıklarını öğreniyoruz. Bozkırın ağır şartları içinde yaşayan en eski Türk topluluklarında atalarından kalma inançları dolayısıyla, vahşi hayvanlarla mücadelelere ve çeşitli bitkilere karşı ilgi duymaları, bazı inançları ortaya çıkarmıştı. Bu ortamda vahşi hayvanlar, öncelikle yırtıcı kuşlar, ilahi birer haberci şekline bürünmüştü ve şamanların yardımcısı olmuşlardı. Bozkır kültürüne bağlı topluluklarda kahramanların ya da şamanların hayvan biçimine girdiklerini bilmekteyiz. Macar bilim adamı A.Alfoldi, insanın hayvana dönüşme arzusunun nedenini, kendini kovalayan düşmandan saklanma zorunluluğundan kaynaklandığını yazar⁴³.

Hunlar'a ait kurganlardan edindiğimiz bilgiye göre, dağ koyunu ve koç, Yer Tanrısı'na sunulan bir hayvan olması dolayısıyla sık sık kurban edilmişti. At ise Gök Tanrı'ya kurban edilirdi⁴⁴. Bazı pirimitif topluluklar, geyiklerin ve yabani domuzların

⁴² Wolfram Eberhard; **Çin Tarihi**, Ankara 1987, s.69.

⁴³ Nejat Diyarbakirli; "Türk Sanatının Kaynaklarına Doğru" **Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II**, İst. Dev. Güz. San. Aka. Yay. s. 152'den A.Alfoldi, "Die themorphe Weltbetrachtung in den hochasiatischen Kulturen" **Archaologische Anzeiger**, Berlin 1931.

⁴⁴ Nejat Diyarbakirli ; **Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1993, s 14.

çene kemiklerini evlerine asarlar ve böylelikle kemiklerin içindeki ruhların yaşayanları kendine çekeceğini sanırlardı. Böyle bir uygulama İç Asya'nın "hayvan üslubu" sanatının orjini bakımından önemlidir. Sir James G.Frazer eseri "Altındal" da hayvan üslubunun ilk defa kemikleri kullanmakla başladığı teorisini bu örneklerle destekler⁴⁵. Takip etme ve edilme, en eski Hun sanatında sık sık tekrarlanmıştır. Hayvan vücutlarındaki tez ve süratli, hareketler,geriye, dönük baş, bu fikri bilhassa belirtir⁴⁶. Yarı insan ,yarı hayvan veya yarı bitki gibi ya da doğrudan doğruya fantastik yaratıkla,yahut da insan ve hayvan arasında bir mahluk totemizimin bir sonucuydu. Yani atalara tapmak ve bunun sonucunda bir takım şeylere inanmaktı. Netice olarak bu inançlar doğrultusunda kullandığı eşyaları ve yaşadığı ortamları süsleme ihtiyacı hissediyordu.

Erken devirde, bir başka deyimle İslami inançların, etkilerinin henüz sanat üzerine yansıtmadığı dönemlerdeTürk sanatının tematik eğilimi zoomorfiktir.Daha çok hayvanlar ve fantastik yaratıklar dünyasında dışa vuran vahşi canlılık,bitip tükenmek bilmeyen çekişme, kazanma ve kaybetme kavramlarını da beraberinde getirmektedir.Asıl anlatılmak istenen şey,sınırsız isteklerine ulaşmak üzere,insanın sonsuz zannettiği enerjisini kullanmaya çabalaması;anlatma yöntemi ise büyük ve karanlığın içine gizlenmiş olan güçler karşısında direnen bu enerjinin hayvanlar tarafından temsil edilişidir. Bu devrenin büyük ruhsal çöşkularını sanata geçiren üslup bu yüzden "hayvan üslubu" adıyla anlatılmaktadır. İşte bu üslup İslam'la tanışıp, inanç sisteminin içine dalınca, hayata ve insana dair bütün ilişki ve kavramların bir başka

⁴⁵ Nejat Diyarbekirli;"Türk Sanatının Kaynaklarına Doğru" Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II,İst.Dev.Güz.San.Aka.Yay.s.151'den J.G.Frazer,The Golden Bough.New York, The Macmillan, Co.,1935.

⁴⁶ Nejat Diyarbekirli; A.g.e.,s.115.

türlü olduğunu anlar. Hızını kaybeder, yeni inanç sisteminin mesajına kulak vermek üzere yavaşlar ve durur⁴⁷.

Tabiattan aldığı gücü ve ışığı sanatkar ,bundan sonra islam inancından ve tasavvufi eğitimin etkisiyle gönül aleminden almaya başlar. Sanatçı bu çerçevede güzelliği yaratan değil, keşfeden adamdır. Çünkü sanat zaten var olan bir niteliği, güzelliği araştırmaktır. "Güzellik" objektif bir nitelik olmadığına göre,sözgelişi güzel bir ağacın resmini yaparak yahut kelimelerle tasvir ederek güzele ulaşılmaz.Ağaç sadece bir işarettir, güzelliğe bu işareten hareketle ulaşmak gerekmektedir. Duygularımızla kavradığımız güzel ağaç, biz farkında değildir ama, sürekli değişme halindedir ('ol ' emriyle sürekli yeniden yaratılmaktadır). Gerçek güzellik,ağacın değişen niteliğinde değil, değişmeyen özündedir. Bu öze ancak soyutlama (tecrit) yoluyla ulaşmak mümkün olabilir. Soyutlamanın ilk aşaması stilizasyondur. Stilizasyon (üsluplaştırma) ,objeyi sadeleştirip şematize etmektir. Bütün varlık aynı mutlak hakikatin tezahürü olduğuna göre,sayırsız objede dağılmak yerine, belirli objelerden hareket etmek ve onlar üzerinde derinleşmek daha doğrudur. Bu yaklaşım ,müslüman sanatçıyı kaçınılmaz olarak şematizme götürür. Bunun doğurduğu tekdüzelikten de çeşitleme (tenevvü) yoluyla kurtulmaya çalışmıştır. Gerçek bir sanatçı, yaptığını asla tekrarlamaz⁴⁸.

Şeytanın efsunkar davetlerine karşı koyarak dış dünyanın cazip, fakat gelip geçici şekillerden kurtulmaya çalışan müslüman sanatçı, eriştiği en son noktada nesnelere direnişni büsbütün kırarak bir yandan arabesk'e, bir yandan hat sanatı'na, bir yandan da bütün bu sanatları biraraya getiren mimari'nin dış dünya ile hiç bir ilgisi bulunmayan soyut formlarına ulaşmıştır.Eğer dikkatle incelenirse, din dışı kabul edilenler de dahil, bütün İslam sanatlarının temelinde, tasavvufi anlamda bir arayış

⁴⁷ Mülayim Selçuk;"Rumi Motifin Zoomorfik Kökeni",Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirirleri ,Ankara 1989, s.177.

⁴⁸ Beşir Ayvazoğlu; Aşk Estetiği, İstanbul 1993, s.192.

geriliminin, yani aşk'ın var olduğu görülecektir⁴⁹. Böylece rumi motif hayvansal mücadelelerin dinamiziminden farklı bir boyuta geçer ve dalların kıvrımlarında ahenk ve uyum arayışına girer.

Bu motifin lugat manasının Anadolu, kökeninin Orta Asya olduğu, ve muhtelif hayvan formlarından kaynaklandığı ileri, tezhip sanatında meydana getirilen formlar ve kompozisyonlar açısından başlı başına bir üslup olduğu bilinen bir gerçektir. Bu motif kendine ait bir hat üzerinde belirli kurallar çerçevesinde, sanatkarın yaratma gücüne bağlı olarak, sonsuz çeşitlilikle uygulanabilmektedir. Süsleme sanatındaki bir kompozisyonda rumi hatları, kendi kanallarında bitkisel motiflerle karışık olarak kullanılabilirdiği gibi, kendine ait formlar içinde de kullanılmaktadır. Rumi motifleri bitkisel kompozisyonlarla beraber kullanıldığı halde onlardan bağımsız bir motif karakteri de göstermektedir. Böyle olmasına rağmen kompozisyondaki bütünlüğü ve çeşitliliği sağlayan en önemli elemandır⁵⁰.

Ondördüncü yüzyıla kadar rumi üslubu ile yapılmış süslemelerin çoğunda hayvanları tanımak mümkündür. Girift, kıvrık yollar üzerinde, tavşan, balık, kuş örnekleri açık seçiktir. Çiçek dalları ile rumi yolları hep ayrı kanallarda dolanıp, hiç bir zaman birbirlerinin yollarına karışmazlar. Zamanın akışı ve zihniyet gelişmelerinden olsa gerek, kuşların kafaları, hayvanların ayakları kuyrukları vb. ayrıntılar kaybolunca, rumiler klasikleşmiş, yalın hallerine bürünmüşlerdir. Onbeş, onaltı ve onyedinci yüzyıllarda köklerini belli etmeyecek kadar katı stilize şekillerde

⁴⁹ Beşir Ayvazoğlu; A.g.e,s.36.

⁵⁰ Hatice Aksu : **Anadolu Selçuklu Tezhip Sanatı ve Osmanlı (Klasik Dönem) Tezhip Sanatının Mukayesesi**, (Mim. Sin. Üniv. Güzel Sanatlar Fak. yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 1992,s.99.

görülürler. Ancak onsekizinci yüzyıldan itibaren Batı etkileri ile tamamen değişmeye başlarlar ve bazı hallerde yaprak ve bitkisel görünüm alırlar⁵¹.

Rumi motifinin günümüze gelen en erken örneği Uygurlar'a ait IX-X. yy da yapılmış olan Bezeklik fresklerinde bir su canavarının kanadında yer aldığı, rumi üzerine yazılmış çeşitli makalelerde rumi'nin ilk örneği olduğu ileri sürülmektedir. Burada görülen şekil daha sonraki yüzyıllarda çok sıkça rastlayacağımız rumi formunun klasikleşmiş örneklerindedir, oysa daha erken örneklerin bulunduğunu biliyoruz. Orta Asya'da yaşayan Türkler' in hayvanlara karşı büyük bir ilgi duyduğu bilinmektedir. Çoğu kez hayvanları kuvvet, bereket, kötülük, iyilik gibi çeşitli kavramların sembolleri olarak kabul etmişler, bu motifleri aynı amaçla bir çok sanat eserinin teması olarak kullanmışlardır. Özellikle Noin -Ula ve Pazırık kurganlarından çıkarılan Hun 'lara ait çeşitli eşyaların üzerinde hayvan figürlerinin bolca işlenmiş olduğu dikkati çeker⁵². Kahramanlık, kuvvet, bereket mertlik, bağlılık gibi değerlerin sembolü sayılmış olan hayvan, sanatkara da ilham kaynağı olmuştur.

M.Ö.I.binde Kuzey Çin'de yaşayan Asya Hunlar'ına ait Güney Sibirya'da, Altay dağları eteklerinde, Pazırık'ta Rus arkeoloğu Rudenko tarafından açılan kurganlarda, M.Ö.III.ve IV.yüzyıldan kalma eşyalar ele geçmiştir. Leningrad Hermitaj Müzesi'nde saklanan bu eserler arasında halı kumaş , renkli keçe, applike örtüler (Resim:11-12) üzerinde sık sık hayvan figürlerine rastlanır⁵³ .Ayrıca bu belgelerdeki desenlerde ,rumi motifin "hazırlayıcı" nitelikte motifler görülmektedir. Daha sonraki devirlerde sanatkar tarafından üsluplaştırılarak işlenen hayvan figürü çoğu zaman güçlü göstermek, hareketine efsanevi hız katmak gayretiyle kanatlanmış ve bu kanatlar, rumi motifine

⁵¹ Azade Akar, Cahide Keskiner ;Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları:2, İstanbul 1978,s.19.

⁵² Azade Akar , Keskiner Cahide; A.g.e.,s.5.

⁵³ Oktay Aslanapa;Türk Sanatı I, İstanbul 1972, s.3.

benzer şekillerle süslenmiştir Res:41-43⁵⁴. Eşya kap kacak üstünde pek çok kullanılan, hayvanların mafsalları ya da boynuzlarını ve kuşların gagasını tasvir eden helozon şeklinde bir motif görüyoruz. Üsluplaştırılmış bulut ile ejder, genellikle, eşyaların ve dokumaların süslenmesinde kullanılan klasik bir motifin doğmasına sebep olmuştur.Milattan önce 400 yıllarına doğru, hayvan tasvirine dayanan üslubun bitki tasvirine dayanan üslup haline geldiğini görüyoruz⁵⁵.

İslam sanatının yayıldığı bazı bölgelerde de özellikle Türklerin yoğun olduğu, Mezopotamya, İran ve Anadolu'da, Asya hayvan üslubunun derin izlerini geç dönemlerde bile görmek mümkündür. Mesela bugün Fransa'daki Grenoble Müzesi'nde sergilenen ve XIII. yy'ın ilk yarısına tarihlendirilen bir Artuk eseri kendinden en az 1700 yıl önce yapılmış olan altın levhadaki griffon (Res:56) at mücadelesiyle pek çok yönden benzerlik gösterir ve iki kültür arasındaki bağlantıyı vurgulamak açısından önem taşır. Bir mangala ait olan şebeke parçasında "S" biçiminde kıvrılmış bir ejderha bir aslanın vücuduna dolanmış durumdadır⁵⁶.

Rumilerin kökeni hayvan figürlerine dayandıran varsayımçıların öncülerinden ve en inançlı savunucularından biri Viyanalı sanat tarihçisi Josef Strzygowski 'dır (1862-1941). Bu görüş , Celal Esad Arseven (1875-1971) ve daha sonraki sanat tarihçileri kuşağına kadar benimsenmişti.Fakat diğer önemli bir gelişme, Usul-i Mimari Osmani isimli eserde ruminin fasulye yaprağı ile olan ilişkisinin yanısıra,bu süslemenin hayvansal kökeninden bahsedilmesidir. Oysa sanat tarihçilerinin bir kısmı, rumi motifin oluşma sürecini sistematik bulgulara dayandırmadığı gerekçesiyle, bu görüşün güvenilirliğini kuşkuyla karşılar. Çünkü sanat tarihi araştırmalarında motiflerin veya

⁵⁴ Nevin Ünsür;Konya Yöresi XIII.yy'ın ilk yarısındaki Selçuklu Rumi Motifleri, (Marmara Üniv.Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 1994,s.12.

⁵⁵ Celal Esad Arseven;Türk Sanatı,Cem Yayınevi,(Tarihsiz),s.41.

konuların tanımını vermek yeterli değildir; sanattaki değişimi zorlayan toplumsal değişiklikle ilişkisinde açıklamak gerekir. X.yy.'dan önceki dönemde Türklerin hayatında hayvanın çok önemli bir yeri vardır. Kullandıkları "oniki hayvanlı" takvimde yılları bile hayvan figürleriyle simgeleştirmişlerdi. İslam dinini benimsemeleriye sanat ve kültürde nasıl bir dönüşüm yaşandığını, daha da önemlisi bu dönüşümün doğrudan İslamiyete bağlanıp bağlanamayacağını belirleyebilmek için örneklerini incelemek gerekir. Çok eski bir örnek köken araştırmalarında tarih çağları verileriyle yetinilmeyeceğini açıkça gösteriyor. Kafkasya'nın Kuban bölgesinde bulunmuş 25-30 cm.büyükliğindeki bir tunç standart genel çizgileriyle yırtıcı bir kuş başını andırır. Res:51. M.Ö. yaklaşık 500 yıllarına tarihlenen bu eser, gaga, göz altları ve başın arkasındaki kıvrımlarla adeta rumileşme sürecine girmiş gibidir. İslam sanatının ortaya çıkışından en az 1200 yıl önce başlayan bu değişiklik ilgi çekicidir.

Tunç standarttan bir yüzyıl sonrasına tarihlenen ve bugün Ermitaj Müzesin'de bulunan yaklaşık 12 cm. enindeki altın bir levhada ata saldıran grifon (Res:56) tasvir edilmiştir. Bazı ayrıntılardaki, özellikle grifonun kanatlarındaki rumiye benzer çizgilerden başka ,levhannın bütünündeki figürlerin "S" biçiminde kıvrılması da bitkisel formları çağrıştırır. Karadeniz'in kuzeyinde bulunan metal bir gem parçasını Res:50 süsleyen simetrik at başlarıyla kıvrımları ve küçük dairesel çizgileriyle İslam süslemelerinin öncüsü gibidir. Yine bozkır halklarına bağlanan başka bir buluntu, Macaristan'da bulunan demir bir hançerdir ve kabzanın altındaki büyük kıvrımlarıyla yerleştirilmiş hayvan başlarıyla rumi motif arasındaki benzerlik çarpıcıdır Res:118. Sibiry'a da bulunan ve çok kesin olmamakla birlikte M.Ö.V.yy. öncesine tarihlenen altın kemer tokasındaki grifonlar ise islam sanatındaki "arabesk" olarak tanımlanır⁵⁷

⁵⁶ Selçuk Mülayim;"İslamiyetten Sonra Rumi Motif" Thema Larousse,C.6,İstanbul 1983, s.234.

⁵⁷ Selçuk Mülayim;"Zoomorfik Bir Yaklaşım" Thema Larousse, C.6., İstanbul, s.234.

Celal Esad Arseven tunç devrine ait hayvan motifleri olarak tarif ettiği Res:49-50 tasarımların, aslında bitki motiflerine benzeyen motiflerinde hayvan motiflerinden geldiğini söylemektedir⁵⁸.

Çeşitli araştırmalarda rumi'nin kökeni tartışılırken bu motife kaynaklık eden hayvan figürleride doğal olarak gündeme gelmiştir. Bu yolda görüş ileri süren Azade Akar, Cahide Keskiner, Çiçek Derman en eski rumi formununun , Uygur'da olduğunu ileri sürmekteyse de çok kısa olarak değindiği Asya kurgan buluntularında bile bu motifin tarihini Uygur değil fakat bir kaç yüzyıl geriye , Hun buluntularına kadar indirmenin daha doğru olacağı göstermektedir. Rumi Motifin Kökeni isimli tez üzerinde katalog çalışmalarının yanısıra, günümüz sanatkarları ve sanat tarihçileri ile yaptığımız görüşmelerde konuya farklı bir boyuttan yaklaşmak istedik. Sanatkarlardan Prof.Süheyl Ünver'in kızı Gülbün Mesara, Prof.Kerim Silivrili, Çiçek Derman, Semih İrteş, Mamure Öz ve sanat tarihçisi Nur Taviloğlu, araştırmacı Uğur Derman, Prof.Nil Sarı rumi motifin kökeni konusunda hayvansal çıkışlı olduğu konusunda görüş bildirdiler.Semra Ögel ise rumi motifin, sürekliliğinin takip edilemeyeceği için kesin yargıya varılamayacağını ve motifin kökeninin bitkisel çıkışa bağlamanın daha doğru olacağını bildirdi. Katoloğumuzu oluşturan örnekler sorunu etraflıca sergileyeceğinden, bu konudaki kesin yazımızı değerlendirme ve sonuç bölümlerinde ortay koymak üzere diğer bir görüşe geçiyoruz.

⁵⁸ Celal Esad Arseven; Türk Sanatı, Cem Yayınevi, (Tarihsiz), s.15.

2.2.Bitki Çıkışlı

Rumi motifin tartışmalı olan, kökeninde diğer bir düşünce rumi'nin kökeninin çeşitli bitkilerden stilize edildiğidir. Rumi'nin kökeninin bitkisel olduğunu savunanların en önemli kaynaklarından biri 1873'de Viyana Dünya Sergisi için, Sultan Abdülaziz'in emriyle, bir kurulun, hazırladığı **Usul-i Mimar-i Osmani** adlı eserdir⁵⁹. Montani Efendi, Bogos Efendi, Chachian et Maillard tarafından hazırlanan çizimlerde rumi'nin fasulye ve kabak çiçeği ile olan benzerliği gösterilmiştir Res:6-7. **Usul-i Mimar-i Osmani** adlı eserdeki rumi'nin kökenin araştırılmasını ve bitkisel kökenli olduğu tartışmasının detaylı incelenmesi için, metni aynen vermeyi uygun buluyorum.

"Osmanlıların tezyinatı mimariyelerinde fasulye yaprakları pek çok müstamel olup iş bu yapraklar ile destekler ve duvarlara sarılmakta olan fasulye dalları ziyadesiyle taklit edilmiştir. İşbu dallar gonca gibi açılırlar ve ekser eşgalde hayvanatın tasviri dahi görülür. Tasviri mezkur sonraları yaprak şeklini almış ve bazı mimarlar, yaprakları tasgir (küçültme) ederek numune-i asliyeyi bütün bütün unutmuşlar ve tezyinatı mimariyelerinde istimal ettikleri fasulye nebatını kalb ve tahvil tadilatı mezkure dahi tedricen icra olunmayıp evvala bazı eşgali garibe tasvil olunmuştur. Osmanlı mimarları badehu işbu tarikte pek çok ileri varmışlardır. Bu suretle numune-i asliye bütün bütün bir numune-i muhayyileye münkalip olmuştur.

Mimar İlyas Ali fasulye ile beraber kabak imal eylemiş idi,mezkur kabak resmi mimari mumaliyh tarafından istimal olunduğu gibi Çırağan Saray-ı Hümayununda dahi istimal edilmişti. Kabak yalnız iki mimar elinden geçmiş olduğu hasbiyle çok tadil olunmuş olduğundan zamanımız mimarları daha bu iş numune üzerine ibraz-ı

hüner edebilirler. Karpuz resmi daha çok müstamel olup tadil edilmiş, fakat oymacılıkta çok kullanılmıştır.".... şeklinde süsleme bahsi devam eder. Rumi'nin bitkisel kökenli olduğunu savunduğu varsayılan, **Usul-i Mimar-i Osmani** isimli kitapda, rumi fasulye yaprağına benzetilmekle birlikte, fasulye dalları arasında hayvan şekillerinin tasviri olduğu görülür der, ve sonraları mimarlar bu şekilleri yaprak haline dönüştürmüşler ve yaprakları küçülterek hayvan şekilleri bütünüyle kaybetmişler hayali şekillere (stilizeye) dönüştürmüşlerdir, şeklinde açıklayarak aslında rumi'nin hayvansal kökeninden bahsetmektedir.

Hayvan kökeni konusunu ilk ortaya atan Celal Esad Arseven'den önce, hayvani kökenli olduğunu savunan önemli bir kaynak eser olduğu görülüyor. Diğer dikkat çeken bir konu ise, bu kitabın rumi'nin bitkisel olduğunu iddia ve ispat ettiğini söyleyenlerin buradaki hayvan tasvirlerinin görüldüğü ve bunların zaman içerisinde yapraklara dönüştüğü tezini gözden kaçırdıklarını göstermektedir. Ayrıca kitapda fasulye, kabak ve karpuz çiçekleri ve dalları şeklinde bahsederlerken, bazı yayınlarda bunun genellikle bezelye ve nohut şeklinde kullanıldığını görüyoruz⁶⁰.

Rumi motifin bitkisel olduğu konusundaki diğer bir görüş rumi motifin yarım palmet motifin değişmesiyle ortaya çıktığı hakkındaki yaygın görüştür⁶¹. Palmet motifinin palmye ağacından stilize edildiğini düşünürsek, rumi motifin köken arayışına kaynaklık edebilecek unsurların bulunmadığını görürüz.

Rumi motifin bitkisel kökenli olduğunu savunanlardan Mimar Sinan Üniversitesinde hocalık yapan, müzehhib Muhsin Demironat, rumi'nin kökeninin ağaç

⁵⁹ Montani Efendi, Bogos Efendi, Chachian et Maillard; **Usul-i Mimar-i Osmani**, 1873 Viyana, s.48.

⁶⁰ Süheyl Ünver; Selçuklularda ve Osmanlılarda Resim, Tezhib, Minyatür, **Türk Tarihi Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri**, Seri:II, No.11, İstanbul 1934, s.3.

⁶¹ Yıldız Demiriz; "Anadolu Türk Sanatında Süsleme Ve Küçük Sanatlar ", **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul 1982, s. 885.

dallarından ilham alınarak çizildiğini söylemektedir⁶². **Usul-i Mimar-i Osmani** isimli kitab Mimar Sinan Üniversitesi kütüphanesinde iki adet, İstanbul Üniversitesi, Sanat Tarihi kütüphanesinde bir adet ve Türkiyat kütüphanesinde bir adet bulunduğuna göre akademisyen olan Muhsin Demironat'ın kitabı incelediğini gözönünde bulunduruyoruz. Rumi'nin ağaç dalları kıvrımlarında çıktığı görüşü **Usul-i Mimar-i Osmani** isimli kitapda aynen geçmektedir. Fakat gözden kaçırdıkları nokta, kitaptaki hayvansal kökenden bahsetmesidir. Yine aynı bölümde minyatür dersleri veren Süheyl Ünver'in motifin kökenin hayvansal olduğunu söylemekle birlikte, hayvani ve bitkisel arasında karasız kaldığını, her iki görüşü de çzerek değerlendirdiğini, kendisinin çizdiği not defterlerinden anlıyoruz Res;2-3-4⁶³. Rumi motifin kökeni ilgili görüşleri ,Süheyl Ünver'in kızı Gülbün Mesara'dan aldığımız bilgilerde şöyle geçmektedir;

"Türk tarihi ve minyatürü dalında rahmetli babam,Ord.Prof.Süheyl Ünver ile 35 yılı aşkın bir süre içinde motif araştırmalarına yönelik çalışmalarımız sırasında çeşitli kaynaklarda rastladığımız rumi motiflerini toplamaya gayret ettik.Bunlar arasında rumilerin hayvan kökenli olduğunu bariz biçimde ortaya koyan örneklere bilhassa önem verdik.A.S.Ünver'in rumi motiflerine dair aşağıdaki tesbitleri kanımca bu konu hakkında önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

"Selçuk sanatının en başta gelen ve gelişmiş unsurlarından biri de bu çeşitlerdir....Bu süslemelere biz ta eskiden beri " Rumi " adını takmışız.Batı ve doğu Roma İmp.'nun ikiye ayrılmadan önce Anadolu'ya Roma ili denilmesi nedeniyle Rumi denilmiş olup,bunun bugünkü Rumluk ile hiçbir ilgisi yoktur.

⁶² Hatice Aksu; Kubbealtı Nakışhanesi 1983 yılı ders notlarından.

⁶³ Gülbün Mesara ile yapılan görüşmeden(14/4/1998) ; Süheyl Ünver'in hazırladığı defter notlarından,

Anadolu Selçuklularının hayran olduğumuz bu süslemelerine bizim kaynaklarımız "rumi tezyinat" der. Fakat sanat tarihi ile ilgilenenler konuya iyi eğilmediklerinden yanlışlıkla bu süslemeye arabesk bile demektedirler. Bu arap usulü demektir. Bu da İspanya'da Elhamra Sarayın'da görülmektedir. Rumi süslemenin esası kuş kanatlarından ve hatta Amasya Darüşşifası büyük kapısında ve yüzündeki pencere bordürlerinde doğrudan doğruya Selçuk amblemi olan kartaldan stilize edilmesidir. Bu durum ufak bir dikkatle gayet kolay seçilebilmektedir. Stilize edilmiş olan bu şekillerin mutlaka bir anlamı vardır. Bunlar arandığı ve incelendiği nisbette gözükürler. Kuş ve Selçuk kartalı stilizasyonda bazen öyle şekillere dönüşmüştür ki asılları ile benzerlikleri son derece ayrılmıştır. Fakat ne de olsa kuşların başı, gagası, kartalın yüzündeki özellik, kapanık ve açık kanat durumlarının bütünü ile verilmesi dikkat çeker.....⁶⁴.

Rumi motifin bitkisel çıkışı için kaynak gösterilen diğer bir örnek ise **Varka ve Gülşah Albümü**⁶⁵ isimli yazma eserdir. Bu eserin içindeki minyatürlerde zeminde, çadırlarda kullanılan motifler rumi formudur ve karışık bir çalı demetini andırır cinsten zemine yayılmışlardır. Yaprak, dal kompozisyonları bu fomların, rumiye mal edilme düşüncesini ortaya çıkarmıştır Res:8⁶⁶. 13. yüzyıl başına ait olan yazma eserdeki rumilerin bitkisel kökene, çıkış olması tartışmalıdır, çünkü daha eski uygulamalarını açıkca gördüğümüz rumiler bu yüzyılda artık kompozisyon oluşturmakta ve üslup bütünlüğünü korumaktadırlar.

Rumi motifin köken araştırmasında bitkisel çıkış üzerinde çalışırken, üzerinde durmak istediğimiz diğer bir nokta Türk'lerin yaşadığı coğrafya üzerinde yetişen bitkilerden rumi motife benzerlik gösterenlerin bulunması ihtimalidir. Rumiye benzerlik gösteren Aracees serisinden Scindapsus Pictus'un tespitine çalıştık

⁶⁴ Gülbün Mesara ile yapılan görüşmeden (14/4/1998) .

⁶⁵ **Varka ve Gülşah Albümü**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H.841, s.65a.

⁶⁶ Münevver Öztürk; **Tezhib Sanatının Kullanım Alanları**, Mimar Sinan Üniversitesi

Res.:9 ⁶⁷ .Ancak bunlar Güney Çin, Güney Doğu Asya, İndo-Malezya, Brezilya'da görülen bitkilerdi. Bu konu için Turhan Baytop ile yaptığımız görüşmede, rumi motif ile olan benzerlik arayışımızda Scindapsus pictus yerine bize , Arum⁶⁸ türünü aramamız gerektiğini söyledi. Bu şekilde bir Arum Res:10 türünün, livik ismi adı altında Anadolu ve özellikle Türk'lerin yaşadığı Asya bölgelerinde kullanıldığı gördük⁶⁹. Bitkinin çiçeğine bakıldığında çiçek formunun rumiyi andırıldığını görüyoruz.

Geleneksel Türk El Sanatları, yayınlanmamış sanatta yeterlik tezi, İstanbul 1993, s.7.

⁶⁷ Aloys Duperrex; **Plantes D'appartement** ,Paris (Tarihsiz),s.165.

⁶⁸ W.H.Fitch; **The Britihs Flora** ,Ashford 1939,s.237.

⁶⁹ Turhan Baytop; Kendisi ile yapılan görüşmeden.(İst. Üniv. Eczacılık Fak.30/4/1998.)

KAT.NO. 1

RES.11

ADI: Keçe halı üzerine işlenmiş aplikasyon⁷⁰.

TARİHİ: 6-4.yy.

BULUNTU YERİ: 5.kurgan,Ulagan Vadisi, Pazırık,Altay dağları.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: -

ANLATIM: Fantastik bir figürün arka tarafı kalabilmiştir. Kanat, kuyruk ve pençe, kıvrımları, abartılı vurgularla rumi formuna tamamen uyar, çağrıştırır. Özellikle figürün kuyruk kısmı bugün kullandığımız ve tepelik rumi olarak isimlendirdiğimiz R.5/3, forma çok benzemektedir. Motif keçe üzerine aplikasyon olarak işlenmiştir ve beyaz zemin üzerinde motif renkli olarak applike edilmiştir.Bu renkler solmadan günümüze kadar ulaşmıştır,muhtemelen kullanılan boyalar toprak ve kök boyalardır.Res.12'de fantastik yaratığın üzerinde gördüğümüz penç motifini buradaki fantastik yaratığın kuyruk kısmında görüyoruz.

⁷⁰ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.XC.1, s.399.

KAT.NO. 2 RES.12

ADI: Keçe duvar örtüsü⁷¹.

TARİHİ: 6-4.yy.

BULUNTU YERİ: 5.Kurgan, Ulagan Vadisi, Pazırık, Altay dağları.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: Keçe duvar örtüsü üzerinde, yarı insan, yarı aslan biçiminde kanatlı boynuzlu bir yaratık tasvir edilmiştir. Yaratığın baş kısmındaki geyik boynuzlarında rumi motife öncülük eden ilk örneklerini görüyoruz. Ayrıca kanat kısımlarında ve kuyruk bölümündeki çizimler rumi motife kaynaklık etmektedir. Ayrıca yaratık üzerinde bulunan dairesel formların içinde dört yapraklı nebati motif bulunmaktadır. Mezardan çıkan keçelerin renkleri solmamıştır ve applike olarak keçe üzerine işlenmiştir. Bu renkler yeşil, sarı, kırmızı ve kahverengidir. Fantastik figürde baş kısmında geyik boynuzları görülmektedir. Rumi motifin köken arayışında geyik boynuzu önemli bir yer tutmaktadır, bir çok boynuz örneğinde rumi'nin ilk örneklerini görebiliriz Res.42'deki gibi.

⁷¹ Sergei Rudenko; *Kultura Naselenia Gornova Altaya*, İzdatelstvo Akademi Nauk, C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXVIII, s.396.

KAT.NO. 3 RES.13

ADI: Psailya parçanın üst ucundan hayali hayvanın başı⁷².

TARİHİ: 6-4.yy.

BULUNTU YERİ: 5.kurgan,Ulagan Vadisi, Pazırık,Altay dağları.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 1/2gerçek boyut.

ANLATIM: At koşum takımlarının parçalarından olan bu figür ağaçtan kesilerek yapılmıştır ve kulak kısmında rumiyi sezinleriz, gaga formunda ayrıca değerlendirmeye alınabilir.

⁷² Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXIV.6, s.395.

KAT.NO.4 RES.14

ADI: Semer kayışlarına ait aslan motifli salkımlar⁷³.

TARİHİ: 6-4.yy.

BULUNTU YERİ: 4.kurgan,Ulagan Vadisi, Pazırık,Altay dağları.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: Ağaç oyma parçada, yine R.13'deki gibi hayali hayvan başının kulak kısmında rumi motifinin kökenine kaynaklık eden motifi görürüz.

⁷³ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXIV.6, s.395.

KAT.NO. 5 RES.15

ADI: Ağaçtan kesme dizgin ve semere ait, uçları arslan ve ruh başlıları olan dizgin parçası⁷⁴.

TARİHİ: 6-4.yy.

BULUNTU YERİ: 3.kurgan, Ulagan Vadisi, Pazırık, Altay dağları.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: -

ANLATIM: Dizgin parçasının ağaçtan kesme baş kısmındaki kulak formunda rumi motifin kökenine kaynaklık eden motifi görürüz.

⁷⁴ Sergei Rudenko; **Kultura Naselenia Gornova Altaya**, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LVI.3, s.394.

KAT.NO.6

RES.16

ADI: Semer kayışlarına ait kedi motifli süsler⁷⁵.

TARİHİ: 6-4.yy.

BULUNTU YERİ: 5.kurgan, Ulagan Vadisi, Pazırık, Altay dağları.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: Semerin uçlarında bulunan salkımlar, kedi motifli olarak yazar tarafından isimlendirilmiştir. Ağaçtan kesme bu salkımlar üzerindeki hayvan başının kedi başı olduğu tartışmalıdır. Başın yukarıya doğru uzanan bölümü rumi motifin oluşumunu hızlandırmaktadır. Motifin yalın badem hali, tombul yuvarlak sivrilerek biten rumi motifin ilk örneklerine kaynaklık etmektedir.

⁷⁵ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXVII.4,s.395.

KAT.NO. 7 RES.17

ADI: Ağaçtan kesme,semer katışlarına ait kedi motifli süsler⁷⁶.

TARİHİ: 6-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,5. K urgan,Ulagan Vadisi, Aitay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.ç

ANLATIM: Sermer kayışlarının ucundaki ağaçtan kesme süslerin diğeri bir örneği yine baş ve kulaklar ile birlikte motifin ilk örneklerine kaynaklık etmektedir. Hayvanın başından uzayan kulaklar veya boynuzlar daha sonraki yüzyıllarda göreceğimiz süslemelerle kompozisyon oluşturan rumilere benzerlik göstermektedir.

⁷⁶ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXVII.5, s.395.

KAT.NO. 8

RES.18

ADI: Kurt başı⁷⁷.

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,3. Kurgan,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Frolov koleksiyonuna ait.

ÖLÇÜLERİ: 3/5 gerçek boyut.

ANLATIM: Kurt başının kulak formu rumi motife kaynaklık etmektedir.Motifin kulak ile birlikte tombul kısmını ve uçta biten kesik kısmı,rumi motife kaynaklık etmektedir.Rumi motifin oluşumunda kulak formunun önemli bir yeri vardır, Res:19, Res:20, Res:15.

⁷⁷Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXXX.2, s.398.

KAT.NO.9 RES.19

ADI: Kedi başları⁷⁸ .

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,1.Kurgan,Ulagan Vadisi ,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Frolov koleksiyonuna ait.

ÖLÇÜLERİ: 3/5 gerçek boyut.

ANLATIM: Kedi başının kulak formunda rumi motifinin ilk oluşumunu görürüz,ayrıca gözlerin üst kısımlarındaki kaş olarak isimlendireceğimiz bölgelerde rumi'nin yalın halini badem rumileri görmekteyiz.

⁷⁸ Sergei Rudenko;**Kultura Naselenia Gornova Altaya**, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXXX.4, s.398.

KAT.NO. 10

RES.20

ADI:. Dizgin salkımı⁷⁹.

TARİHİ: 6-4.yy.

BULUNTU YERİ: 4.kurgan Pazırık,Ulagan vadisi,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 3/4 gerçek boyut.

ANLATIM: Ağaçtan kesme kurdun ağzında karaca başı şeklinde tasvir edilmiş dizgin salkımı bulunmaktadır. Res.13, R.es14, Res.15 ,R.es18, Res.19' da gördüğümüz kulak formlarından rumi motifin çıkışı gibi bu örnekte de kulak formunda rumi motifi görmekteyiz.Ayrıca kurdun yanak kısmındaki motifde dikkat çekmektedir.

⁷⁹ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXII.7, s.395.

KAT.NO. 11

RES.21

ADI: Boynuzlu arslan başı motifi⁸⁰.

TARİHİ: 6-4.yy.

BULUNTU YERİ: 3.kurgan Pazırık,Ulagan vadisi,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 2/3 gerçek boyut.

ANLATIM: Ağaçtan kesme dizgin ve semere ait süs takımlarının

yandan görünümü verilmiştir.Ağız kısmında sıralanmış olan gövdesi tombul uca doğru sivrilerek biten tasarımlar rumi motifin yalın halini badem rumiyi oluşturmaktadır. Daha geç dönemlerde özellikle Selçuklu sanatında görülen münhanilere de kaynaklık etmektedir. Aslan başının, baş formu 9.yy'da Samarra süslemelerinde gördüğümüz Res.121, süslemeler ile aradaki yüzyıl farkına rağmen benzerlik göstermektedir.

⁸⁰ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, Ýzdatelstvo Akademi Nauk C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LVI.1, s.394.

KAT.NO.12

RES.22

ADI: Süs takımları⁸¹.

TARİHİ: 6-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,3.kurgan,Ulagan Vadisi,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 2/3 gerçek boyut.

ANLATIM: Süs takımlarında gördüğümüz rumiler arka arkaya sıralanmış badem rumiler bulunmaktadır.Ahşaptan oyularak yapılmış olan bu süsler daha sonra Türk Sanatında göreceğimiz münhani motiflerini hatırlatmaktadır.

⁸¹ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LVI.8, s.394.

KAT.NO. 13

RES.23

ADI: Boynuz salkımları.⁸²

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,5.kurgan,Ulagan Vadis,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Frolov kolleksiyonundan.

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: At koşum takımlarının parçalarından olan bu tasarımda

hayvan yüzünü hatırlatan tasırmı görürüz. Plaka ortadan simetrik olarak tasarlanmıştır, ortada ve üst uçlarda at koşumununa bağlantıyı sağlayan delikler bulunmaktadır. Hayvan tasarımlı bu örnekte rumi motife kaynaklık eden örnekleri ağız ve yanak kısımlarında yer almaktadır.

⁸² Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXXXI.9, s.391.

KAT.NO. 14 RES.24

ADI: Dizgin ve semerin ağaçtan kesme süsleri.⁸³

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık 5.kurgan, Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: Ağaçtan kesme süslerinde rumi motifin badem rumi olarak isimlendirdiğimiz formu arka arkaya sıralanmış şekilde görürüz. Bu sıralanma bize Anadolu Selçuklu döneminde gördüğümüz münhanileri hatırlatmaktadır.Aynı benzer örnekler diğer örneklerde de görülmektedir,Res:22, Res:26,'daki gibi.

⁸³ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXVII, s.396.

KAT.NO. 15

RES.25

ADI: Yanak kayışları.⁸⁴

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,5.kurgan,Ulagan Vadisi,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:1 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: Dizgin süslerinde gördüğümüz bu yanak kayışlarının tasarımında kurt başı motifini görürüz. Bu başın burun ve kulak formunda rumi motife kaynaklık eden örnekleri görmekteyiz.Kulak kısmındaki tasarım yuvarlak bir top ve uzayıp ,uçta biten bir uç ile birleşmektedir.Burun kısmındaki tasarım ise tepelik rumi'nin yarım haline benzemektedir, Res:5/3.

⁸⁴ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXIX.5, s.396.

KAT.NO. 16

RES.26

ADI: Dizgin süsleri.⁸⁵
TARİHİ: 6.4.yy.
BULUNTU YERİ: Pazırık,3.kurgan,Ulagan Vadisi, Altay'lar.
BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.
ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.
ANLATIM: Dizgin süslerinden parçanın üst ucu olan (Psaliya), kedi

başı ve yanak kayışlarında kurt başı şeklinde çatallanan ağaçtan kesme dizgin süsleri. R.15'de gördüğümüz kurt başını burada da görürüz. Kurt başının çatallandığı yerde ve dizgin süsünün alt parçasındaki süslemede badem rumiyi görmekteyiz,bu badem rumi 15.yy, Fatih dönemi nin tombul iri gövdeli rumilerinden hiç bir farkı yoktur.Uçta top oluşturan tasarımı, Res:39/2, Res.7/4, Res:6/4, Res.114/4 gibi erken ve geç örneklerde gelişim süreci içerisinde gözlemlemekteyiz.

⁸⁵ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXIX.1, s.396.

KAT.NO. 17

RES.27

ADI: Dizgin ve semer süsü.⁸⁶

TARİHİ: 6.-4. yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,5.kurgan,Atay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: Bu dizgin süsü kaplan veya kedibaşı şeklinde tasarlanmış olup, başın yanaklarında , göz ve kulak kısımlarında rumi motfi hissederiz.Burada gördüğümüz iki çeşit rumi, badem rumi Res:27/1-2, Res:27/1 uçta top oluşturan rumi, daha sonraki yüzyıllarda Res:6/4, Res:85/1, Res:114/4, Res:116/2, 'de görülmektedir.

⁸⁶ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXVIII, s.396.

KAT.NO. 18

RES.28

ADI: Aslan başı motifi.⁸⁷

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,3.kurgan,Ulagan vadisi ,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: Aslan başının kulaklarının formu rumi motife kaynaklık etmeke olup, Res.121/4'de Samamrra'da gördüğümüz rumi ile benzerlik göstermektedir.Aslan başının kulakları abartılı olarak yuvarlak olarak başa döndürülmüştür.

⁸⁷ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademii Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LVI.6, s.394.

KAT.NO. 19

RES.29

ADI: Semer başı motifleri .⁸⁸

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,5.kurgan,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 3/4 gerçek boyut.

ANLATIM: Semer başı motifinde gördüğümüz süsleme kurt başı formunu hatırlatmaktadır. Simetrik olarak hazırlanan tasımda, ağız kısmında rumi motifini görürüz. Ayrıca iki başın birleştiği yerde kulak formlarında tepelik rumiyi görmekteyiz,Res:5/3. Süsleme ahşap üzerine oyma olarak yapılmıştır.

⁸⁸ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LIII.1, s.394.

KAT.NO. 20

RES.30

ADI: Semer süslerinden.⁸⁹

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık 5. kurgan,Ulagan vadisi ,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: 5.takıma ait , ağaçtan kesme dizgin ve semer süslerinden, parçanın üst ucu olan ruhun başı (Psaliya) . Semer süslerinden olan bu parçanın dinmik halinde bozkır sanatının hareketli yaşantısını görürüz. Yazar bu parçaya gizli güçlerden kuvvet alan hayali bir ruhun adını vermektedir, bu dönemde görülen inanç sistemine uygun olarak bu şekilde hayali yaratıklar görülmektedir. Badem rumi, Res:30/3 ve uçları kıvrılarak uzayan Res:30/1-2, rumi'nin dallanmaya doğru başlangıcı göstermektedir.

⁸⁹ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademii Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXVIII, s.396.

KAT.NO. 21

RES.31

ADI: Alın salkımı,boynuzdan süsler.Ressam Rudenko.⁹⁰

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,2.kurgan,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 7cm.⁹¹

ANLATIM: Boynuzdan süsler,nilüfer motifli levhalar.Yazırın nilüfer motifli olarak isimlendirdiği levhadaki bitkisel görünümlü tasarımın,nilüfer olduğu tartışmalıdır.Burada gördüğümüz ucu top oluşturarak formlar gibi, Res:12/5, Res:17, Res:26, Res:68 'de tarih farklılıklarına rağmen gelişim süreci görülebilmektedir.

⁹⁰ M.I.Artamonov.,*L'art Barbare Scythe*, Paris 1971,s.289.

⁹¹ Sergei Rudenko.,a.g.e.,Res.2-3,s.400.

KAT.NO. 22

RES.32

ADI:

Alın salkımı.⁹²

TARİHİ:

6.-4.yy.

BULUNTU YERİ:

Pazırık,2.kurgan,Ulagan vadisi,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER:

Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:

20 cm. yüksekliğinde.

ANLATIM:

Bir erkek geyiğin boynuzlarından oyulan at başlığının ön parçası.Sanatkar Sibiry'a'da Altay dağlarından gelmedir⁹³.Vahşi bir yaratığın başıyla zarif bir şekilde uzanan iki kuğunun başı birleşmektedir.İki motifin "eğri kesim" tekniğine göre yapılmış bu örneğinde boyunlar,kulaklar ve pençeye benzer ayaklar farklıdır,14.yy.'a ait Konya Mevlana Müzesinde bulunan mesnevideki süsleme ise aynı kompozisyonu çağrıştırmaktadır. Ayrıca vahşi yaratık Res:6-7 'deki yüz ve kulak kısmı rumi formunu oluşturmaktadır.

Tasarım simetrik olarak hazırlanmıştır,başın yarısı bütün hali ile ucu top şeklinde biten rumi formu biçimindedir ve bunun altında yer alan kulaklar ise Res:45 ile benzerlik göstermekte olup ucu top şeklinde ve ssivrilerek bitmektedir.Ayrıca yaratığın yüz bölgesindeki kaş tasarımları badem rumi şeklindedir.

⁹² Sergei Rudenko;**Kultura Naselenia Gornova Altaya**, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.C.5, s.400.

⁹³ "İskit Sanatının Harikaları",Görüş,s.12,İstanbul 1976,s.22.

KAT.NO. 23

RES.33

ADI: Bordür parçası⁹⁴.

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,5.kurgan,Ulagan Vadisi,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: Keçe duvar halısının üzerine aplikasyon olarak işlenmiştir.

Keçe üzerinde özellikle tepelik rumi dediğimiz forma kaynaklık oluşturan tasarımları görüyoruz. Farklı üç renk kumaş keçe üzerine applike edilerek tasarım oluşturulmuştur. Üç rengin kullanılması ile iki ayrı rumi formunu görürüz. Neriman Kırzioğlu, Türk Dünyası'nda ortak motifler kitabında ,bu örnek için deri ve kürk ile işlendiğini yazar ve içindeki peynir kalıntılarından bunun peynir tulumu olduğunu yazar.Renkli süslerdeki motife özek/alem ismini verir. Özek/Alem motifi bazen bir çiçek gibi,bazen iki tarafı kıvrık koçboynuzu biçiminde,bazende yuvarlak orta kısmı uzun ve yuvarlak yapılmış,kenarlarının kıvrıklığı ile,eli belinde kız motifine benzetilmiştir⁹⁵ .

Halı sanatında kullanılan elibelinde motiflerinde rumi motife çıkış sağlayabilecek benzerliği bulunmuştur.Tahrirleri hazırlanan biçim kesilip çıkarıldığında boş kesime dişi,çıkan kısma erkek denir . Bu keçe yaygı 16.yy.kaat'ı sanatını hatırlatmaktadır.

⁹⁴ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.XC.2, s.399.

⁹⁵ Kırzioğlu Neriman., Altay'lardanTunaboyu'naTürk Dünyasında Ortak Motifler, Türksöy 1993,s.133'den Sergei Rudenko.,Frozen Tombs of Siberia the Pazırık Burials of Iron-Age Horseman, California,Berkeley and Los Angeles 1970.

KAT.NO.24

RES.34

ADI:

Kemer uçları⁹⁶.

TARİHİ:

6.-4.yy.

BULUNTU YERİ:

Pazırık 2. kurgan,Ulagan Vadisi, Altay'lar.

BULUNDUĞU YER:

Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:

¾ gerçek boyut.

ANLATIM:

Serbest kompozisyon tarzında hazırlanmış tasarımda, uzayıp giden bir hat üzerinde motiflerin yerleşmeye başladığını görürüz. Rumi motifin dallar üzerinde dağılımını hissederiz, fakat burada hayvan mücadeleleri kaybolmuş bitkesel hatlar görülmeye başlamıştır. Uç kısımda yine münhani olarak isimlendirilen ruminin yalın halini görüyoruz.

⁹⁶ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.XXVII. .1, s.391.

KAT.NO. 25

RES.35

ADI: Keçe duvar örtüsü.⁹⁷

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,5. Kurgan ,Ulagan Vadisi,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 4,5+6,5 m.

ANLATIM: Keçe üzerinde tahtında oturmuş ve elinde hayat ağacı tutan

Tarıca karşısında ona yaklaşan bir atlı figürü bulunmuştur. Her iki figür dönüşümlü olarak keçe boyunca ,sıralar halinde , yerleştirilmiştir⁹⁸. Keçe örtünün zemini beyaz olup üzeri kırmızı kahverengi,sarı,siyah renklerle applike edilmiş olarak işlenmiştir.Hyat ağacı üzerindeki motiflerde ve ulama tarzı sıralanan dört yönlü Res:35/5, motiflerde rumiyi sezinleriz.Kare içindeki geyik boynuzu süslemelerinden etkili tasarımlardada rumi motifin öncülerini görmekteyiz. Geyik boynuzunun Res:12, Res:42'de rumi motife kaynaklık eden hayvansal malzemelerden biri olduğunu görürüz.

⁹⁷ Sergei Rudenko;**Kultura Naselenia Gornova Altaya**, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXXXVIII, s.398.

⁹⁸ Kırzioğlu Neriman., **Altay'lardanTunaboyu'naTürk Dünyasında Ortak Motifler**, Türksoy 1993, s.132.

KAT.NO. 26

RES.36

ADI: Balık şeklinde semer salkımı.⁹⁹

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık 1. Kurgan ,Ulagan Vadis,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Süslü balık şeklinde tasarlanmış eğer sarkıtı.Sarkıtlarda

kırmızıya boyanmış at kılından uzun saçaklar vardır. At kılı bükülmemiş olup serbest durumdadır. Boyanmamış ve eğrilmemiş yünden saçaklar ,Kazakistan ve Anadolu'da da süs unsuru olarak kullanılmıştır. Balık formunun kanatları rumi formunun yalın halini bize göstermektedir. Süslemede kullanılan renkler sarı ,yeşil, kahverengi kullanılmıştır.

⁹⁹ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.CVII.4.,S.401.

KAT.NO.27

RES.37

ADI: Semerin boynuz süsleri¹⁰⁰

TARİHİ: 6-4.yy.

BULUNTU YERİ: Şibinsk kurganı.

BULUNDUĞU YER: Frolov koleksiyonu.

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: At koşum takımının çeşitli süs eşyaları.Tasarım simetrik

olarak çalışılmıştır ve rumi motifin yalın halini ve tepelik rumiyi rahatlıkla görebiliriz.Res:37/1'de gördüğümüz motif içindeki dilimlenmeler bize 16.yy'ın hurde rumilerini hatırlatmakta ve bu gelişim sürecine kaynaklık etmektedir.

¹⁰⁰ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXXXI.11, s.398.

KAT.NO. 28

RES.38

ADI: Boynuz yay¹⁰¹

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,Ulagan Vadisi,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Uvarov koleksiyonu

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: Yay üzerinde,boynuzları olması dolayısıyla dağ koyunu

veya keçisi diyebileceğimiz hayvanın gövdesini ve ayaklarını oldukça hareketli bir şekilde tasvir edildiğini görürüz, boynuz, ağız, gövde kısmında rumi motifin örneklerini sezinleriz.Gövdede kasların ve vücudun kıvrılması bozkır sanatının hareketliliğini yansıtmaktadır. Boynuzlar ve ağız kısımlarındaki Res:38/4, Res:38/3 tasarımlar rumi motifi çağrıştırmaktadır.

¹⁰¹ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LXXXII.1, s.398.

KAT.NO.29

RES.39

ADI: Yanak süsü¹⁰²

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık 1. Kurgan,Ulagan Vadisi,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 3/5gerçek boyut.

ANLATIM: Yular ve yuların yanak süslerinden örnekler görülmektedir.

Yulardaki motifler simetrik olarak birbirini takib etmektedir. Örnek olarak incelediğimiz yanak süsü muhtemelen kedi başı şeklinde tasvir edilmiştir. Başın uzayan kulak formunda ucu top şeklinde biten rumi motifine benzemektedir.

¹⁰² Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.XXXVI, s.392.

KAT.NO.30

RES.40

ADI: Dizgin süsleri ¹⁰³.

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık 3. Kurgan,Ulagan Vadisi,Altay'lar. ,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 1/2 gerçek boyut.

ANLATIM: Dizgindeki ağaç takma süsleri ile 16.yy.dilimli rumilerini

çağrıştırmakta ve ilk örneklere kaynaklık etmektedir.Dizgin süslemelerinde gördüğümüz ağaçtan oyma bu formlar,top şeklinde yuvarlak bir gövde ve uca doğru sivri biten uç ile dilimlerden oluşmaktadır. Yuların değişik yerlerine asılmıştır.

¹⁰³ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, s.185.

KAT.NO.31

RES.41

- ADI: Deriden kesme süs motifleri.¹⁰⁴
- TARİHİ: 6.-4.yy.
- BULUNTU YERİ: Pazırık 4. kurgan,Ulagan vadisi ,Altay'lar.
- BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.
- ÖLÇÜLERİ: 3/10 gerçek boyut.
- ANLATIM: Deriden yapılmış kesme süsleme motifleri. Kanatlı iki hayvan motifinin oluşturduğu bu tasarım, kuyruk ve ayak altı bölümlerindeki motifler rumininen güzel örnekleridir. Ruminin yalın halini ve kuyruktan oluşan rumi formunun oluşması bakımından önemlidir.

¹⁰⁴ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, s.129..

KAT.NO.32

RES.42

ADI: Semer süsleri¹⁰⁵.
TARİHİ: 6.-4.yy.
BULUNTU YERİ: Pazırık 3.Kurgan,Ulagan Vadisi, Altay'lar.
BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.
ÖLÇÜLERİ: 3/4 gerçek boyut.
ANLATIM: Ağaçtan kesme, araları zincire bağlı semer süsleri.

Üzerinde geyik boynuzu motifi olan yarı yuvarlak levhalar şeklinde tasarlanmıştır. Geyik boynuzunun üst kısımları rumi formun yalın halini oluşturmaktadır, ve rumi motifin kökenine kaynaklık eden önemli bir malzemedir.

¹⁰⁵ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.LIII.2,S.394..

KAT.NO.33

RES.43

ADI: Horoz figürleri.¹⁰⁶

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık 2. kurgan,Ulagan Vadisi,,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Horozların kanatları tamamen rumiyi çağrıştırır, kanatların rumi formunu oluşturmasında önemli bir örnektir. Diğer önemli bir örnek,kuş kanadında yer alan Res.63 Uygur süslemelerinde bir kuşun kanadındaki rumi formudur.Kanadın üzerinde yer alan şekiller klasik dönemin 16.yy hurde rumilerini çağrıştırmaktadır.

¹⁰⁶ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.71,s.125..

KAT.NO.34

RES.44

ADI: At göğüslüğü.¹⁰⁷

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık 2. kurgan ,Ulagan Vadisi ,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 2/3 gerçek boyut.

ANLATIM: Göğüslük üzerindeki tasarımdan rumi motifin ilk örneklerini görürüz.Deriden kesme olarak yapılan bu süslemelerbir koç başının etrafında yoğunlaşmaktadır.Başın etrafında dolanan süslemeler çark-ı felek motifini hatırlıtmaktadır. Res:44/3'de gördüğümüz motifler kener suyu oluşturacak şekilde birbirinin devamı olarak sıralanmışlardır.

¹⁰⁷ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademii Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, Res.64-65,s.117.

KAT.NO.35

RES.45

ADI: Bakırdan yapılma simetrik dağ keçileri.¹⁰⁸

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık 2.Kuran,Ulagan Vadisi,Altay2lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi..

ÖLÇÜLERİ: 2/3 gerçek boyut.

ANLATIM: Lahit üzerine applike edilmiş olarak yapılmıştır. Dağ keçileri simetrik olarak çalışılmıştır, boynuzlarından ve ayaklarından birbirlerine bağlanmış durumdadır. Dağ keçilerinin kulak ve gövde kısımları üzerinde rumi motife kaynaklık eden ilk örnekler görülmektedir.

¹⁰⁸ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, s.128.

KAT.NO.36

RES.46

ADI: Bakır üzerine preslenmiş baskı motif.¹⁰⁹

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Pazırık,2.Kurgan,Ulagan Vadisi ,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 2/3 gerçek boyut.

ANLATIM: Bakırdan yapılmış plaka üzerine, simetrik yerleştirilmiş aslan grifonlar.Lahit üzerine aplike edilmiş olarak 2.Pazırık kurganında bulunmuştur. Res.35' deki gibi aslanlar simetrik olarak işlenmişler ve kulak ve ayak kısımlarında rumi motifi görülmektedir.

¹⁰⁹ Sergei Rudenko;Kultura Naselenia Gornova Altaya, İzdatelstvo Akademi Nauk ,C.C.C.P., Moskova 1953, s.129.

KAT.NO.37

RES.47

ADI:

Deri örtü.¹¹⁰

TARİHİ:

6.-4.yy.

BULUNTU YERİ:

Leningrad Hermitage Müzesi.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM:

Deriden örtü üzerine yine deri applike yapılmış griffon sığın mücadelleri. Pazırık, hayvan mücadelesinde grifonun kulak ve kuyruk kısmı rumi motife öncülük etmektedir. Kuyrukta rumiyi daha önceki örneklerde izlemiştik, Res.41.Hyvanların üzerinde görülen tasarımlarda badem rumi olarak isimlendirdiğimiz, yalın rumi badem rumileri görürüz.

¹¹⁰Nejat Diyarbekirli., "Türk Sanatının Kaynaklarına Doğru 1", **Türk Sanatı Tarihi araştırma ve İncelemeleri**, İst.Dervlet Güzel San.Aka.Türk San.Tarihi Ens.Yayınları :2, İst.1969,s.147.

KAT.NO.38

RES.49

ADI: Altından yapılma süs eşyaları¹¹¹

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Orenburg'un batısında Oural nehrinin batısında.

BULUNDUĞU YER: Filip Polka kraliyet koleksiyonunda.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: 1988 yılında yapılan kazılarda Orenburg'un batısına

100km. mesafede güney Oural nehrinin arasında bulunan 24 kurganın bir tanesinden bu altın süs eşyaları çıkarılmıştır. Tamamı altından ve son derece güzel bir işçilikle yapılmışlardır. Altay içinde Başadar ve Pazırık'ta bu şekilde benzer süs eşyaları bulunmaktadır ve süsleme karakterleri açısından benzerlik göstermektedir. Plakalar üzerindeki süslemeler simetrik olarak işlenmiştir, ve dairesel çizgiler halinde kıvrılan süsler arasında rumi formlara kaynaklık eden örnekleri görürüz.

¹¹¹Anatoli K.Pchenýtchnýouk., "Le Kourgane Royal De Filip Povka Au De L'oural", Les Dossers D'archeologýe Les Scythes, 1994 ,s.65.

KAT.NO.39

RES.49

ADI: Hayvan motifleri ¹¹².

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Orta Asya.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Hayvansal motif parçası,buradaki figürler soyut süslerden oluşturmaktadır.Tasarım 4/1 olarak çalışılmıştır,ucu top oluşturarak uzayan motifler rumi'nin dallar üzerinde uzayarak oluşmasına kaynaklık eden ilk örnekler olmaktadır,Res:48/6, Res:46/2 gibi.

¹¹²Celal E.Arseven.,Les Arts Decoratifs.,Les Arts Decoratifs Turks,(Tarihsiz)s.9.

KAT.NO.40

RES.50

ADI: Metal gem parçası¹¹³
TARİHİ: 6.-4.yy.
BULUNTU YERİ:B. Kuzey Karadeniz ,Krasnokutsk.
BULUNDUĞU YER:
ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Metal gem parçasında simetrik düzenlenen at başlı formlar kıvrımlar ve küçük dairesel formlarla daha sonraki islam tezyinatının öncüsü gibidir.Tasarım simetrik olarak düzenlenmiş olmasına rağmen alt kısımda sağ ve sol tarafta simetriği bozan tasımlar bulunmaktadır. İki at başının birleştiği yerde oluşan tepelik rumi ve sağ taraftaki atın ağız kısmından uzanan tasım rumi motifin öncüleri gibidir. Ayrıca sol alt kısımda simetriği bozan tasarım ucu damla formuyla biten guruba kaynaklık teşkil etmektedir, Res. 195/ 6-a.

¹¹³ Mülayim Selçuk;"Rumi Motifin Zoomorfik Kökeni",Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirirleri ,Ankara 1989,s.179.

KAT.NO.41

RES.51

ADI: Yırtıcı kuş başları.¹¹⁴

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Kuban.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Tunçtan yapılmış bu kuş başının bir tören esasını süslediği sanılmaktadır. Başa takılan üç zilden ikisi hala durmaktadır. Korkunç kuşun altında bir dağ keçisi korku içinde çömelmiştir. Dilimli rumilere kaynaklık edebilecek bu örnek Res.30 Pazırık, Res.34/2 Pazırık, Res.72/1,Ctesiphom,Res.113 Sammara süslemeleri ile benzerlik göstermektedir.

¹¹⁴ "İskit Sanatının Harikaları",Görüş,S.12,İstanbul 1976,s.22.

KAT.NO.42

RES.52

ADI: Kemer tokası¹¹⁵

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Bu eserin iki bölümü gümüşle perçinlenmiş bakır bir plaka aracılığı ile birbirine bağlı durumdadır. 2500 yıllık bu kemer tokasının üzeri renkli taşlarla kaplıydı fakat bugün bulunmamaktadır. Eserde ata saldıran masal hayvanı tasvir edilmiştir.Res.38'de gördüğümüz hayvanın vücut kıvrımlarının hareketliliğine benzerlik göstermektedir.Bozkır sanatının hareketli hayatını sanatkar eserine yansıtmaktadır.

¹¹⁵ "İskit Sanatının Harikaları",Görüş,S.12,İstanbul 1976,s.22.

KAT.NO.43

RES.53

ADI: Av sahnesi.

TARİHİ: 6.-4.yy.

BULUNTU YERİ: Ukrayna.

BULUNDUĞU YER: Kiev Devlet Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 33.cm-20.cm.

ANLATIM: Ağaçtan oyulmuş kaplan veya abartılmış kartal başı.Bir

süre önce Ukray'na 'da bulunmuş olan altından bir atr başlığının üst parçasının ilk kez yayınlanan fotoğrafı yer almaktadır.2400 yıl önce steplerdeki bir atın ne kadar özenle süslendiğinin bir kanıtıdır.Renkli deriden bir alt parçaya tutturulmuş olan bu üst parçanın üzerindeki süslemelerde,bir erkek geyiği avlayan av tanrıçası görülmektedir.

Altından yapılma bir at başlığı olan bu süs eşyası,bir koridorun sonunda,bir adam ve iki ata ait ait hiç bozulmamış bir mezarın bulunmasıyla ortaya çıkmıştır.Bu buluş İlk Demir Çağı kültürleri arkeolojisinde uzman iki kişi I.P.S.avovsky ve I.V. Boltrik tarafından yapılmıştır.At koşum takımlarında atın başının üzerine yassı bir baş oturtulmuştu.Bu maviye boyanmıştı ve altı deriden olup üzerine bir daire biçimli zarif bir altın plaka oturtulmuştu.Kadın bir binici bir erkek geyiğe ok atmaktadır.Ağacın tepesine iki tane dış yaprakları kırmızı ,stilize çiçekler oturtulmuştur.Bu gömülmüş atın üzerindeki bu tema üç kez tekrarlanmıştır olarak kurganda görülmüştür¹¹⁶.Tabiatta geçen bir olayı canlandırmasından dolayı bu tasarımda bitkisel süslemeler kullanılmıştır.

¹¹⁶ Vitalay Ostroshchenko., "Üzerinde av tanrıçası bulunan bir at süsü",Görüş,S.12,Aralık 1978,s.21.

KAT.NO.44

RES.54

ADI: Pars veya kaplan başı.¹¹⁷

TARİHİ: 4.yy.

BULUNTU YERİ: 1.Tüekta kurganı,Altay'lar.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Üsluplanmış iki kartal figürü arasında, pars figürü arasında yer almaktadır. Kartalların gaga kısımları dönerek rumiyi oluşturmakta ve süsleme parçası simetrik olarak çalışılmıştır.

¹¹⁷ George Charniere.,L'art Babare Sethe, Paris 1971,s.68.

KAT.NO.45

RES.55

ADI: Hayvan biçiminde madeni süs eşyası¹¹⁸.

TARİHİ: M.Ö. 7-M.S.3.yy.

BULUNTU YERİ: Kouban yedi kardeşler mezarlığı.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Altından,tahta bir vazo üzerine applike edilmiştir. Bu

kompozisyonda grifon denilen fantastik yaratığın, başı kurt, kuyruğu kuğu kuşu şeklinde tasvir edildiği görülür. Bu şekilde süslemelere Suriye ve Hititte rastlanmaktadır ve İskit sanatı ile benzerlik göstermektedir. Fantastik yaratığın kurt başı şeklindeki boyun kısmında rumi motife kaynaklık eden, tombul kısmı ile içe yuvarlanarak dönen ve ucda sivrilerek biten tasarımı görürüz.

¹¹⁸ Andre Malraux.,DesBas Reliefs Aux Grottes Sacrees, 1954,Res.111.

KAT.NO.46

RES.56

ADI: Ata saldıran grifonun mücadele sahnesi.¹¹⁹

TARİHİ: M.Ö.6.-M.S.1.yy.

BULUNTU YERİ: Altay.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 12 cm.eninde..

ANLATIM: Altın plaka, grifonun kanatlarında görüldüğü üzere, bazı ayrıntılardaki rumiye benzer formlardan başka, 12cm.enindeki levhanın bütününde figürlerin "S" biçiminde kıvrılması bitkisel kıvrımları hatırlatan çizgiler gösterir ve doğasal bir duygu sezilenmektedir.Altın kemer tokası üzerinde görülen bir aslan grifonun ata saldırış sahnesi tasvir edilmiştir .

¹¹⁹ Nejat Diyarbekirli.,**Hun Sanatı**,Milli Eğitim Basımevi 1972,Ýstanbul,s.103

KAT.NO.47

RES.57

ADI: Süs eşyası .¹²⁰

TARİHİ: 7.yy.

BULUNTU YERİ: Maleya ,Preşpina köyü.

BULUNDUĞU YER: Leningrad Hermitage Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Altın süs eşyalarındandır.altın plaka üzerindeki

süslemeler simetrik olarak tasarlanmıştır.Tasarım yaprak yaprak motifini hatırlatmakla birlikte yalın, badem rumilerin arka arkaya dizilmesi ile Anadolu Selçuklu münhanilerine benzemektedir.Badem rumilerin arka arkaya sıralanmasını Res.24, Res:27, gibi örneklerde görmekteyiz.

¹²⁰ M.İ.Artamonov.,İstoya Hazar,İzdatelstvo Gosudarstvennaga Ermitage Leningrad,1962,s.29.

KAT.NO.48

RES.58

ADI: Kanatlı ejder.¹²¹

TARİHİ: 9.-10.yy.

BULUNTU YERİ: Bezeklik.

BULUNDUĞU YER: Staatliche Museen,Berlin.

ÖLÇÜLERİ: 29 ,1/8 yüksekliğinde,56 cm. eninde.

ANLATIM: Duvar resmi 10.tapınakta su ejderi olarak tasvir edilmiştir.

Bezeklikte mağara duvarlarında görülen bu eserdeki ejder, dağ manzaraları içerisinde su içerisinde yer almaktadır. Rumi hakkında yazılan çeşitli makalelerde burada ejderin kanatlarında görülen rumilerin ilk örnekler olduğu söylenmekte , fakat daha eskiye giden örneklerin olduğunu önceki katalog maddelerinde gördük.Buradaki rumi motife kaynaklık eden örneğin, köken arayışımızda daha geç bir döneme ait olduğunu motifin artık şekillendiğini ve bundan sonraki dönemlerde kompozisyona katılmaya başladığını görmekteyiz.

¹²¹ Albert Skira.,*Central Asian Painting*,1979,s.96.

KAT.NO.49

RES.59

ADI: Kapı çengeli¹²².

TARİHİ: 3.yy.

BULUNTU YERİ: Doğu Sibirya.

BULUNDUĞU YER: Özel koleksiyon.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Bronz üzerine altın yıldızdan yapılmış olan bu kapı

çengelinin baş kısmı görülmektedir.Çengel üzerinde kıvrım kıvrım dolanan ,bükülen şekiller olup bunların neyi tasvir ettiği bilinmemektedir.

¹²² Josef Strzygowski.,*Asiens B ildende Kunst in Stichproben Ihrwesen und ihre Entwicklung*,Augsburg 1930,s.76.

KAT.NO.50

RES.60

ADI:

Tavan süslemesi¹²³.

TARİHİ:

Geç antik Budist dönem.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

Orta salonun ölçüsü3.m. genişlik 2,50.m.derinlik,3,25
yükseklik.

ANLATIM:

Rumi motifli süslemeler iki bordür arasında yer almaktadır, yaprak şeklindeki motifler koyu kırmızı ve koyu mavi olarak dönüşümlü boyanmıştır. Motifler tavana beyaz zemin üzerine genellikle koyu yeşil kullanılarak işlenmişlerdir. Rumi motiflerin sağında ve solunda iki kanarsuyu yer almaktadır.Dilimli rumileri hatırlatan bu tasarımda rumi motif,sap üzerinde dolanmaya başlamıştır.

¹²³ A.Von Le Coq , E.Waldschmidt.,Die Buddhistische Spatan Tike In Mittelasiien,Berlin 1927,s.75.

KAT.NO.51

RES.61

ADI: Kulplu sürahi.¹²⁴

TARİHİ: 8.yy.

BULUNTU YERİ: Dakas Kopengi mezarlığı.

BULUNDUĞU YER: Moskova Tarih Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 11 cm yüksekliğinde

ANLATIM: Altından yapılmış bu kulplu sürahiler, Dakas Kopengi bölgesi Göktürk devri mezarlarında bulunmuştur.Bu vazo üzerindeki süslemelerde bitkisel tasarımlar görülmektedir.Göktürk devrinde süsleme kurallarının artık belirlenmeye başladığı ve bitkisel sslemeninde kullanılmaya başladığını görürüz. Bu buluntular Evtjukhova ve Kiselev'in 1939-40 yılları arasında yaptığı kazılarda çıkarılmıştır.

¹²⁴ Georges Charriere.,L'art Barbare Scythe,Paris 1971,s.376.

KAT.NO.52

RES.62

ADI: Kulplu srahi¹²⁵.

TARİHİ: 8.yy.

BULUNTU YERİ: Dakas Kopengi mezarlığı.

BULUNDUĞU YER: Moskava Tarih Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 13.3 cm yüksekliğinde.

ANLATIM: Altından yapılmış sürahi zerşnde şeritler halinde

uzanan motifler yer almaktadır.Birbirinin tekrarı olan bu motifler bitkisel süslemeyi hatırlatmakla birlikte rumi motifi çağrıştırmaktadır.Uzun şeritlerin aralarında ovala benzer yuvarlak hatlar üzerinde rumiye benzer tasarımlar bulunmaktadır.Bu buluntular Evtjukhova ve Kiselev'in 1939-40 yılları arasında yaptığı kazılarda çıkarılmıştır.

¹²⁵ Georges Charriere.,L'art Barbare Scythe,Paris 1971,s.377.

KAT.NO. 53

RES.63

ADI: Yuvarlak formlu,altından süs eşyası¹²⁶.

TARİHİ: 8.yy.

BULUNTU YERİ: Dakas Kopengi mezarlığı.

BULUNDUĞU YER: Moskava Tarih Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 20 cm.çapında daire.

ANLATIM: Kuş dekorlu bu süslemede dairesel form kompozisyonun içinde tekrarlandığı görülür. Bir penç motifi üzerinde ayakta duran iki kuş ağızları ile bir bitkisel motifi tutmaktadırlar, bu tasarımda simetrik olarak çalışılmıştır. Diğer kısımlarda bitkisel tasarımlar bütün süsleme zeminin kaplamış durumdadır.

¹²⁶ Georges Charriere.,L'art Barbare Scythe,Paris 1971,s.378.

KAT.NO.54

RES.64

ADI: Ss eyaları¹²⁷.

TARİHİ: 10.yy

BULUNTU YERİ: Astarhan vilayeti,Lapas köyü,X.yy.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Göçebe hayatı yaşıyan insanların mezarlarından çıkan eşyalar. Madeni plakalar üzerine yapılan bu ss eşyalarının muhtemelen at koum takımlarında kullanıldığı sanılmaktadır. Tasarım ortadan simetrik olarak hazırlanmıştır. İki yana açılmış kanatlar Şeklindeki plaka üzerinde rumi tasrım görülmekte, bunların iĉ bünyelerininde işlendiği görülmektedir.Buda daha önce görğmz örneklerdeki gibi Res:37, Res:43, klasik dönemin rumilerini hatırlatmaktadır.

¹²⁷ M.İ.Artamonov.,İstorya Hazar,Leningrad 1962,s.326.

KAT.NO.55

RES.65

ADI: Kültigin Anıtı¹²⁸.

TARİHİ: 732.

BULUNTU YERİ: Koşo-Tsaydam.

BULUNDUĞU YER: Koşo-Tsaydam.

ÖLÇÜLERİ: 3.75m.,1.22m.yukarısı-1.32m.aşağı genişliği.¹²⁹

ANLATIM: Kültigin anıtı üzerinde gördüğümüz süsleme bitkisel tasarımlıdır ve dönemi açısından önem göstermektedir.Buradan aldığımız örnekler rumi motifin gelişim süreci nde bitkisel dağılıma girmektedir, veya 8.yy'dan itibaren hayvanlar üzerinde bozkırın hareketli ortamında yer alan rumi motif ,sadeleşmeye ve dallar üzerinde dağılmaya başlamıştır.Ayrıca yazıt üzerinde Kültigin'in ifadesinde ise süslemeler hakkında şüifadeler yeralamaktadır; Yazıtın doğu taafında.....Çin) hakanından sanatkar getirttim. Nakışlar yaptırđım. Benim sözümü kırmadı(1 c 12) Çin hakanı iç sanatkarlarını gönderdi. Bunlara ayrı bark yaptırđım.İçine dışına aynı nakış vurdurdum.Taş yontturđım. Gönüldeki sözümü (yazdırđım..) .Buradan edindiğimiz bilgilere göre Türk'lerin Çinli'lerle yoğun ilişki içinde buldukları ve dolayısıyla sanatsal ve kültürel etkilesim söz konusu olmasıdır. Bitkisel süslemenin bu yüzyıllarda belirmeye başlaması ve Bozkır sanatının hareketliliğinin yavaşlaması bu alışverişin etkisini olabileceğini göstermektedir.

¹²⁸ Hüseyin Namık Orkun.,Eski Türk Yazıtları, Türk Dil Kurumu Yayınları,Ankara 1978,s.28.

¹²⁹ Anıt'ın orjinal fotoğrafı Prof.Osman Sertkaya tarafından çekilmiştir.

KAT.NO.56

RES.66

ADI: Tonyukuk anıtı.¹³⁰

TARİHİ: 725

BULUNTU YERİ: Nalayha şehri civarı.

BULUNDUĞU YER: Nalayha şehri civarı.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Ulan-Bator'un 60.km doğusu Bain Tsokto mevki,Nalayha

şehri civarında bulunan Tonyukuk anıtı üzerinde bitkisel süslemelerden penç olarak isimlendirdiğimiz motif, üzerinde simetrik olan, ayırma rumi dediğimiz Res.5/7 motife kaynaklık etmektedir. 8.yy'larda bitkisel süslemenin ortaya çıktığını görmekteyiz. M.Ö.'ki dönemlerde de bitkisel tasarımlar görülmekle birlikte stilizeye giden ve hayvansal tasarımların arasına karışan süslemeler ortaya çıkmaya başlamıştır. İleride Türk sanatında göreceğimiz rumilerin, kendi başlarına üslup oluşturarak süslemeye katılma arayışı içinde oldukları görülmektedir.

¹³⁰ Hüseyin Namık Orkun.,Eski Türk Yazıtları, Türk Dil Kurumu Yayınları,Ankara 1978,s..

KAT.NO.57

RES.67

ADI: Fresko.¹³¹

TARİHİ: 7.yy.

BULUNTU YERİ: Kızıl.

BULUNDUĞU YER: Kızıl.

ÖLÇÜLERİ: 14,5.cm.uzunluk,52.cm.genişlik,

ANLATIM: Beyaz zemin üzerine kırmızı ile renklendirilmiştir.

Kuşun kanadında gördüğümüz şekil, rumi motifin klasik örneklerine benzemektedir.Rumi motifin oluşum süreci içinde kanatlar üzerindeki örneklerin en kuvvetlilerindedir, Res:58, Res:43, gibi örneklerde kanat formunu oluşturmaktadır.

¹³¹ A.Von Le Coq,E.Waldschmidt.,*Die Buddhistische Spatan Tike in Mittelasiien*,s.Tafel.15.

KAT.NO.58

RES.68

ADI: Hayvan tasarımı¹³².

TARİHİ: M.Ö.3yy-M.S.3yy.

BULUNTU YERİ: Ordos.

BULUNDUĞU YER: Özel koleksiyon.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Ordos'ta bulunmuş olan bu örnekte, aslanın parçalayıp

yediği bir hayvan tasvir edilmiştir.Rumi motif için hayvansal köken çıkışını vurgulayan en önemli örnektir. Aslan'ın ayak kısmından çıkmış olan rumi motif ve yukarı uzayan kıvrımı ile 16.yy'daki klasik örneğinden hiç de farklı değildir. Ayrıca yine karın kısmındaki Res. 143 Sivas, Gök Medrese ve Res.102, Romanya örneği benzerlikleri dikkat çekicidir.

¹³²Andre Malraux.,Des Bas-Rely'efs Aux Grottes Sacrees, Paris 1954,res.118.

KAT.NO. 59

RES.69

ADI: Kaplan¹³³.

TARİHİ: MÖ.3.yy-M.S.3.yy.

BULUNTU YERİ: Sarmat.

BULUNDUĞU YER: Özel koleksiyon.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Sanatkar çalıştığı bu eserde parçanın oranlarına uygun

olarak vücudun hareketini "s" biçiminde çevirmişdir. Gövdedeki kaslarda rumi motife kaynaklık eden oluşumları görürüz.Ayrıca ağız kısmındaki kıvrımlarda Sivas Gök Medrese'yi hatırlatan özellikler bulunmaktadır,Res:143.

¹³³ANDRE MALRAUX.,Des Bas-Reliefs Aux Grottes Sacrees,Paris 1954,s.

KAT.NO.60

RES.70

ADI: Süs eşyası¹³⁴.

TARİHİ: M.Ö.4.yy.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ: 9.5cm.

ANLATIM: Han sülalesi dönemi sonunda, altın ve gümüş karışımı tenknikle yapılmıştır. Süsleme üzerinde kıvrım kıvrım dolanan motifler rumi motifini çağrıştırmaktadır.Birbirine karışmış bu motifler, sanki ejderlerin birbirine karışmasından oluşmuştur.

¹³⁴ Stuart Progot.,Die Welt Aus Wir Kommen,London 1961,s.261.

KAT.NO.61

RES.71

ADI: Kapı tokmağı.¹³⁵

TARİHİ: M.Ö.3yy.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ: 16.cm.uzunluğunda.

ANLATIM: Chou sülalesi dönemine ait olup, bronzdan yapılmıştır

kutsal büyük bu çan özel törenlerde kullanılmaktadır.Fantastik bir hayvan başı şeklinde tasarlanmış olan bu hayvan başı simetrik, burun kısmından tokmağın kulbu uzamaktadır.Başın kulaklarından yanak kısımlarındaki kıvrımlar rumi motifi hatırlatmaktadır.Res:13, Res.18, Res:19, Res:20' deki gibi kulaktan rumi oluşumu sürecini göstermektedir.

¹³⁵ Stuart Progot.,Die Welt Aus Wir Kommen,London 1961,s.261.

KAT.NO.62

RES.72

ADI: Bronz kemer tokası¹³⁶

TARİHİ: 7.yy.

BULUNTU YERİ: Vendel.

BULUNDUĞU YER: Stantes Historiska Museum, Stockholm.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: 1880 yılında mezar genişletilmesi için yapılan kazılar sırasında bulunmuştur. Dökme üzerine kakma ve savat tekniği uygulanmıştır. Süslemede Anglo-Sakson etkisi olduğu söylenebilir.Tasarımda hayvan desenleri görülmektedir, ortadan çaprazlama olarak simetrik hazırlanmıştır.Ejder ve dolanan yılan motifini desen içerisinde görmekteyiz.Plakanın dört köşesinde yuvarlak çıkıntılar bulunmaktadır.

¹³⁶ Stuart Progot.,Die Welt Aus Der Wir Kommen, London 1961,s.55.

KAT.NO.63

RES.73

ADI: Bronz an.¹³⁷

TARİHİ: M.Ö.4.yy.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Düğünlerde kullanılan büyük an.Bronzdan yapılmış bu büyük an törenlerde ve düğünlerde kullanılmaktadır. anın üzeri motiflerle süslüdür,alt kısımda yüzey süslemesi ve yukarı doğru yatay şeritlerden oluşan süslemeler bulunmakta olup bunların üzerinde yuvarlak çıkıntılar vardır. Üst bölümde ise simetrik olarak tasarlanmış,birbirine dolanmış iki ejder figürü yer almaktadır. Ejder figürü üzerindeki motifler rumileri çağrıştırmaktadır. Motiflerin kıvrım hareketleri Res:59, Res:50, Res:70, ile benzerlik göstermektedir.

¹³⁷ Stuart Progot.,*Die Welt Aus Der Wir Kommen*,London 1961,s.262.

KAT.NO.64

RES.74

ADI: Kirtimuka.¹³⁸

TARİHİ: 9.yy.

BULUNTU YERİ: Çin.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Çin , Hinditan gibi Uzak Doğu ülkelerinde görülen bu baş tasarımları dikkat çekicidir.Hyali bu başın üzerindeki kaş uzantısında rumi motifi çağrıştıran tasrımları görmekteyiz.Bu tasarım Res:47'de görülen kuyruk formuna benzemekte ,burada ise yüzde yer almaktadır.Yüz simetrik olarak tasarlanmıştır,ayrıca kulak formlarında dikkat çekicidir,Res:13, Res:14, Res:15 ile benzerlikleri gösterilebilir.

¹³⁸ A.Von.IE Coq.,*Bilderatlas Zur Kunst Und Kulturges Chichte Mittel Asiens*,Berlin (Tarihsiz),s.95.

KAT.NO.65

RES.75

ADI: Yeşim¹³⁹

TARİHİ: M.Ö.2.yy.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ: 25.2.cm.

ANLATIM: Üzerinde iki yuvarlak olan merkezleri bir, bu iç içe olan halkada geometrik ızgara boyunca uzanan ve kendi yönlerine doğru değişen spiraller vardır. Dış halka ise simetrik dört bölüme ayrılmıştır.Ve bunlar birbirleri ile bağlantılıdır.Arka taraftan boynuzları ve bıyığı olan bir taotie ,canavar maskesi vardır. İki çift bant halinde bağlanmıştır.

¹³⁹ Yutaka Mino and James Rabinson.,İndianapolis Museum of Art, 1983,s.78.

KAT.NO.66

RES.76

ADI: Ritüel kabı. ¹⁴⁰
TARİHİ: M.Ö.2.bin.
BULUNTU YERİ: Guimet Müzesi,Paris.
BULUNDUĞU YER: Ch'ang-sha.
ÖLÇÜLERİ: 11 inç.ağırlığında.

ANLATIM: Bir ayin kabının kapağı, söylendiğine göre Ch'ang-sha'da bulunmuştur. Havanın ve ruhun bir sembolü olan kuş kabın üzerinde durmaktadır. Bu kuşta T'au-T'ieh maskesi vardır ve yer ile dünyayı sembolize etmektedir.Kuşun baş kısmında boynuzlar bulunmaktadır.Kuyruğu olan bu kuşun gövde kısmında rumi motifini görmekteyiz ve bu rumi'nin içi dilimlenmiştir.Kabın renkleri yeşil, kırmızı ve sarıdır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

¹⁴⁰ Werner Speber.,China,London (Tarihsiz),s.47.

KAT.NO.67

RES.77

ADI: Muska.¹⁴¹

TARİHİ: M.Ö.250

BULUNTU YERİ: Lyong yakınında Chin-ts'un'da .

BULUNDUĞU YER: Atkins Müzesi,Kansas.

ÖLÇÜLERİ: 6.1/2 inch.

ANLATIM: Süs veya amulet muska. Nazar ve kötü ruhlardan korunmak amacı ile hazırlanmıştır. Altın plaka olarak hazırlanmış bu tasarım içiçe iki daireden oluşmaktadır. Ejderlerin bedensel kıvrımlarında, ayak ve başlarındaki uazantılarda rumi formları görmekteyiz. Özellikle baştan uzayan süslemeler rumi'nin dallanmaya başladığının habercileridir.

¹⁴¹ Werner Speber.,China,London (Tarihsiz9,S.47.

KAT.NO.68

RES.78

ADI: Ayna.¹⁴²

TARİHİ: M.Ö.4.yy.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ: 5.1/2,14cm.

ANLATIM: Çift tepe haline getirilmiş, merkezde bulunan ,iki tane

düz sade eksenleri aynı dış bükey yuvarlak aynanın arkasını iki banta ayırır. Bunlardan dış bantta dış ve geniş olanda dört tane hayvan vardır, saat yönü biçiminde dönmektedirler. Merkeze doğru, kafaları tersten yukarı bakan uzun kıvrık kuyrukları bu S biçimli hayvanların vücutlarının dört katı büyüklüğündedir. İçteki bant dizaynı yoktur,yalnızca her iki bantta görülen sıkı bir zemin vardır. Bu zemindeki süslemeli kalıbı dörtgenin tekrarlanmasından meydana gelmiştir. Yazar buna stilize kuş motifi aralarında tarla vardır şeklinde ifade ediyor. Bu hayvanların vücut kıvrımlarında rumi motifini sezinleriz ve bu tasarımda bozkır sanatının hareketli dinamizmi yer almaktadır.

¹⁴² Werner Speber.,China,London (Tarihsiz9,S.138.

KAT.NO.69

RES.79

A:

ADI:

Mısır duvar freskosu.¹⁴³

TARİHİ:

Eski Mısır Krallığı,M.Ö.2900-2200.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM:

Fresko üzerinde ulama tarzında sıralanmış olan motifler

bulunmaktadır. Rumi motifin yalın haline badem rumiye kaynaklık etmektedir. Katalog çalışmamızda badem rumiyi,her coğrafyada ve her tarih aralığında sürekliliğini görmekteyiz.

B.

ADI:

Duvar freskosu.¹⁴⁴

TARİHİ:

Orta Mısır Krallığı,M.Ö.2200-1700..

BULUNTU YERİ:

Tell-el-Amarna.

BULUNDUĞU YER:

Tell-el-Amarna.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM:

Mısır duvar freskosu, Nilüfer çiçekli bir çamurdan

kalıpla yapılmıştır.Tombul bir gövde ile uçta kıvrılarak biten rumi formunu hatırlatan tasarım yer almaktadır. Res:68 ile benzerlik göstermektedir.

¹⁴³ Sales M. Franz.,Handbook of Ornament,New York 1957,s.18.

¹⁴⁴ Sales M. Franz.,Egyptian Ornament,New York 1957,s.18.

KAT.NO.70

RES.80

ADI: Tak-i Bostan,röliief.¹⁴⁵

TARİHİ: Kral Ardashir zamanı (226-242).

BULUNTU YERİ: Kızıl

BULUNDUĞU YER: Kızıl

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Kral Ardashir dönemine ait röliyeften bir görüntü. Sasani sanatında özellikle av sahneleri röliyef olarak çok çalışılmıştır. Ayrıca Sasani sanatında kuş figürleri İran süslemesi ile birklikte görülmeye başlamıştır. Resimde gördüğümüz kurt başlı kanatlı ve kuyruklu fantastik figür yaprak motifleri ile çevrili bir daire içine alınmıştır. Birbirini takib eden madalyon süslemelerin arasında bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Bu bitkisel süslemelerde, 16.yy.'ın klasik süslemesinde penç olarak isimlendirdiğimiz motifi ve bunları çevreleyen yalın halde badem rumileri görmekteyiz ki , bunlar içinde yapraklar halinde dilimlenmiştir. Bu şekilde benzer bir süslemeyi Tonyuk'uk abidesinde Res: 66' da ve Göktürk dönemi eserlerinde görmekteyiz.

¹⁴⁵ Henrich Glück,Ernat Diez.,**Die Kunst des Islam**, Berlin 1925,s.133.

KAT.NO.71 RES.81

A.

ADI: Gülbezek.¹⁴⁶

TARİHİ: 4.-5.yy.

BULUNTU YERİ: Nişabur.

BULUNDUĞU YER: Nişabur.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Nişabur'daki gülbezek bir kare içine kazınmıştır ve palmetlerle çiçekler alternatıf dizilmiştir. Çifte bir bant ve yüzük gibi bir daire ile bağlanmıştır.Bub tarz süslemeler Ahamanid'ler dönemine kadar gider. Bu palmetlerin ve çiçeklerin birbirine bağlantısının meydana getirdiği grilland bir inci dizisi ile çevrilmiştir.

B.ADI: Ştuk plaka¹⁴⁷

TARİHİ: 4.-5.yy.

BULUNTU YERİ: Um-Za'tir yakınında Ctesiphom'dan

BULUNDUĞU YER: Metropolitan Müzesi,New York.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Diğer dekoratif motif,harflerin monogram biçimli kombinasyonunu çevreleyen dik kanatlardan meydana gelmiştir. Bu kanatlar muhtemelen Ahamenid'lerin kanatlı disk geleneğine kadar bağlanır. Ve aynı şekilde bunların uzun tüylü ki uçları, yuvarlaklaştırılmış uzun tüylü Sasani biçimleride olabilir, bunlar Hindistan'daki kuş kanatlarından etkilenmiştir.

¹⁴⁶ Edith Poradan.,Ancient Iran the Art of Pre Islamic Times,London 19656,s.212.

¹⁴⁷ Edith Poradan.,Ancient Iran the Art of Pre Islamic Times,London 19656,s.212.

KAT.NO.72

RES.82

ADI: Ştuk levha.¹⁴⁸

TARİHİ: 4.-5.yy.

BULUNTU YERİ: Nişabur.

BULUNDUĞU YER: Nişabur.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Burada palmet ağacı üzerinde,bir kanat ve ortasında bir çift kanat çıkmaktadır.Bu kanatlı palmet impartorluğun yok olmasından sonra Sasani palmetler arasında en asil olanı idi.

B.

ADI: Ştuk levha.¹⁴⁹

TARİHİ: 4.-5.yy.

BULUNTU YERİ: Damghan.

BULUNDUĞU YER: Philadelphia Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Yaban domuzu kafalı Sasani stuk plaka .Yaban domuzu kafası savaş tanrısı ve zafer tanrısının yeniden doğuşunu simgelemektedir.Bu hayvanın kafasındaki dik duran saçları bir taç tipi gibi duran favorileri ve içinde delici bakışları olan gözleri ki,bu gözbebekleri çok belirtilmiş yalnızca çok etkileyici ve ikne edici biçimde bakışlarıyla doğa üstü güçleri simgeliyor.

¹⁴⁸ Edith Poradan.,Ancient Iran the Art of Pre Islamic Times,London 19656,s.213.

¹⁴⁹ Edith Poradan.,Ancient Iran the Art of Pre Islamic Times,London 19656,s.213.

KAT.NO.73

RES.83

ADI: Fildişi kabartma.¹⁵⁰

TARİHİ: M.Ö.10-8.yy.

BULUNTU YERİ: Ninova.

BULUNDUĞU YER: Birihs Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Ninova'da bulunmuş fildişi kabartma. Simetrik olarak

tasarlanmış olan bu kabartma, alt ucunda bulunan rumi motifin tepelik rumi olarak isimlendirdiğimiz şekline benzerlik göstermektedir. Kabartma parçada kırılmalar olduğundan dolayı üzerinde neyin tasvir edildiği anlaşılamıştır.Fakat bitkisel süslemenin yanısıra kuşların da süsleme içinde yer aldığı görülmektedir.

¹⁵⁰ Alexendra Speltz.,*Babylon-Assyrian Ornament* ,s.25.

KAT.NO.74

RES.84

ADI: Eski mezopotamya saray süslemesinden ¹⁵¹

TARİHİ: 7.8.yy.

BULUNTU YERİ: Kalhu Akropolisi.

BULUNDUĞU YER: Kalhu Akropolisi, t 3 odası.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Asurpanibalin kuzeydoğusunda Kalhu Akropolisinde iki

kuzey sarayın ortasında yer almaktadır. Bu tasrı simetrik olarak hazırlanmış olup ortada büyük bir hayat ağacını simgeleyen palmiye ağacı bulunmaktadır. Bu ağaca uzanmış iki hayvan figürü yer almaktadır. Palmiye motifinin tasarımında rumi'nin yalın haline benzerlik göteren formlar bulunmaktadır. Palmet motifinin kaynağı olan palmiye ağacı bitkisel kökenlidir. Farklı coğrafyalar üzerinde bulunan bu motifin rumi kökenine kaynaklık edebileceği tartışmalıdır. Tezimizde her görüşe yer vererek köken sorunun net ve açık bir şekilde incelenmesi için bu örnekleride kataolg bölümüne aldık.

¹⁵¹ Heinrich Ernst.,*Die Paleste Im Alten Mesopotamien*,Berlin 1984,s.213.

KAT.NO.75

RES.85

ADI: Babil Sarayı ,güney kısımdan.Eski Mezopotamya saray süslemesinden.¹⁵²

TARİHİ: 7.-8.yy.

BULUNTU YERİ: Babil Sarayı ,güney kısımdan.

BULUNDUĞU YER: Babil Sarayı ,güney kısımdan.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Resimdeki görünüm, Heinrich'in avlu tasarımından olup, bu avlu birbirine geçişli avlular ile bağlanmıştır.Bu avlu üzerinde yer alan süslemelerde rumi motifini çağrıştıran bitkisel kökenli tasarımlar bulunmaktadır.

¹⁵² Ernst Heninrich.,Die Paleste Im Alten Mesopotamien,Berlin 1984,s.213.

KAT.NO.76

RES.86

ADI: Eski Mezopotamya saray süslemesinden.¹⁵³

TARİHİ: 7.-8.yy.

BULUNTU YERİ: Babil Sarayı.

BULUNDUĞU YER: Babil Sarayı.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Dış görünümü Asya sanatlarını çağrıştırmaktadır.Res:84

ve Res:85'deki örneklerde gördüğümüz gibi bitkisel kökenli motifler saray süslemeleri içerisinde yer almaktadır.

¹⁵³ Ernst Henrich.,*Die Paleste Im Alten Mesopotamien*,Berlin 1984,s.213.

KAT.NO.77 RES.87

ADI: Delos,Antigonos Partikosu.¹⁵⁴

TARİHİ: M.ö.4.yy.

BULUNTU YERİ: Delos(antik kenti).

BULUNDUĞU YER: Delos.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM : 10. Asır örneklerinde görülen kuvvetli ve alttakinden büyük üst kavisler farkedilmektedir. Ancak aralarda görülen dik uzantı, birleşen köşeleme eğilimindedir.

ADI: Milet'ten süsleme. ¹⁵⁵

TARİHİ: M.Ö.4.yy

BULUNTU YERİ: Miletos

BULUNDUĞU YER: Miletos.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM : Profillerde üst kavis ve öne uzantılı olmalarına rağmen alt kavis güçlükle fark edilmektedir. Bunlardan cephe siması olan lotus ve palmetle süslüdür diğerleri skrolludur. Benzer bir örnek aynı yerde müzeye tahvil edilmiş olan okul bahçesindedir. Yazarın süsleme ifadesi olan bu anlatımdaki palmetin palmiye ile olan bitkisel çıkışı düşünülürse doğruluk taşımaktadır. Bu dönemde Anadolu'da görülen süsleme tarzı köken arayışımızda rumi motife kaynak olması tartışmalıdır.

¹⁵⁴ Cevat Erder., **Helenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rekta**, Orta Doğu Teknik Üniv.Ankara 1967,S.96.

¹⁵⁵ Cevat Erder.,a.g..e.,s.99.

KAT.NO.78

RES.88

ADI: Priene ,Athena Tapınağı.¹⁵⁶

TARİHİ: M.Ö4.yy.

BULUNTU YERİ: Priene.

BULUNDUĞU YER: Priene Athena Tapınağı

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Üst kavis, alt kavisten büyük ve daha derin. Dar bir saha içinde geliştirilmiş olmasına rağmen kavislerin gelişmeleri düzenli bir şekildedir. Üzeri lotus palmet motifleriyle süslü olup, tezyinat aralığı 10,2 cm.'dir.Res:87'deki özellikleri süsleme ifadesi olarak bu örnekte de görmekteyiz.

¹⁵⁶ Cevat Erder.,a.g.e,s.10.

KAT.NO.79

RES.79

ADI: Frig kaya süslemesi¹⁵⁷

TARİHİ: 8.yy.

BULUNTU YERİ: Gordion sarayı.

BULUNDUĞU YER: Gordion sarayı.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Kaya mezar süslemesinde görülen bu kenar suyu süslemesini hatırlatan tasarım,birbirini takib eder şekilde uzamaktadır.Süslemedeki motifler Res.85 ile benzerlik göstermektedir.

¹⁵⁷ Mine Seçkinöz,Sabiha Aker.,Süsleme ve Süsleme Sanatlarının Tarihi,T.T.K.,Ankara 1986'dan Georges ve Charles Chipiez,History of Art in Phrygia, Lydia, Caria and Lycia.

KAT.NO.80

RES.90

ADI: Kıbrıs vazosu¹⁵⁸.

TARİHİ:

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Kutsal ağacı sembolize eden bir Kıbrıs vazosu üzerinde bir yazarın deyimi ile palmetçik motifi yer almaktadır. Res:84, Res: 85'deki tasarımlarla benzerlik göstermektedir.Tasarım simetrik olup ağacın iki yanında biri kız, biri erkek olmak üzere iki insan figürü yer almaktadır. Tepelik rumiyi hatırlatan motifin iki yanından lale motifleri sarkmaktadır.

¹⁵⁸Felutnczi Takats Zoltan.,Some Premises of Islamic Ornamentel System,Budapest 1944,s.25.

KAT.NO.81

RES.91

ADI: Boyunlu amphoradan¹⁵⁹.

TARİHİ: Eski Yunan.M.Ö.6.yy.başına ait.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Doğu Kamos üslubuna ait oriyantal figür.Tasarımda bitkisel dallar arasında dolaşan geyik figürleri yer almaktadır.Bitkisel süslemedeki çiçek motiflerinin yapraklarında rumi motifin sapa bağlanan tipine kaynaklık eden örnek yer almaktadır.

¹⁵⁹Emile Haspels.,Eski Yunan Boyalı Keramiği,çeviren Aşkıldil Akarca,İstanbul 1946,Levha 13,s.62.

KAT.NO. 82 RES.92

ADI: Griffin¹⁶⁰

TARİHİ: M.Ö.575-555.

BULUNTU YERİ: Chiusi Etruria

BULUNDUĞU YER: Floransa Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Başı kartal, ayakları aslan pençesi şeklinde tasvir edilmiş büyük kanatları olan fantastik yaratığın başından sarkan uzantının ucundaki form rumi motif açısından dikkat çekicidir. Res:91'deki gibi bu süslemeler doğu etkilidir.

¹⁶⁰ John Boardman., *Athenian Black Figure Vases*, Great Britain 1978, s.31.

KAT.NO. 83

RES. 93

ADI: Crater¹⁶¹

TARİHİ: M.Ö.4.yy.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Kırmızı figürlü bu Yunan vazolarında Doğu sanatının etkisi görülmektedir. Süslemede kıvrımlar halinde dolanan ve helozonlar oluşturan motifler yer almaktadır. Bir spiralin bitiminde rumi formunu görmekteyiz, bu rumi formu tombul bir gövdeden sonra uzanıp ucda bir kıvrım oluşturarak dönen tipi oluşturmaktadır.

¹⁶¹ John Boardman., *Athenian Black Figure Vases*, Great Britain 1978, resim.387.

KAT.NO. 84 RES. 94

ADI: Lekyθος¹⁶²

TARİHİ: 4.yy.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Xenophantos ressamı, Athena'lı olarak imza atmıştır.

Kaidesi geniş bir lekythos üzerine çalışmıştır. Doğuya ait öğeleri kabartma olarak kullanmıştır. Burada dallar üzerinde dolanan rumi motifini hatırlatan örnekleri görürüz.

¹⁶² John Boardman.,*Athenian Black Figure Vases* ,Great Britain 1978,resim.340.

KAT.NO. 85

RES. 95

ADI: Scrabe¹⁶³

TARİHİ: Erken Girit,M.Ö.1.bin.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Mısır scrabe tipleri ile Minos scrabelerinin kıyaslaması yapılmıştır.M.Ö.17. ve M.Ö 16.yy'lar Girit'in parlak dönemidir. Knossos sarayı aşağı yukarı 20.000 m.2'lik bir alanı işgal etmektedir. Girit, Kıbrıs ve Suriye arasında sıkı ticaret ilişkileri vardı. Girit bu ülkelerden çeşitli madenler ve en çok bakır ithal ediyor, kültürel etkilerini ise Mezopotamya içlerine kadar gösteriyordu.

M.Ö. 16.yy'ın ilk yarısında resimler ve nakışlar siyah yada kahverehgi parlak bir boya ile açık kil zemin üzerine yapılmış olup, ilk önce bitkileri (safran çiçeği, zambak, papirüs v.s.) daha sonra hayvan ve en çok deniz yaratıklarını (ahtopt, sedef, midye, istiridye, mercan,v.s) en doğal şekilleriyle tanımaktadır. Bu natüralist akımı Girit'te elli yıl kadar tutunabilmiştir.¹⁶⁴

Motif tasarımlarında rumi motifin yalın hali badenm rumi ve sapa bağlanan örneklerini görmekteyiz.

¹⁶³ Arthur Evans.,*The Palace of Minos a tKnossos*,Vol.:1,New York 1964,s.201.

¹⁶⁴ Arif Müfid Mansel.,*Ege Yunan Tarihi,Atatürk D.T.Y.K,iST.1988,S.44.*

KAT.NO. 86

RES. 96

ADI: Girit motifleri ¹⁶⁵

TARİHİ: M.Ö1.bin.

BULUNTU YERİ: Girit,Knossos.

BULUNDUĞU YER: Girit,Knossos.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Knossos'dan evrimin diğer geç dönemlerine ait birbirine bağlanmış dönmüş deniz kabukları ve Minos mühürlerinin üzerinde bulunan balık sırtı (tendril) ve spiral motifleri tasarım olarak malzeme üzerinde yer almaktadır ,ayrıca aynı tasarımlar Miken tabakları üzerinde de kullanılmıştır. Tasarımlar rumi'nin yalın hali badem rumiye kaynaklık etmektedir.

¹⁶⁵ Arthur Evans.,a.g.e,vol:IV,s.317.

KAT.NO.87 RES. 97

ADI: Girit motifleri.¹⁶⁶

TARİHİ: M.Ö.1.bin.

BULUNTU YERİ: Girit, Knossos.

BULUNDUĞU YER: Girit, Knossos.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: 1.(S) biçimli skroll (spiral)' leri görüyoruz ve aynı zamanda üçlü ve dördü olan arajmanları ile Erken Mimos dönemi S biçim skrollar yer almaktadır.

2.Çok renkli kase üzerinde 5.mezarda, (Miken) bulunmuş altın plaka üzerine yapılmış bir süsleme motifleri görülmektedir. Her iki örnekte rumi motifin yalın hali badem rumiyi ve ucu kıvrılarak biten rumi örneklerini görmekteyiz.

¹⁶⁶ Arthur Evans.,a.g.e.,vol.II.,s.196.

KAT.NO.88 RES. 98

ADI: Lup ve disk kalıpları¹⁶⁷

TARİHİ: M.Ö.1.bin.

BULUNTU YERİ: Girit, Knossos.

BULUNDUĞU YER: Girit ,Knossos.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Bu diskler, raketler, erken dönem mühür tiplerini çağrıştırır, seramik kalıplarında kullanılan bir süsleme tekniğidir.Ucu top oluşturarak biten rumiye kaynaklık oluşturmaktadır.

¹⁶⁷ Arthur Evans.,a.g.e,vol.II,s.217.

KAT.NO. 89 RES. 99

ADI: Girit vazosu.¹⁶⁸

TARİHİ: M.Ö.1.bin.

BULUNTU YERİ: Girit ,Knossos.

BULUNDUĞU YER: Girit ,Knossos.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Girit sanatının, göze çarpan bir kesilme göstermeksizin, 3.bin yıl geleneğini sürdürdüğünü ve derece derece geliştiğini açığa vurmaktadır. Keramik 3.bin yıl vazolarının şekil ve tekniğini almakta, fakat çömlekçi çarkının kullanılması sonunda şekillerin düzgünleştiği ve madeni vazoları taklit ettiği görülmektedir.

Bazen vazoların dış yüzeylerinin kabartma çizgiler, çentikler ve noktalarla kaplandığı ve boyandığı (barbotin tekniği) görülmektedir.Saray atölyelerinde geliştirilmiş "Kameres vazoları"tekniği bazen yumurta kabuğu inceliğinde ve ekser hallerde porselen sertliğindedir;kahverengi parlak bir boya ile örtülü dış yüzeyleri çeşitli renkte (en çok beyaz,kırmızı ve turuncu) geometri süsleri ve bazen üsluplanmış bitki ve hayvan motifleriyle örülmektedir ¹⁶⁹. Rumi'nin ucda spiral bir dal oluşturarak biten tipine örnek oluşturmaktadır.

¹⁶⁸ Arthur Evans.,a.g.e.,vol.II.s.220.

¹⁶⁹ Arif Müfid Mansel.,Ege ve Yunan Sanatı,Ankara 1988,s.32.

KAT.NO. 90 RES. 100

ADI: Girit vazosu¹⁷⁰

TARİHİ: M.Ö.1.bin.

BULUNTU YERİ: Girit Vazosu.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Yine bu Girit vazosuda kahverengi parlak bir boya ile örtülmüş olup üzerinde beyaz, turuncu renklerle süslemeler yapılmıştır. Yalın badem rumilerden uzanan dallar spiral dallardan helozon oluşturmaktadır.

¹⁷⁰ Arthur Evans.,a.g.e,vol.II.s.220.

KAT.NO.91 RES.101

ADI: Tuvaletlerini tazeleyen kızlar¹⁷¹.

TARİHİ: 4.yy.

BULUNTU YERİ: Praeneste.

BULUNDUĞU YER: Palastrina Badisches Landsmuseum.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Bronzdan yapılmış olan bu materyal üzerindeki süslemede rumi motifi yalın haline badem rumiye benzeyen bir sap üzerinde dolanan motifleri görmekteyiz.Res:84,Res:88 ile benzerlik göstermektedir.

¹⁷¹ Hafner German.,*Art of Rome,Etruria and Magna Gracha*,New York 1969,s.116.

KAT.NO.92 RES.102

ADI: Stilize hayvan motifi¹⁷²

TARİHİ: 4.yy.

BULUNTU YERİ: Craiova hazinesinden.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Hayvan motifi ile ajurlanmış bir applike eser. Desende savaşan hayvanlar görülmektedir. Noktalama ve kakma şeklinde çalışılmış gümüş goblen ile dekore edilmiş figürün üzerinde yanyana sırlanmış ince çizgilerle kenar hatları oluşturulmuştur. Figürün alt kısmında gördüğümüz motif Res:102/2, hayvan ağazından motif oluşumuna Res:69/2, Res:104, benzerlik göstermektedir,ayrıca Anadolu'da asırlar sonra görülen hayvan motifleri içerisinde kurdun ağız formu ile benzerlik göstermektedir Res:143. Ordor'ta bulunmuş olan hayvan motifli buluntulardaki,hayvanın ayak kısımlarında, Res:102/1 motifi ile aynı hareketin kullanıldığını görürüz.

¹⁷² Par Rescue., "Les Tresors De L'ancien en Roumanie", *Archeologia*, S.35, Ağustos 1970, S.49.

KAT.NO. 93 RES.103

ADI: Fibula (toka)¹⁷³
TARİHİ: M.Ö.4.yy.
BULUNTU YERİ: Pietroasa Hazinesi.
BULUNDUĞU YER:
ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Altın ,ince taşlarla dekora edilmiş kuş formunda fibula toka.Toka üzerinde renkli taşlarla süslenmiştir. Rumi formunun yalın halini badem rumiyi görürüz ve tasarım simetrik olarak hazırlanmıştır. Tokanın alt kısmındaki rumilerin uçlarında dallar uzanmış ve spiral oluşturarak sonlanmıştır.

¹⁷³ Par Rescue., "Les Tresors De L'ancien en Roumanie", *Archeologia*, S.35, Ağustos 1970, S.52.

KAT.NO.94 RES. 104

ADI: Kılıf sapı¹⁷⁴
TARİHİ: 5.yy.
BULUNTU YERİ: Nydam Moor.
BULUNDUĞU YER: Holsteinisches Museum.
ÖLÇÜLERİ: 6 .1/4

ANLATIM: Natüralist Roma hayvan tasvirleri tamamen transformasyona uğramış ve stilize olmuştur. Bunlar genellikle muhteşem büyük yılan şekline dönüşmüştür. Vücutları küçük geometri ile elementler bürünmüş ve elementlerin hepsi Akdeniz modasına uygun dantel biçimli grift bantlarla birbirlerine bağlanmıştır. Bu hayvanlar sadece dekoratif değil semboliktir, bugn henüz bunları bilmiyoruz. Bu sapta Nydam Moor'dan geç Roma dönemine karakteristik silleriyle karakteristik kompozisyonu göstermektedir. Ve bunların savatlama ile önemi vurgulanmıştır.

¹⁷⁴ M.Backes,R.Dölling.,*Art Of The Dark Ages*,New York 1969,s.132.

KAT.NO.95 RES.105

ADI: Kemer tokası¹⁷⁵
TARİHİ: Antik çağ.
BULUNTU YERİ: Hölzelsau,Kufstein,Tyrol,Austuria.
BULUNDUĞU YER: Prahistorische Staatssammlung,Münih.
ÖLÇÜLERİ: 6.3/8.

ANLATIM: Kemer tokası, Antik çağda kırılmış fakat daha sonra tamir edilmiştir.Tokanın üzerinde simetrik olarak tasarlanmış iki ejder figürü arasında elleri ile ejderlerin ağzını tutan ve başından yukarıya bağlantılı bir insan figürü bulunmaktadır.Ejderler "s" kıvrımı oluşturarak iki uçlarından başlar bulunmaktadır.Yine tokenın ucuna doğru sivrilerek biten kısımda iki ejder başı yer almaktadır ve bunların vücutları birbirine bağlıdır. Altından imal edilmiştir ve tokenın tasrımı haç motifine benzemektedir.

¹⁷⁵ Walter Terbrügge.,Prehistoric Eurpen Art,West Germany 1968,s.191.

KAT.NO. 96 RES. 106

ADI: Bronz clips¹⁷⁶

TARİHİ: 2.-3.yy.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Simetrik olarak tasarlanmış bu örnekte rumi'nin sapa bağlı örneğini görmekteyiz. Roman süsleme katagorisinde, yazarın gösterdiği bu süslemenin nerede bulunduğu ve hangi kolleسیونda olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Tasarımın rumi motifin kökeni açısından önemli örnek oluşturmasından dolayı katalog örnekleri arasına konulmuştur. Buradaki kıvrımlar, dönüşler Orta Asya'nın hayvan mücadele sahnelerine benzerlik göstermektedir.

¹⁷⁶ Alexander,Speltz.,*The Styles of Ornament*, New York 1959,s.110.res.44.

KAT.NO. 97 RES. 107

ADI: Metal süsleme parçası¹⁷⁷ .

TARİHİ: 7.yy. ortası.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Anglo-Sakson orjini manuscript örneklerdendir.

Tasarım simetrik olarak hazırlanmıştır. Bir ejderin ağzından ve gövdesinden çıkan düğüm oluşturan formlar görülmektedir.Ejderin ağız kısmı ucu top oluşturarak uzayan rumi forma kaynaklık etmektedir.

¹⁷⁷ Alexander,Speltz.,*The Styles of Ornament*, New York 1959,s.88.

KAT.NO.98 RES.108

ADI: Yengeç düğümlü kuş başları¹⁷⁸

TARİHİ: 7.yy'ın ilk yarısı.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Anglo-Sakson orijininden süsleme motiflerinden olan bu tasarım simetrik olarak hazırlanmıştır, kuşun kanatları rumi motife kaynaklık oluşturmaktadır. Res:43,Res:67 'de kuşların kanatlarından rumi motife köken oluşturan örneklerle benzerlik göstermektedir.

¹⁷⁸ Aidan Meehan., *Celtic Design, Animal Patterns*, Great Britain 1992, s.145.

KAT.NO.99 RES. 109

ADI: İrlan'da motif parçası.¹⁷⁹

TARİHİ: 7.yy.

BULUNTU YERİ: Christ Church Place.

BULUNDUĞU YER: Christ Church Place.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Sekiz İrlanda motif parçası. Buradaki hayvan süslemelerinde Asya bağlantılarını görmekteyiz. Yazar bu hayvanları köpek olarak isimlendirmesine rağmen ejder figürlerine daha yakın görünmektedir. Vücut kıvrımlarında badem rumiye , ucu top şeklinde biten rumilere kaynaklık oluşturan örnekler bulunmaktadır. Bu rumiler baş, ayak, ve kuyruk kısımlarından oluşmaktadır.Yine Res:145' de gördüğümüz hayvan motiflerinin tasarımlarındaki rumi motif oluşumları bu örnekle benzerlik göstermekle beraber Asya bağlantılarını çağrıştırmaktadır. Fildişi bu örnek Romanesk sanatın Kuzey İtalya örneği olup 11.yy tarihlenmektedir.

¹⁷⁹ Aidan Meehan.,Aa.g.e.,s.94

KAT.NO. 100 RES. 110

ADI: Anglo-Sakson orijini süsleme motiflerinden¹⁸⁰

TARİHİ: 7.yy.

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Büyük altın kemer üzerinde yılan büklümlerinden detaylar. Küçük hayvanlar canavarlar, hayvanların dişlerinin aralarını doldurcak şekilde tasarımda görülmektedir, bu tarz süslemeler kelt hayvan sanatında görülen örneklerdir. Ejderler ve yılanlarla akıl almayacak biçimler meydana getirilmiştir. Kıvrım kıvrım biçimlerin meydana getirdiği bu şaşırtıcı dolambaçlar içinde bu yolların izlenebilmesi oldukça güçtür.Kemer simetrik olarak tasarlanmıştır ve orta kısımda bulunan rumiler ucu top oluşturarak biten rumilere kaynaklık etmektedir.

¹⁸⁰ Aidan Meehan.,a.g.e.,s.11.

KAT.NO. 101 RES. 111

ADI: Kuş bordürü¹⁸¹ .

TARİHİ: 7.yy.

BULUNTU YERİ: Northumbria Kraliyetinde resimlenmiş.

BULUNDUĞU YER: Londra British Museum.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Kuş bordürü (SplitTails), Lindisfarne İncilinden süsleme örneği .Burada birbirini takib eden kuş figürleri görülmektedir. Kuşun kanatları rumiye kaynaklık etmekte olup Res:108,Res: 67,Res:43 ile benzerlik göstermektedir.

¹⁸¹ Aidan Meehan.,a.g.e.,s.150.

KAT.NO. 102 RES. 112

ADI: Kuş figürleri¹⁸² .

TARİHİ: 7.yy.

BULUNTU YERİ: Northumbria Kraliyetinde resimlenmiş.

BULUNDUĞU YER: Londra British Museum.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Üçlü kuş deseni, Lindisfarne İncilinden,Res:111'deki gibi kuş kanatlarından rumi motife kaynaklık oluşturmaktadır. Buradaki rumi sapa bağlı rumi tipine örnektir. Lindisfarne İncilindeki gibi, Res:146'da gördüğümüz ayna süslemelerinde ise ince dallar üzerinde dolanan kelt süslemelerinin 16.yy rumileri ile benzerlik göstermektedir.

¹⁸² Aidan Meehan.,a.g.e.,s.153.

KAT.NO. 103 RES. 113

ADI: Kase¹⁸³
TARİHİ: Antik çağ.
BULUNTU YERİ: Schwarzenbach.
BULUNDUĞU YER:
ÖLÇÜLERİ: çapı 5 m.,ağırlık 3.1/4.
ANLATIM: Almanya'da bulunmuş olan bu kase kırılmış olup tamir görmüştür. Altın varak olup, repuse tekniğinde yapılmıştır. Kase üzerindeki süsleme rumi kopozisyonu göstermesi açısından önemlidir. Tasarım simetrik hazırlanmış ve çoğaltılmıştır. Ucuca bakan badem rumiler , Pazırık buluntularında hayvan başlarını hatırlatan tasarımlarla benzerlik göstermektedir Res.:17, Res:28.

¹⁸³ Walter Terbrugge.,Prehistoric Europeanart,wEST gERMANY 1968,s.199.

KAT.NO. 104 RES. 104

ADI: Kemer tokası¹⁸⁴ .
TARİHİ: Avar dönemi buluntuları (576-829).
BULUNTU YERİ: Nagypall-Hatari-Dölu
BULUNDUĞU YER: Janus Pannonius Museum.
ÖLÇÜLERİ:
ANLATIM: Bu kemer tokası üzerinde,rumi'nin tepelik olarak isimlendirdiğimiz motifi dallar üzerinde sıralanmaktadır. Yazar eserinde bu motifleri palmet olarak isimlendirmiştir.

¹⁸⁴ Atilla Kiss.,*Avar Cemeteries in County Baranya Cemeteries of the Avar Period (567-829), in Hungry, Vol 2, Budapest 1977 ,res.LXX.*

KAT.NO. 105 RES. 115

ADI: Bronz tavus tasviri¹⁸⁵

TARİHİ:

BULUNTU YERİ:

BULUNDUĞU YER: Macar Milli Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: R.115ve 117. örneklerde gördüğümüz kanattan rumi motif çıkışına kaynaklık etmektedir. Badem rumi olarak isimlendirdiğimiz tombul gövdeyi ve uçta sivri birleşmeyi görürüz, uç kısımda ise yuvarlak top bulunmaktadır.

¹⁸⁵ Giula Laszlo., *Al Rapportı Antıca Critıanı Dell'arte Industriale Delle'poca Avara*, Budapest 1935,Levha III.

KAT.NO. 106 RES.116

ADI: Madeni plakalar¹⁸⁶

TARİHİ: Avar zamanı.

BULUNTU YERİ: Kiskörisi.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Kuşların kanatlarında rumi motifi açıkça görülmektedir.

Sanki dallara bağlanmış rumiyi hatırlatmaktadır. Diğer tasarım ise hayvan başını hatırlatmakta olup kulak formlarından rumiye kaynaklık etmektedir.Pazırık buluntularında görülen kulak formları ile benzerlik göstermektedir Res:19, Res:54.

¹⁸⁶ Gy.Laszlo.,Adatok Az Avarokori Müipar O Keserzteing Kopesolatához,Budapest 1935,s.10.

KAT.NO.107 RES. 117

ADI: Madeni Plaka ¹⁸⁷

TARİHİ: Avar zamanı.

BULUNTU YERİ: Győr.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Buluntularda görülenkuş tasarımlarının kanatları rumi formunu oluşturmaktadır. Res.67' de kuşun kanadındaki rumi motifi ile kuş kanadından rumi motifi oluşumu açısından benzerlik göstermektedir.

¹⁸⁷ Gy.Laszlo.,Adatok Az Avar kori Müipar O Keserzteing Kopesolataihoz,Budapest 1935,s.11.

KAT.NO. 108 RES. 118

ADI: Demir hançer¹⁸⁸

TARİHİ:

BULUNTU YERİ: Haromzek ,Macaristan.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Bozkır kavimlerine mal edilen buluntu. Bu demir hançerin kabza altındaki büyük kıvrımlar üzerinde yer alan hayvan başları rumi motifine iyice yaklaşmıştır. Tasarımın simetrik oluşu ve rumi motife kaynaklık teşkil eden yuvarlak gövde ve sivri uçta birleşme, daha sonra uzayan ikinci bir hat ,klasik dönemde kullandığımız ikiye ayrılan rumilere başlangıç oluşturmaktadır Res.5/2.

¹⁸⁸ Mülayim Selçuk, "Rumi Motifin Zoomorfik Kökeni", Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, Atatürk Dil Tarih Y ük.Kur., Ankara 1989, s.179.

KAT.NO. 109 RES. 119

ADI: Okluk¹⁸⁹

TARİHİ: 7.yy'ın 1.yarısı.

BULUNTU YERİ: Kungota

BULUNDUĞU YER: Macar Milli Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: 12,04 gr.ağırlığında,6,5cm.uzunluğunda.

ANLATIM: Macaristan'da bulunmuş bu eserde inci dizisinin sıraladığı bir kenar suyundan sonra ikinci bir kenar suynun içinde süslemeyi görürüz.Ortada dairesel bir formun etrafında ortadan simetrik tasarımın içinde rumi motifi hatırlatan süsleme sıralanmıştır. Kenara bağlanmış rumide tombul gövdeden sonra uca doğru biten sivri uçtan ikinci bir motif başlamaktadır ve biz bu motifi klasik dönemde tepelik rumi olarak isimlendiriyoruz Res.5/3.

¹⁸⁹ Eva Garam.Atiila Kiss.,Gold Finds of Migration Period in the Hungarian National Museum,1992,s.49.

KAT.NO.110 RES.120

ADI: 2 no'lu kap¹⁹⁰

TARİHİ: 900-920.

BULUNTU YERİ: Nad-Sent-Mikloş köyü.

BULUNDUĞU YER: Kuns Historischen Müzesi.

ÖLÇÜLERİ: Yük.22 cm.,gövde çapı 13 cm.,boğaz üstü çapı 5,8 cm.dip
tabağın çapı 8,3 cm.

ANLATIM: Altın, Nad- Sent- Mikloş hazinesinin 2'nolu kabından görünüş.1799'da Torontol bölgesinde (Macaristan, günümüzde Romanya'nın kuzeyi) Aronika nehrinin kıyısında Nad-Sent-Mikloş köyünde bulunmuştur. Güğüm boğazının üst kenarı ayrı olarak hazırlanmış, daha sonra kaba lehimlenmiş ince şeritle çevrilmiştir. Bu şerit üzerinde rumi motiflerin dallar üzerinde kompozisyon oluşturarak dolandığını görürüz.

Güğümün boynu perdahlı ve bezeksizdir. Güğümün gövdesinde dört dairevi maddolyon bulunmakta ve her madolyonda röliyef tasviri bulunmaktadır. Birinci madolyonda kanatlarını açmış uzun kulaklı kartal,çıplak bir kadını havaya kaldırmış ve tırnakları arasında tutmuştur. Kadının ellerinde çiçek bulunmaktadır. İkinci madolyanda, gövdesi aslana benzeyen uçan mitolojik Anka yere yıktığı bir alageyiği boynundan ve sırtından tutmaktadır. Üçüncü madolyonda bıyıklı ve sakallı erkek yüzüne sahip kanatlı aslan ,başındaki taçla yüzünü bize çevirip sola doğru gitmektedir.

¹⁹⁰ S.Bayçarov., Avrupa'nın En Eski Runik Abideleri, Çeviren Muvaffak Duranlı, Ankara 1996 ,s.100.

Tasvir edilen kişi aslan üzerinde oturmaktadır. Dördüncü madalyonda , sola doğru giden bıyıklı ve sakallı atlı, bıyıklı ve sakallı bir erkeği saçlarından tutmaktadır. Atlının eğerine bir insan kafası asılmıştır. Atın kuyruğunun ucu balığinki gibi parçalıdır. Atlı sakalının altından dizine kadar,ensesinden ve bbaşının ilk tarafından miğferine kadar,vücudunu örten bir kolçuğ giymiştir. Ayaklarında dize ve kollarında dirseğe kadar metal zırhların olduğu anlaşılmaktadır.

Tabak A.U.Poup'un değerlendirmesinde "Sasanid" veya "Parfyan" olarak adlandırılmıştır. İ.A.Orbbeli bu tabağı daha geç döneme veya Post Sasanid dönemine ait görmektedir. Tasvirdeki pek çok özellik sadece İnan değil ,aynı zamanda eski Türk'tür. Nad-Sent-Mikloş'taki tasvire konu olarak yakın röliyefler Kam'dan çıkan kaplarda da vardır.Kam vve Kuban çevresinde gelişen sanatın geleneklerini yansıttığı sonucuna varılabilir¹⁹¹.

Hazine kaplarının özelliklerini Yusuf Hasmpel'in tasvir ettiği düzende verilmiştir.

¹⁹¹ S.Bayçarov., *Avrupa'nın En Eski Runik Abideleri*, Çeviren Muvaffak Duranlı, Ankara 1996 ,s.100.

KAT.NO.111 RES.121

ADI: Kemer yüzey süslemesinden ¹⁹²
TARİHİ: 9.yy.
BULUNTU YERİ: Samarra.
BULUNDUĞU YER: Samarra.
ÖLÇÜLERİ: Uzunluk 445, şerit yüksekliği 303.
ANLATIM: Taht salonundann, bazilikalı arkadın sütun

kemerlerindeki yüzey süslemesinden. Yazar bu süslemeleri çiçek motifleri olarak isimlendirmesine rağmen, burada gördüğümüz motiflerin rumi olduğu tartışmasızdır.Süsleme ulama tarzında tasarlanmış olup karşılıklı birbirine bakan rumilerin sıralanmasından oluşmuştur. Aralarda kalan bölümlerde yine iki badem rumi motifi yer almaktadır. Burada bozkır sanatının tesirini sanatkarların hala üzerlerinde taşıdığını görürüz Res.17, Res.28, bunlara en güzel örnektir , aradaki yüzyıl farkına rağmen Pazırık buluntuları ile Samarra süslemelerinin arasındaki benzerlik sanat ve kültürün sürekliliğini göstermektedir ve rumi motifin kökeni için yaptığımız çalışmada hayvansal çıkışa giden kökenin yanısıra rumi motifin gelişim süreci takip edilmektedir.

¹⁹² Ernst Herzfeld.,Die Aus Grungen Von Samarra Band I,Berlin 1923,s.48.

KAT.NO. 112 RES.122

1

ADI: Ştuk kemer yüzey süslemesi¹⁹³

TARİHİ: 9.yy.

BULUNTU YERİ: Samarra.

BULUNDUĞU YER: Samarra.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Abbasi süsleme tarzında Türk eğri kesim tekniği ile yapılmış olan kemer yüzey süslemesidir. Süsleme kenar suyu şeklinde uzanmaktadır, rumiler boynunu bükmüş kuş başı şeklinde arka arkaya sıralanmıştır.

2

ADI: Ştuk kemer yüzey süslemesi¹⁹⁴

TARİHİ: 9.yy.

BULUNTU YERİ: Samarra.

BULUNDUĞU YER: Samarra.

ÖLÇÜLERİ: Uzunluk 445, şerit yükeklği 303.

ANLATIM: Yüzey süslemesiden ulama tarzı tasarım örneği. Tepelik rumiye dallarla bağlanan badem rumilerin uçlarında bir top oluşturularak sıralandığını görürüz.

¹⁹³ Ernst Herzfeld.,Die Aus Grungen Von Samarra Band I,Berlin 1923,s.48.

¹⁹⁴ Ernst Herzfeld.,Die Aus Grungen Von Samarra Band I,Berlin 1923,s.48.

KAT.NO. 113 RES. 123

1

ADI: Şutuk kapı süsleme¹⁹⁵

TARİHİ: 9.yy.

BULUNTU YERİ: Samarra.

BULUNDUĞU YER: Samarra.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: 12.evin ,4.odasından batı duvarından kapı çerçevesindeki süslemeden örnekler.Günümüze ulaşan iyi korunmuş bölümlerden biridir.Süsleme sarmal frizler halinde uzanmaktadır. Tepelik rumiye bağlanan badem rumilerin ikiye ayrılıp ikinci bir rumi oluşturarak ucunda bir topla bittiği görülür.

2.

ADI: Şutuk kapı süsleme¹⁹⁶

TARİHİ: 9.yy.

BULUNTU YERİ: Samarra.

BULUNDUĞU YER: Samarra.

ÖLÇÜLERİ: Yükseklik 630, genişlik 160.

ANLATIM: 12. evin kapı çerçevesi süslemesinden detay. Yazarın ifadesine göre süslemede çiçek motifleri bulunmaktadır,dilimli rumiler uçları bir top oluşturacak şekilde tasarımda yer almaktadır.Bu dönemin en iyi çağlarında inşa edilmiştir .

¹⁹⁵ Ernst Herzfeld.,Die Aus Grrabungenn Von Sanmarra Band I, Berlin 1923 ,s.51.

¹⁹⁶ Ernst Herzfeld.,Die Aus Grrabungenn Von Sanmarra Band I, Berlin 1923 ,s.51.

KAT.NO. 114 RES.124

1

ADI: Ştuk süsleme¹⁹⁷
 TARİHİ: 9.yy.
 BULUNTU YERİ: Samarra.
 BULUNDUĞU YER: Samarra.
 ÖLÇÜLERİ: Yükseklik 302, genişlik 145.
 ANLATIM: III. evin, 2. odasından kapı çerçevesinin kenarındaki

süslemeden ayrıntı. Süsleme yine Samarra süslemelerinde olduğu gibi ulama tarzında tasarlanmıştır. Tepelik rumilerin yanısıra klasik dönemin dilimli rumilerinin ilk adımlarının atıldığını görürüz. Bu rumiler yarım olarak ,süsleme boyunca uzanırlar.

2

ADI: Ştuk ağaç süsleme¹⁹⁸
 TARİHİ: 9.yy.
 BULUNTU YERİ: Samarra.
 BULUNDUĞU YER: Samarra.
 ÖLÇÜLERİ: Uzunluk 180, genişlik 66.
 ANLATIM: Harem, avlusunun doğusundaki mekandan, taht

salonuna bitişik alanda yer alan süslemeden bir detay. İyi korunmuş oyma motifi örneklerdendir, rumilerin dallar üzerinde yer aldığı nı görmekteyiz. Tepelik rumiler, aralıklı olarak diğer rumiler ile birlikte sıralanmıştır.

¹⁹⁷ Ernst Herzfeld.,*Die Aus Grrabungenn Von Sanmarra Band I*, Berlin 1923 ,s.51.

¹⁹⁸ Ernst Herzfeld.,*Die Aus Grrabungenn Von Sanmarra Band I*, Berlin 1923 ,s.51.

3.

ADI: Ştuk süsleme¹⁹⁹

TARİHİ: 9.yy.

BULUNTU YERİ: Samarra.

BULUNDUĞU YER: Samarra.

ÖLÇÜLERİ: Genişlik 170.

ANLATIM: 12. evin 21. odasında batı kanadında,güney duvarında yer almaktadır. Buradaki süslemelerde dikdörtgen ve kare formlar içinde rumi süslemeleri görürüz. Bu süslemelerde bozkır sanatının etkileri devam ettiğini gözlemleriz, Res.114/6'daki rumi motif sanki hayvan başı ile Pazırık kurganlarında gördüğümüz kulak formunu devam ettirmektedir Res.4, Res 5, Res 8.

¹⁹⁹ Ernst Herzfeld.,Die Aus Grrabungenn Von Sanmarra Band I, Berlin 1923 ,s.50.

KAT.NO.115 RES.125

ADI: Şutuk süsleme²⁰⁰

TARİHİ: 9.yy.

BULUNTU YERİ: Samarra.

BULUNDUĞU YER: Samarra.

ÖLÇÜLERİ: Yükseklik 275, uzunluk 385.

ANLATIM: Salonun diğer ucundan yüzey süslemesinde Res.116'da olduğu gibi aynı tasarımlar kullanılmıştır. Fakat burada rumilerin sapa bağlandığını görürüz, ve ulama tarzı kompozisyonlar halinde tekrarlanmaktadır.

²⁰⁰ Ernst Herzfeld.,Die Aus Grrabungenn Von Sanmarra Band I, Berlin 1923 ,s.199.

KAT.NO.116 RES.126

ADI: Şutuk süsleme²⁰¹

TARİHİ: 9.yy.

BULUNTU YERİ: Samarra

BULUNDUĞU YER: Samarra

ÖLÇÜLERİ: Yükseklik 530, uzunluk 320.

ANLATIM: Bu süsleme kubbe yüzeyindeki firizde yer almaktadır.

Sarmaşık gibi sarmal bir halde kubbe frizine doldurulmuştur.Yazar süslemeyi gül kompozisyonlarına benzetmiştir.Tasarım ulama tarzı firiz halinde devam etmektedir.Badem rumiler birbirlerinden bağımsız olarak fakat yine bir bütün halinde sıralanmıştır.

²⁰¹ Ernst Herzfeld.,Die Aus Grrabungenn Von Sanmarra Band I, Berlin 1923 ,s.200.

KAT.NO.117 RES. 127

ADI: Şutuk süsleme parçası²⁰² .

TARİHİ: 9.yy.

BULUNTU YERİ: Samarra.

BULUNDUĞU YER: Samarra.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Abbasi süsleme tarzında yapılmış olan bu tasarım, ulama tarzı kompozisyon oluşturmaktadır. Süsleme alt ve üstten olmak üzere ince bir kenar suyu ile sınırlanmıştır. İç kısımda baklava biçimi dörtgenler oluşmuştur. Bunlar içerisinde badem şeklindeki rumiler sıralanmıştır.

²⁰² Seachs Vortragge.,Des Deutschen Orient Vereins ,Leipzig 1935,tafel 5.

KAT.NO. 118 RES. 128

ADI: Peygamberler kodeksi²⁰³

TARİHİ: 895.

BULUNTU YERİ: Kahire

BULUNDUĞU YER: Tiberias,Filistin.

ÖLÇÜLERİ: Parşömen (384-415)mm.

ANLATIM: Abbasi dönemine ait bu yazma eserde rumi motifin artık kompozisyonlar içerisinde kullanılmay başladığını ve değişen dinin etkisi ile sanatkarların artık farklı arayışlara yöneldiklerini görürüz,eserin sanatkarı Moşe Asher 'dir .Yazarın kaynak kitabından öğrendiğimize göre Karaite cematına aittir.Süsleme kare içine tasarlanmış bir dairedan oluşmaktadır. Kare tasarım dörtte bbir olup içteki daire ise sekizde birdir. Orta merkezde zencerek örneğini görürüz. Karenin dört köşesine birbirine bağlı motiflerin takip ettiği süsleme işlenmiştirve Res.119 ile benzerlik göstermektedir.

²⁰³ Richard Ettinghausen.,*Treasures of Asia Arab Painting*, Washington,res.57.

KAT.NO.119

RES. 129

ADI: Pişmiş toprak kap²⁰⁴.

TARİHİ: 9.yy.

BULUNTU YERİ: Nişabur.

BULUNDUĞU YER: Nişabur.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Semerkant tarzı cilalananmış pişmiş toprak kaplar.Daire içine yerleştirilmiş birbirine bağlı motifler kompozisyonu oluşturmaktadır.Nebati deseni andırır motifin alt ucunda dilimli rumilere kaynaklık eden motifi görürüz. Daire ince bir kenar suyu ile çerçevelenmiştir, bunun dışında ise kufi hatla yazılmış bir yazı kuşağının dolaştığını görürüz.

²⁰⁴ Mine Seçkinöz,Süsleme ve Süsleme Sanatları Tarihi ,T.T.K.B.,Ankara 1968,s.179'dan
Wooley Leoard,*The Art Of the Middle East*,new York,1961ç.

KAT.NO. 120 RES. 130

ADI: Ahşap oyma²⁰⁵ .

TARİHİ: 9.10.yy.

BULUNTU YERİ: Kahire.

BULUNDUĞU YER: Louvre Müzesinde.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Rumi motifin hayvansal kökenine kaynaklık eden önemli örneklerden biridir. Tolunoğulları dönemine ait bu ağaçtan oyma süslemede bir kuş motifi ve onun etrafında yer alan rumiler görülmektedir. Süsleme Samarra stilinde yapılmıştır. Kuşun gövdesi rumi motiflerden oluşmuştur, ve bu motifler Res.131, Res.132, ile benzerlik göstermektedir. Kuşun gaga kısmı rumi motif olarak sonuçlanmıştır. Ayrıca kuşun gövde kısmındaki rumilerde sapın dönüşünden sonra, bu motifin lale formunda bittiğini görürüz.

²⁰⁵ Celal Esad Arseven.,Les Arts Decoatifs Turkcs, s.12.

KAT.NO. 121 RES. 131

ADI: Ağaç panel²⁰⁶

TARİHİ: 9.yy.

BULUNTU YERİ: Kahire

BULUNDUĞU YER: Arab Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Kahire'de bulunmuş olan bu ağaç oyma Tolunoğulları dönemine aittir.Kufi yazı ve badem rumi ile buna bir sap ile bağlanan tepelik rumi ile dekore edilmiştir. Bu süsleme dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır, bu çerçeve üzerinde daha dar , diğer bir çerçeve içinde kufi yazı kuşağı yer almaktadır.

ADI: Ağaç panel²⁰⁷

TARİHİ: 10.yy.

BULUNTU YERİ: Kahire

BULUNDUĞU YER: Arab Müzesi.

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Yine Tolunoğulları dönemine ait bu ahşap eser üzerinde yazarın deyimi ile güvercin motifleri bulunmaktadır.Güvercinin gövdesi badem rumiyi oluşturmaktadır ve bu iki kuş yüz yüze bakmaktadır.Kuşların önlerinde ve arkalarında kalan bölümlerde rumi motiflerinin dallar üzerinde yerleşmeye başladığını görürüz.Özellikle kuşun arkasında bulunan iki ucunda yuvarlak top bulunan rumi motifi Res.96'da benzer örneğini görürüz .Dallar üzerinde dolanmaya başlayan rumilerde, bozkır hayatının dinamik havası hala sezilenmektedir.

²⁰⁶ Ross Densyon.,The Art of Egypt Through the Ages,London 1931,s.306.

²⁰⁷ Ross Densyon.,The Art of Egypt Through the Ages,London 1931,s.306.

KAT.NO. 122 RES. 132

ADI: Keramik²⁰⁸

TARİHİ: 9.-10.yy.

BULUNTU YERİ: Otrar.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Erken Ortaçağ Otrar keramiği, onu erken ve geç

Ortaçağ dönemlerinden ayıran özellikleri ile ortaya çıkmıştır. 7.-9.yy keramikleri değişik bir kompozisyon oluşturmuşlardır. Kendinden sonra gelecek olan geleneklerin devamcısı bir keramik türüdür. Sonra yeni stiller ortaya çıkmıştır ve bu yeni stiller Fergana, Sogd, Şaş'ta çok kullanılmıştır. İnşa tuğlasından, porselen kaplara kadar bütün malzemedefırınlanmış çamur kullanılmıştır.Bu Otrar keramiğinde, yeşil, beyaz, kırmızı, siyah renkler kullanılmıştır. Tabak parçalanmış olarak bulunmuş olup ,bu yüzden bazı parçaları eksiktir. Süslemede motifler tabağın karşılıklı iki yarısında yer almaktadır ve diğer iki yarısında ise yazılar bulunmaktadır. İki tarafa açılmış rumi motifleri, klasik döneminrumilerinde görülen kapalı forma kaynaklık etmektedir, R.5/7. Simetrik ikirumi,altlarından düğümle bağlanmışlardır. Ruminin tombul iri gövdesinden sonra uçta bir top halinde ayrı bir form toplanmıştır.Siyah iri rumilerin içinde beyaz çizgilerle ,gövdede hurde rumiler oluşturulmuştur Res.5/1,5/2.Yine badem rumi içine alınmış ,yeşil zeminli bölümde tepelik rumiyi hatırlatan süslemeyi görürüz Res.5/3.iki ruminin düğümle bağlanmış bölümünde yazılara doğru uzanan simetrik iki süsleme bulunmaktadır.

²⁰⁸ K.Baıpakov,L.Erzakovich.,*Ceramics Of Medieval Otrar*,Almatı 1991,s.118.

KAT.NO.123 RES. 133

ADI: Keramik tabak²⁰⁹

TARİHİ: 10.yy.

BULUNTU YERİ: Otrar.

BULUNDUĞU YER:

ÖLÇÜLERİ:

ANLATIM: Yuvarlak keramik tabak üzerinde,sarı ve açık kahverengi renkler kullanılmış olup, içiçe iki daire üzerinde badem rumi içinde yine klasik dönemde tepelik rumi olarak isimlendirdiğimiz motifi görürüz.Bunlar bir yazıl,bir tepelik rumi olarak sıralanmıştır. Orta dairenin içinde, ölçüleri aynı kareler sıralanmıştır.Ayrıca badem rumilerin uçlarının birleştiği yerin sağında ve solunda kalan boşluklarda dört yapraklı penç motifini görürüz.

²⁰⁹ K.Baıpakov,L.Erzakovich.,Ceramics Of Medieval Otrar,Almatı 1991,s.107.

4. TİPOLOJİ

4.1. Kronolojik Dizi

Uzun zaman aralıkları içindeki kopukluklar, yorumu yapılamayan geniş dönemlerde nasıl bir stil gelişimi yaşandığı konusundaki sorun, genel sanat tarihinin en önemli problemlerinden birdir. Son bin yılın sanat tarihi, bir ölçüde de olsa tutarlı bir üslup tablosu verebilmektedir. Türk-İslam süslemesinin kronolojik gelişimi, mimarideki plan şeması ve mekan organizasyonunda olduğu gibi, süslemelerde kendi düzenine yansıyan üsluplar verebilmiştir. Çağların birbirinden ayrılmasında mimari süslemenin, bitkisel, figürlü ve geometrik olmak üzere her bir temanın farklı bir gelişme süreci yaşadığı genellikle kabul edilmiş bir üslup ilkesidir. Daha geç dönemlerde iyice belirlenençeşitli mataryeller üzerindeki süslemelerin mesela, mimari süsleme ile serbest süsleme arasındaki paralelliğin hangi ölçülerde olduğuda bilinmemektedir.

Rumi motifin gelişme süreci içinde, M.Ö.8.-4yy. arasındaki köken arayışında bütün çeşitlemelerin kullanıldığını görürüz. M.Ö.8.-4.yy.'lar arasındaki rumilerde, daha geç dönemler gibi üslup birliği görülmektedir. Aynı Anadolu Selçuklu dönemi rumileri ve 15.-16.yy. rumilerinde üslup birliği olduğu gibi bu dönemde üslup birliği oluşturduğu kabul edilmekle beraber, bu üslup erken safhaların hayvansal mücadelelerdeki hareketliliğine dayanan ilk oluşumlardır.

Rumilerin yalın hali badem rumi Res.11/4, 11/3, R.12/1, Res.12/2, Res.12/3, Res. 97/4, Res. 80/1,Res.116/2,Res.126/2, 6-4.yy.'daki görünümü ve 9.yy. sonundaki görünümü ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca sapa bağlanma, R.11/5, Res.48/4, Res. 91, Res.112, Res. 67, Res.124/4 ilk dönemlerden itibaren 10.yy.'a kadar

süreklilik göstermektedir. Dilimli rumiler, Res..40, Res.44/2, Res.51, Res.82/2, Res.60,Res.121/2,Res.58, gibi çeşitli örneklerde görülmektedir.

En erken örnekler Pazırık , Res.11/1, Res.11/2, Res.1/3, Res.16/1, Res.16/2, Res.21, Res.22, Res.23/1, Res.23/2, Res.23/3, Res.28, Şibe, Res.37/1, Res.37/2, Ordos Res.59/1, Res 59/2, Res.68/1, Res.68/2, Res.69/1, Res. 69/2 vb. Asya örnekleridir. Bu erken örneklerde kullanılan malzemeler deri, keçe, metal (altın, bronz, tunç), ahşap, ştuk gibi genellikle Türk Sanatının hemen hemen her döneminde görülen malzemeler olmuştur. Geniş bir coğrafyayı kapsayan çeşitli materyaller üzerindeki İslam süslemelerinin bütün estetik sorunları çözümlenebilmiş değildir. Pek çok çeşitli süs elemanlarından kurulu, çok geniş bir malzemenin varlığını görürüz. Bu çeşitliliğin başlıca nedeni, müslümanların daha 7.yy'ın ortalarından itibaren doğu ve batıda; Grek, Roma, İran, Mısır, Hint, Çin'den gelen etkileri en eski yerli kültür miraslarını, birleştirici bir ilke içinde eritebilmektedir. Fakat gözden kaçırılmaması gereken,bu ilke içinde önemli faktörlerden biri de, bozkır kültürünü yaşayan Türk'lerin sanatındaki hareketlilik ve dinamizmin kaynağı, onların tabiatı iyi gözlemlemeleri ve hayvanların mücadelelerinin canlılığı, Türk'lerin süslemeye karşı olan temayülleri ve kullandıkları eşyaları ile yaşadıkları ortamı süsleyerek bütünleştirmeleri, başlıca etken olmuştur.

M.S.'ki dönemlerde ise rumi motifin daha belirginleşmeye başladığı görülmektedir. Badem rumi, sapa bağlanma, dilimli ruminin her tarihte görülmesine rağmen, M.S.'ki dönemde özellikle Samarra süslemelerinde kompozisyon oluşturacak örnekler üzerinde yer aldığını görürüz R.121, Res.124), (Res.126), (Res.127). Uygur süslemelerinde Kızıl'da bulunan (Res.60) kuşun kanadında görülen rumi ile, 16.yy.'daki rumi arasında bir fark göremeyiz, yalnız bu rumi kuşun kanadı üzerinde yer almaktadır,16.yy'da ise kompozisyon oluşturarak bitkisel süslemeye katılmıştır. M.S. yazılmış olan (7.yy) Lindisfarne İncilin'de ve Kelt süslemelerinde rumi motifin

kompozisyon oluşturduğunu görürüz. Kelt'ler Eski Avrupa'nın bir bölümüne yerleşmiş Hint Avrupa ailesinden bir dil konuşan aynı uygarlığı paylaşan halklardır. Kelt uygarlığının en parlak dönemi olan M.Ö. V.yy La Tene dönemidir ²¹⁰Kelt süslemelerinde görülen rumi motiflerinin oluşumuna etki eden, tarihsel gelişim süreci ve bu ulusun insanların yaklaşık olarak, M.Ö.3.yy'larda Romalı'lar Anadolu'ya gelmeden önce Pontus karallarının Avrupa'dan Kelt askerleri getiriğini biliyoruz, ayrıca Karadenizin kuzeyinden Avrupa'ya geçen Hun-Avar topluluklarının M.Ö.'ki dönemlerde Avrupa'nın ortasında görülmesi, iki ulusun alışverişini göstermektedir. Bütün bu ilişkiler Kelt sanatında görülen rumilerin Asya bağlantılarını bir ölçüde açıklıyor.

4.2.Yöresel Farklılıklar.

Yöresel farklılıklarda, Ege ve Akdeniz, Orta ve Uzak Asya, Avrupa, Önasya ve Anadolu olarak ayırdığımız bölgelerde badem rumi, sapa bağlanan, dilimli olarak ayırdığımız örnekleri her bölgede görmekteyiz. Orta ve Uzak Asya örneklerinde, Res.65/1, Res.65/2, Res.66 Kültigin ve Tonyukuk abideleri üzerindeki motifler dışında hayvan örneklerine dayanmakta olup hayvansal kökenlidir. Tak-i Bostan Res.80/1, Res.80/2' deki süsleme de bitkisel ve hayvansal süsleme bir arada görülmektedir. Buradaki süslemeler Göktürk dönemindeki süslemeleriyle benzerlik göstermektedir. Göktürk döneminde süslemelerde, erken dönemin hayvansal tasarımlardan uzaklaşarak, kompozisyonlarda üsluplaşmaya ve bitkisel süslemeye geçildiği görülür.

Orta ve Uzak Asya'da görülen örnekler Pazırık, Kuban, Başadar, Altay, Tüekta, Ordos, İç Moğolistan, Doğu Türkistan gibi kazı yerlerinden çıkarılmıştır. Bu

²¹⁰ George Bean.,*Aegean Turkey*,London 1974,s.

kazı yerleri ile olan aralarındaki mesafe farkına rağmen motifler arasında ortak karakterler görülmektedir. Yalın badem rumiler 1.Tüekta kurganında görüldüğü gibi Res.54/2, Ordos Res.68/2, İskit Res.52/2, Altay Res.56/1, Lyong Res.77/3, Pazırık Res.19/1, Res.16/1, Res.22, Res.24/1, Res.30/3, Başadar Res.48/2'de görülmektedir. Ayrıca Sapa bağlanma Bezeklik Res.58, Lapas Res.54/1,Pazırık Res.41/4, Res.41/5, Res.42, R.12/1,Res.12/2, Res.12/3, Res.12/5, Res.12/6'de görülürken ,uçları top oluşturarak biten örnekler ise Dakas Res.61/3, Lyong Res.77/2,Pazırık Res.26/1, Res.16/4 'de görülmektedir.Sapa bağlanıp dilimli biten rumiler Pazırık Res.44/2, Res.12/4, Kızıl Res.60, Bezeklik Res.58, Çin Res.74'de görülmektedir.

Önasya'da görülen yalın rumiler Samarra Res.126/2, Otrar Res.133, Tak-i Bostan Res. 80/1, Tell-el-Amarna Res.79/1 örneklerinde görülmektedir. Sapa bağlanma Mısır Res. 95/2, Sammarra Res.124/4, Kahire Res. 131/3, sapa bağlanan ve dilimli olan örnekler Nişabur Res.81/1,Res.82/1, Sammarra Res.121/2, Res.123/1, Um-Zatir Res.81/3, Res.81/4' de görülmektedir.

Anadolu örneklerinde yalın badem rumiler Res.79/1,Res.79/2, uçta top oluşturan örnekler Res.77/2 'de görülmektedir.

Ege ve Akdeniz bölgesinde ise badem rumiler, Miken Res.97/4, Knossos Res.96/3'de görülmektedir,sapa bağlanan rumiler Knossos 90, Miken Res.87/4, Res.81'de, ucu top oluşturan rumiler ise Atina Res.84/1, Knossos Res.88, Res.89' da görülmektedir.

Avrupa örneklerinde yalın badem rumi Macaristan Res.116/2, Romanya Res.103/2, Kuzey Avrupa ortası Res.109/5, sapa bağlanma Lindisfarne Res.112, Nad-Sent-Mikloş Res.120,Macaristan Res.118'de görülmektedir. Uçta top şeklinde birleşme Macaristan Res.115, Res.110/2, Kuzey Avrupa ortası Res.109/2'de görülmektedir.

Yöresel incelememizde vardığımız sonuç rumi motiflerinde, üç ana tip her bölgede görülmektedir. Yalın badem rumi ,sapa bağlanma ve dilimler oluşturan rumiler Orta ve Uzak Asya, Önasya ,Avrupa ,Anadolu,Ege Akdeniz'de bütün yörelerde görülmektedir.Yalnız Anadolu örnekleri diğer yöreler göre daha az çeşitlilik göstermektedir. Genel olarak vardığımız sonuç her tipin her yörede görülmesidir. Asya, Ön Asya, Ege-Akdeniz, Avrupa'nın dışında kısıtlıda olsa diğer kıtaların sanatlarına baktığımızda rumi motife kaynaklık eden eser bulamadık yalnız geç bir örnekte olsa katalog dışı örneği olarak resimler bölümüne aldık,Res:147'de Mixtek sanatının örneği olan Souch nuttar codexi,14.yy aittir ve 48 yaprak olarak hazırlanmıştır. Buradaki resimde gördüğümüz insan başlarından çıkan ve bir tütün çubuğunu hatırlatan formda rumiye benzerlik gösterecek unsurlar bulunmaktadır.

4.3.Formel Tipoloji.

Formel tipoloji bölümünde, katalog üzerinde çalıştığımız 123 örnekten elde ettiğimiz 261 rumi motifi 6 ana tip içinde topladık. Birinci tip, başı yuvarlak top oluşturan, ucu sivrilmiş örnekler, ikinci tip sapa bağlanıp uzayan örnekler, üçüncü tip dar bir sap ile ucu top olarak bitenler, dördüncü tip badem rumiler, beşinci tip badem rumiden ucu sivrilerek uzayıp bitenler, altıncı tip ucu top oluşturarak bitenlerdir.

Birinci tipin en eski örnekleri, yaygın olduğu çevre Altay'lar, Ordos, Kuban ve Miken'dir. İkinci tipin yaygın olduğu çevre, Pazırık, Başadar, Macaristan, Knossos olarak görülmektedir. Üçüncü tipin yaygın olduğu çevre Pazırık, Kuzey Avrupa ortası, Karadeniz'in kuzeyi, Sammarra olarak belirlemektedir. Dördüncü tipin görüldüğü alanlar Macaristan, Otatar, Gordion Knossos, Başadar, Kuzey Avrupa

ortası ve Miken'dir.Beşinci tipin görüldüğü alanlar, Pazırık, Knossos, Miken, Sammarra, Macaristan olarak görülmektedir. Altıncı tipin görüldüğü alan Kuzey Avrupa ortası, Sammarra, Mısır, Atina, Ordos, İç Moğolistan'dır.

Birinci tipin oluşturduğu örnekler genelde Orta Asya'da rastlamaktayız, yalnız Miken örneği farklı coğrafyadan bu gurubun içinde yer almaktadır. Tarihlendirmede ise örneklerin tamamı M.Ö.'ye ait olmakla birlikte Kuban örneği M.S.7-3.yy'a tarihlenmektedir. M.Ö.'ceki örnekler 6.yy ile 1.yy arasında değişmektedir.

İkinci tip Knossos, Pazırık, Atina, Başadar, Vendel ve Macaritan'da görülmektedir. Coğrafi dağılımı Ege Akdeniz, Orta Asya ve Avrupa'da görülmekle birlikte, tarihsel sıralaması ise M.Ö6-4.yy. ile M.S.7.yy arasında değişmektedir. Üçüncü tipin oluşturduğu örnekler Orta Asya, Kuzey Avrupa Ortası, Macaristan ve Samarra'da görülmektedir. Bu tipin coğrafi dağılımı çeşitlilik göstermekle birlikte, Orta Asya ağırlıklı olmasına rağmen Kuzey Avrupa ve ortası ile Mezopotamya'da da görülmektedir. Tarihsel sıralama ise M.Ö.6-4.yy'lardan M.S.9.yy'lar arasında değişmektedir.

Dördüncü tip Macaristan, Orta Asya, Anadolu, Ege Akdeniz, Kuzey Avrupa'da görülmekle birlikte tarihsel sıralaması ise M.Ö.6.-4.yyile M.S.10.yy'lar arasındadır. Beşinci tip Orta Asya, Ege Akdeniz, Mezoptomya ve Avrupa'da yer almakta olup, MÖ.6-4yy'lar ile M.S.9.yy arasına tarihlenmektedir.Altıncı tip ise Kuzey Avrupa, Mezopotamya ve Orta Asya'da yer almakta olup, M.Ö.6.-4.yy. ile M.S.7.yy. arasına tarihlenmektedir.

5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

5.1. Ruminin Kökenleri.

Ruminin bitkisel ve hayvansal köken arayışında yaptığımız çalışmada her iki fikrin araştırması yapılmış ve katalog örneklerinin değerlendirmesine göre sonuca varılmıştır. Rumi motifi terminolojik olarak incelediğimizde kavram kargaşasının günümüzdede devam ettiği görülmektedir. Motife ruminin yanısıra palmet, arabesk, selçuki örge şeklinde isim verilmesi tartışmalı konuları gündeme getirmektedir.

Rumimin etimolojik kökenini Anadolu'ya bağlayacak bir ip ucu yoktur. Kökeni hayvan üslubuna dayanan motifin isim tartışmasında motifin geliştiği yörelere baktığımızda, Orta Asya'da İslimi olarak isimlendirildiğini görürüz, fakat bu isimlendirme İslamiyet ile ilgili olan bir ilişkiyi gösterdiğinden muhtemelen bu ismin daha geç dönemlerde kullanıldığı görülmektedir. Avrupa'luların arabesk dediği motife Orta Asya'da İslimi denilmektedir. Avrupalıların İslam süslemelerine arabesk adını vermeleri, kültürün doğyla olan tarihsel ilişkileri ve karşılaştıkları durumları kendilerince adlandırmaları bakımından doğal bir durumdur.

Fakat üçyüzyılı aşkın bir şekilde biçimde tanımlanması düşündürücüdür. Çünkü bugünkü sanat tarihi araştırmalarına göre, Kuzey Afrika'dan Semerkand'a Anadolu'dan Yemen'e kadar uzanan bir coğrafya içindeki İslam süslemelerinin arabesk terimiyle tanımlanamayacağı çok açıktır.

Palmet olarak isimlendirilmesi ise ayrı bir kavram kargaşasına yer açmaktadır. Palmetin Türk sanatındaki yeri ve yöresel yapı farklılıkları

incelenirse, özellikle Türklerin Orta Asya'dan Ön Asya'ya inmeleriyle karşılaştıkları yeni kültürlerin etkisi ve kendi ülkelerinden getirdikleri göçebe yaşam tarzı kültürü ile oluşturdukları sentez daha iyi değerlendirilerek bu bağlamda rumi ve palmet ayrımı yapılarak bitkisel ve hayvansal menşeyli iki motifin karakteri belirecektir. Çünkü palmiye ağacının sitalizesinden oluşan palmet motifi, dolayısıyla bitkisel kökenlidir. Rumileri erken safhalarda Aynı şekilde münhani motifide rumi motif ile birlikte çıkış gösteren ,devirlere göre farklı tasarımlar oluşturan aynı köke dayanan bir motiftir.

Ruminin kökeni üzerine açılan tartışmalar bu formun daha çok bitkisel veya hayvansal çıkışlı olduğu hususundaki görüşe dayanmaktadır. Araştırmamız göstermiştir ki Orta ve Uzak Asya'daki en eski rumi formları hayvansal figürlerle daha yoğun bir bağlantı içindedir. Orta çağ İslam rumisi bu sorunu tek başına açıklayacak durumda değildir. Çünkü genişleyen İslam kültürü çok sayıda yerli kültürle ilişkiye girmiş ve her kültürden beslenmiştir.

İslam sanatının temel ögesi olan rumi motif üzerindeki köken araştırmamız, motifin, hayvan kanadı , bazan boynuz, baş ve kuyruktan oluşan tasarımlarda görülerek köken çıkışına kaynaklık eder. Bitkisel yapılan maya bağlayabileceğimiz açık net ve güçlü bir ipucu yoktur. Motif ilk örneklerinden itibaren değişik coğrafyalar üzerinde yapısal yöre farklılıkları göstermiştir.

Asya kıtasının en çarpıcı sanat üslubu olarak hayvan üslubu ortaya çıkmıştır. Hayvan üslubu doğrudan doğruya Hun'larla ilgilidir ve dolayısıyla rumi motifin köken arayışında Hun sanatının önemli bir yeri vardır. Gerek malzemenin işlenişi,gerek konuların içinde işlenen anlam ve öz bakımından Türk sanatının erken dönemleri önemli bir yer tutar. Bu sanat büyük olasılıkla ahşap oyma teknikleri ile başlamış, kemik ve boynuz gibi malzemelerle uzun süre denendikten sonra madene, taş

süslemelere, hatta deri ve dokumalara özellikle keçe yaygılara başarı ile denenmiştir.

Motifin kökenine kaynaklık eden Hun kurganlarından çıkarılan eserlerde gördüğümüz malzemeler, kulak (Res:71, Res:13, Res:14, Res:15, Res:18, Res:19, Res:20), boynuz (özellikle geyik boynuzu) (Res:42, Res:12, Res:35), kuyruk (Res:41, Res:47),kuşkanadı (Res:58, Res:12, Res:43, Res:108, Res:115, Res:116, Res:117)'dir.

Hayvan üslubunun etkileri, Bizans'tan İskandinav'yaya çok geniş bir alana yayılmıştır. Gene hayvan üslubunun en güçlü etkisi İslam sanatında görülmektedir.Başta Anadolu Selçuk'lukluları olmak üzere bütün İslam sanatında oldukça sık kullanılan ve bitkisel kökenli olduğu savunulan rumi motifin,hayvan üslubuna dayanan pek çok delili vardır ki tezimizin katalog bölümünde bunu örnekler üzerinde göstermeye çalıştık.

Kuban bölgesinde bulunan tunç standart (Res:51), ayrıca Pazırık 4. kurgandan çıkarılan deriden kesme süsler (Res:41) , tezimi doğrulamakla birlikte, İslam sanatının doğuşundan en az 1200 yıl önce rumi motifin önemli ip uçlarını vermektedir. Kısacası Hun sanatı, göçebe kültürün yarattığı olağanüstü zenginlikleri Çin sınırlarından Balkanlara kadar taşımış ve bu geniş alan içindeki bütün kültürleri etkilemiştir.

5.2.Kültür Çevrelerinde Ön Tipler.

Araştırmamızın sonucunda edindiğimiz kanaat rumi formuna köken olabilecek tiplerin hemen tamamı her bölgede karşımıza çıktığı yolundadır. Ruminin kompozisyon içerisinde değerlendirilmesi ise Samarra'nın erken İslamında belirginlik kazanıyor.

SUMMARY

The word meaning of Rumi is “the thing or person which belongs to Anatolia.” The Anatolian peninsula which has borders with the high plateaus of Iran and the Empire of Rome is called “Diyar-ı Rum” (The place of Greeks). Just like this, this motive also takes this name.

The form which is called Rumi, is consist of a comma shaped body and a circular figure, which is connected to the tapering end of this comma shaped body. This form is separated to two parts and sometimes, with the kind of the body which is sliced by veins it can have a form of general form. The Rumi motives take different names according to the places which they used in compositions. Like Surlma, sencide, hurde, üç iplik rumi and ayırma rumi.

It is believed that the root of Rumi goes to vegetal and bestial points. But, in the investigations we made, we have pointed out examples which goes to bestial methods. There is not a strong and net example which can be connected to vegetal root. Today, the esthetic problem of Islamic decorations on the different materials, which consist a large geography is not solved yet. We see the existence of very different materials which are made up of different variations. The main reason of this variation is, the ability of Moslems in melting the effects coming from China, India, Egypt, Iran, Rome and Greek, just at the same time in the east and west from the beginning of 7th century with their own oldest cultural inheritance in this principle.

As a summary and result; the main types which create the root of Rumi motive are seen in every region since very old times. From the investigations we examples, we understand that by going to Asia and its near environment, this motive has connection with animal-like and fantastic figures.

BİBLİYOGRAFYA

- AKAR,Azade-KESKİNER ,Cahide.,**Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif**, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları:2, İstanbul 1978, s.19.
- ALPASLAN, Ali vd., **On Bin Türk Motifi Ansiklopedisi**, (Tarihsiz).
- ARTAMONOV, M.İ., **İstoriya Hazar**, İzdatelstvo Gosudartvennaga Ermitage , Leningrad 1962.
- ARSEVEN, C.Esad., **Türk Sanatı**, Cem Yaymevi, (Tarihsiz).

 Les Arts Decoratifs Turcs, (Tarihsiz).
 "Türk Bezemeleri",Sanat Ansiklopedi.s.236-237.
- AKSU, Hatice. , **Anadolu Selçuklu Tezhib Sanatı ve Osmanlı Tezhib Santının Mukayesesi**, Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 1992.
- ASLANAPA, Oktay., **Türk Sanatı I**, İstanbul 1972 .
- AYVAZOĞLU, Beşir., **Aşk Estetiği**, İstanbul 1993.
 İstanbul 1956.
- BACKES, M-Dölling, R.,**Art of The Dark Ages**,New York 1969.
- BAIPAKOV, K.-ERZAKOVICH ,L.,**Ceramics of Medieval Otrar**,Almata 1991.
- BİROL,İ-DERMAN,Çiçek., **Türk Tezyini Sanatlarında Motifler**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı,

İstanbul 1991.

BAYÇOROV, S., **Avrupa'nın En Eski Runik Abideleri,**

Çev. Mustafa Duranlı, Ankara 1966.

BOARDMAN , John ., **Athenian Black Figure Vases,** Great Britain 1978.

BOARDMAN , John ., **Athenian Red Figure Vases The Classical
Period,** New York 1989.

Gelibolulu Ali Mustafa., **Meva'idü'n-Nefa'is Fi Kav'idi'l-Mecalis,**

İst.Üniv.Ed.Fak.No:679,Neşreden:YeniçağTarihi
Kürsüsü.

CHARRIERE, Georges.,**L'art Barbare Scythe,** Paris 1971.

ÇIRAKMAN ,Güray İ., **13. Yüzyılın İkinci Yarısında Konya**

Yöresindeki Mimari Eserlerde Görülen Rumi

Motifleri, Mar. Üniv. Gel.Türk. El. San. Böl,

yayınlanmamış yüksek lisans Tezi, İstanbul 1994.

ÇORUHLU,Yaşar.,

Türk Resim Sanatında Hayvan Üslubu ,Mimar

Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk

İslam Sanatları Programı , yayınlanmamış doktora

tezi, İstanbul 1992.

DİYARBEKİRLİ ,Nejat.,**Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı,** Türkiye

İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1993.

-----,"Türk Sanatının Kaynaklarına Doğru"**Türk Sanatı**

Tarihi Araştırma ve İncelemeleri,

İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Türk

Tarihi Enstitüsü Yayınları: 2, İstanbul 1969.

-----, **Hun Sanatı,** Milli Eğitim Basımevi,İstanbul 1972.

- DEMİRİZ, Yıldız., "Anadolu Türk Sanatında Süsleme ve Küçük Sanatlar",
Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, C.5, İstanbul
 1982, s.885-928.
- DERMAN, Çiçek-BİROL, İnci., bkz. B. İnci.
- DERMAN, Uğur., "Gazneli Mahmud Mecmuası" **Türkiyemiz, S.14,**
 İstanbul 1974 ,s.17-20.
- DEVELİOĞLU, Ferit., **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara**
 1970.
- DÖLLİNG, R., BAKES, M., **Art of The Dark Ages, New York 1969.**
- DUPERREX, Aloys. , **Plantes D'appartement, Paris (Tarihsiz).**
- EBERHARD, Wolfram., **Çin Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.**
- ERDER, Cevat., **Ortak Helenistik Devir Anadolu Mimarlisinde**
Kyma Rekta, Orta Doğu Teknik Üniv., Ankara 1967.
- ERNST, Heinrich., **Die Palaste Im Alten Mesopotamien, Berlin**
 1984.
- ETTINGHAUSEN, Elizabeth S. , "Of Lotus Blossom and Palmettes and
 Architectural Comment of İznik Tile Border", **First**
International Congress on Turkish Tiles
and Ceramics Cominications Programme, 6-11
 /7/ 1986 Kütahya, Türk Petrol Vakfı 1989.
- ETTINGHAUSEN, Richard., **Tresures of Asia Arab Painting, Washington**
 1962.
- EVANS, Arthur., **The Palace of Minos at Knossos , Vol:I,**
 New York 1946.
- FITCH ,W.H., **The Britihs Flora, Ashford 1939.**

- FRANZ ,S.Mayer., **Handbook of Ornament**,New York 1957.
- GARAM ,Eva-KISS,Atilla, **Gold Finds of the Migration Period in the Hungarian**, National Museum,1992.
- GLÜCK ,H.Diez E., **Die Kunst Des İslam**, Berlin 1925.
- GOMBRICH, E.H., **Sanatın Öyküsü**,Çeviren Bedrettin Cömert, İstanbul 1992.
- GÖKÇEN ,Birsen., "Rumi Motifler ve Rumili Desenlerde Çizim Kuralları", **Antika**, S.34, İstanbul 1988, s.30-38
- GRABAR, Oleg., **İslam Sanatının Oluşumu**, Hürriyet Vakfı Yayınları, Türçesi Nuran Yavuz, İstanbul 1988.
- GRYAZNOV ,Mikhail., **Archalogia Movndi South Sibirya**, İsviçre 1969.
- GÜNAYDIN ,Emine ., **XV. ve XVI. Yüzyıl Türk Tezhibi**, İst.Üniv.Ark.ve San.Tar.Böl.Lisans Tezi,1974
- GÜNDOĞDU, Hamza., "İkonografik Açıdan Türk Sanatında Rumi ve Palmetler", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan**, Hacettepe 1993, s.197-211.
- HAFNER ,German., **Art of Roma Etruria, and Mgna Graecha**,New York 1969.
- HAMLIN, Paul., **Brith Museum**, London,1969.
- EMİLE, Haspels., **Eski Yunan Boyalı Keramiği**, Çeviren:Aşkıldil Akarca,İstanbul 1946.
- HERZFELD, Ernst., **Die Ausgrabungen Von Samarra**, Berlin 1923.
- KESKİNER ,Cahide., AKAR, Azade., bkz.Akar Azade.
- _____ **Türk Motifleri**, Türkiye Turing ve Otomobil

- Kurumu, İstanbul (Tarihsiz).
 "Süsleme Sanatlarımızda Rumi", *Antika*, S.34,
 İstanbul, s.18-29.
- KIRZIOĞLU, Neriman., **Altay'larda Tunaboyu'na Türk Dünyasında Ortak Motifler**, Türksoy 1993.
- KİSS ,Atilla., **Avar Cemeteries in Contry Baranya Cemeteries of the Avar Period (567-829)ın Hungry, Vol .2.,Budapest 1977.**
- KÜÇÜK, Kutluay Sevgi., "Sanat Tarihi Terminolojisinde Lotus ve Palmet",
Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri ve Bildiri Özetleri.
- LASZLO, Giulio., **Al Rapporti Antichi Delle'poca Avara, Budapest 1935.**
- MALRAUX , Andre., **Des Bas Reliefs Aux Groottes Sacrees,1954.**
- MANSEL, Arif Müfid ., **Ege ve Yunan Tarihi, Atatürk Dil Tarih Yüksek Kurumu Yayını,İstanbul 1988.**
- MARTİN ,Henry., **L'art Chinois, Paris 1929.**
- MEEHAN, Aidan., **Celtic Desing Animal Patterns,Great Britain1992.**
- MONTANİ, Efendi-BOGOS, Efendi- CHACHIAN, et Maillard., **Usul-i Mimar-i Osmani,Viyan 1873.**
- MÜLAYİM, Selçuk., "Kuzeyde Geyik Kültü ve Hayvan Üslubu'nun Doğuşu", **Sanat Tarihi Dergisi VII, Ege. Üniv. Ed. Fak., İzmir 1994, s.163-181.**
 "Rumi Motif" **Thema Larusse, C.6 İstanbul 1993-**

- 1994, s.234-235.
- _____ "Zoomorfik bir yaklaşım", **Thema Larusse**,
C.6, İstanbul 1993- 1994, s.234-235.
- _____ "İslmiyetten Sonra Rumi Motif", **Thema Larusse**,
C.6, İstanbul 1993- 1994, s.234-235.
- _____ " Rumi Motifin Zoomorfik Kökeni,
**"Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü
Kongresi Bildirileri**, Ankara 1989, s.177- 181.
- METİN, Nevzat., Türkiye Bankası Kültür Yayınları ve El Sanatları
**Topkapı Sarayı Müzesinde Selçuklu Devrine
Ait Tezhibler**, İst.Üniv.Ark.ve San.Tar.Böl.,Lisans
Tezi, İstanbul 1977 .
- ORKUN ,N. Hüseyin., **Eski Türk Yazıtları**, Türk Dil Kurumu
Ankara 1978.ayınları, Ankara 1978.
- OSTROSHCHCHEKU, Vitaly., "Üzerinde Bir Av Tanrıçası Bulunan Bir At
Süsü" **Görüş**,S.12 ,Aralık 1978,s.21.
- ÖGEL, Semra., **Anadolu Selçuklularının Taş Tezminatı**,
T.T.K.B.Ankara 1987.
- ÖNEY, Gönül., **Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesive ElSanatları**,
İş Türkiye Bankası Kültür Yayınları ve El Sanatları
- ÖZKOL ,Süda., **XVI. Yüzyılın İkinci Yarısı Tezhib Sanatı**,
İst.Üniv.Ark.ve San.Tar.Böl.,lisans tezi, İstanbul
975.
- ÖZTÜRK , Münevver., **Rumi (Tarihi, Çeşitleri, Gelişimi)**, Mimar Sinan
Üniversitesi, Geleneksel Türk El Sanatları
Bölümü, yayınlanmamış yüksek lisans Tezi,

- İstanbul 1998.
- ÖZTÜRK ,Münevver., **Tezhib Sanatının Kullanım Alanları**, Mimar Sinan Üniversitesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, yayınlanmamış sanatta yeterlik tezi, İstanbul 1996.
- PAKALIN ,Zeki., "Rumi maddesi",**Osmanlı Tarih ve Terimleri Sözlüğü III**,İstanbul 1983.
- PCHENTCHNIOUK,Antoli., "Le Kourgane Royal de Filip Povla Au De' Loural" **Les Dossiers D'archeologie**, No:194, Fransa ,Haziran 1994/45, s.64-65.
- PORADAN, Edith., **Ancient Iran the Art of Pre -İslamic Times** London 1965.
- PROGOT ,Stuart., **Die Welt Aus Der Wir Kommen**, London 1961.
- RESCU ,Par., "Les Tresors De L'ancien En Roumanie" **Archelogia** ,No:35Sommaire,Aout 1970,s.44-52.
- REYNOLDS ,Valrae-HELLER Amy.,**Catalogue of the Newark Museum Tibetan Collection**, Vol.I, Introduction, The Newark Museum Newark New Jersey,1983
- ROBINSON J.YutakaM.,**Beauty and Tranquility the Eli Lilly Collection of Chinese Art**, Indianapolis Museum 1983.
- ROSS, Denison., **The Art of Egypt Trough the Ages**,London 1931.
- RUDENKO, Sergei., **Kultura Naselenia Gornova Altay'a** ,İzdatelstvo Akademi Nauk C.C.C.P.,Moskova 1953.
- SEÇKİNÖZ, Mine., **Süsleme Resmi ve Süsleme Sanatları Tarihi**,

- T.T.K.B., Ankara 1986.
- SCHNEIDER, Gerd., **Pflanzliche Bauornamente Der Seldschuken In Kleinasien, Germany** 1989.
- SKİRA, Albert., **Central Asian Painting**, 1979.
- SPEBER, Werner., **China**, London (Tarihsiz).
- SPELTZ ,Alexendra., **The Styles of Ornament**, Dover Publications, Inc. New York 1959.
- STRZYGOWSKI ,Josef. **Asiens Billdende Kunst In Stichproben , Ihrwesen Und Ihre Entwicklung**, Ausburg 1930.
- TANYELİ ,Uğur., "Rumi Maddesi",**Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1992.
- TOKSÖZ ,Esin. , **İstanbul Kütüphane ve Müzelerinde Fatih Devri Tezhip Sanatı**, İst.Üniv.Ark.ve San.Tar.Böl, lisans tezi, İstanbul 1975.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ., "Tezhib ve Tezhibcilik Maddesi", C.31,s.160-C.31, s.160-161.
- TERBRUGGE ,Walter., **Prehistoric European Art**,West Germany 1968.
- ÜNSÜR, Nevin. , **Konya Yöresi XIII.yy'ın İlk Yarısındaki Selçuk Motifleri**, Mar.Üniv.Gel.Türk.El.San.Böl., yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 1994.
- ÜNVER, Süheyl., **"Sivas Tıp Sitesi"** Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını:4, Sivas 1980, s.26-27.
- ÜNVER , Süheyl., **"Selçuklularda ve Osmanlılarda Resim Tezhib ve Minyatür"**, **Türk Tarihinin Ana Hatları**

- Eserinin Müsveddeleri , Seri:II İstanbul 1934.**
- VON ,A.Le Cog., **Die Buddhistische Spantike in Mittelasien, Berlin 1927.**
- VON ,A.Le Cog., **Bilderatlas Zur Zunst Und Kultuges Chichte Mittel Asiens, Berlin (Tarihsiz).**
- VORTRAGE ,Seachs., **Des Deutschen Orient Vereins, Leipzig 1935, tafel 5.**
- ZAVITUKHINA ,Mariya.,**"Pazirik" Görüş, Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür Örgütünün Aylık Dergisi, S.12 , Aralık 1976.**
- ZOLTAN, T.Felutnczi., **Some Premises of Islamic Ornamentel System, Budapest 1944.**

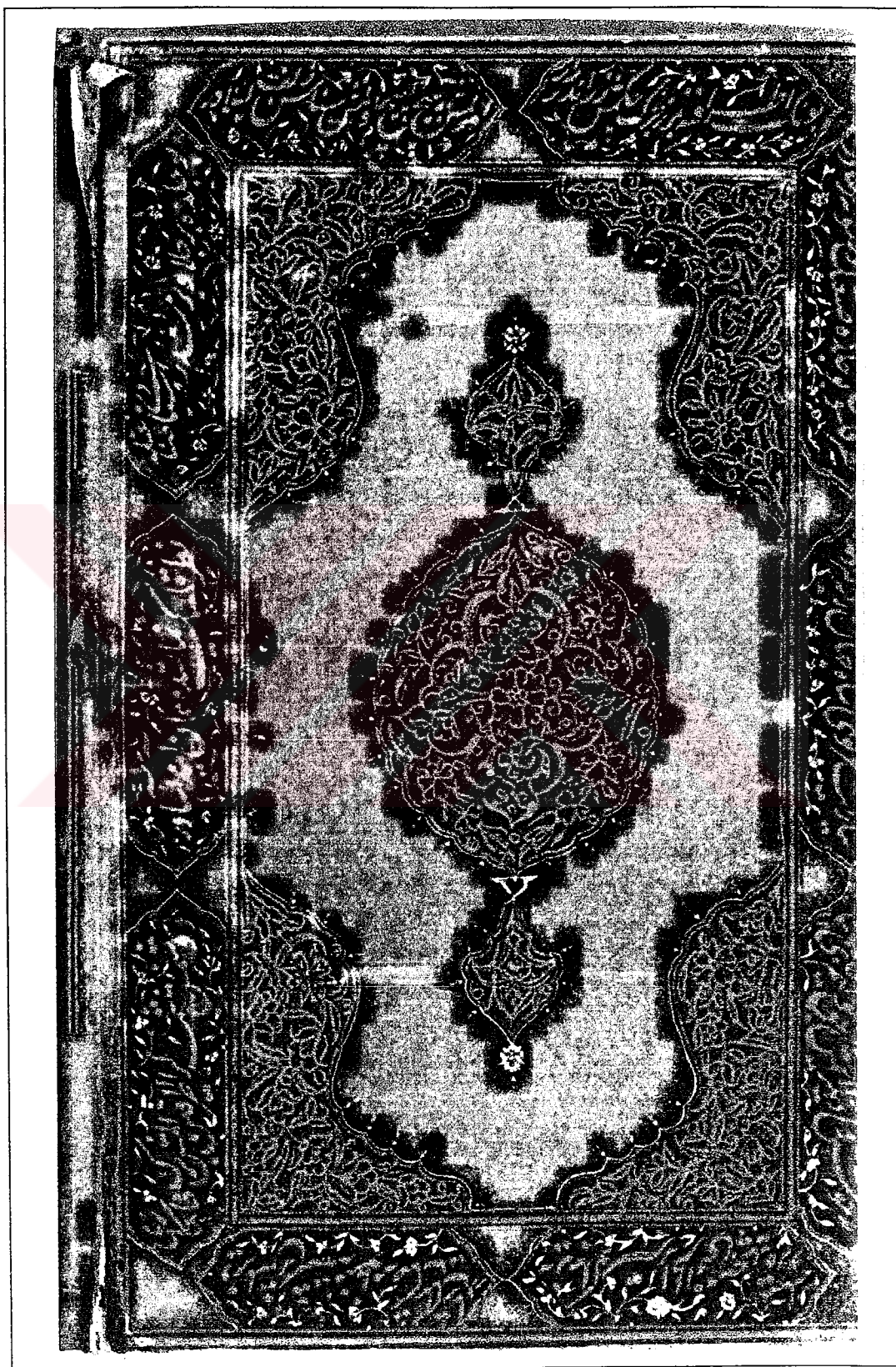
Resim Listesi

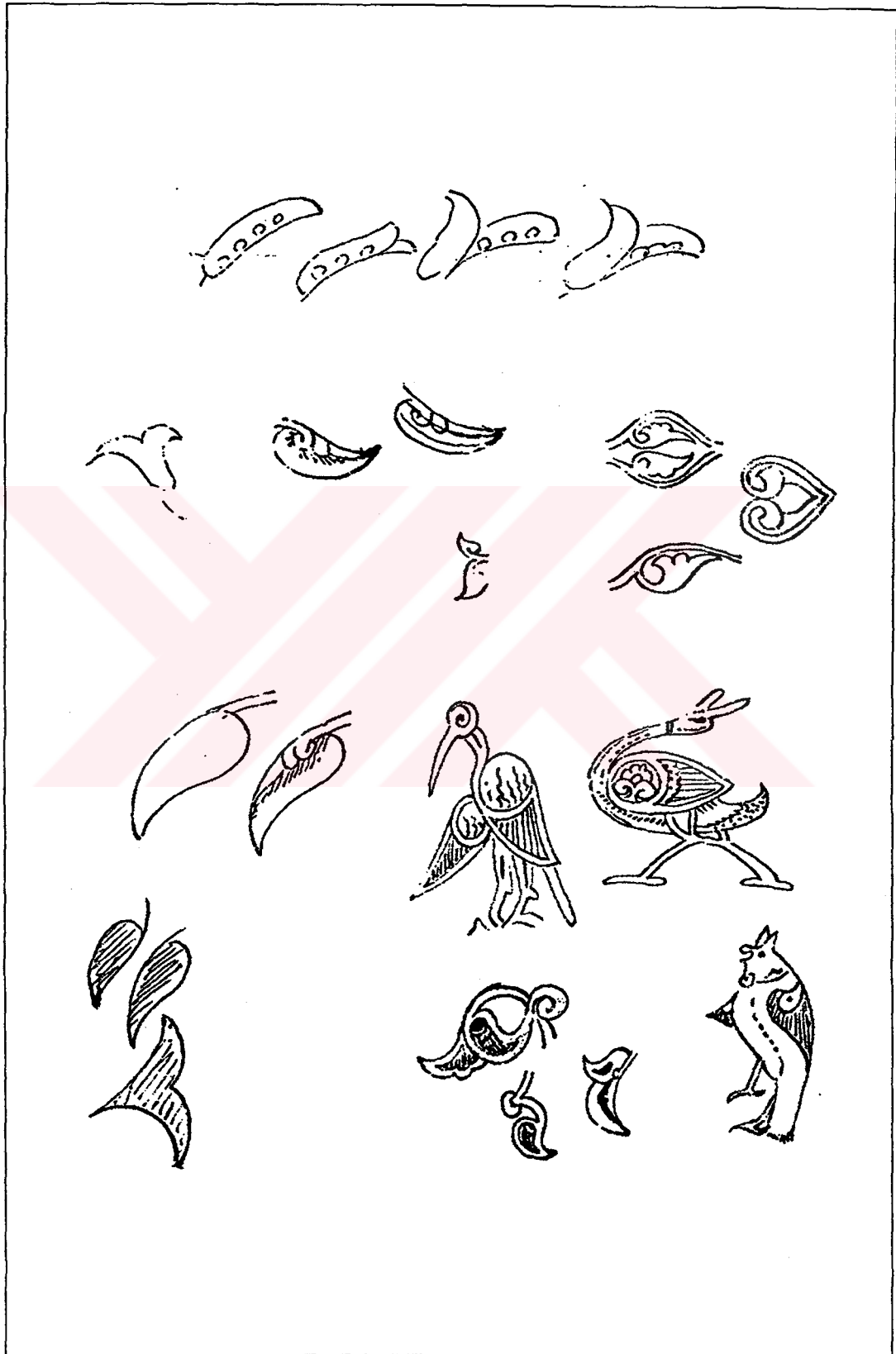
- 1-İst.Üniv.T.5461'de kayıtlı Gazneli Mahmud Mecmuası
- 2-Gülbün Mesara'dan Prof.Süheyl Ünver'in çizimlerinden.
- 3-Gülbün Mesara'dan Prof.Süheyl Ünver'in çizimlerinden.
- 4-Gülbün Mesara'dan Prof.Süheyl Ünver'in çizimlerinden.
- 5.Rumi ve çeşitlerinin çizimleri.
- 6-Usul-i Mimari'den rumi çizimleri.
- 7-Usul-i Mimari'den motif çizimleri.
- 8-Varka ve Gülşah albümünden minyatür.
- 9-Scindapsus Pictus bitkisi.
- 10-Arum serisinden çiçek türleri.
- 11-Keçe halı üzerine aplikasyon,Pazırık.
- 12-Keçe duvar örtüsü.
- 13-At koşum takımlarından hayvan başı .
- 14-Semer kayışlarından hayvan başı motifi.
- 15-Dizgin parçasından,aslan ve ruh başları.
- 16-Semer kayışlarına ait kedi motifli süsler.
- 17-Semer kayışlarına ait kedi motifli süsler.
- 18-Kurt başı.
- 19-Kedi başları.
- 20.Dizgin salkımı.
- 21-Boynuzlu arslan başı motifi.
- 22-Süs takımları.
- 23-Boynuz salkımları.
- 24-Dizgin ve semerin ağaçtan kesme süsleri.
- 25-Yanak kayışları.
- 26-Dizgin süsleri.
- 27-Dizgin ve semer süsü.
- 28-Aslan başı motifi.
- 29-Semer başı motifleri.
- 30-Semer süslerinden.
- 31-Alın salkımı boynuzdan süsler.
- 32-Alın salkımı.
- 33-Bordür parçası.Semer kayışlarına ait kedi motifli süsler.
- 34-Kemer uçları.
- 35-Keçe duvar örtüsü.
- 36-Balık şeklinde semer salkımı.

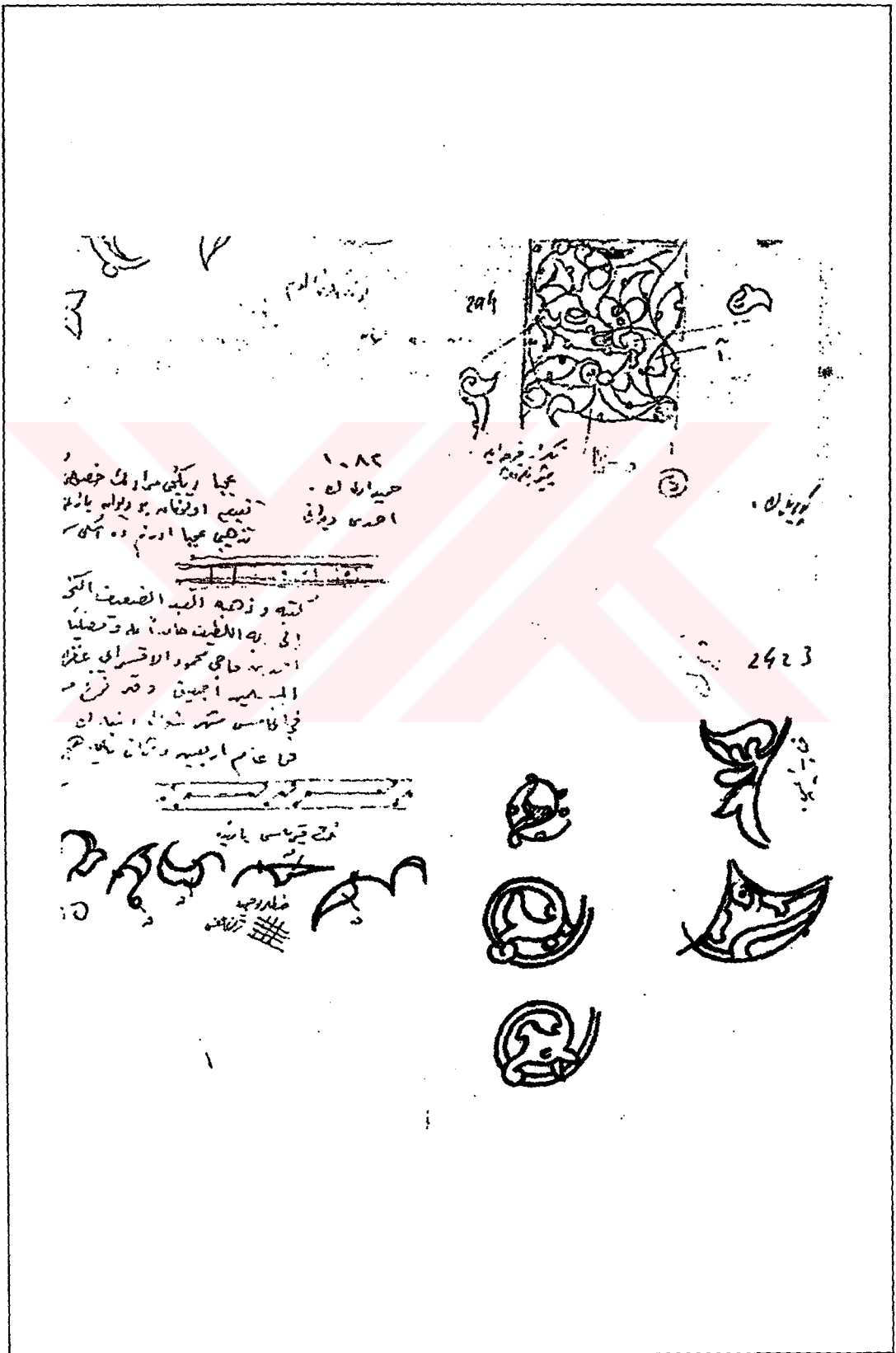
- 37-Semerin boynuz süsleri.
- 38-Boynuz yay.
- 39-Yanak süsü.
- 40-Dizgin süsleri.
- 41-Deriden kesme süs motifleri.
- 42-Semer süsleri.
- 43-Horoz figürleri.
- 44-At göğüslüğü.
- 45-Bakırdan yapılma simetrik dağ keçileri.
- 46-Bakır üzerine preslenmiş baskı motifi.
- 47-Deri örtü.
- 48-Altın süs eşyası.
- 49-Hayvan motifleri.
- 50-Metal gem parçası.
- 51-Yırtıcı kuş başları.
- 52-Kemer tokası.
- 53-Av sahnesi.
- 54-Pars ve kaplan başı.
- 55-Metal süs eşyası.
- 56-Ata saldıran grifonun mücadele sahnesi.
- 57-Süs eşyalarından.
- 58-Kanatlı ejder.
- 59-Kapı çengeli.
- 60-Tavan süslemesi.
- 61-Kulplu sürahi.
- 62-Kulplu sürahi.
- 63-Kulplu sürahi.
- 64-Süs eşyaları.
- 65-Kültigin anıtı.
- 66-Tonyukuk anıtı.
- 67-Fresko süsleme.
- 68-Metalden hayvan figürü.
- 69-Kaplan motifi.
- 70-Metalden süs eşyası.
- 71-Kapı tokmağı.
- 72-Bronz kemer tokası.
- 73-Bronz çan.
- 74-Kirtimuka.

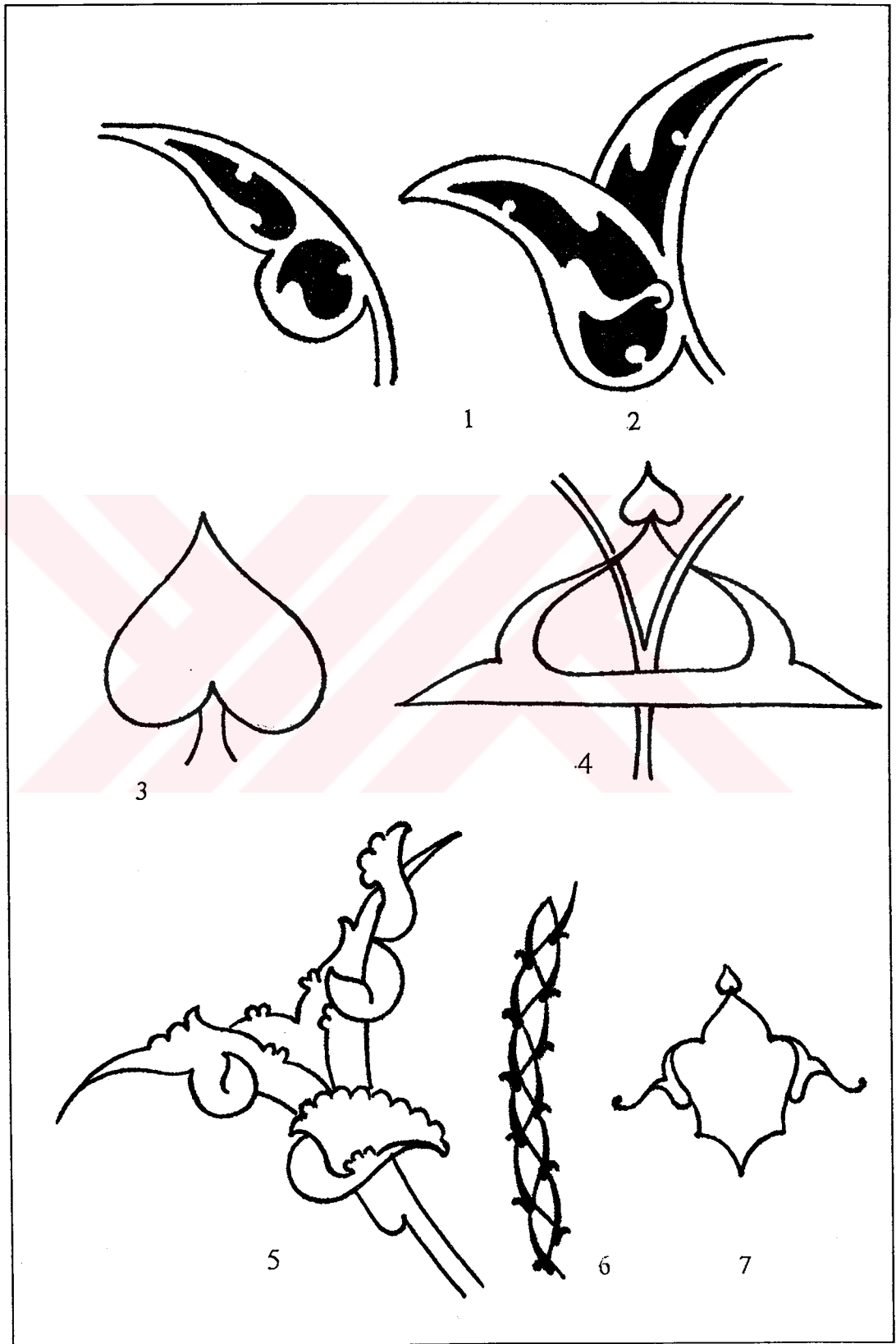
- 75-Yeşimden süs eşyası.
 76-Ritüel kabı.
 77-Muska amulet.
 78-Ayna.
 79-A:Mısır duvar freskosu,B:Duvar freskosu.
 80-Tak-i Bostan,rölief.
 81-A:Gülbezek, B:Stuk levha.
 82-A:Stuk levha,B:Stuk levha.
 83-Fildişi kabartma.
 84-Eski Mezopotamya saray süslemesinden.
 85-Eski Mezopotamya saray süslemesinden.
 86-Saray süslemesi.
 87-A:Delos,Antigonos Partikosu,B.Miletten süsleme.
 88-Priene Athena tapınağı.
 89-Frig kaya süslemesi.
 90-Kıbrıs vazosu.
 91-Boyunlu amphoradan.
 92-Griffin.
 93-Crater.
 94-Lekythous.
 95-Scrabe.
 96-Girit motifleri.
 97-Girit motifleri.
 98-Lup ve disk kalıpları.
 99-Girit Vazosu.
 100-Girit vazosu.
 101-Tuvaletlerini tazeleyen kızlar.
 102-Stilize hayvan motifi.
 103-Fibula toka.
 104-Kılıf sapı.
 105-Kemer tokası.
 106-Bronz clips.
 107-Kelt motiflerinden metal süsleme .
 108-Yengeç düğümlü kuş başları.
 109-Sekiz İrlanda motif parçası.
 110-Kelt motiflerinden süsleme.
 111-Lindisfarne İncilinden süsleme.
 112-Lindisfarne İncilinden süsleme.

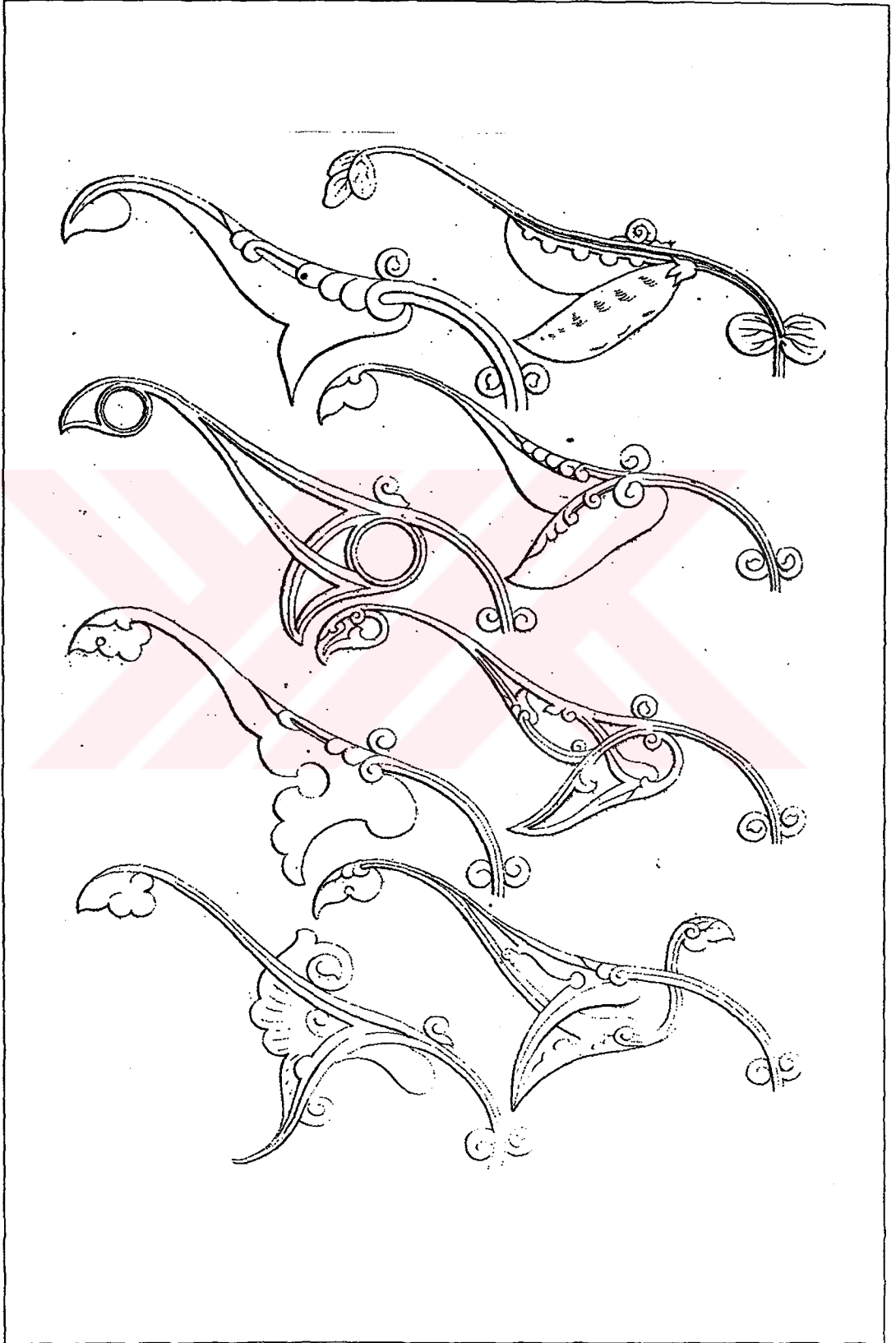
- 113-Repuse tekniğinde yapılmış kase.
114-Kemer tokası.
115-Bronz fanus tasviri.
116-Madeni plakalar.
117-Madeni plakalar.
118-Demir hançer.
119-Okluk.
120-NaSent-Mikloş'tan 2No'lu kap.
121-Kemer yüzey süslemesinden.
122-A:Stuk kemer yüzey süslemesi,B-Stuk kemer yüzey süslemesi.
123-A:Stuk kapı yüzey süslemesi,B-Stuk kapı yüzey süslemesi.
124-Stuk kapı süsleme.B-Stuk kapı süsleme.
125-Stuk süsleme.
126-Stuk süsleme.
127-Stuk süsleme.
129-Peyganberler kodeksi.
130-Ahşap oyma.
131-Ağaç panel.
132-Keramaik tabak.
133-Keramaik tabak.
134-Ta-iki motifi.
135-İncir Han'dan rumi bordür.
136-Termez Sarayı stuk süsleme.
137-Alhamra Sarayından süslemeler.
138-Cordova'dan mihrap süslemesi.
139-Palermo'dan rahip ve mahiyeti.
140-Capella Palatina,Palermo'dan göğe yükseliş sahnesi.
141-11.yy. Kuran-ı Kerim,Bağdat.
142-51 No'lu Mesnevi.
143-Sivas Gök Medrese kapısından süsleme.
144-Mısır ahşap işçiliği, Metropolitan Müzesi.
145-11.yy.,Kuzey İtalya'dan süsleme.
146-Kelt Sanatından süsleme.
147-Mixtec sanatı.
148-169-Kronolojik Dizi.
170-192-Yöresel Farklılıklar.
193-196-Formel Tipoloji.

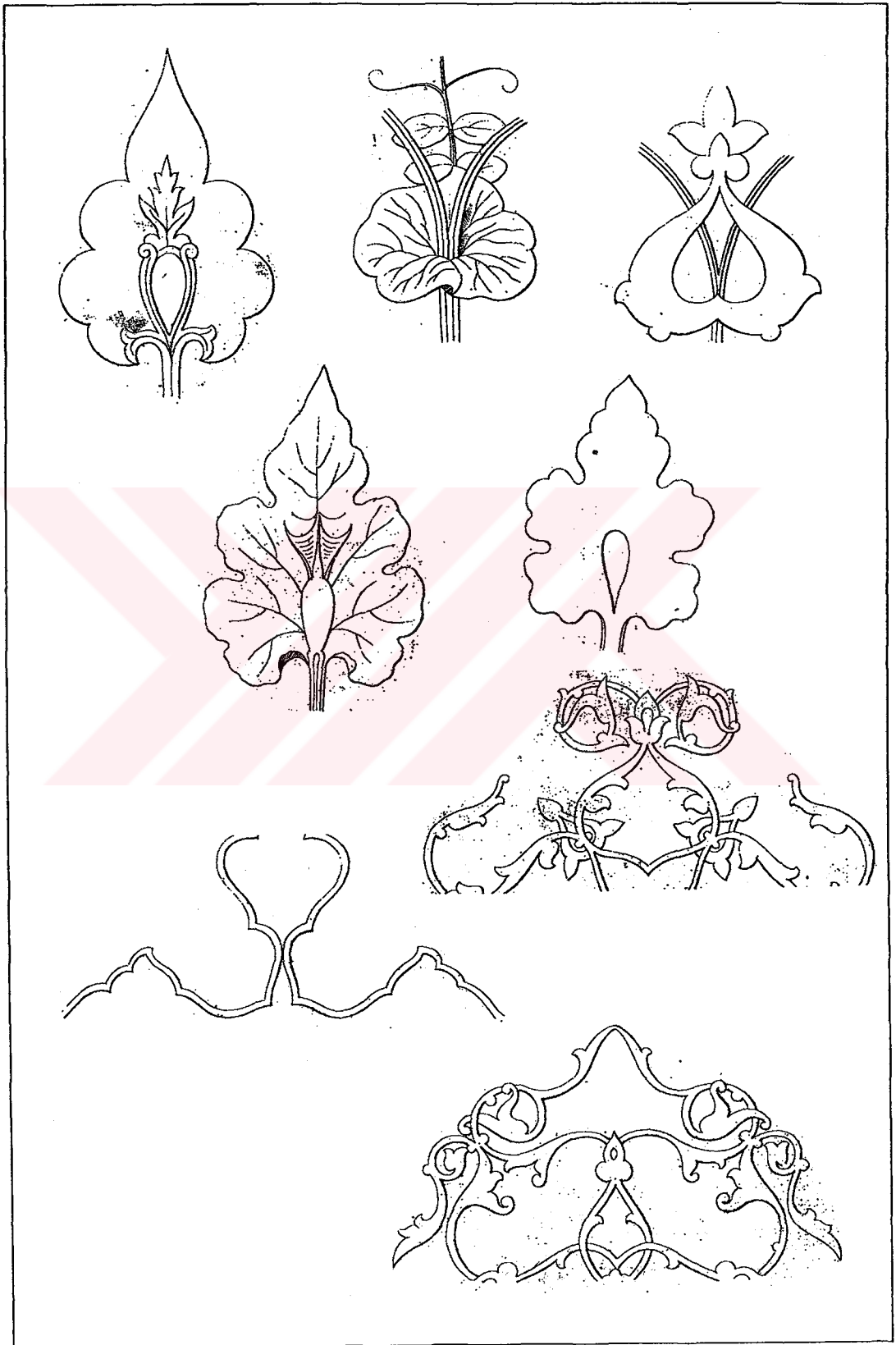

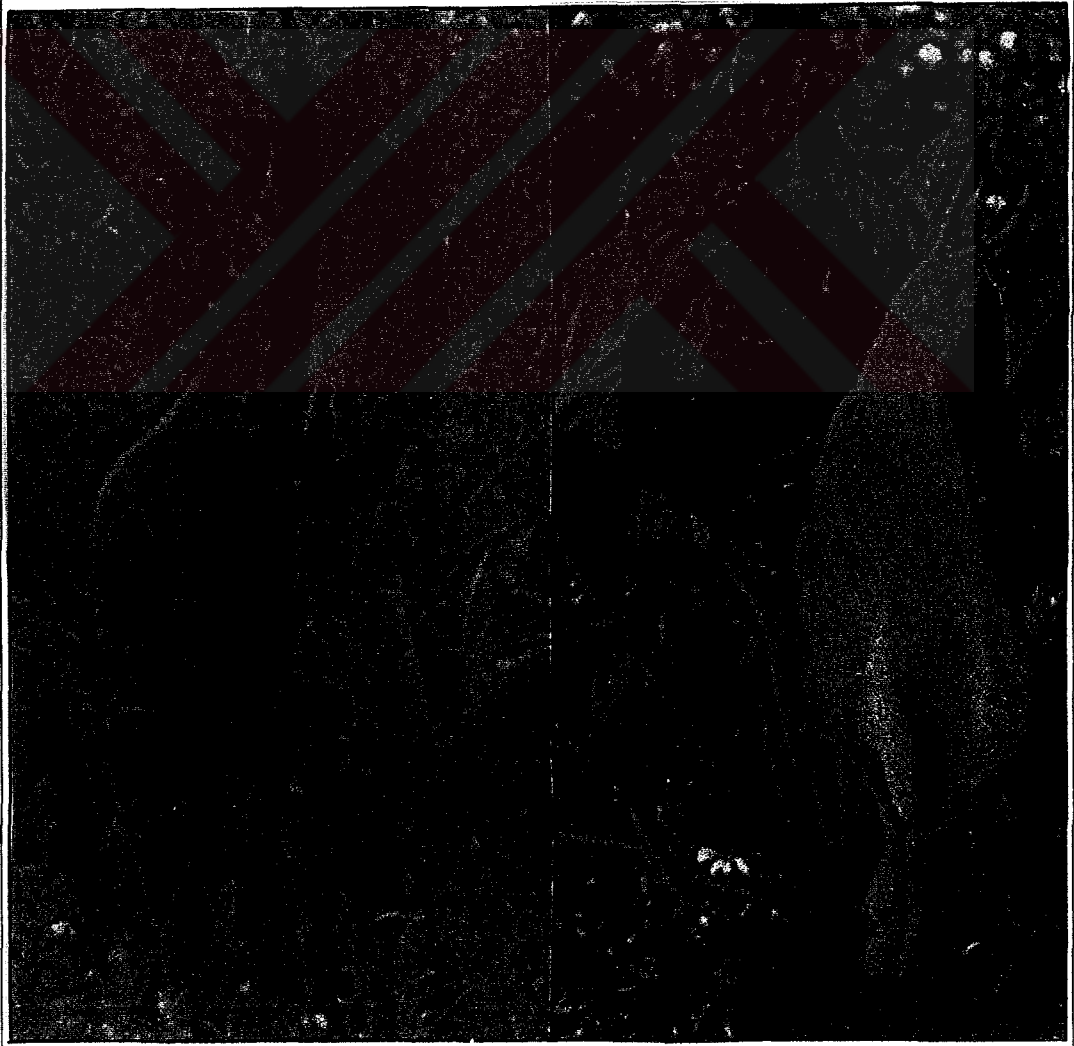

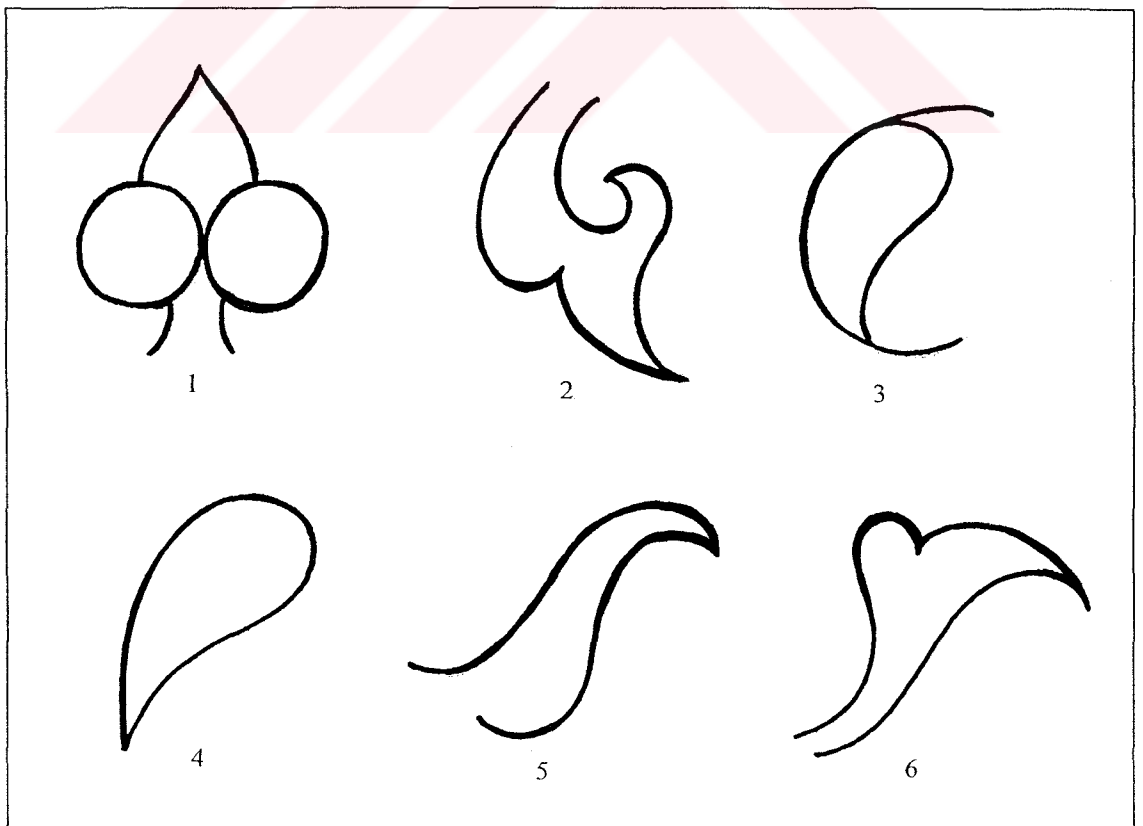

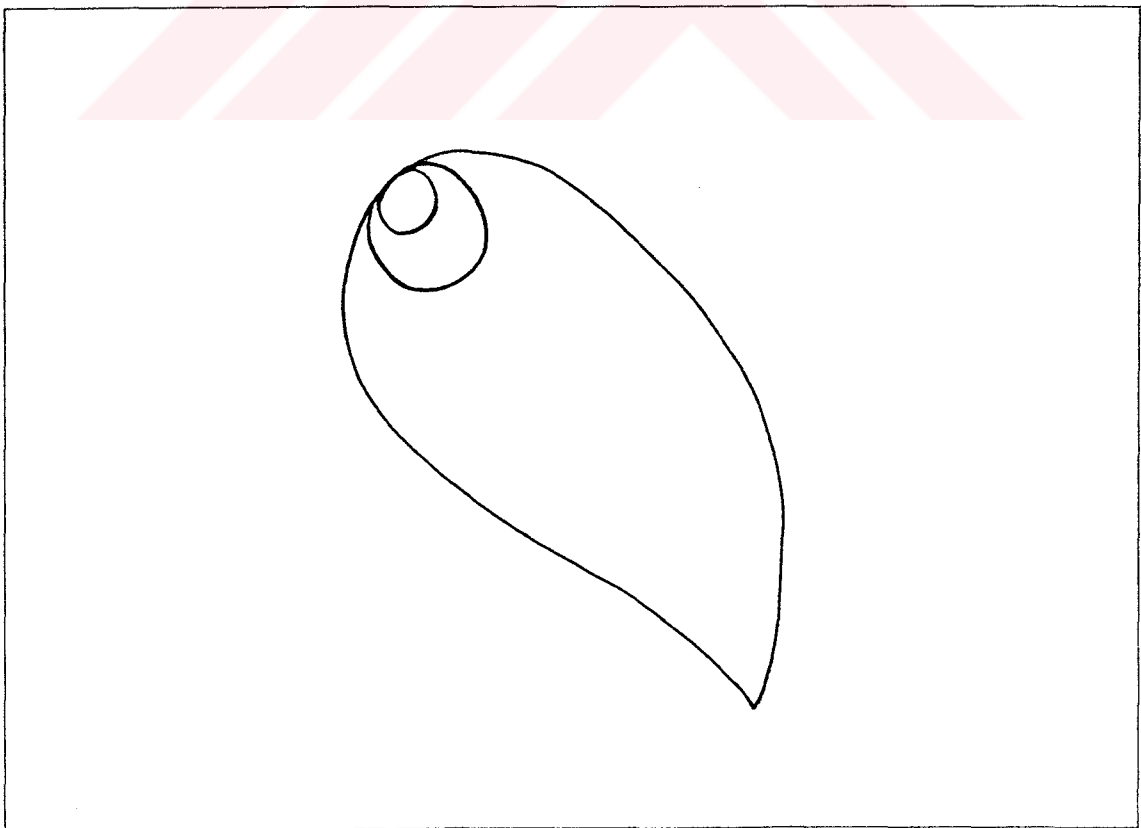
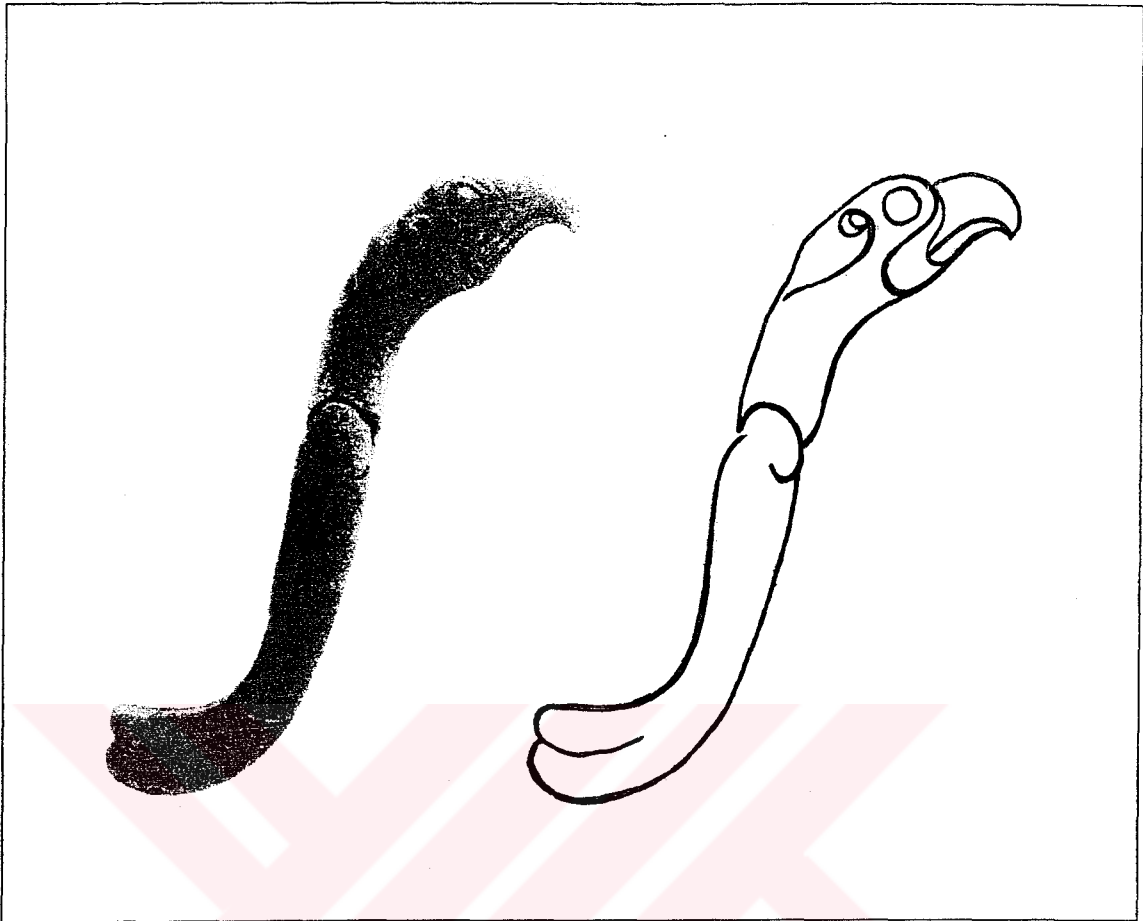

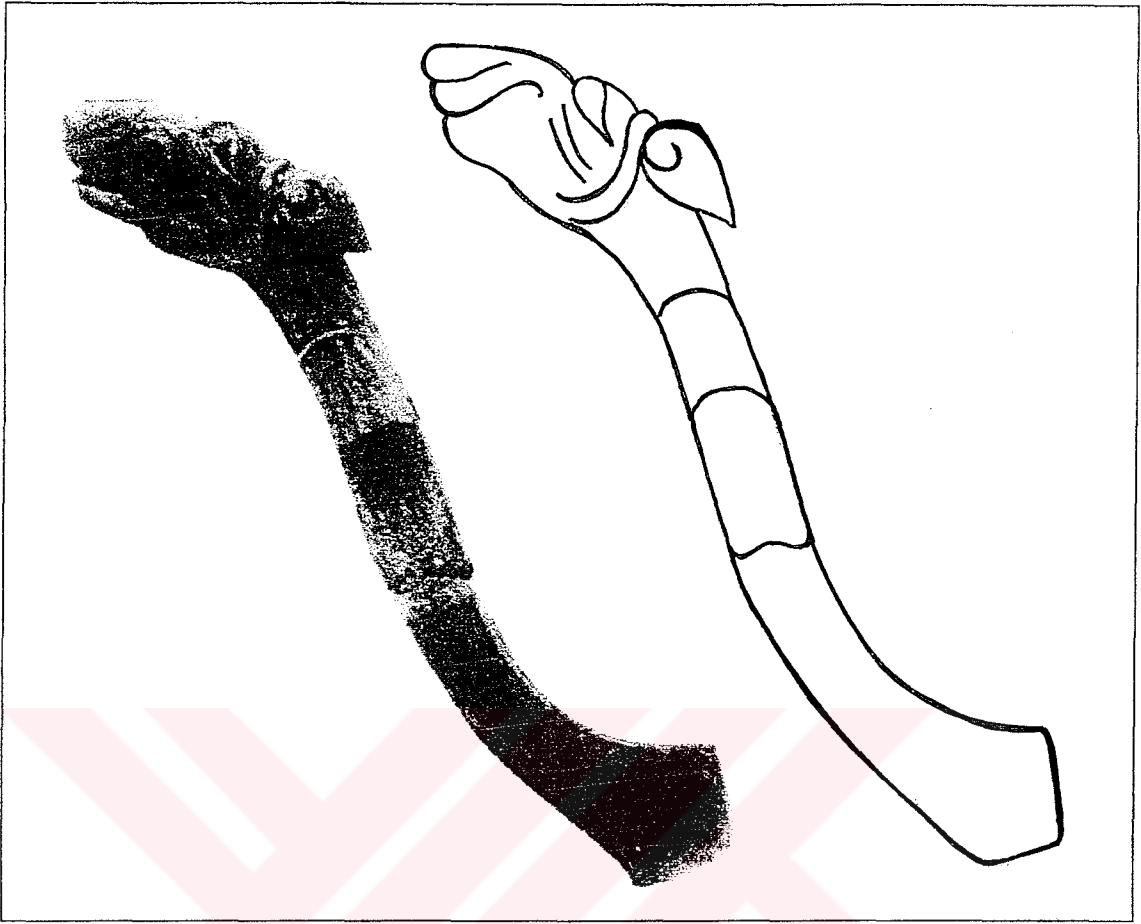

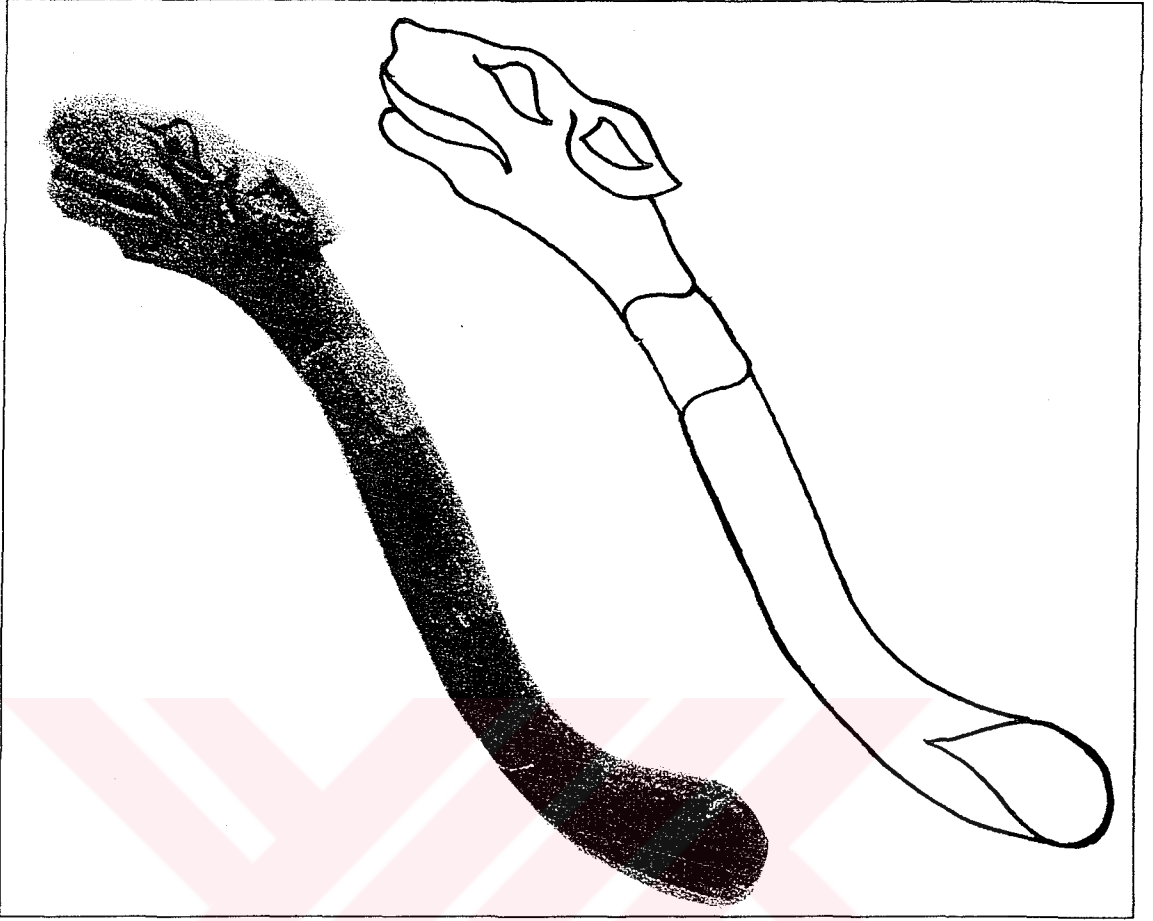

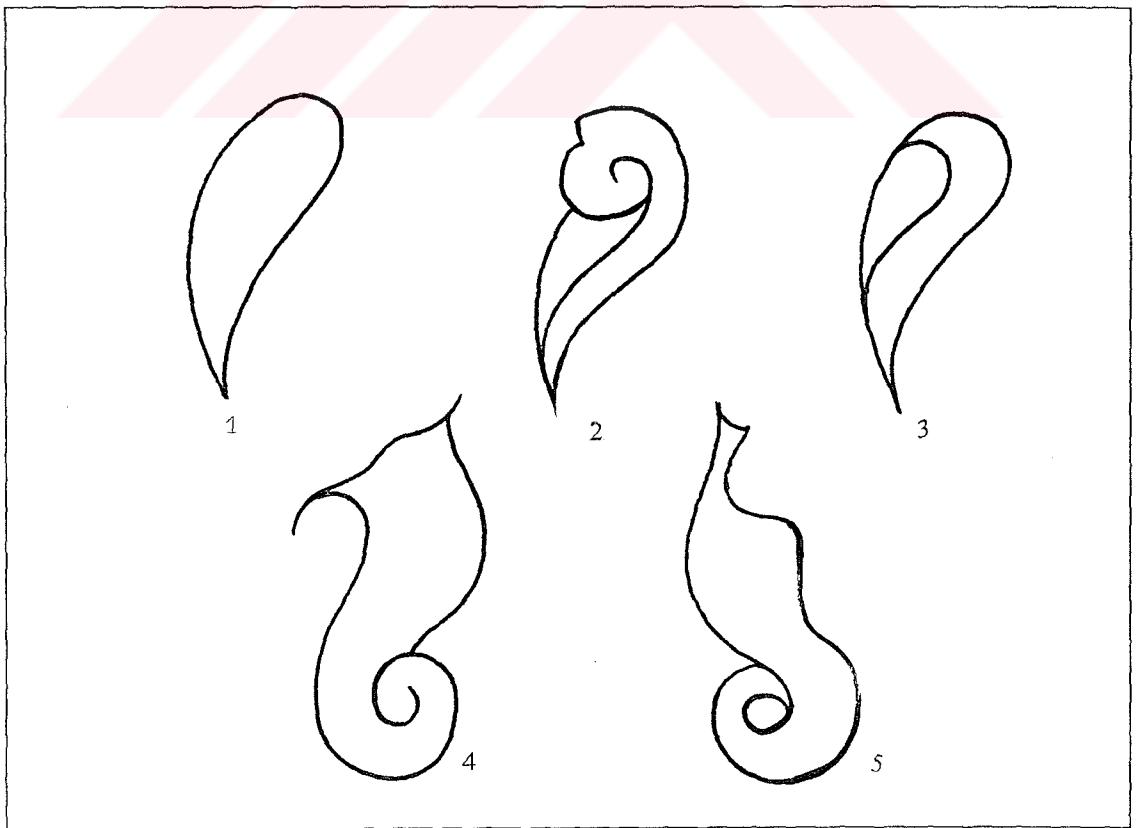
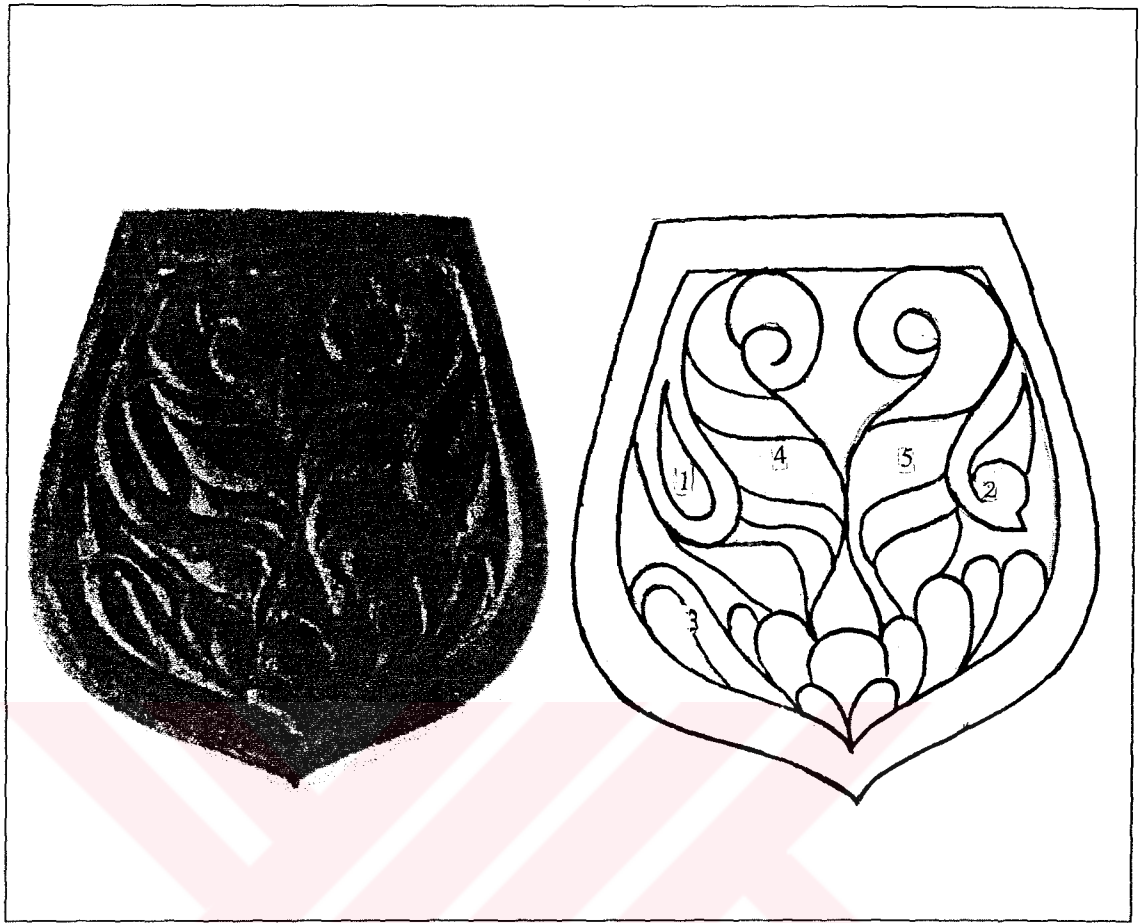

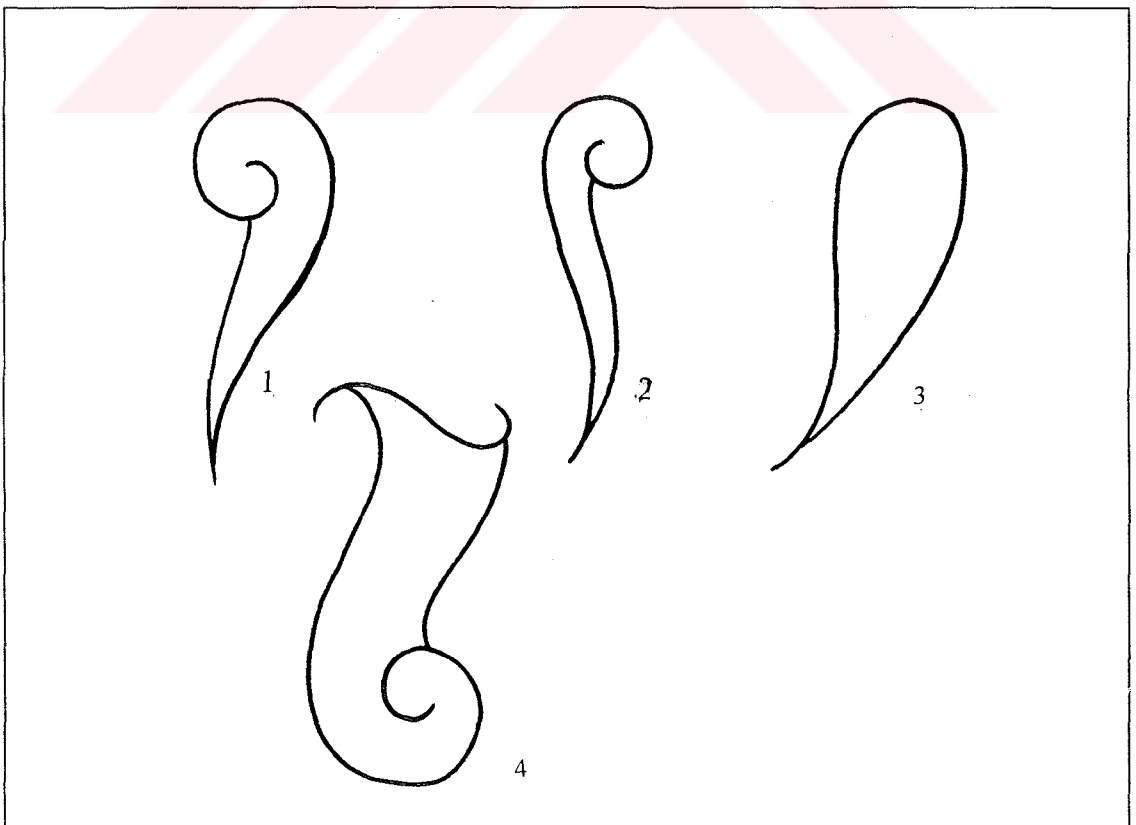

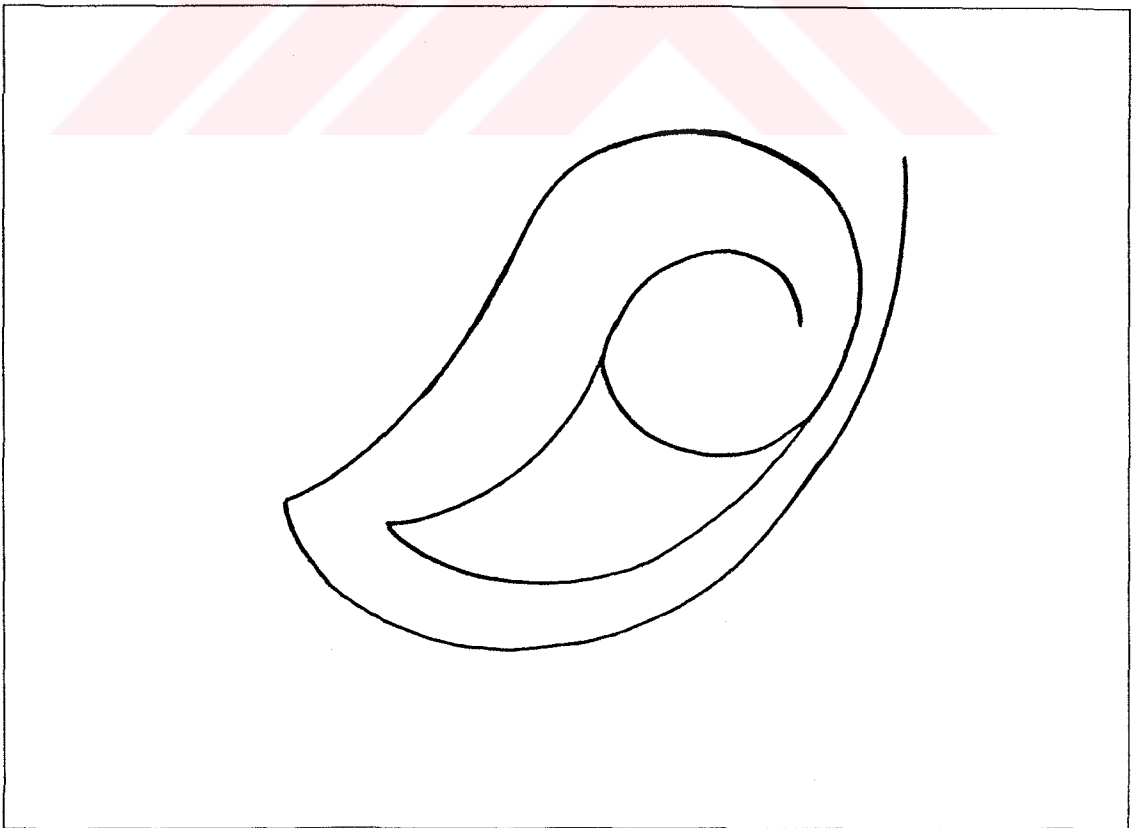
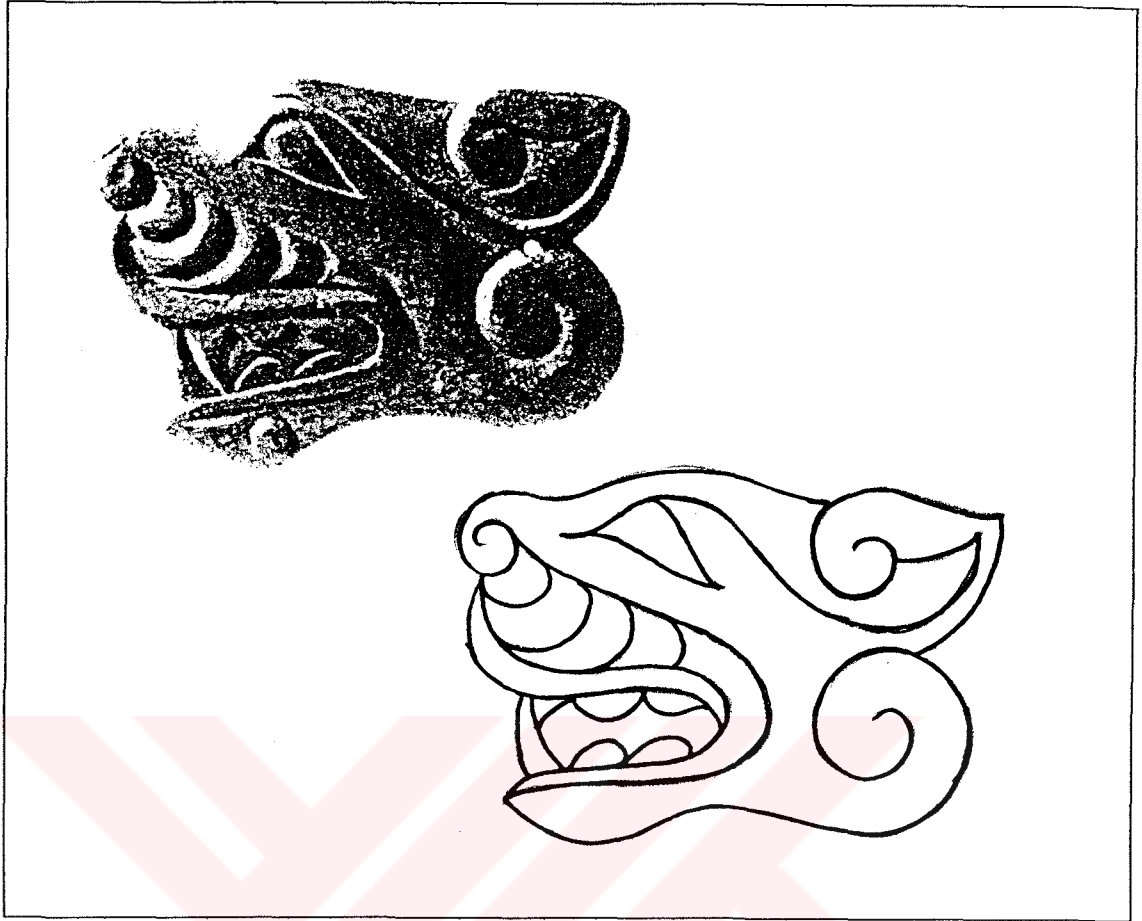

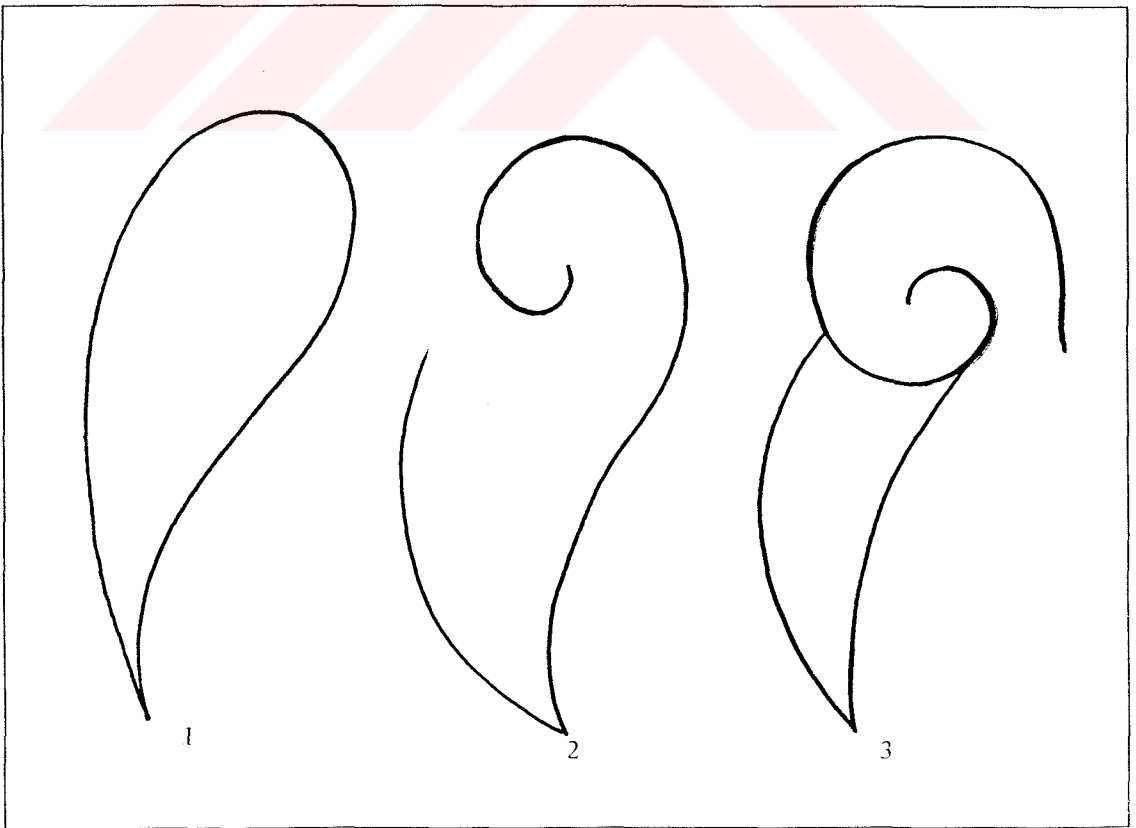

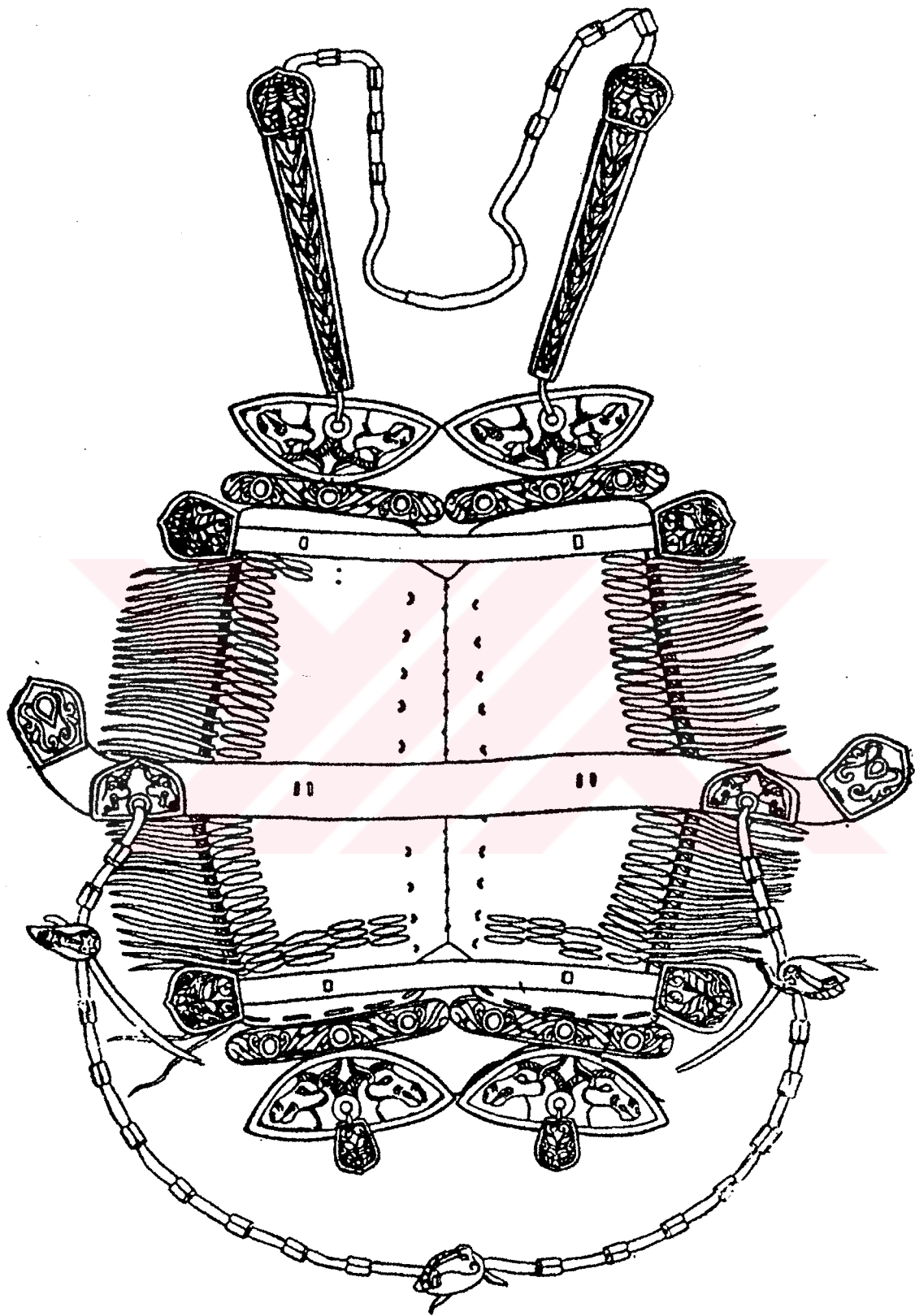

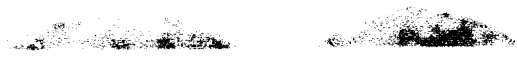

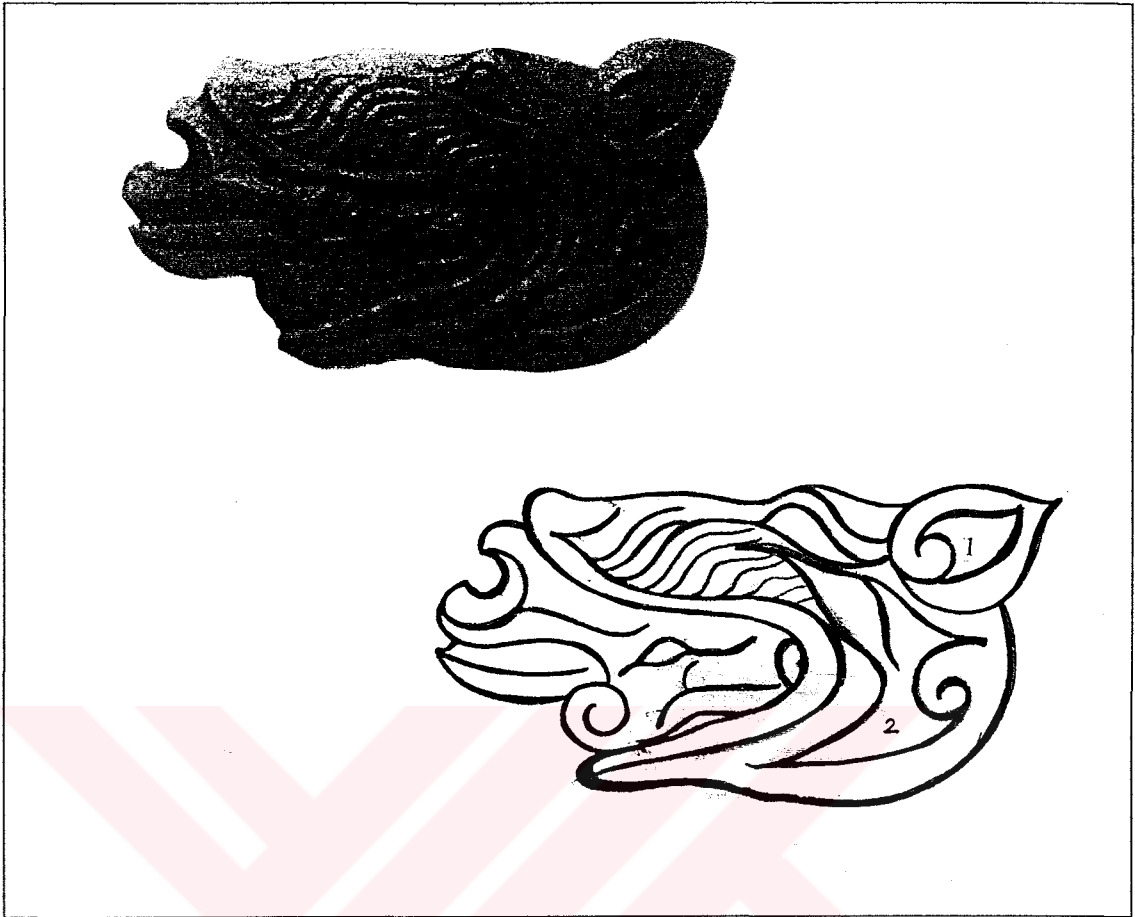

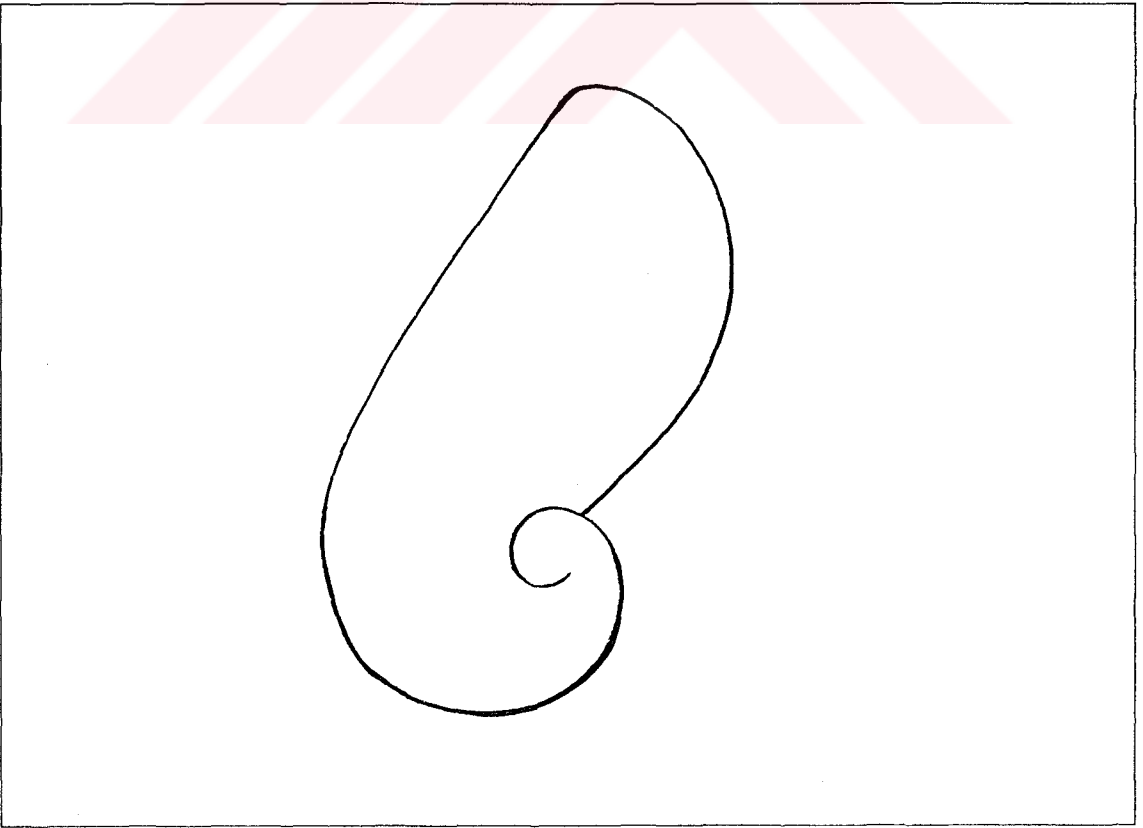
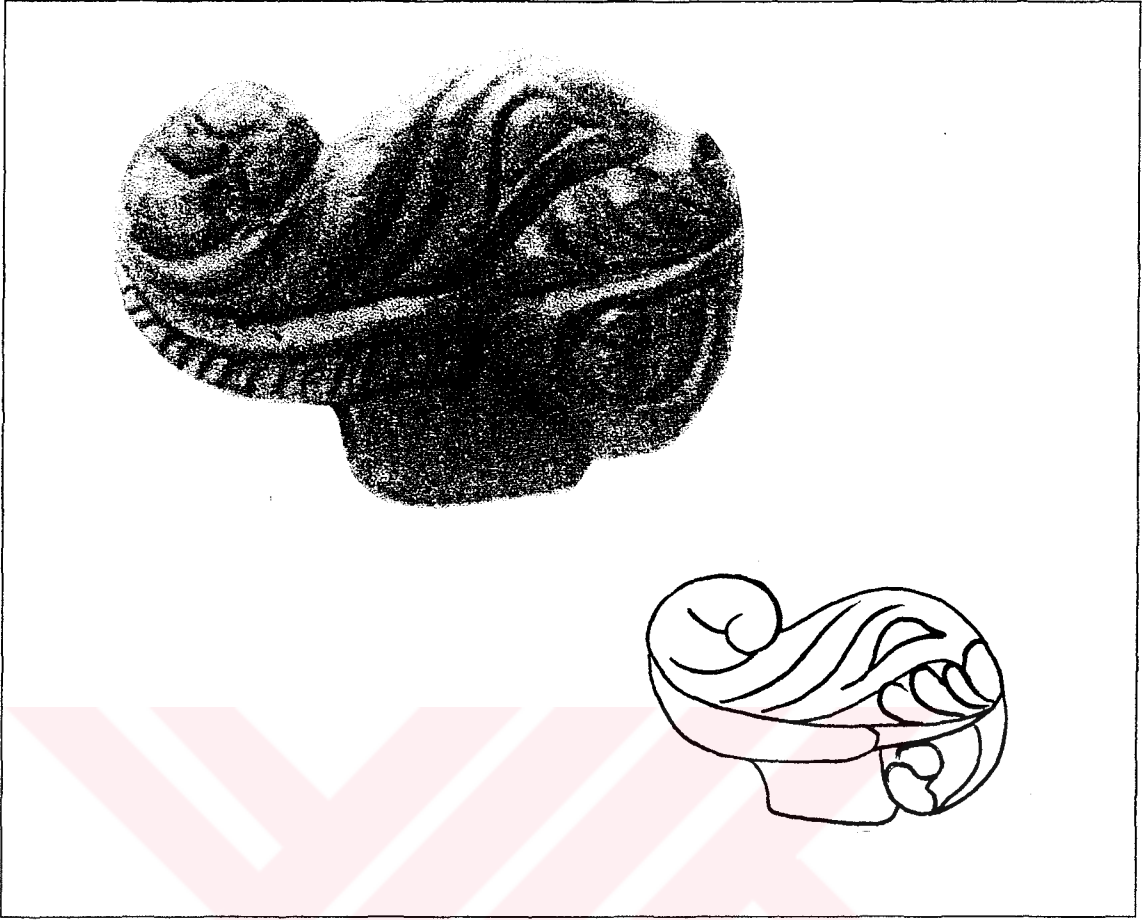

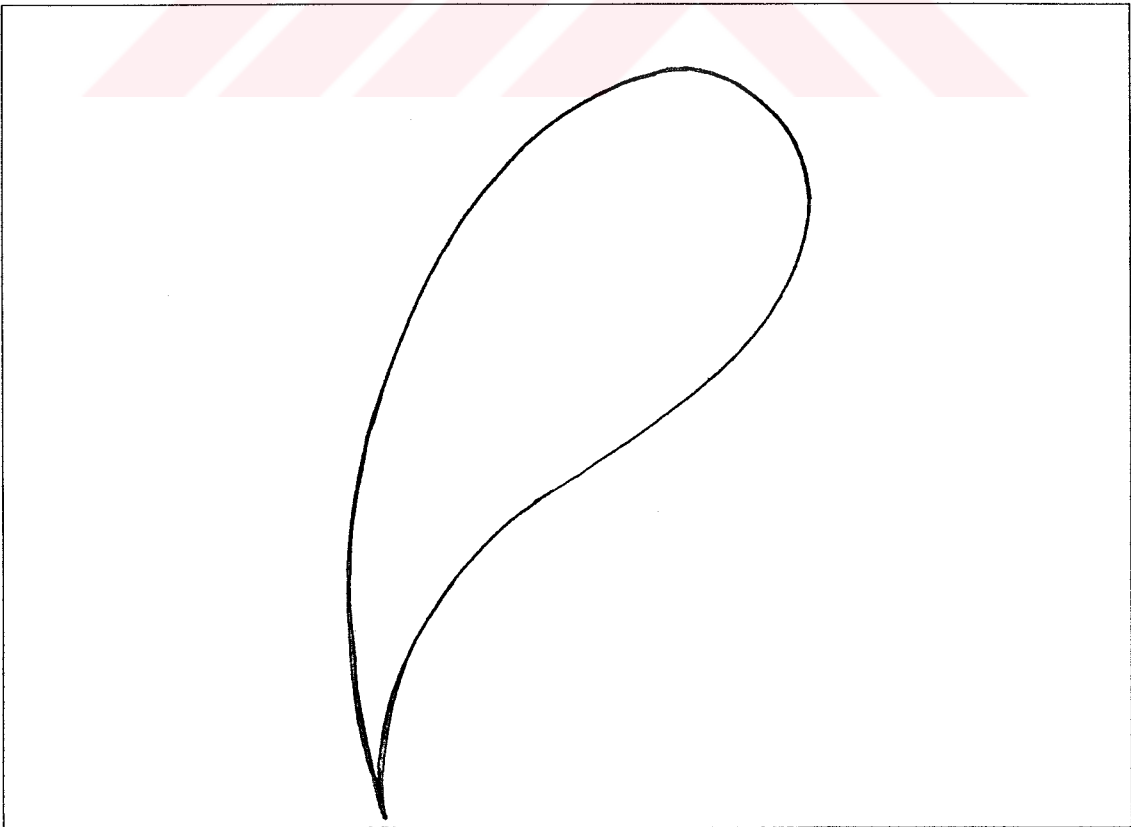
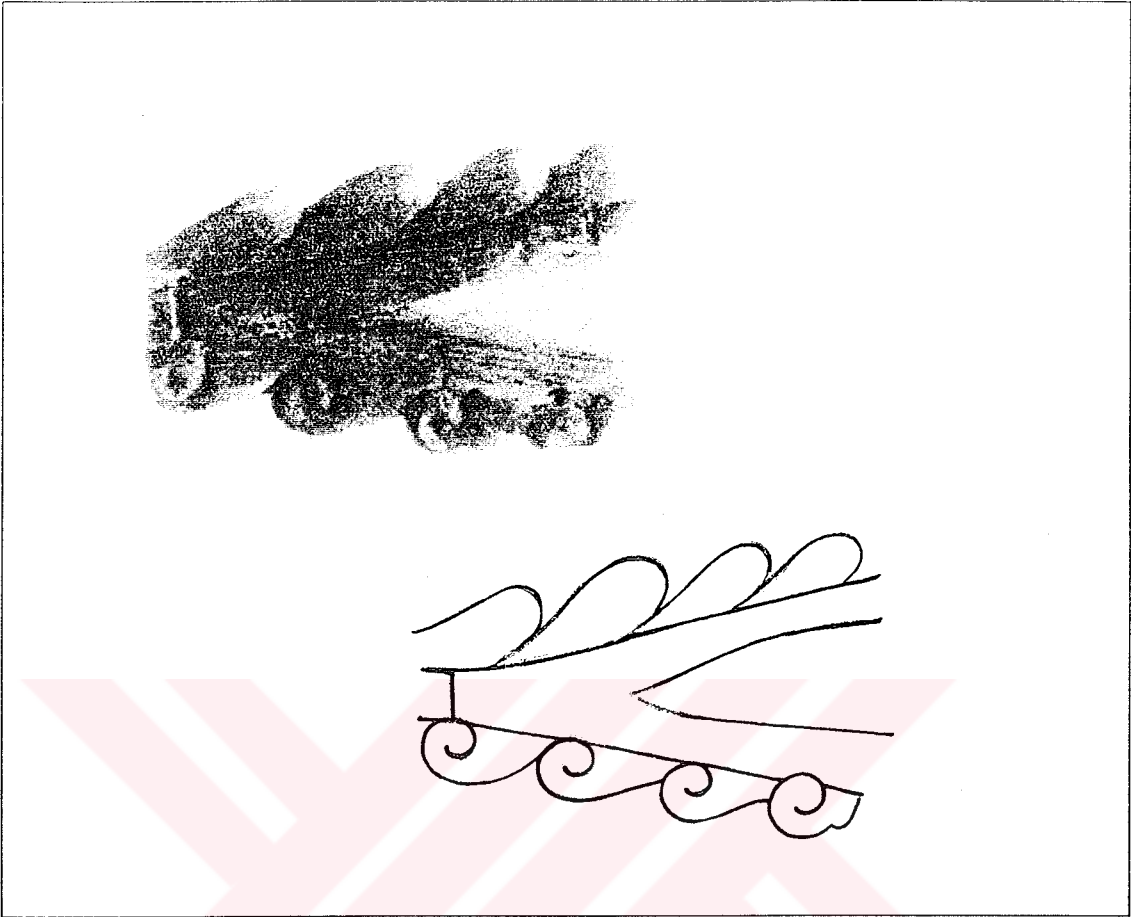

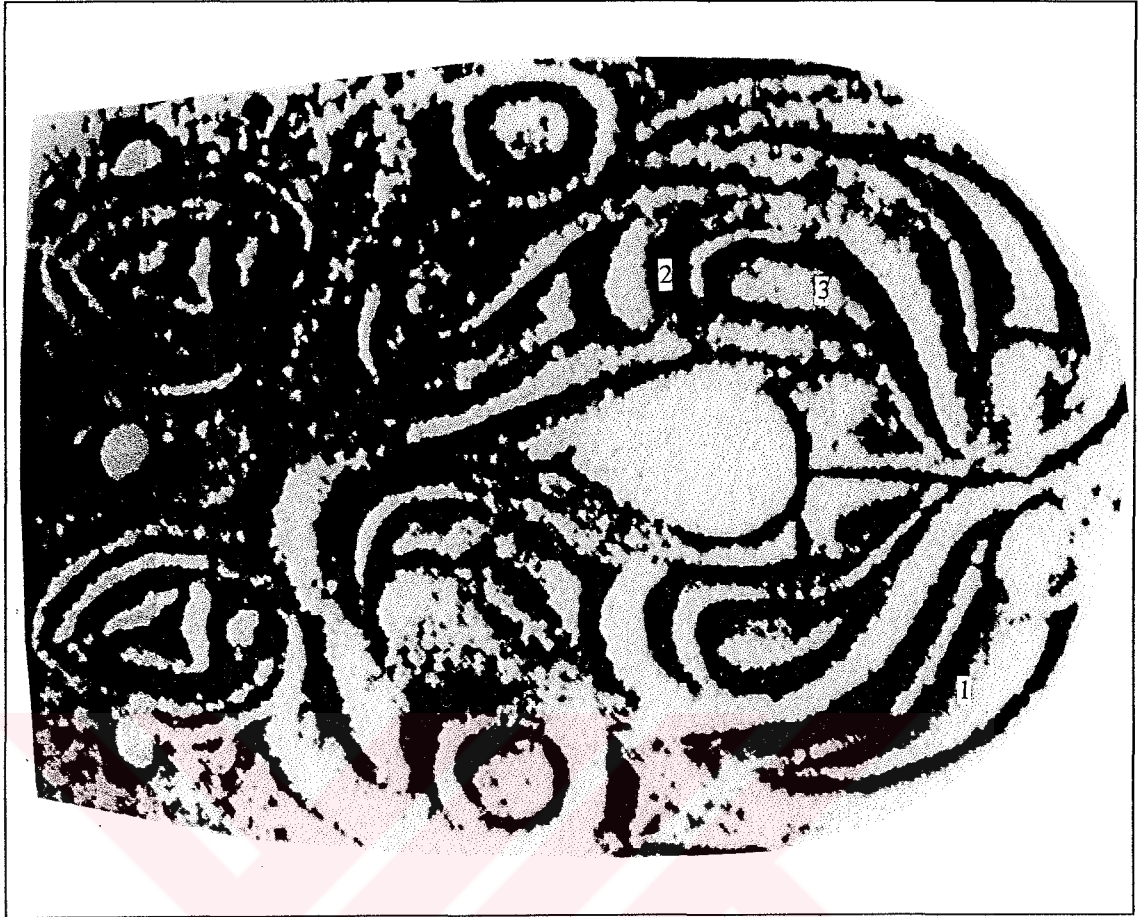
1

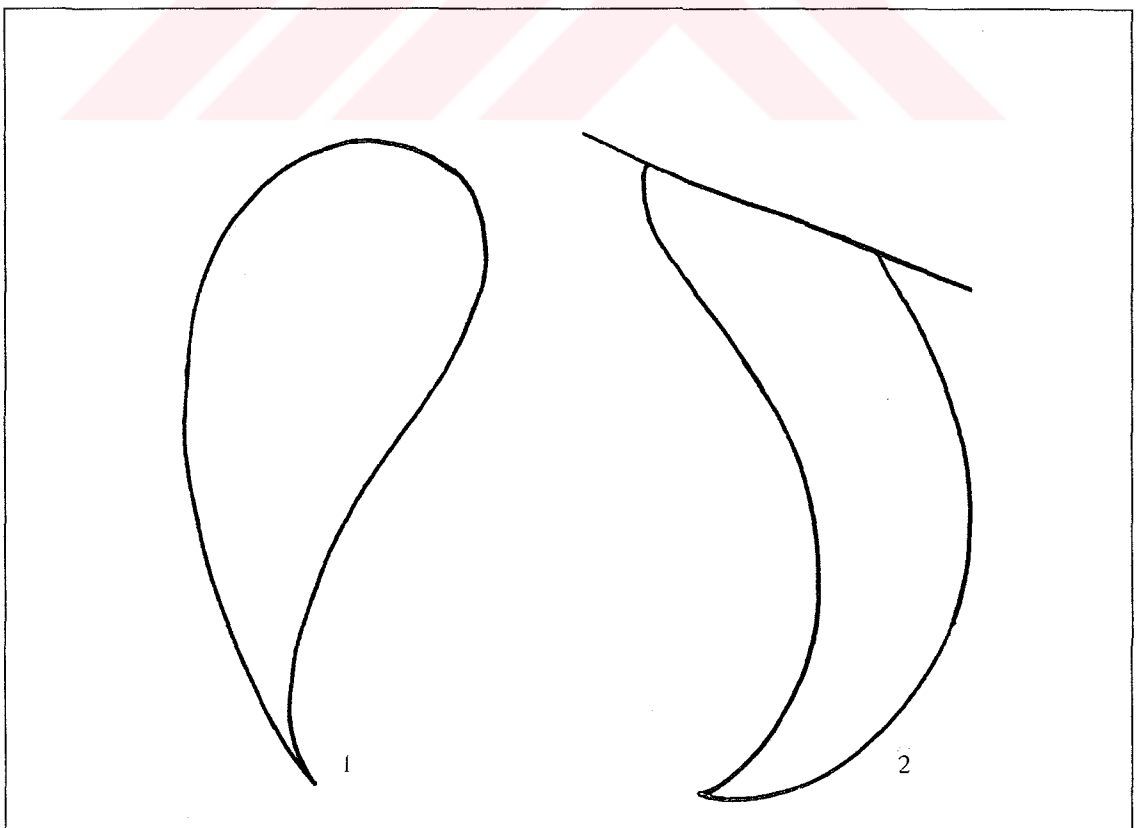

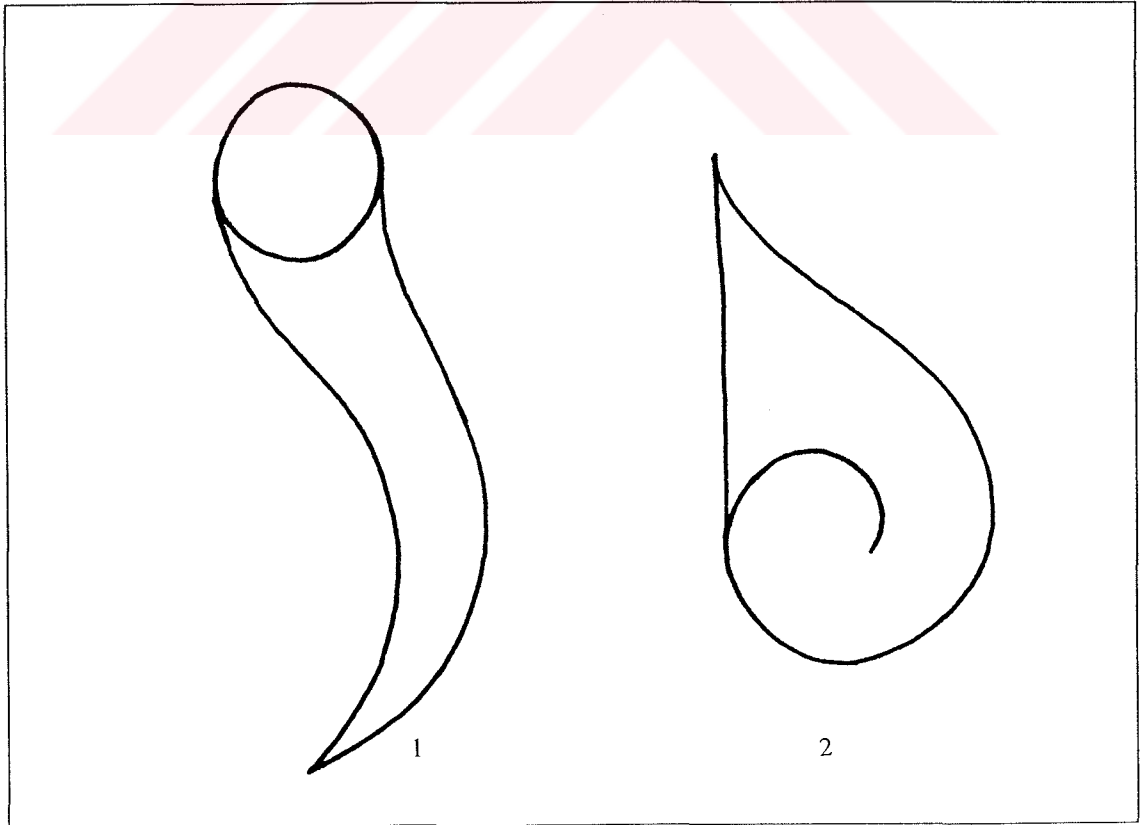
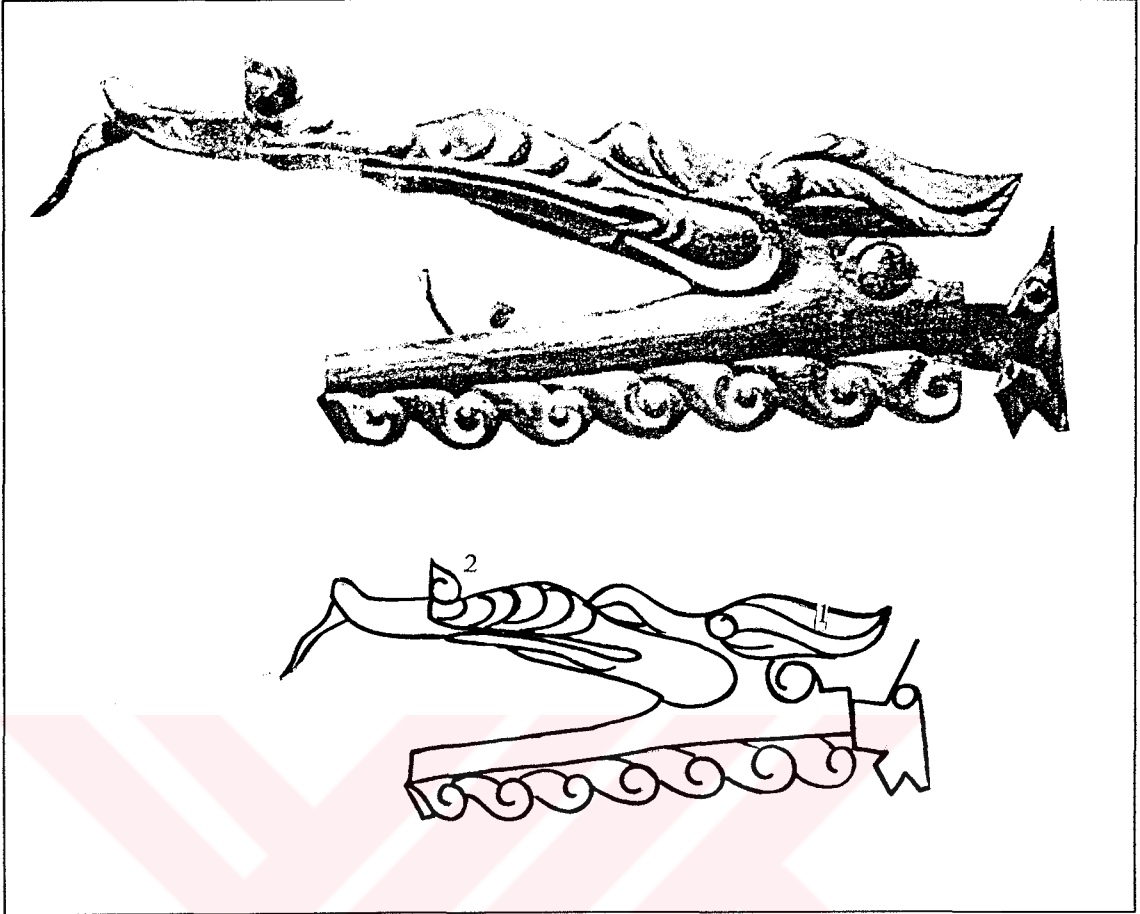

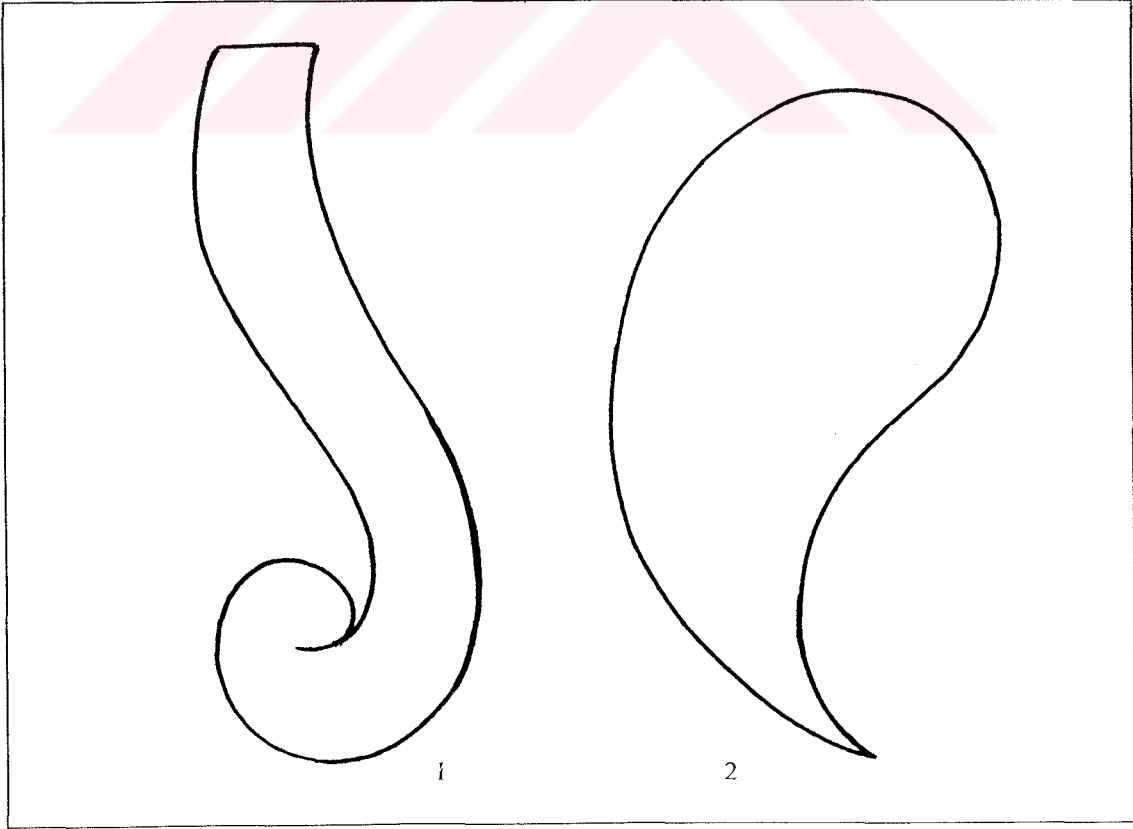
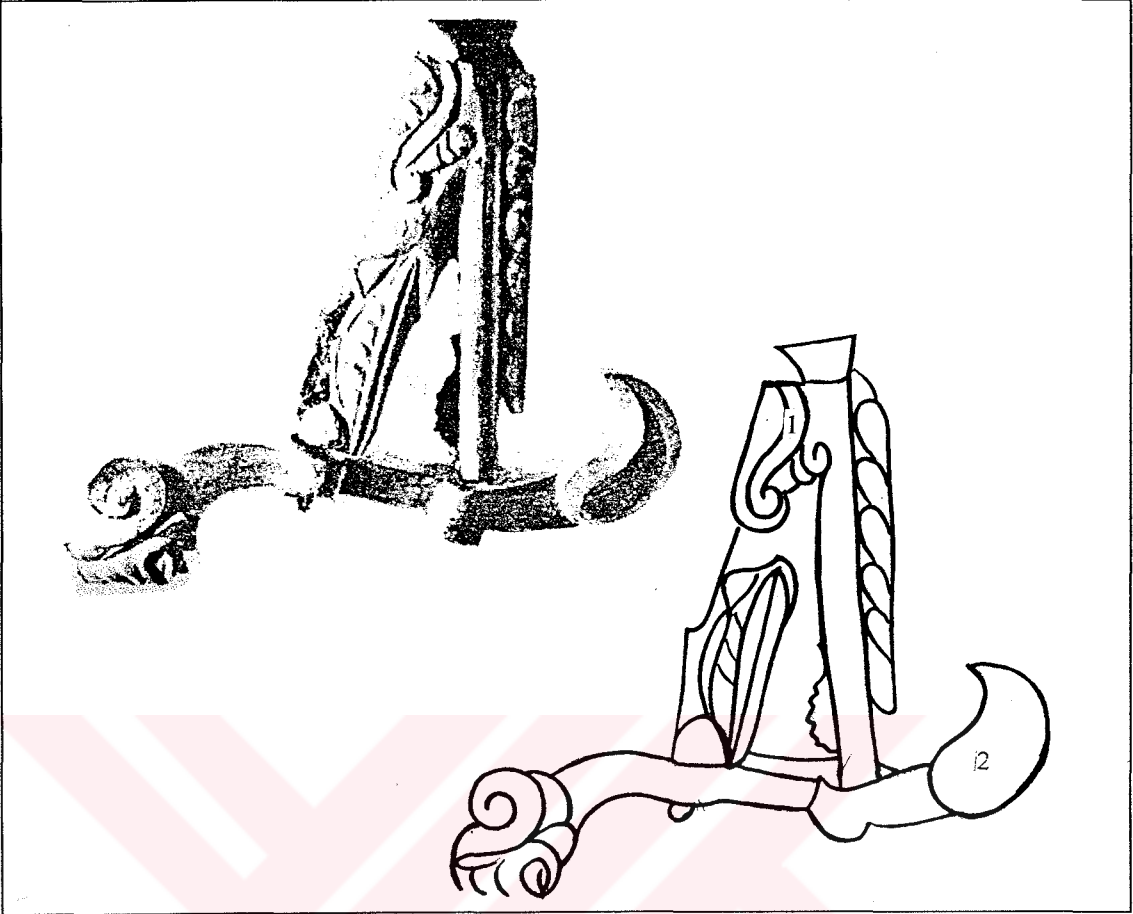

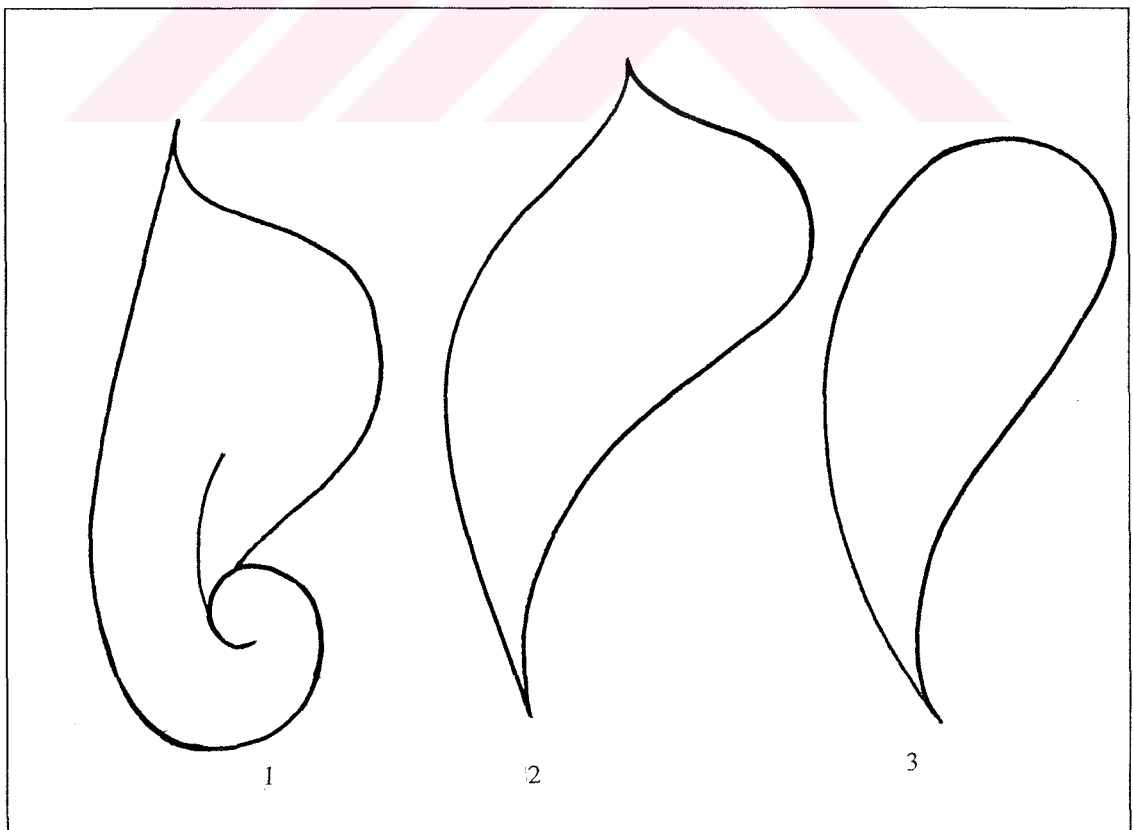

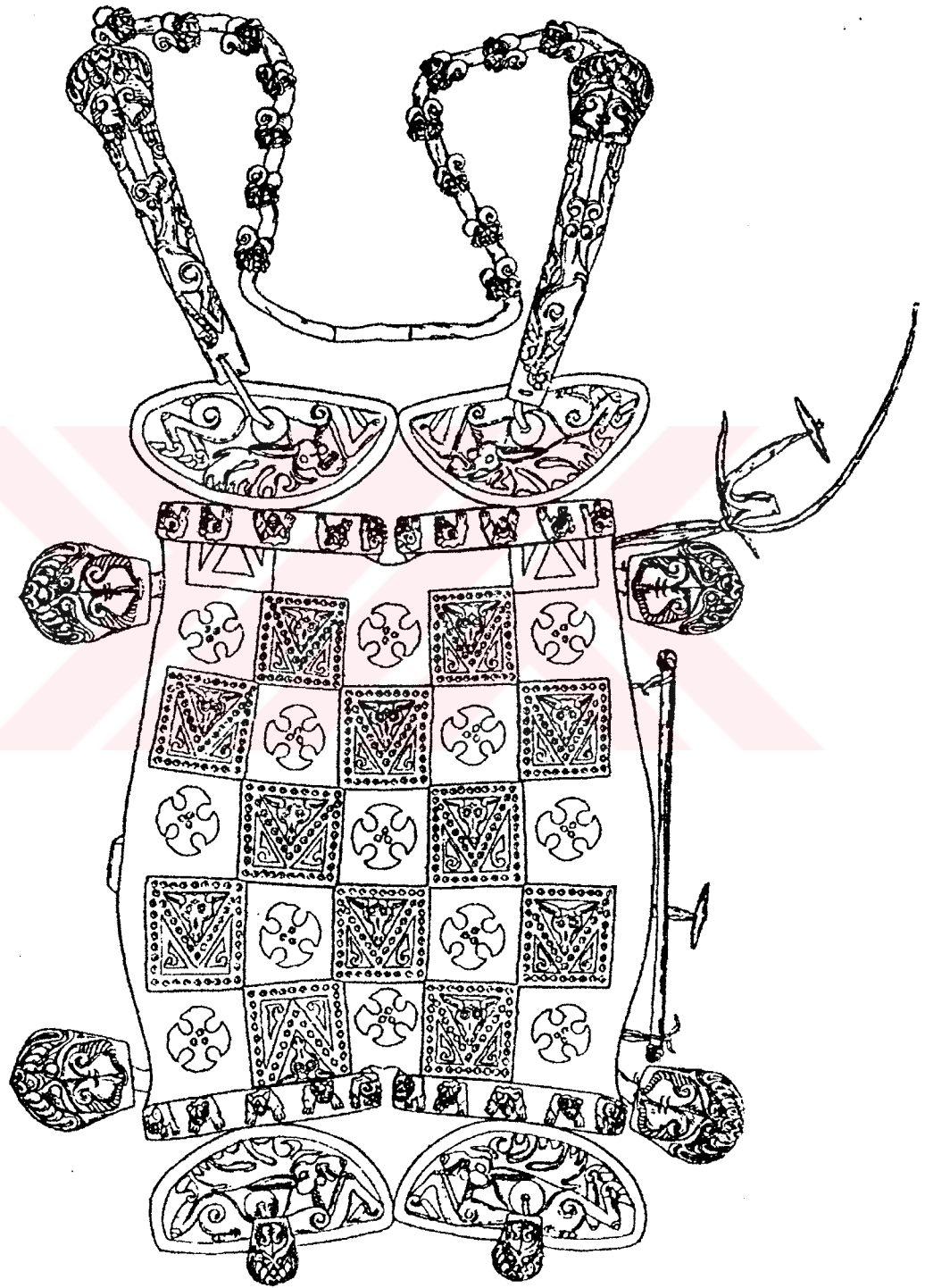

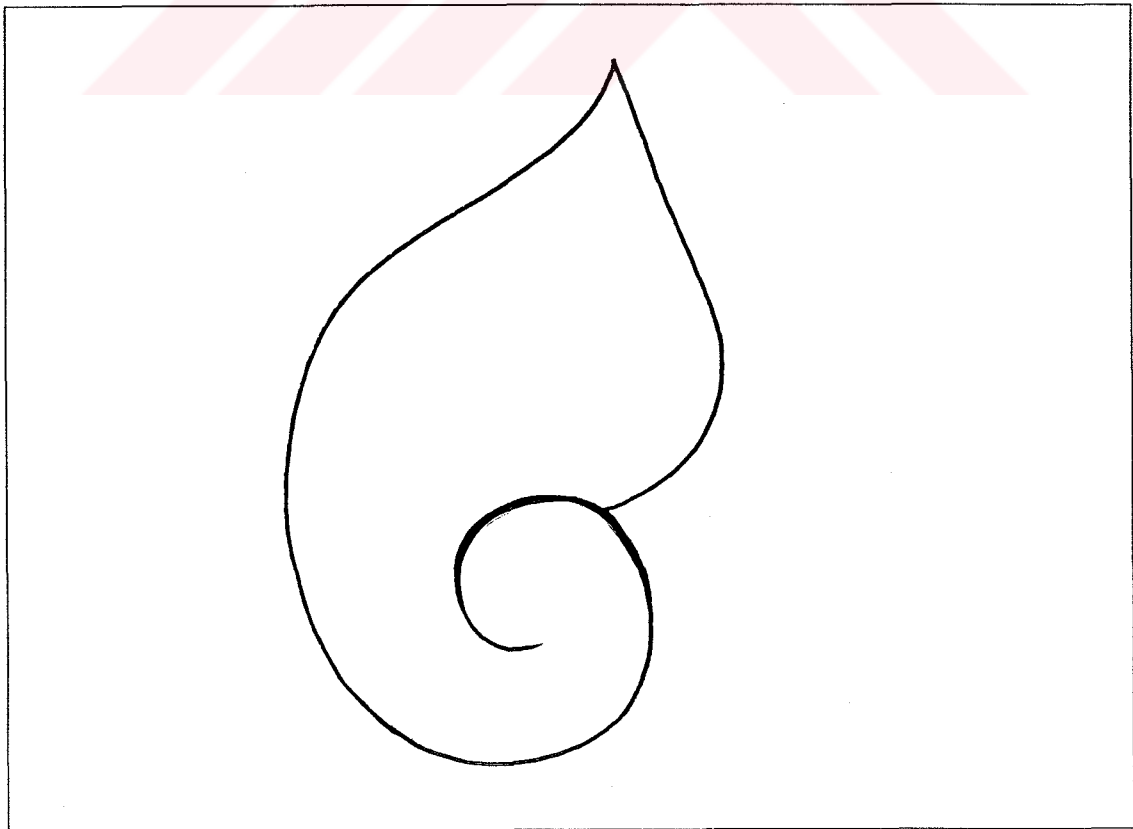
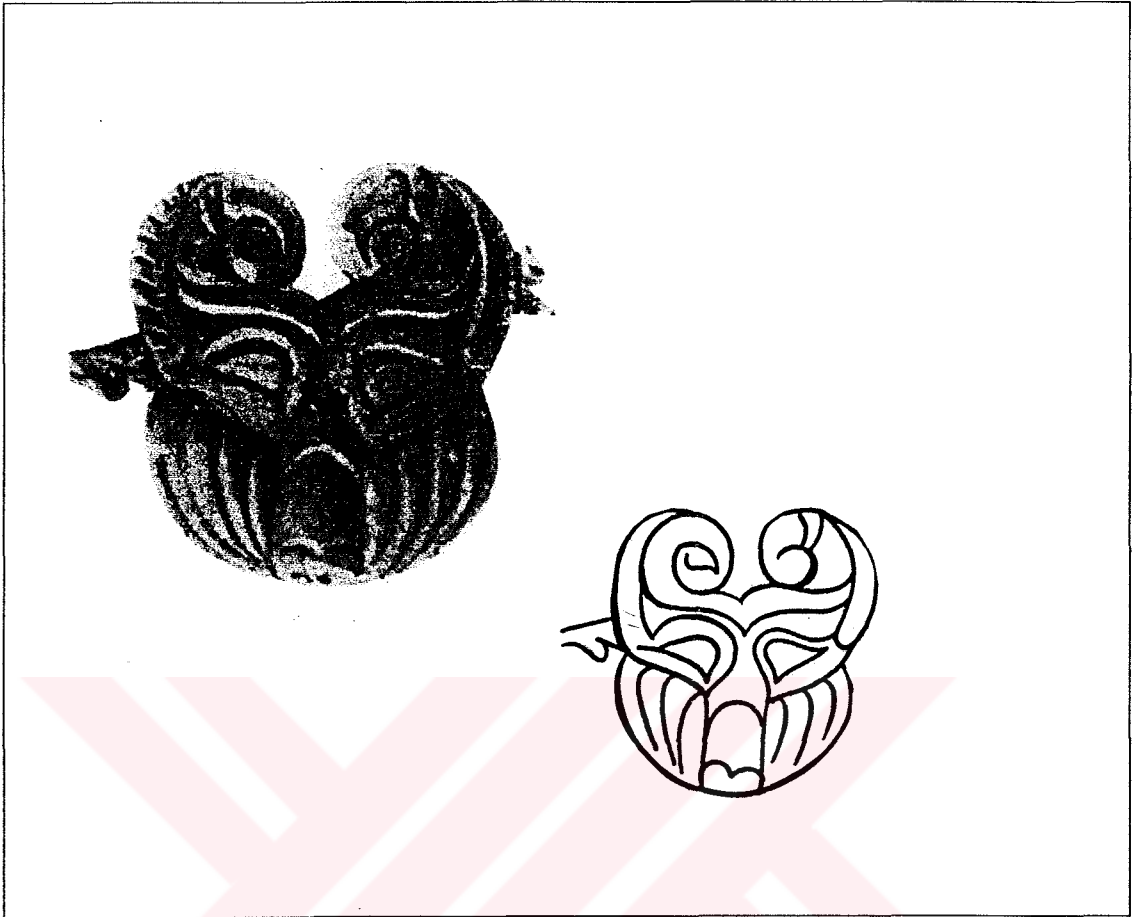

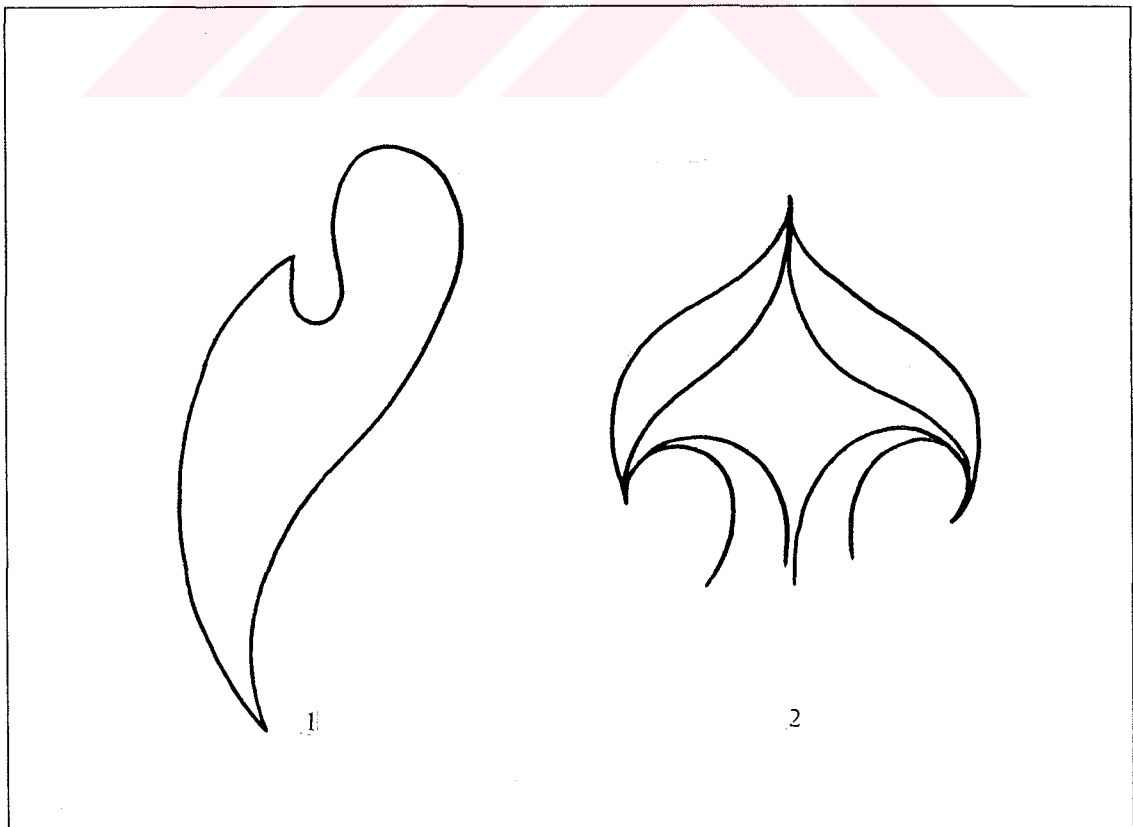

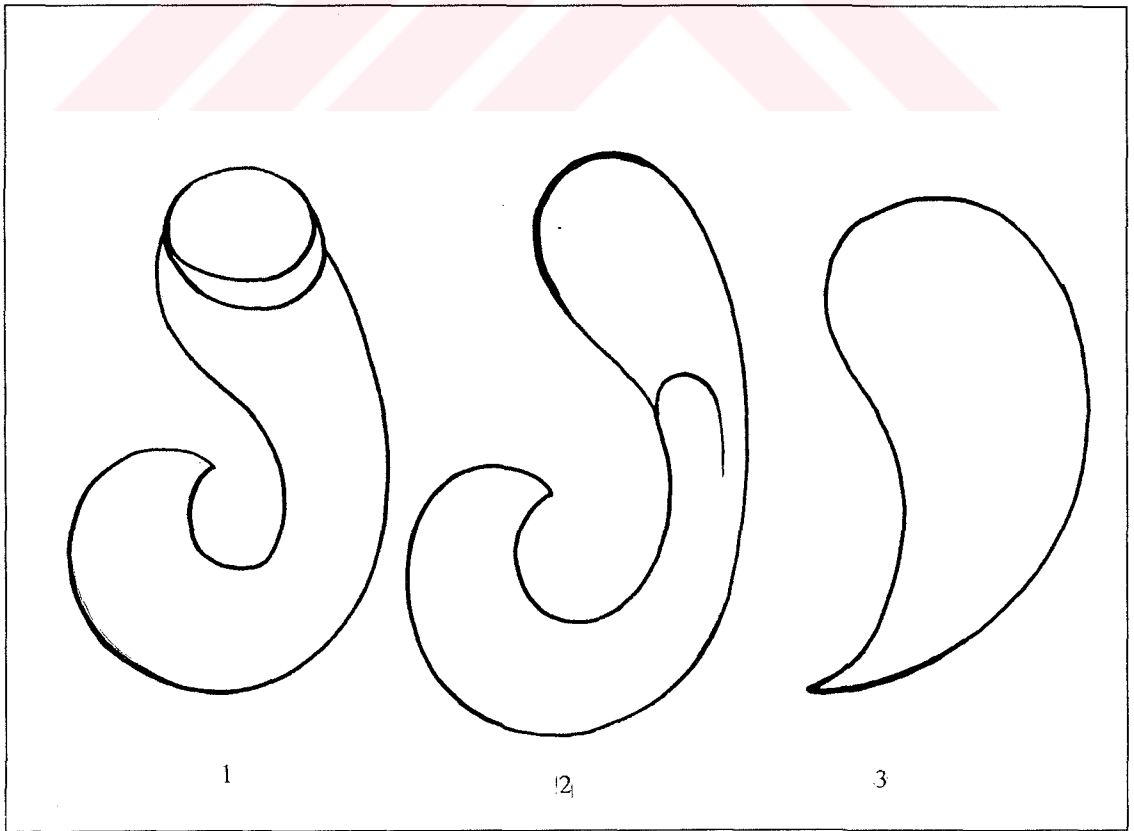
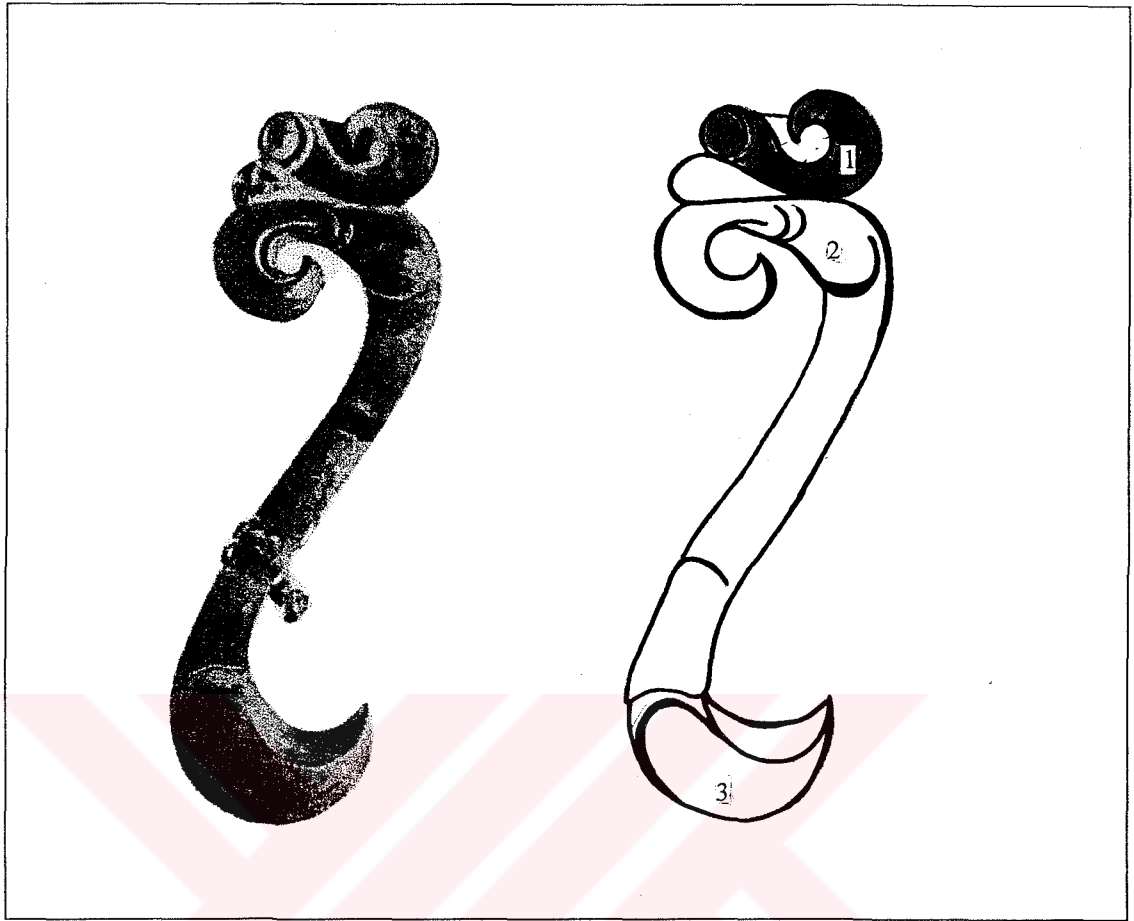

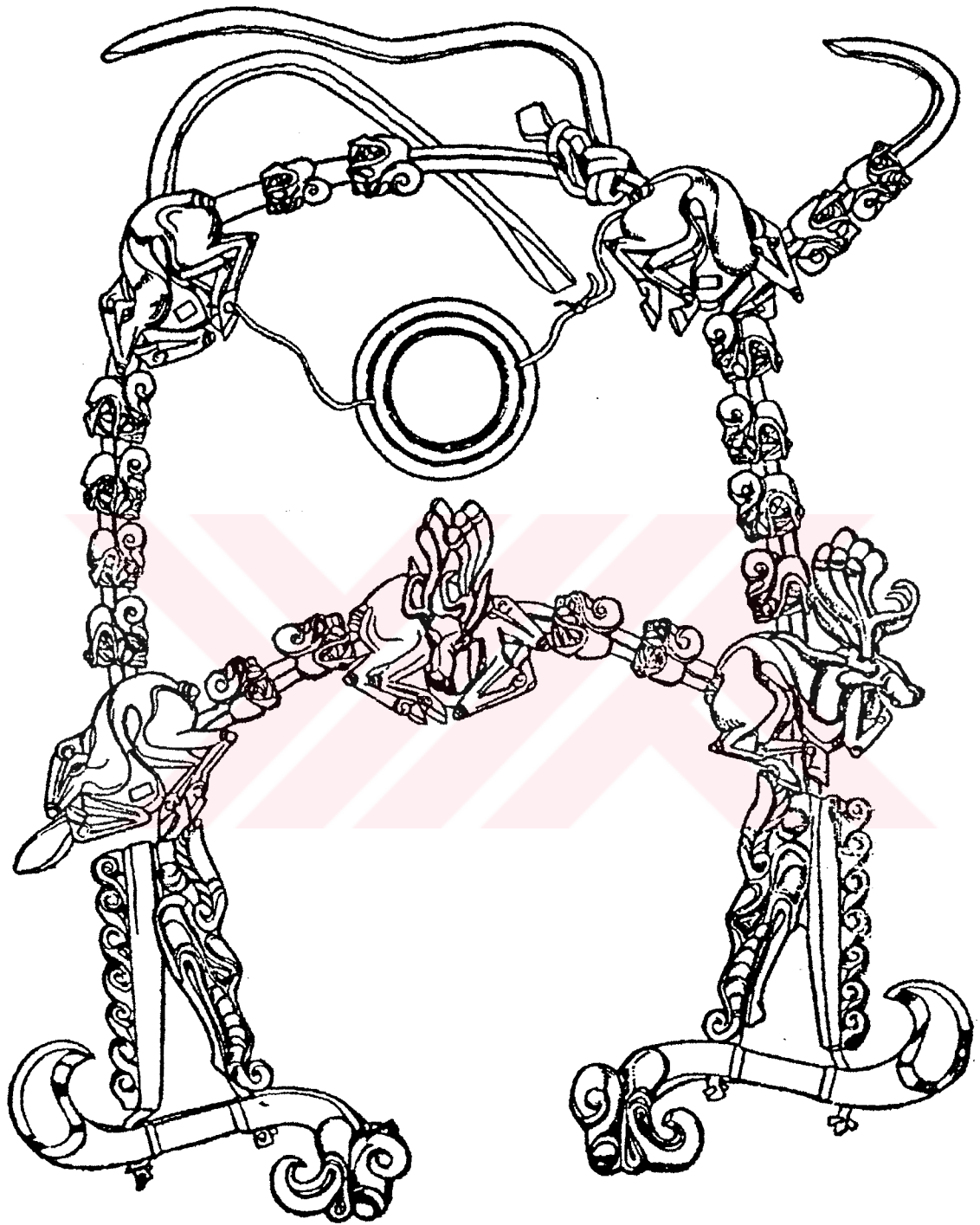

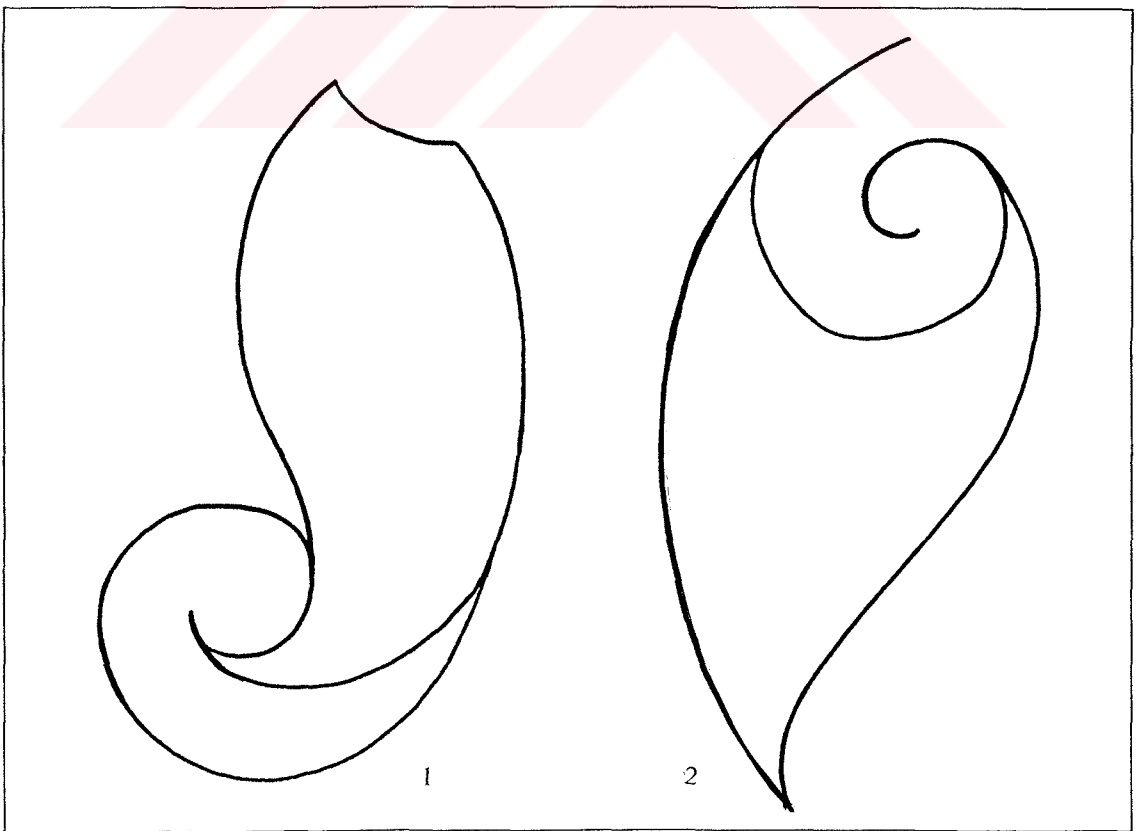
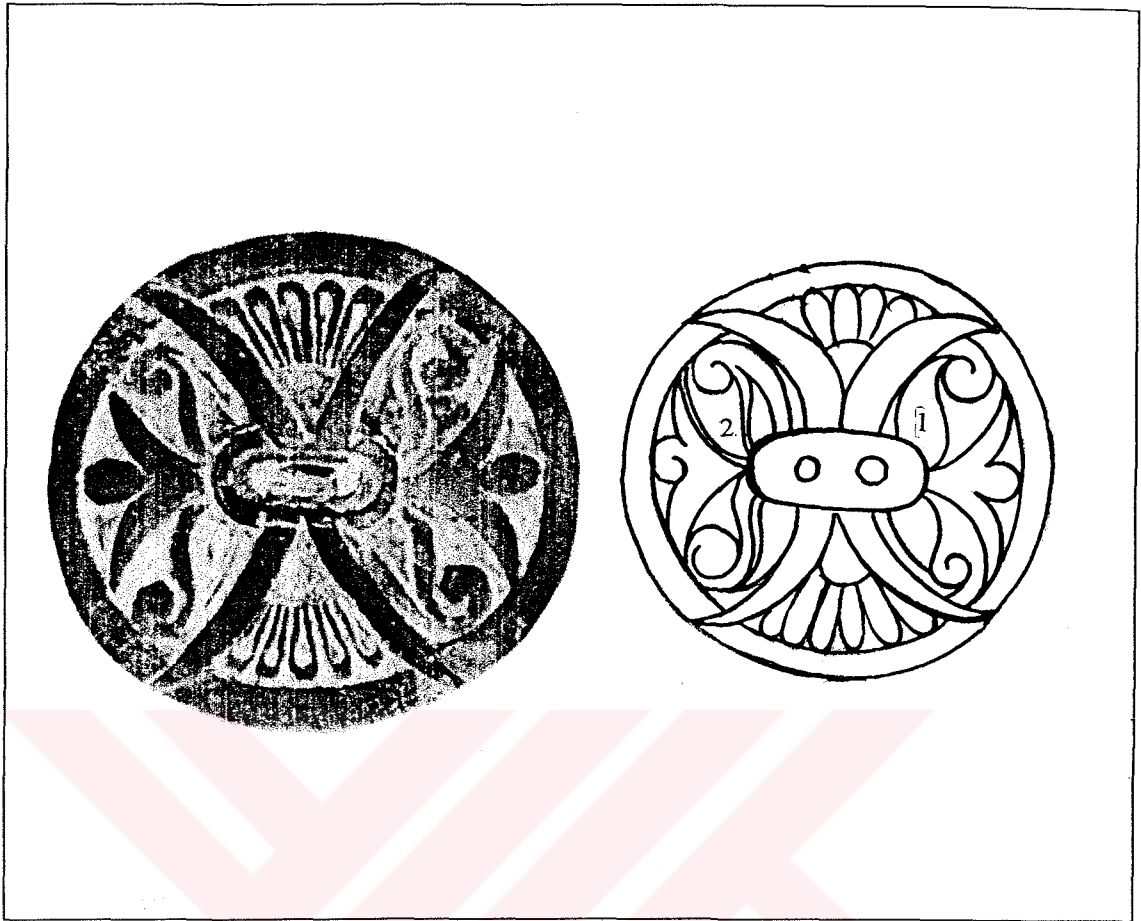

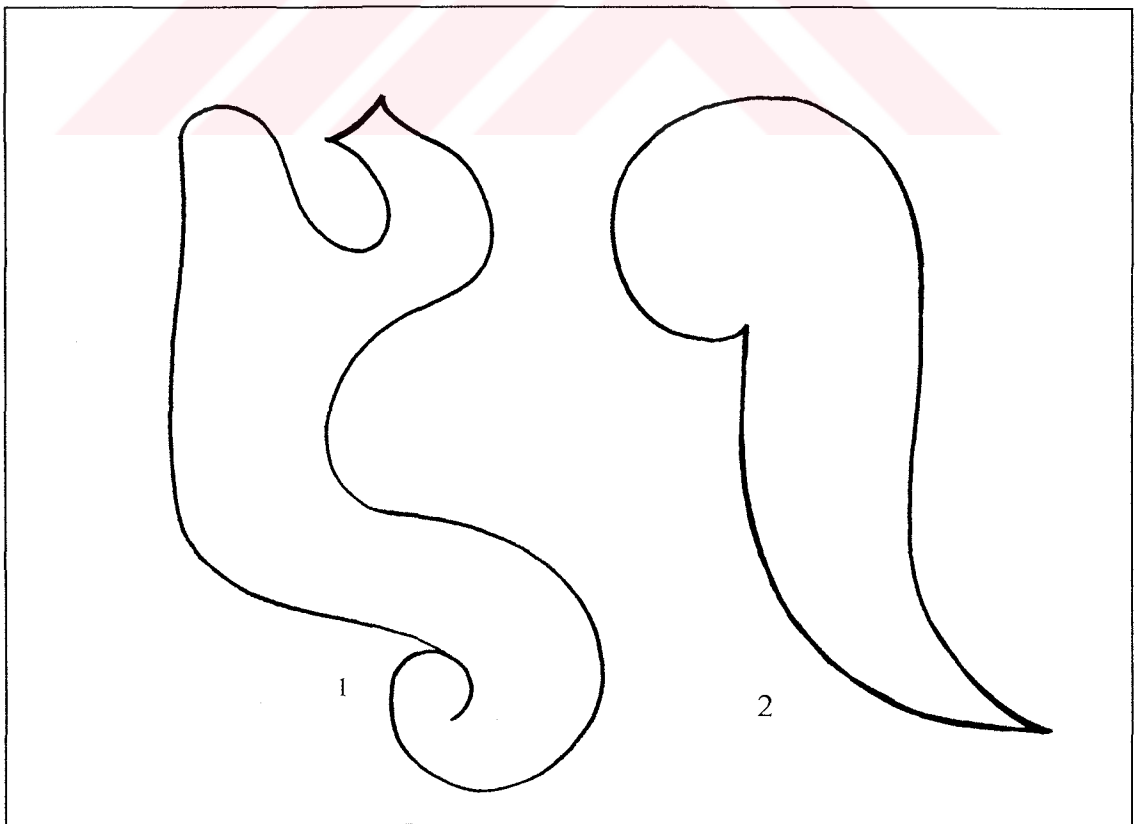

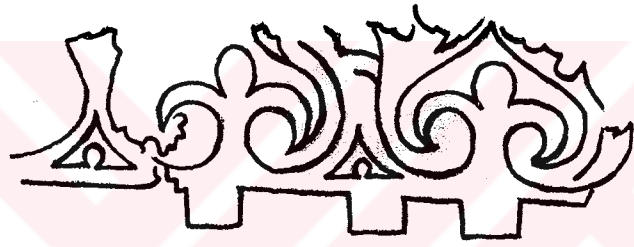
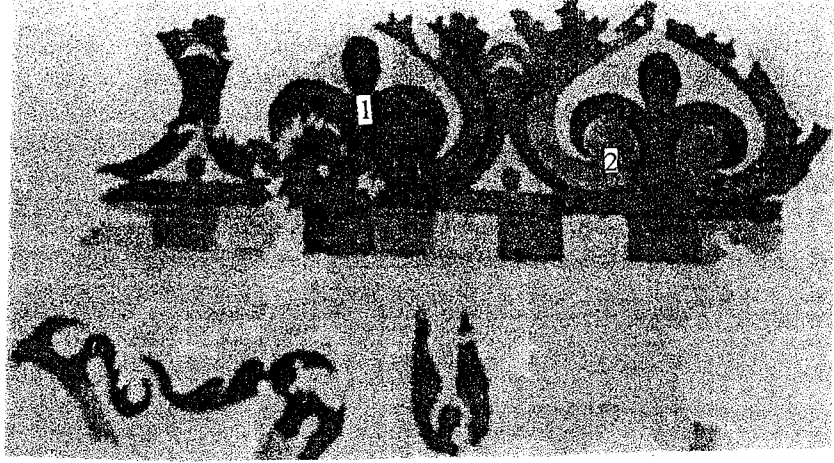

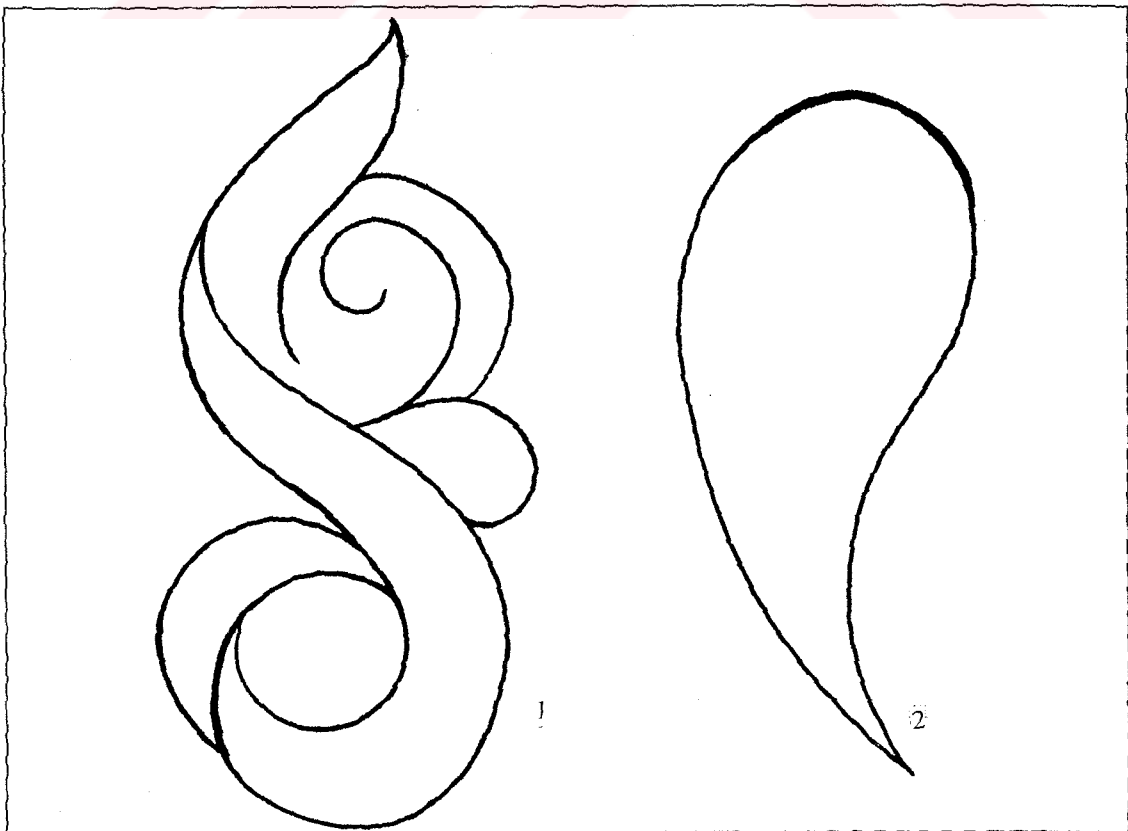
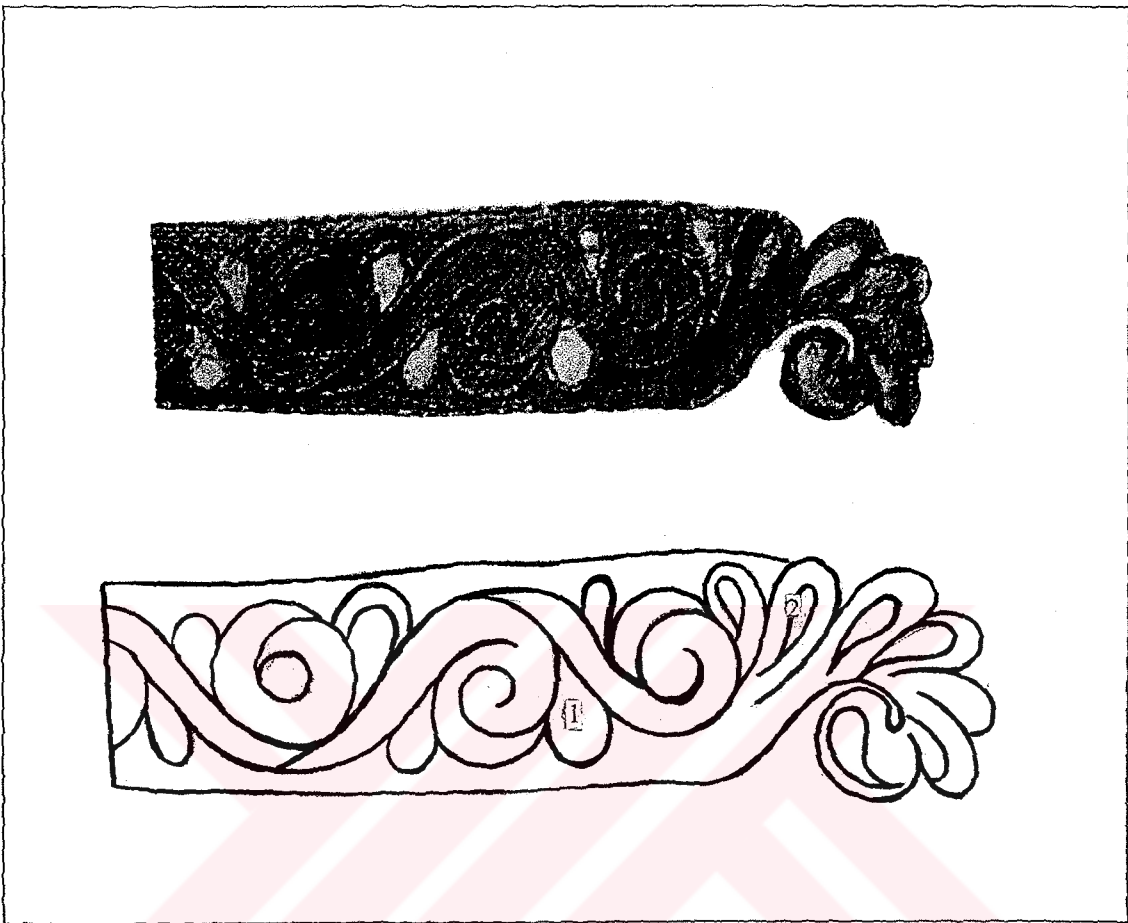

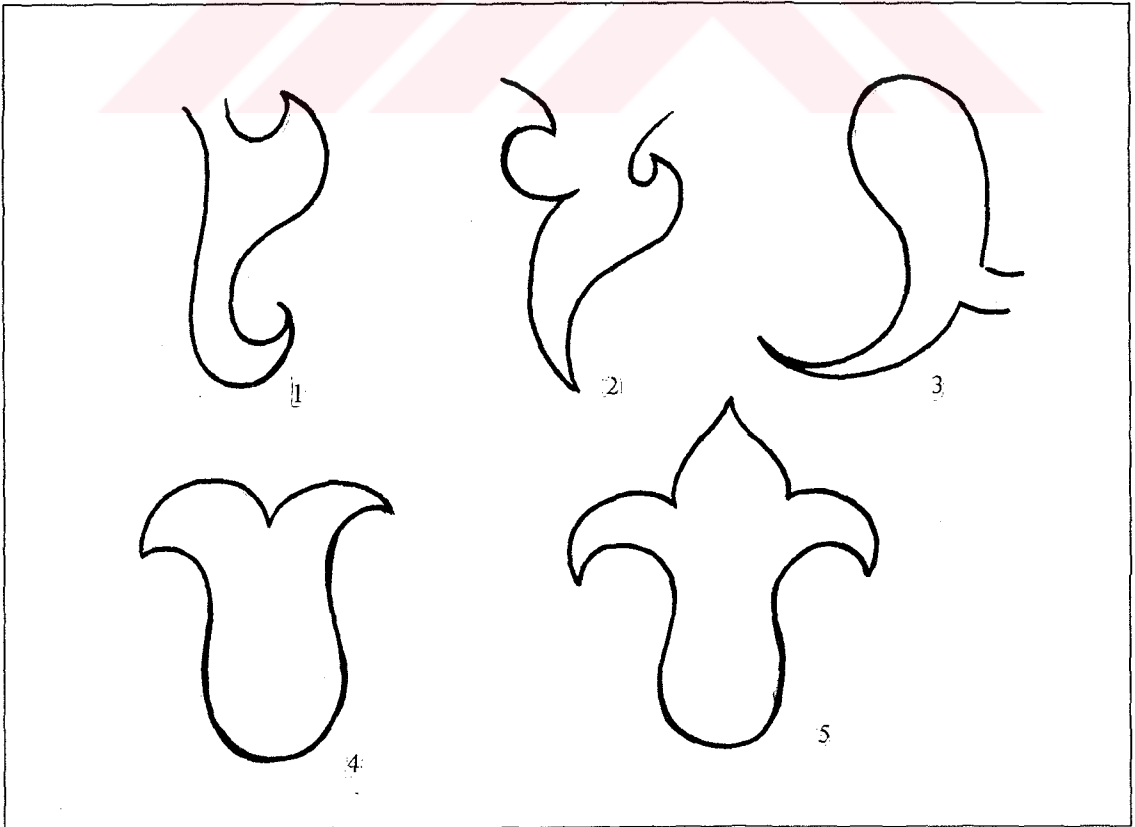
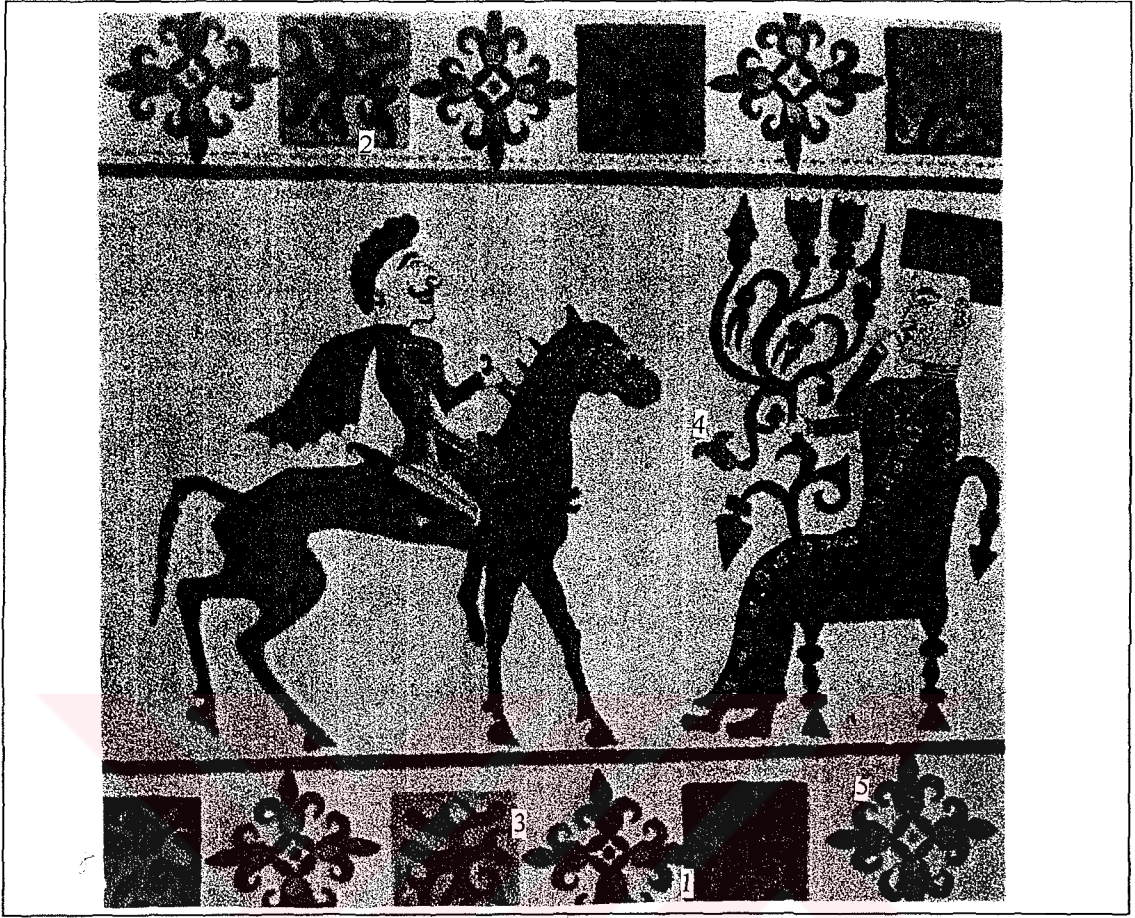

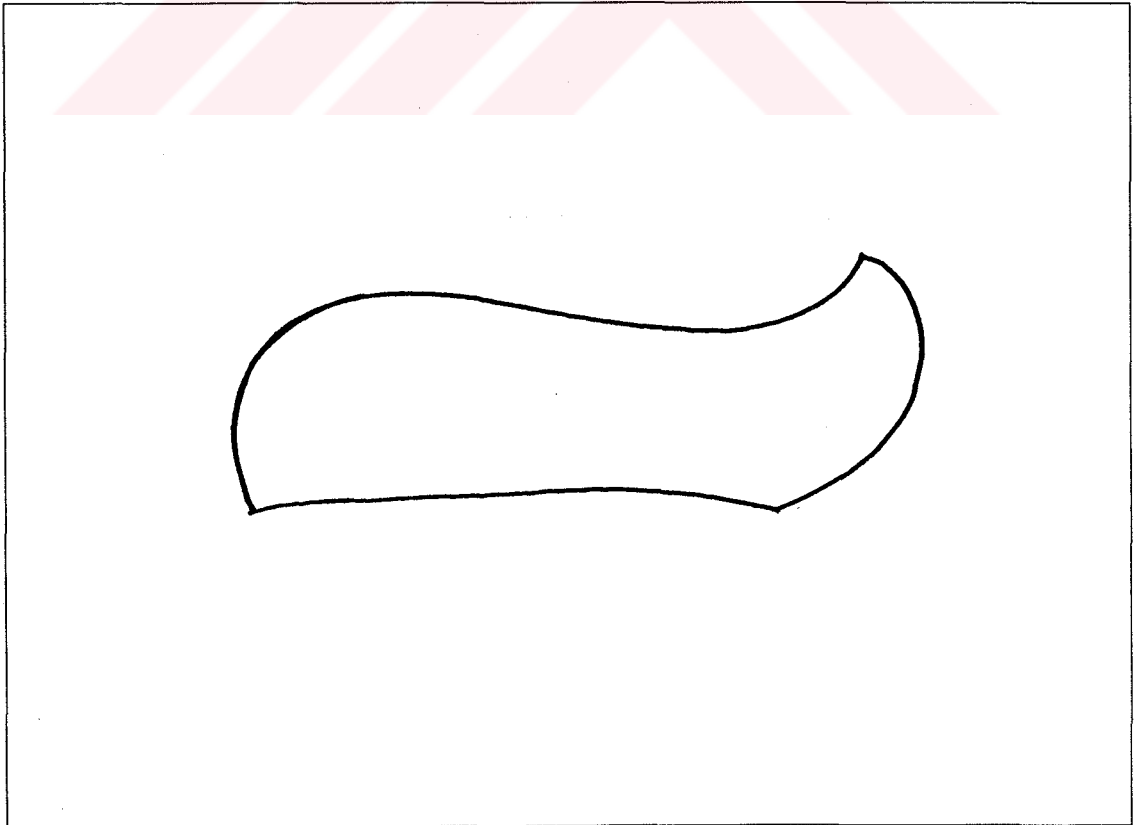
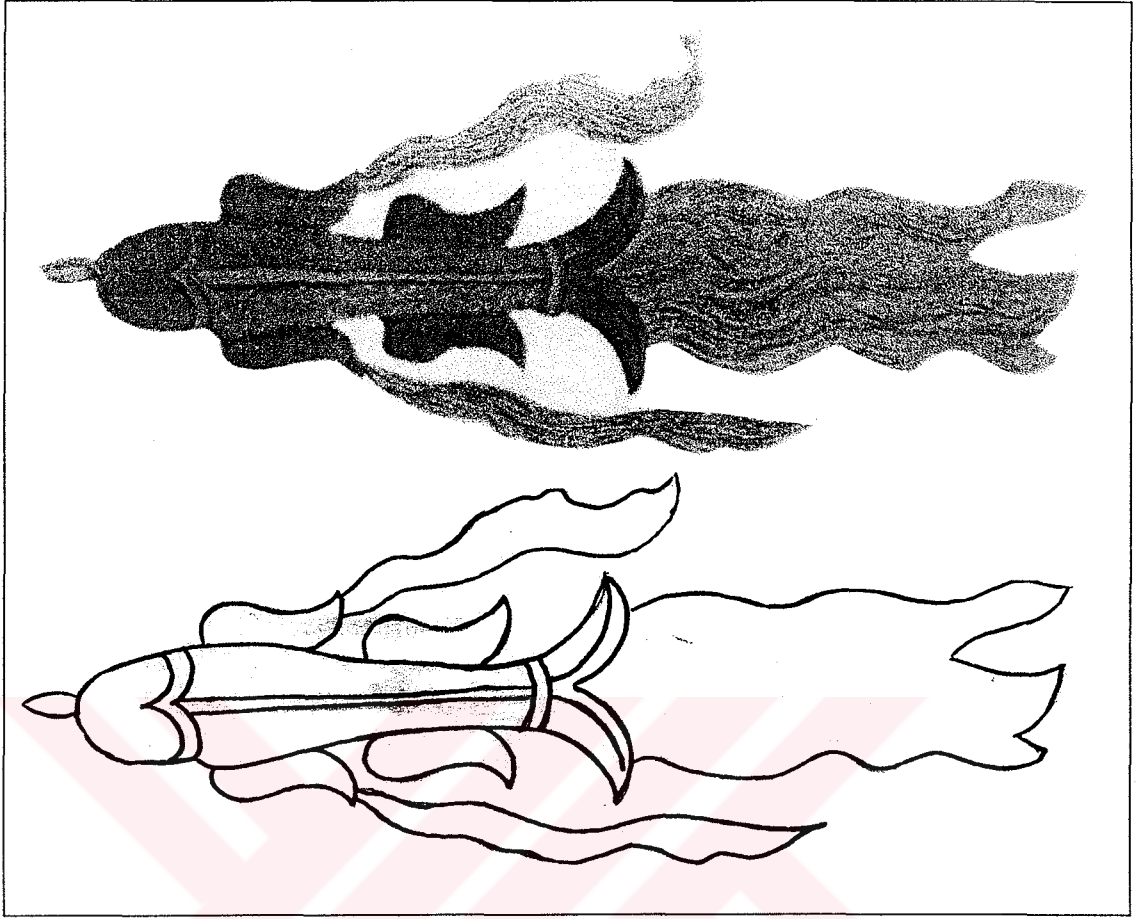

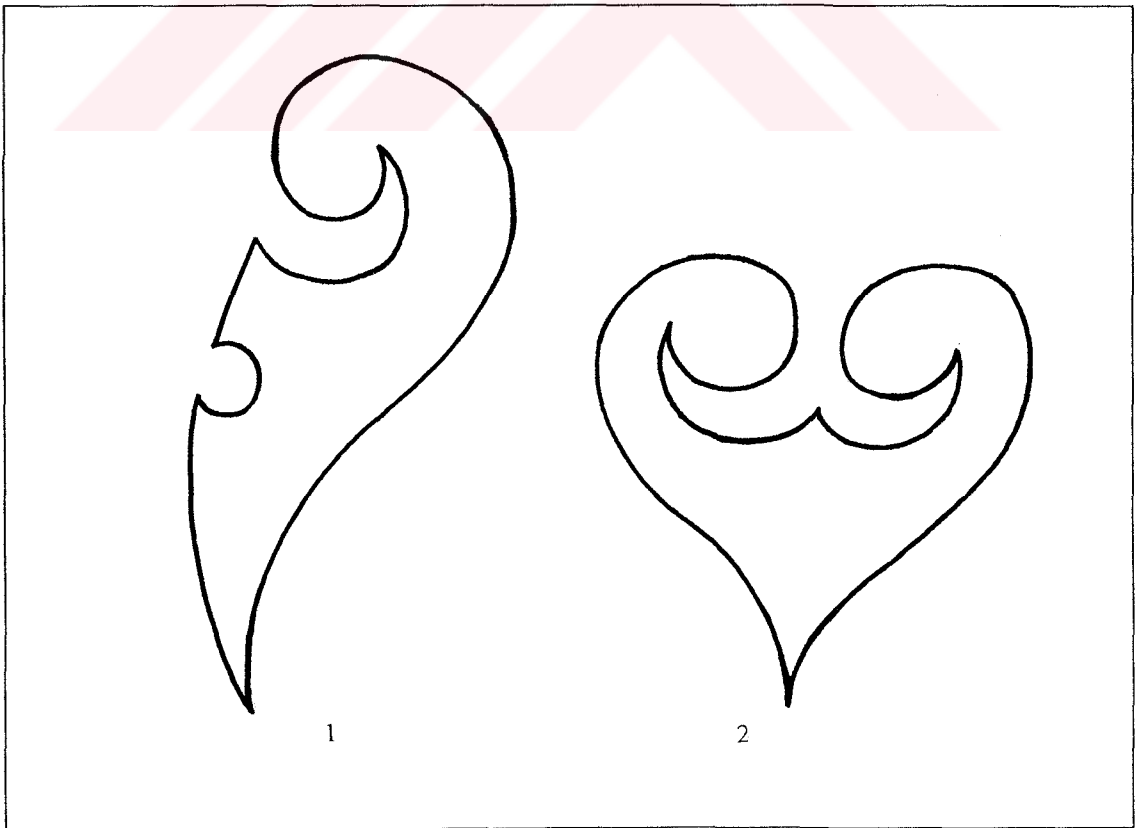
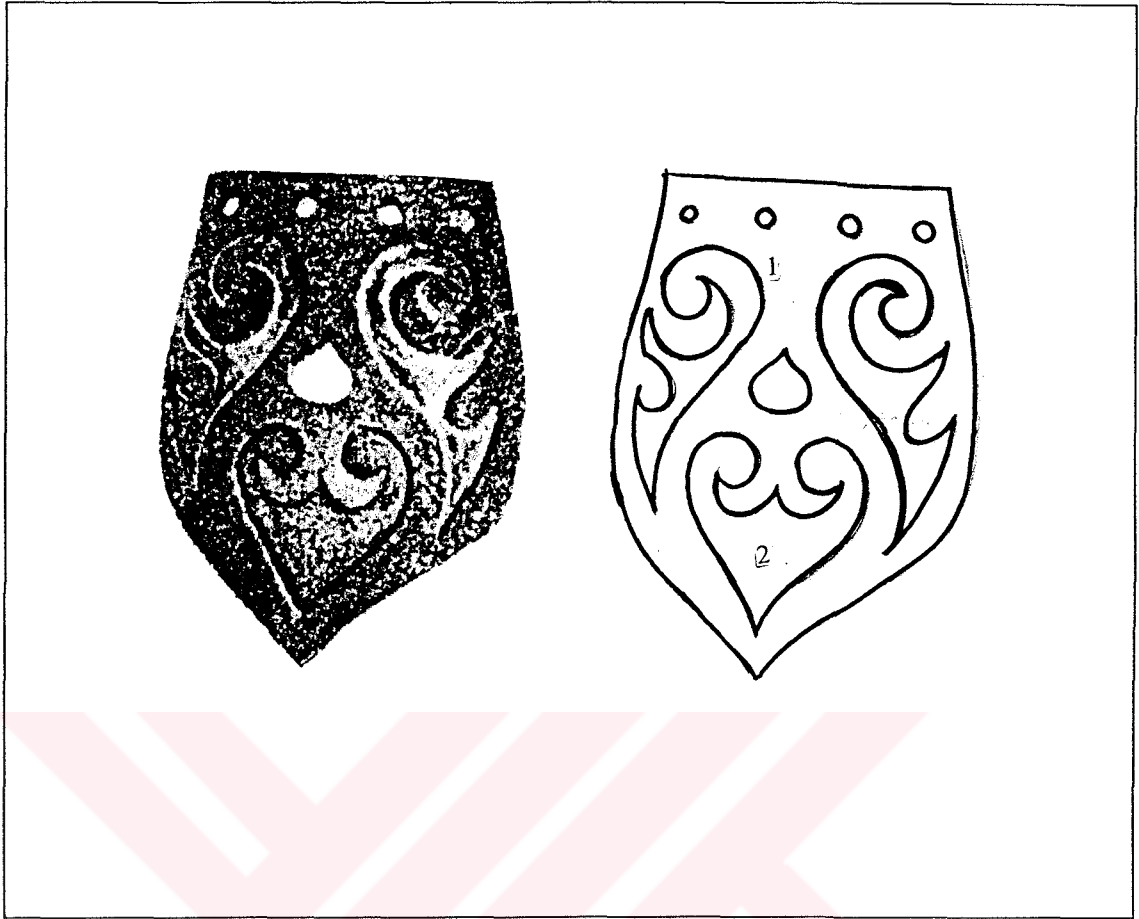
1

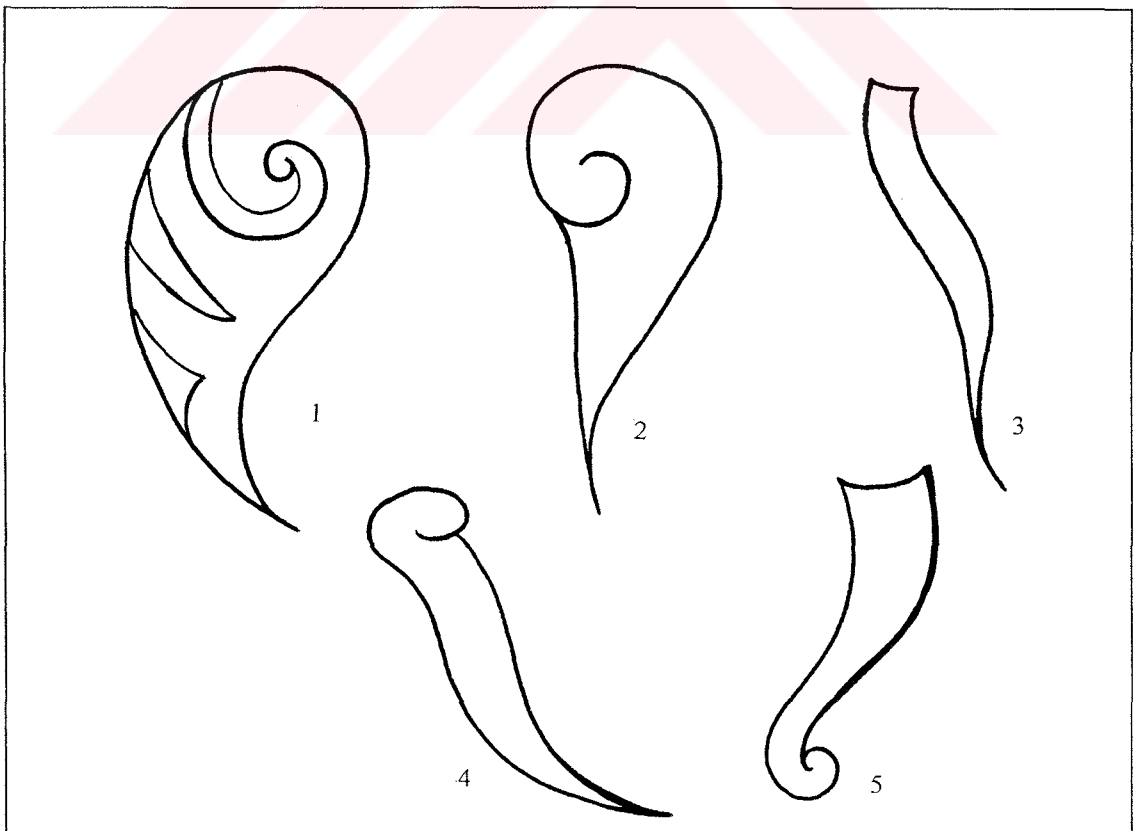
2

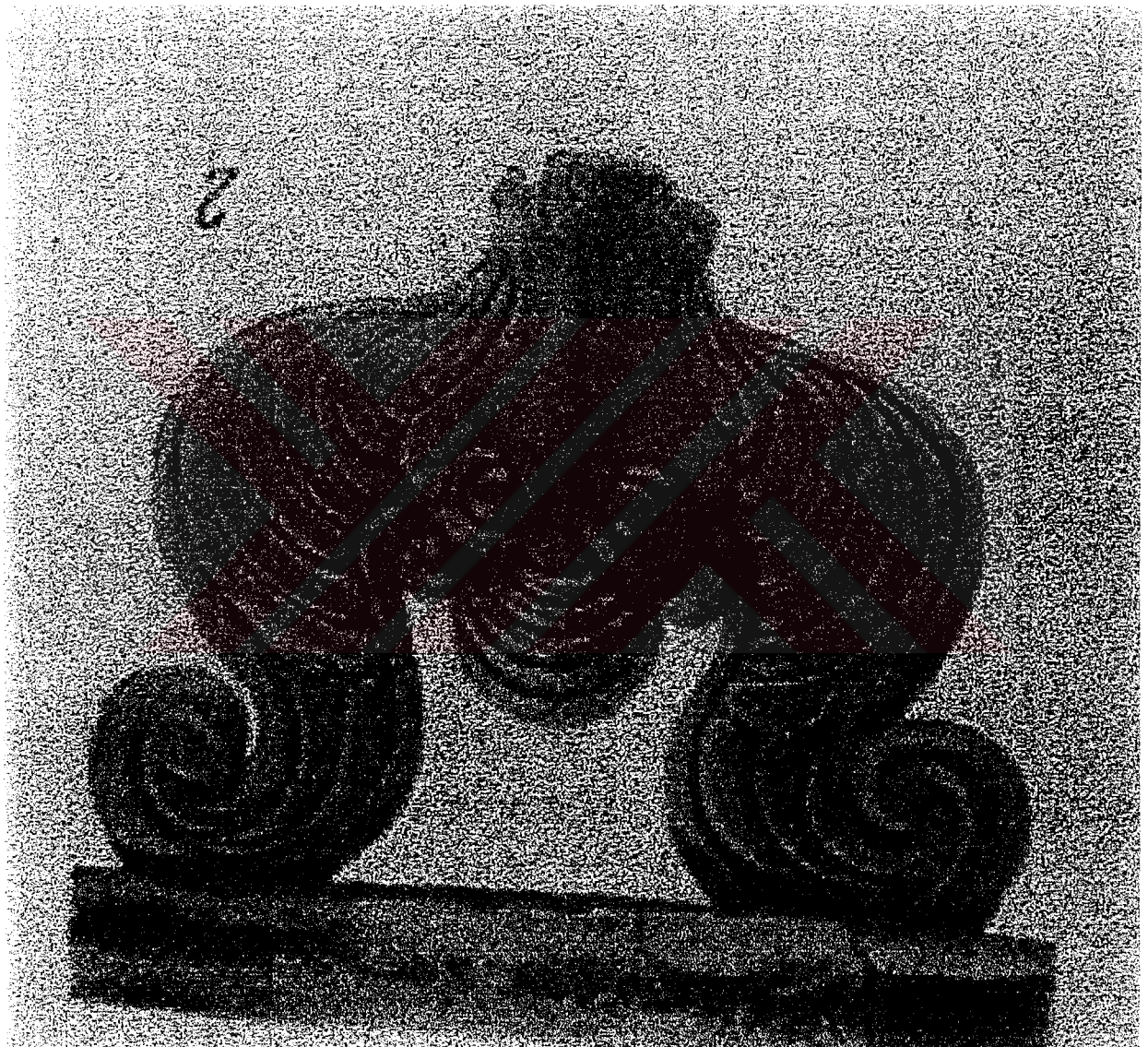

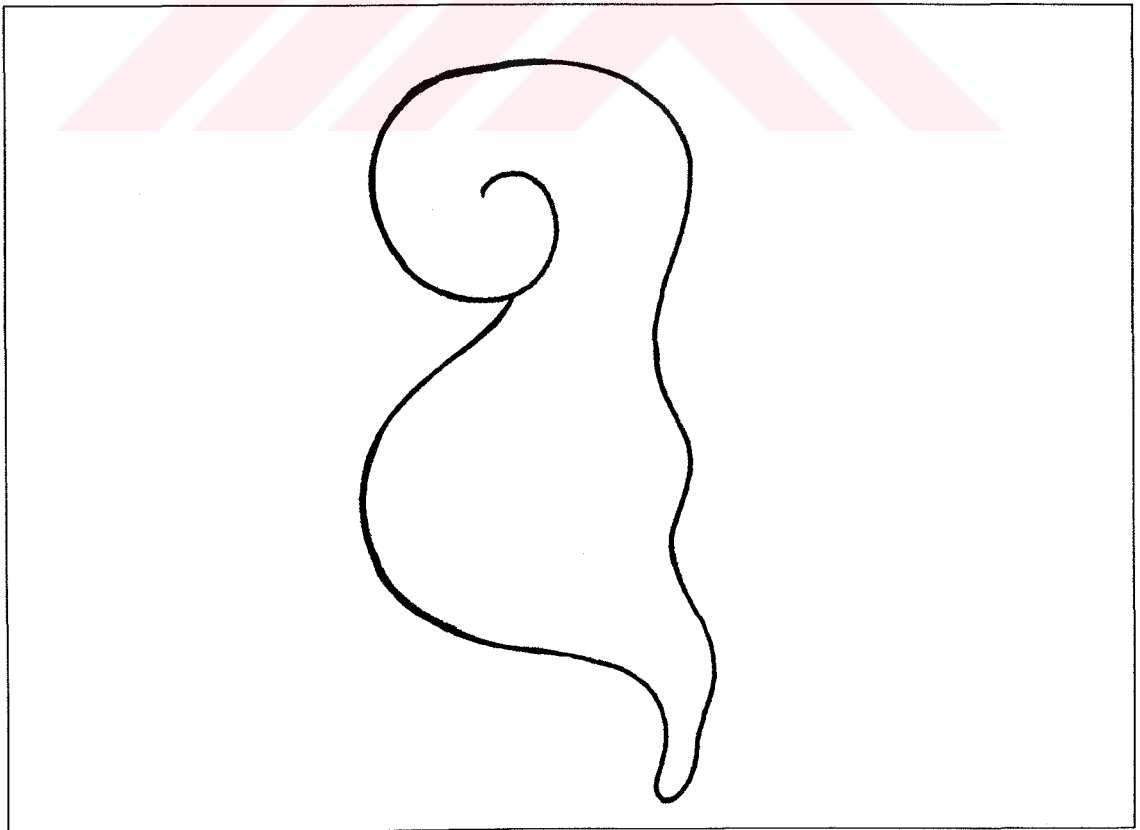

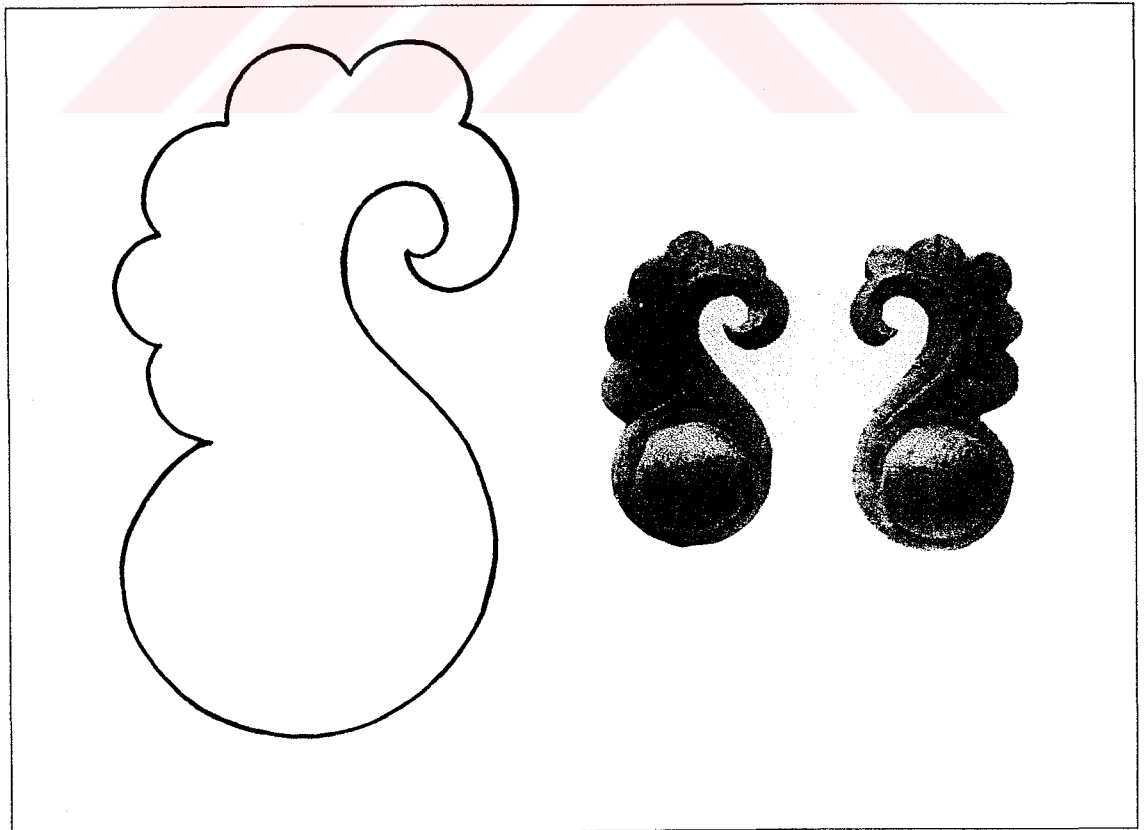
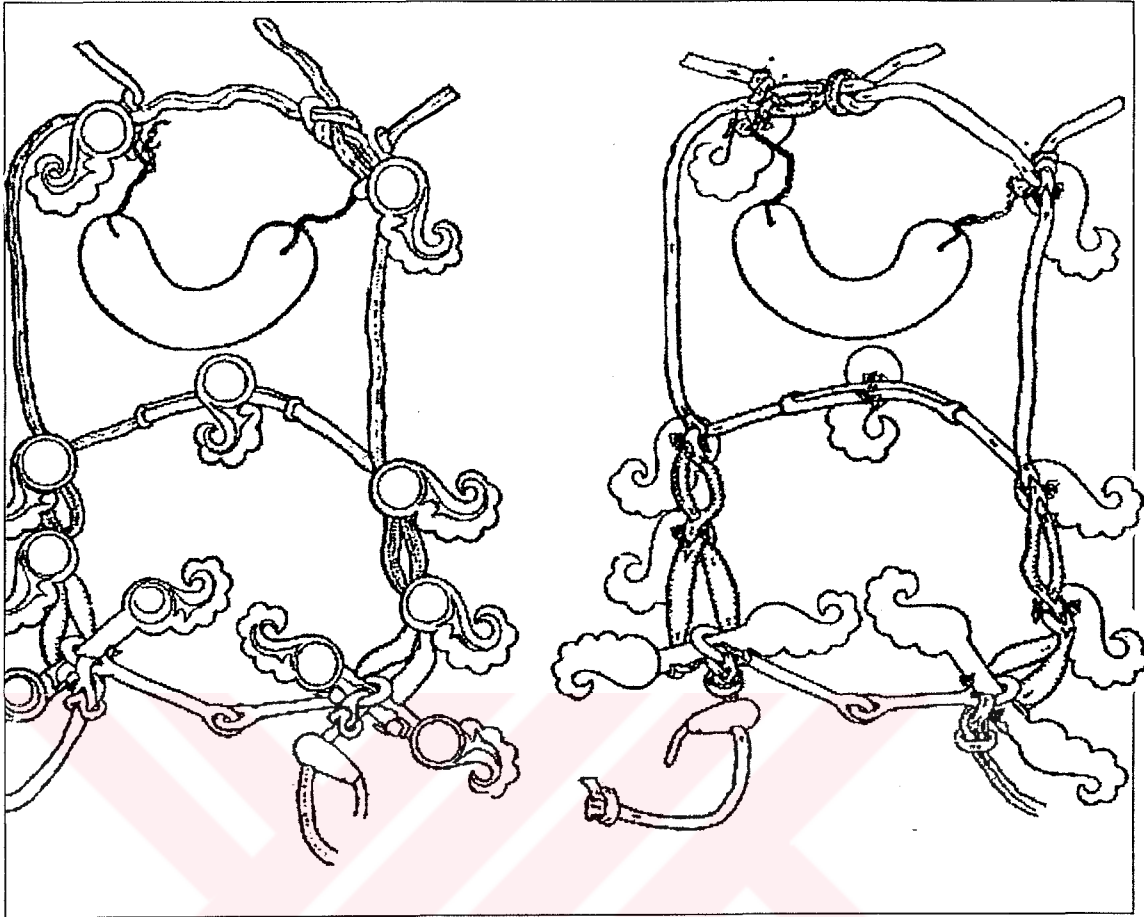

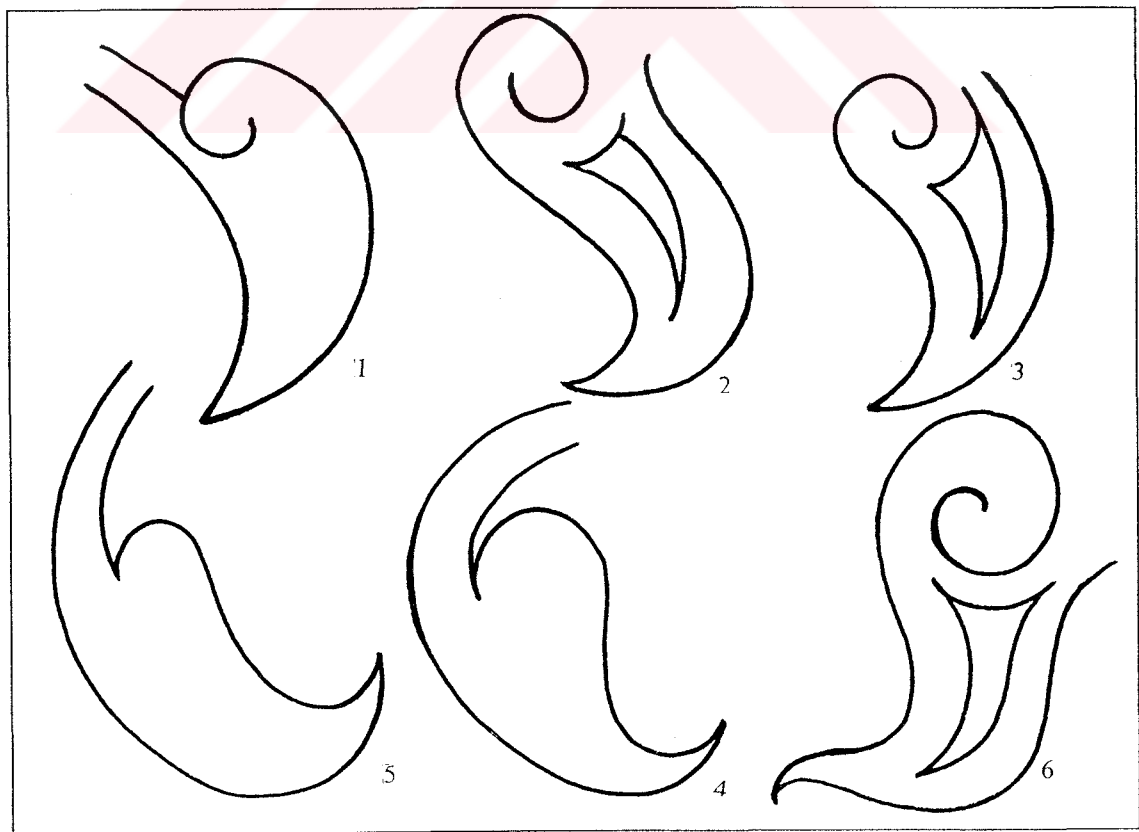
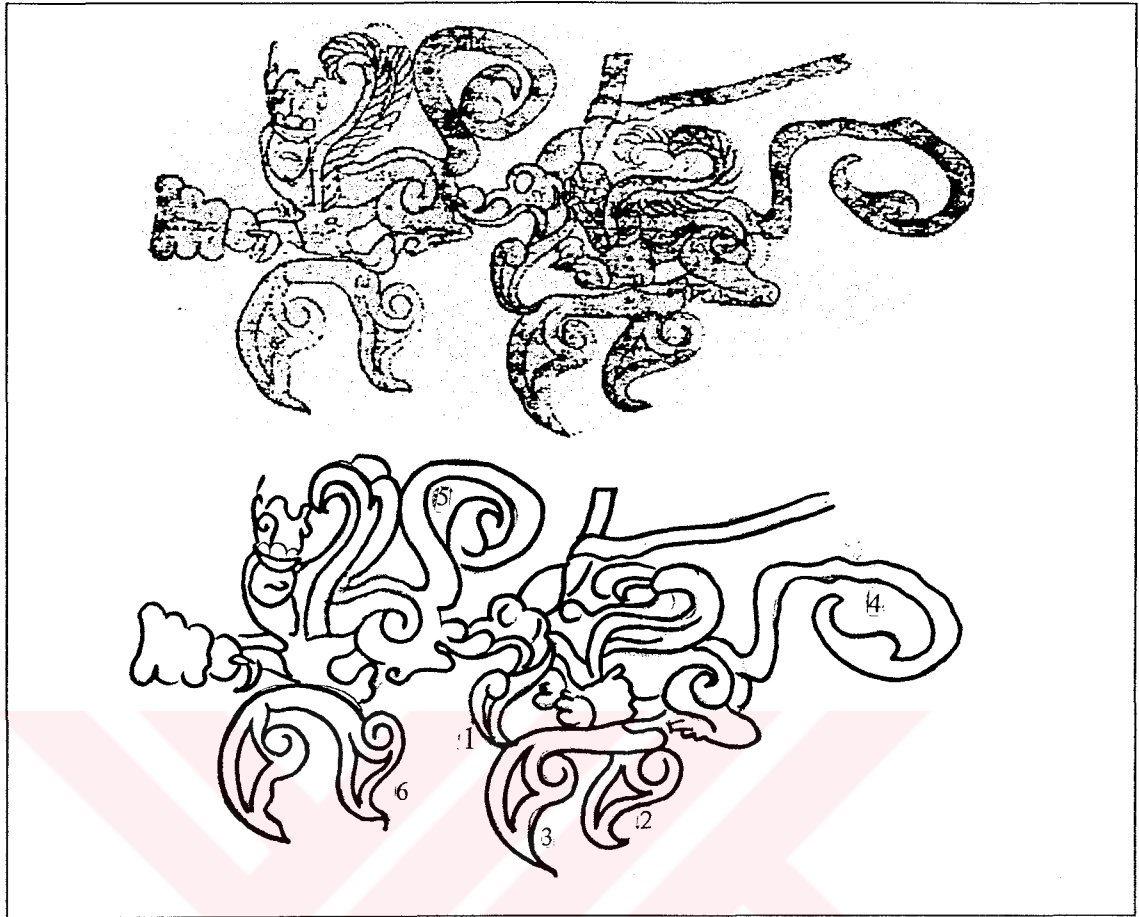

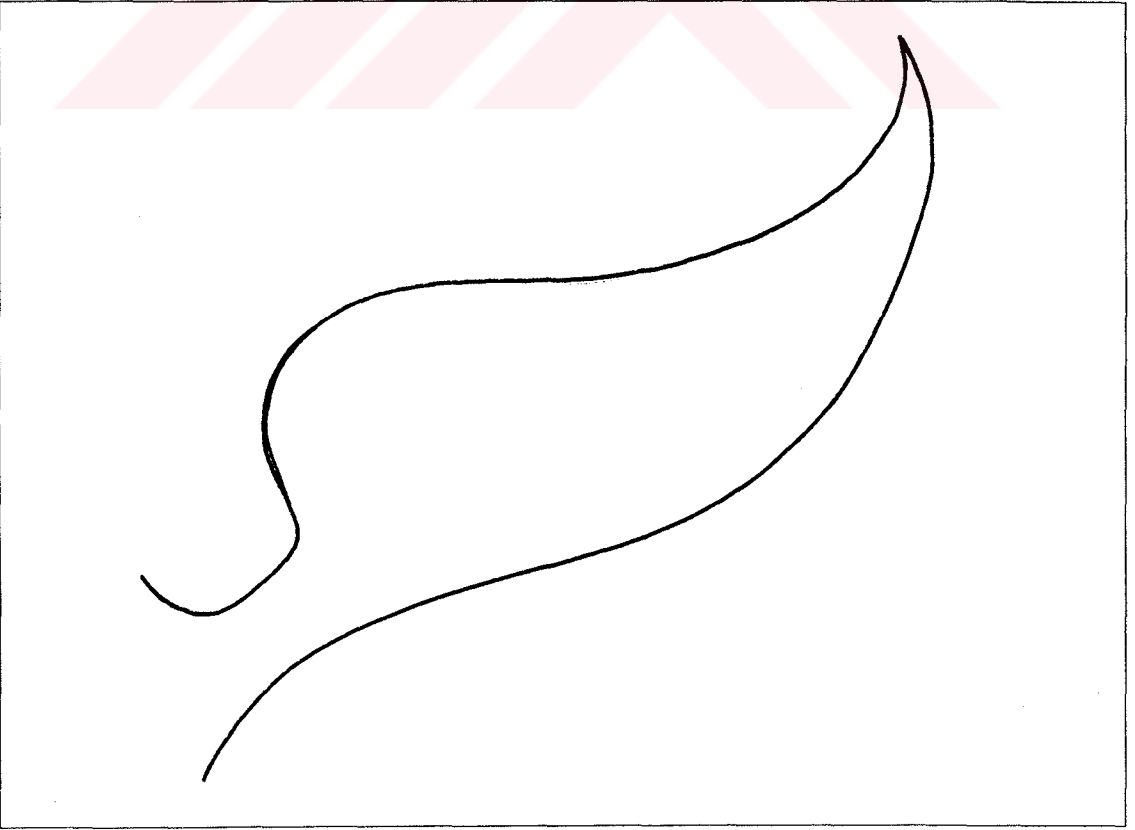

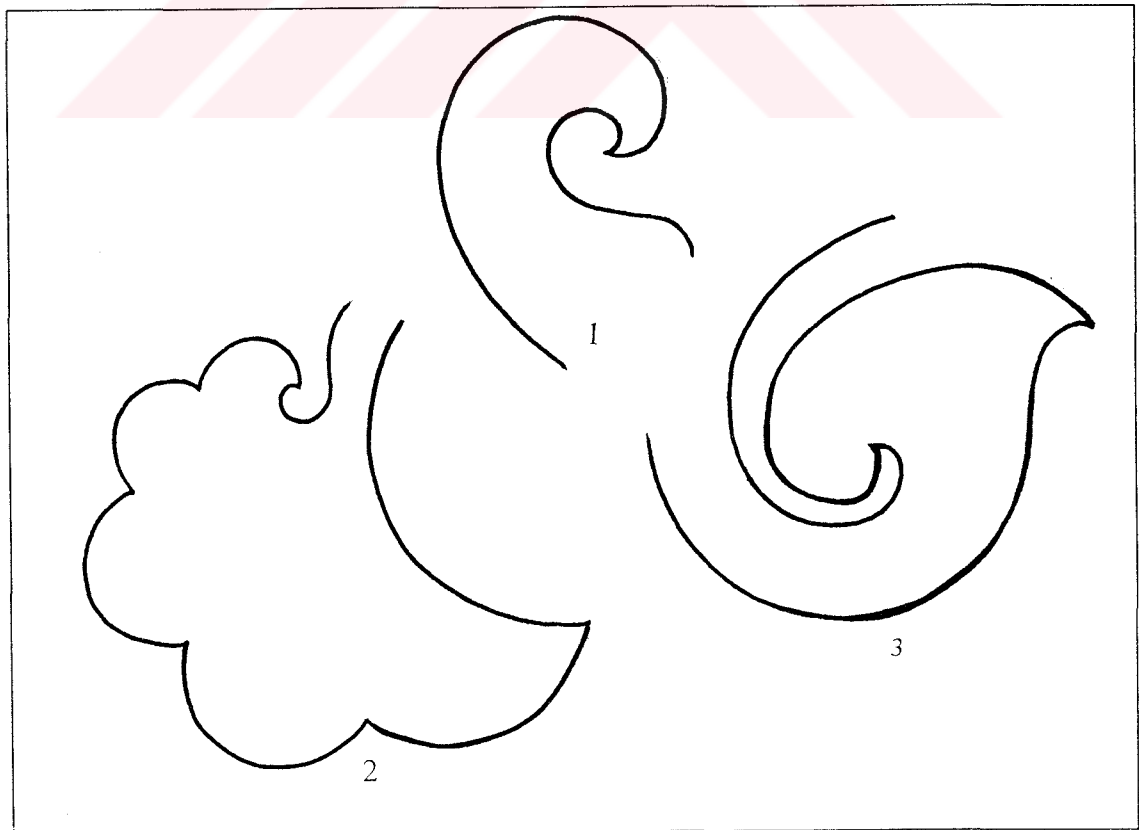
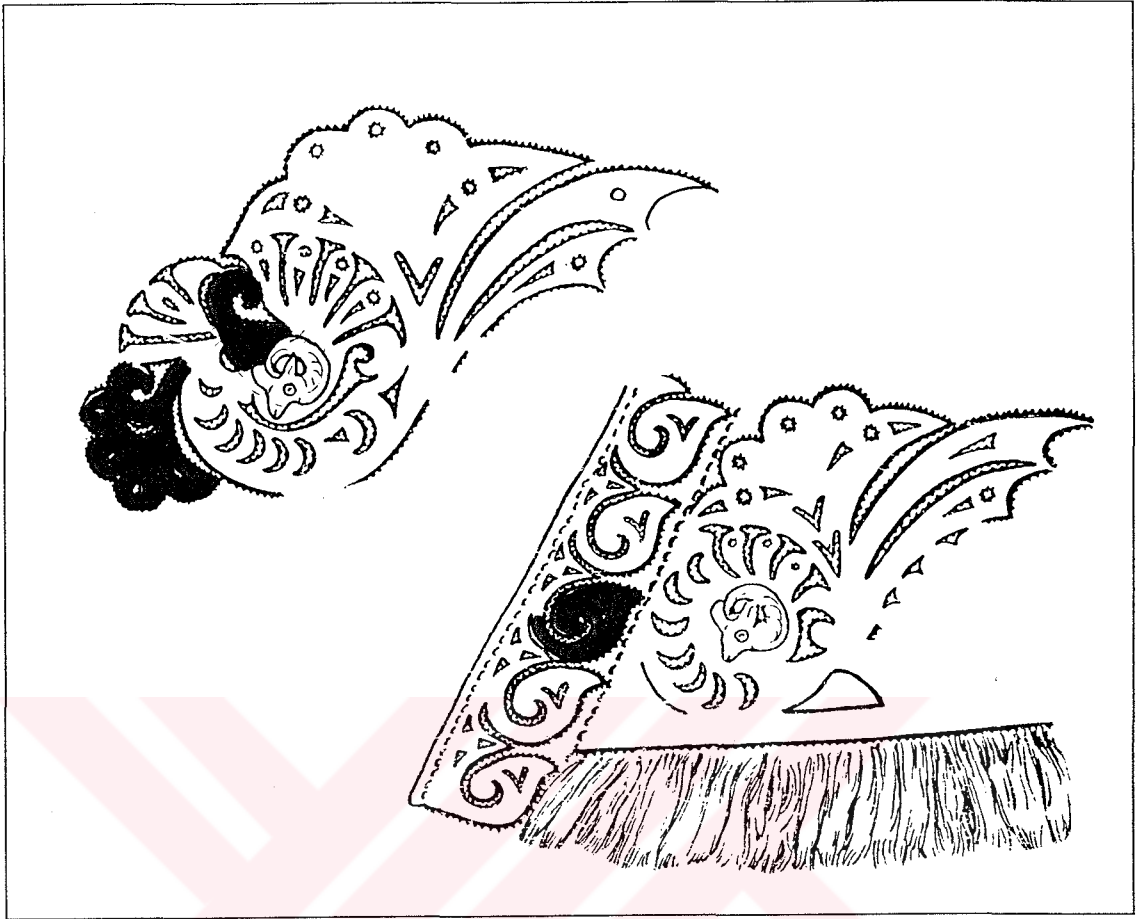

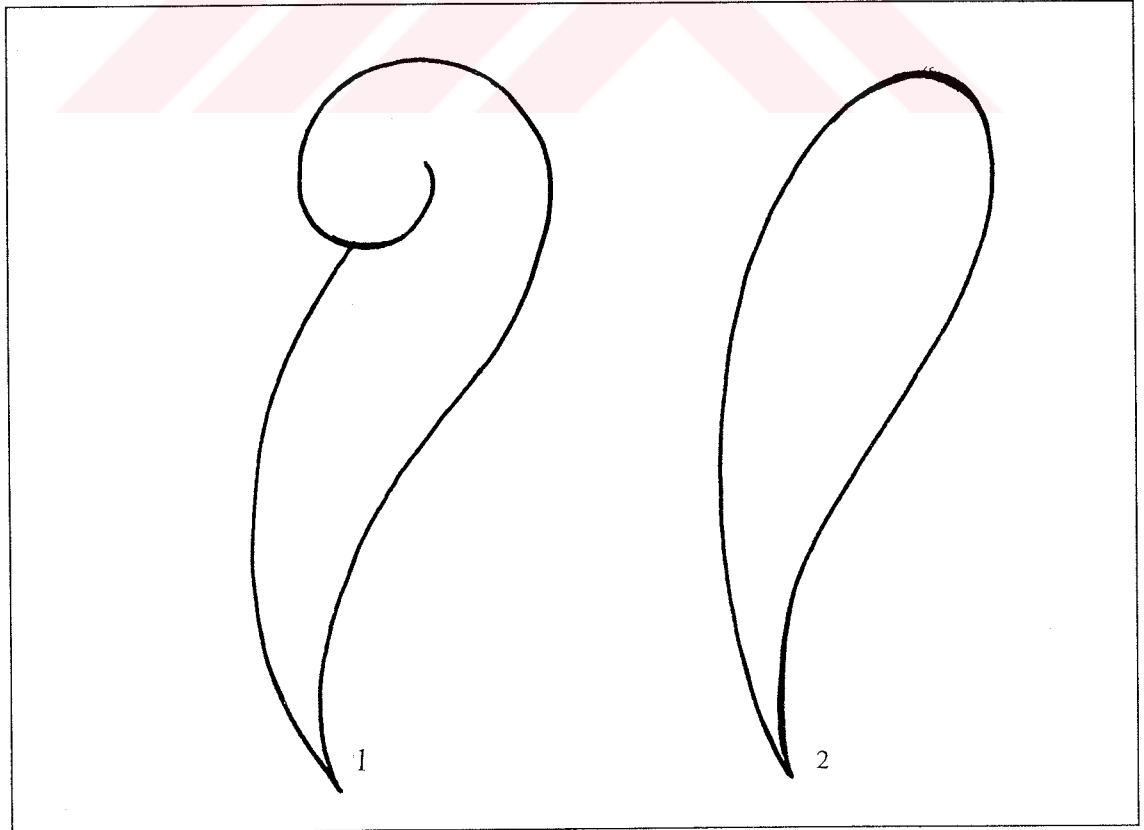

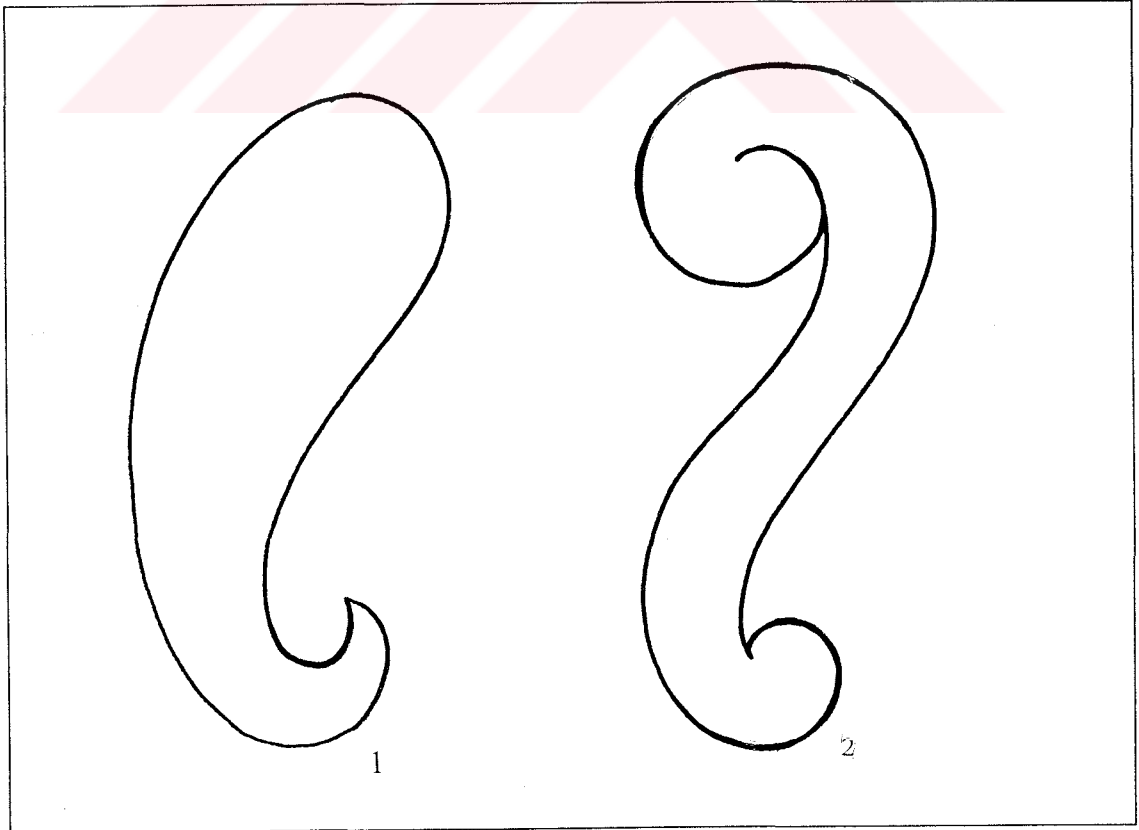

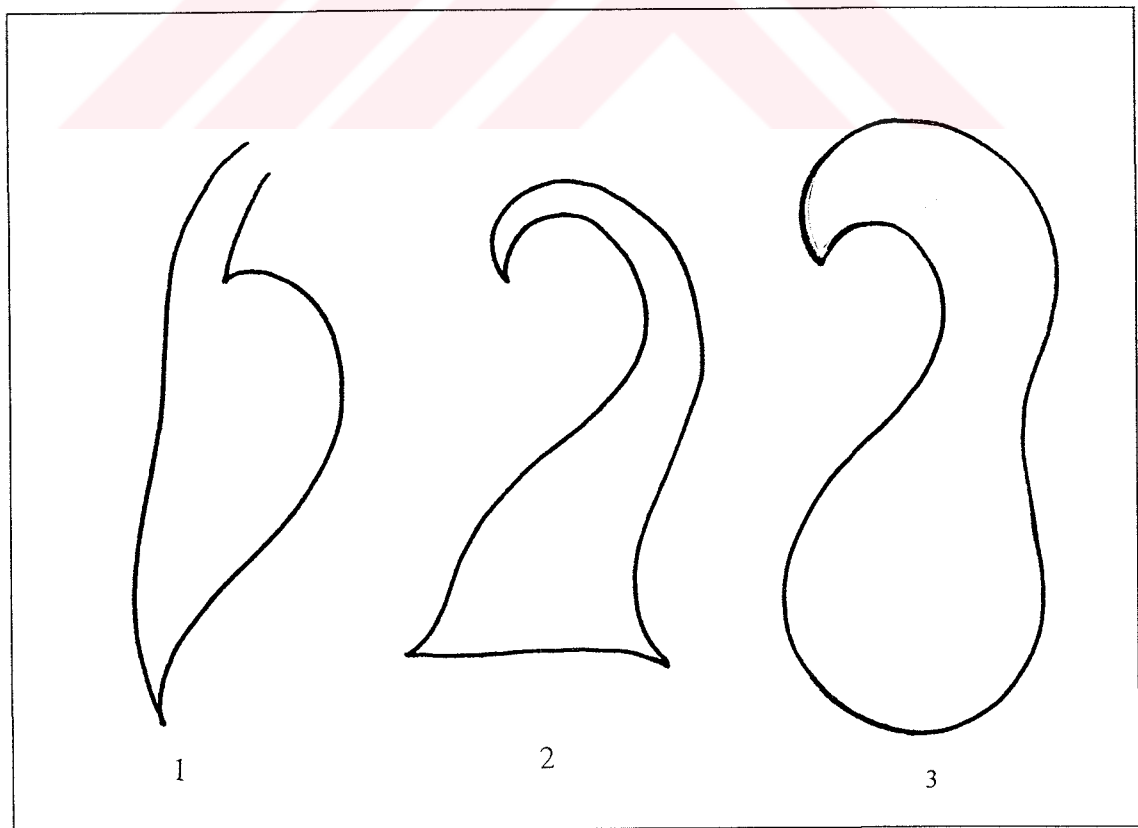

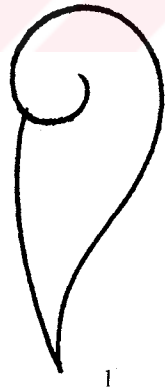
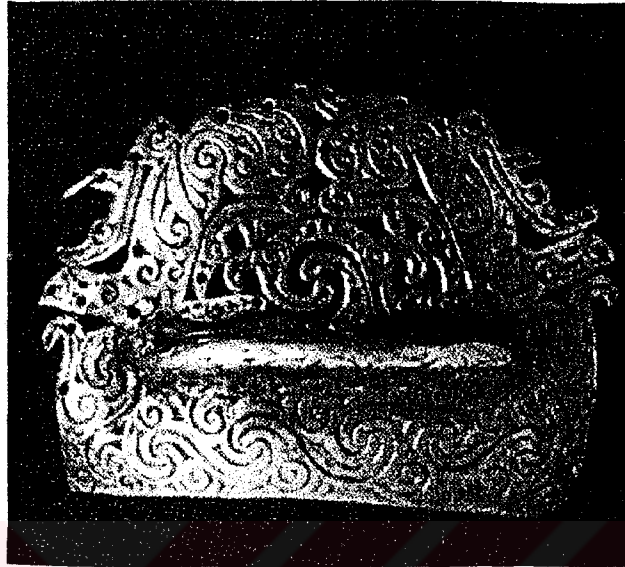

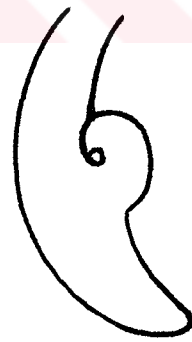

1

2

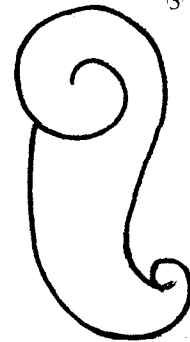
3

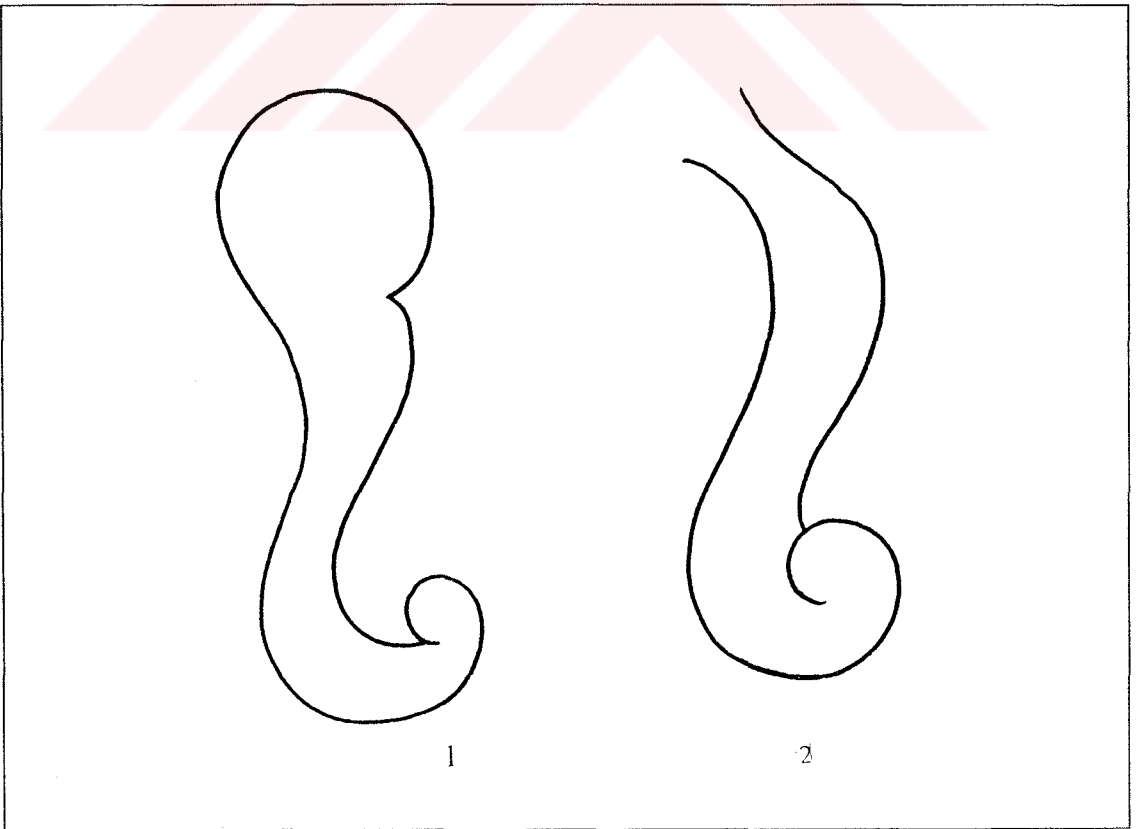
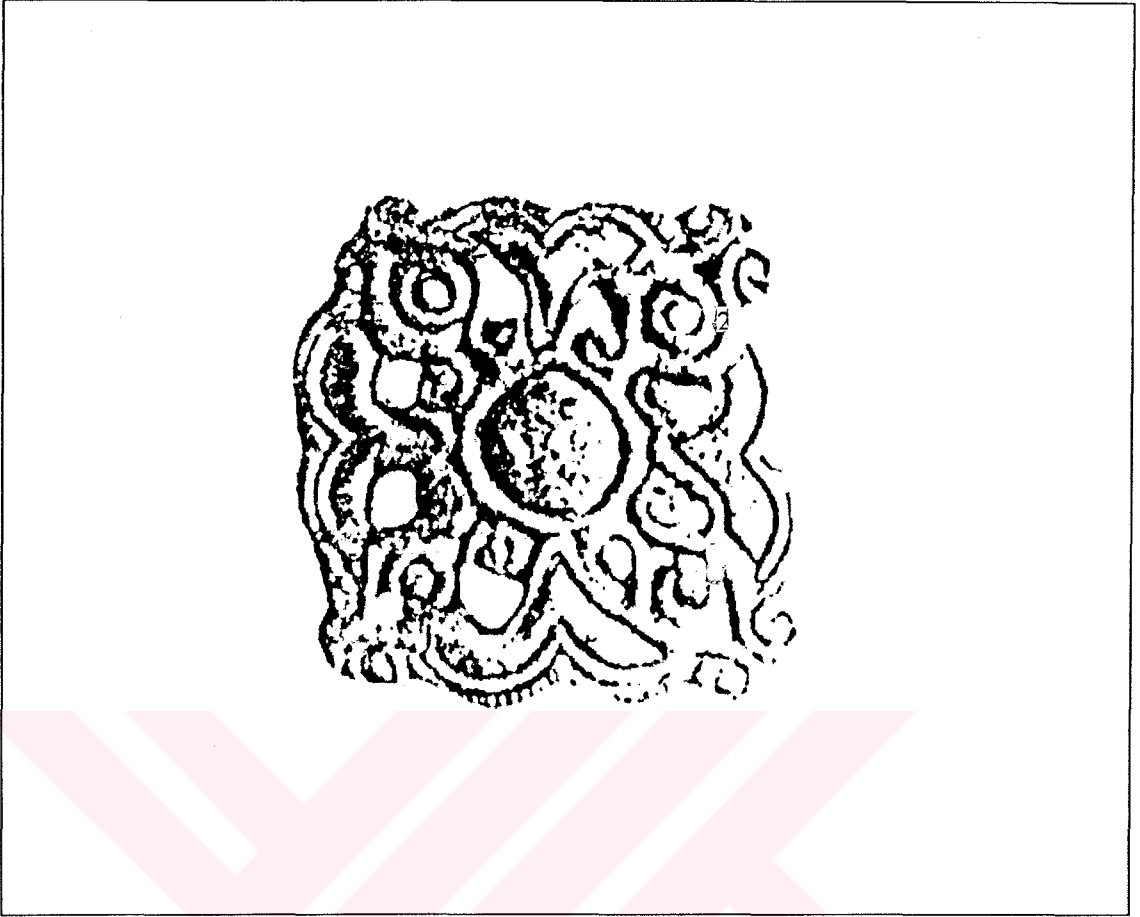
4

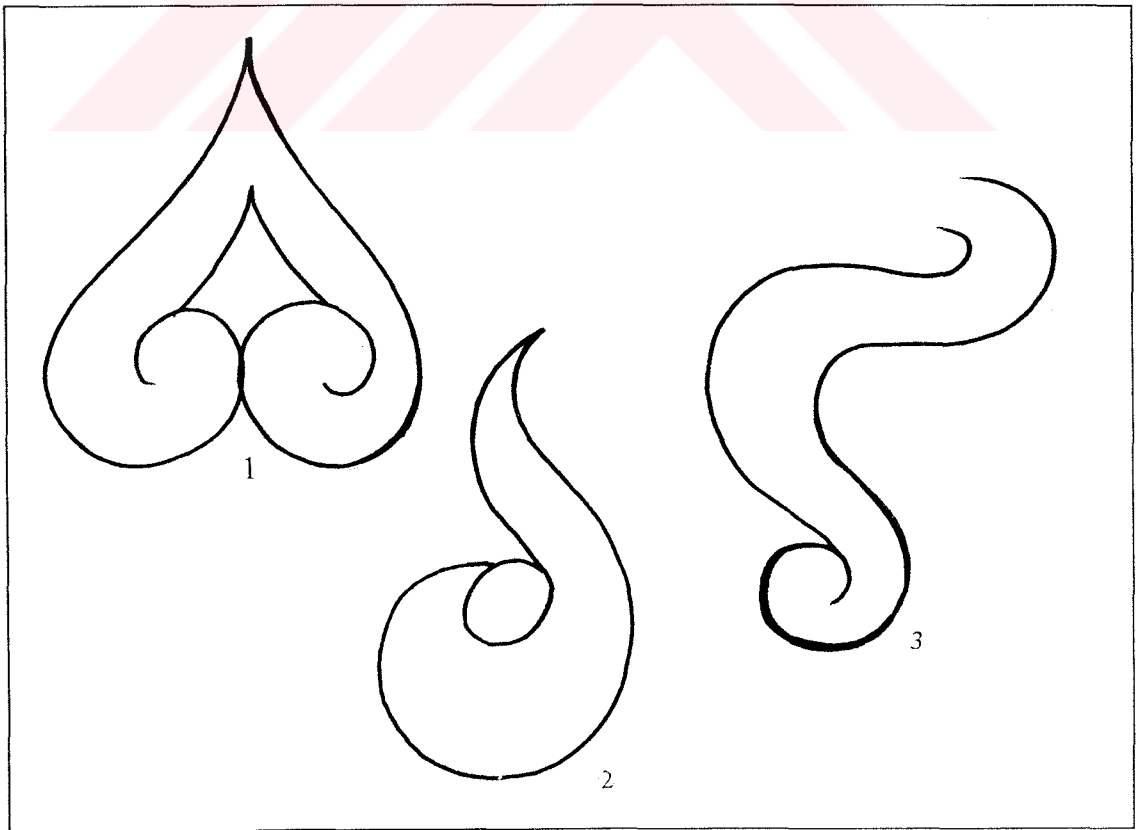
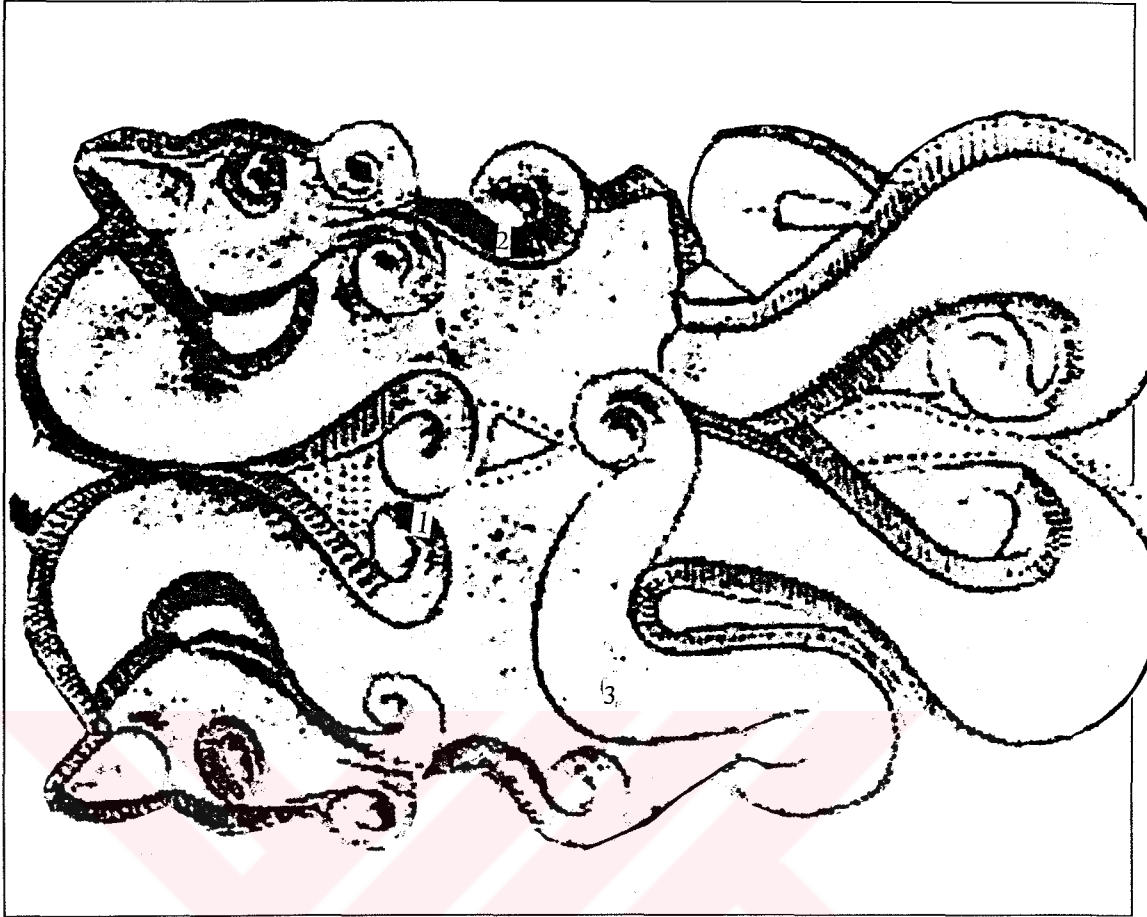

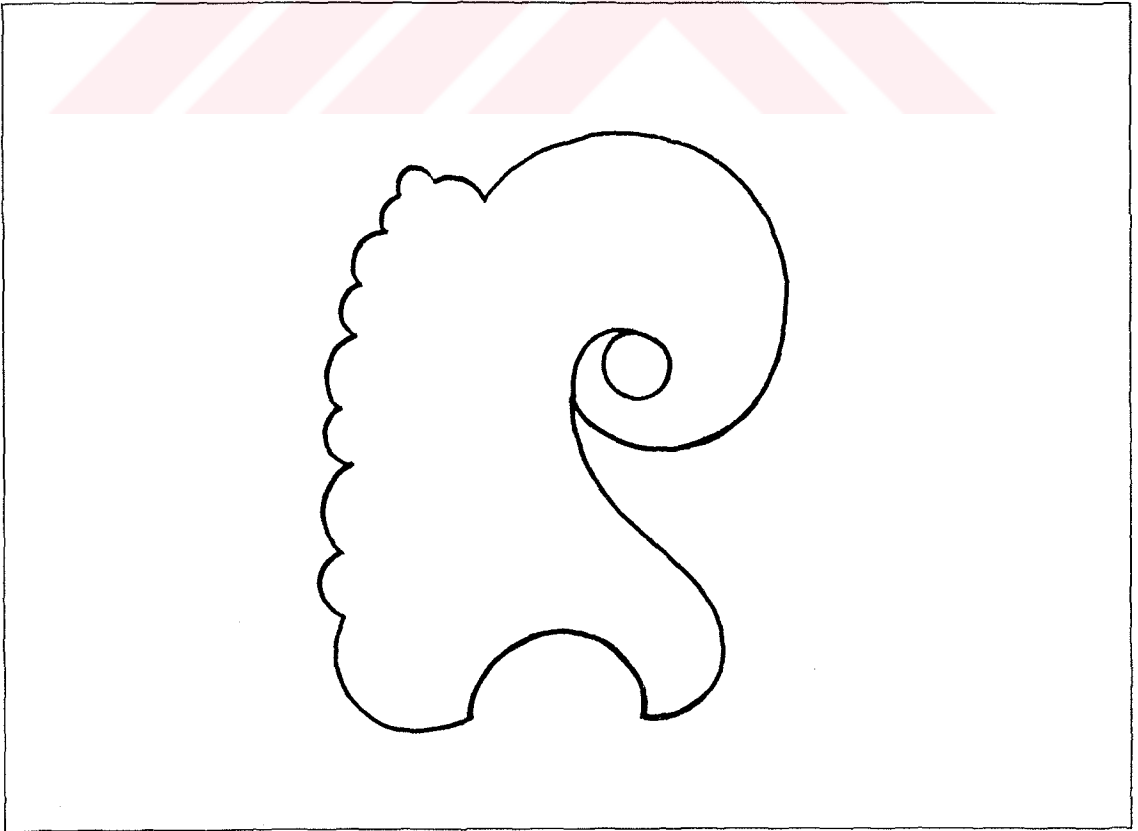
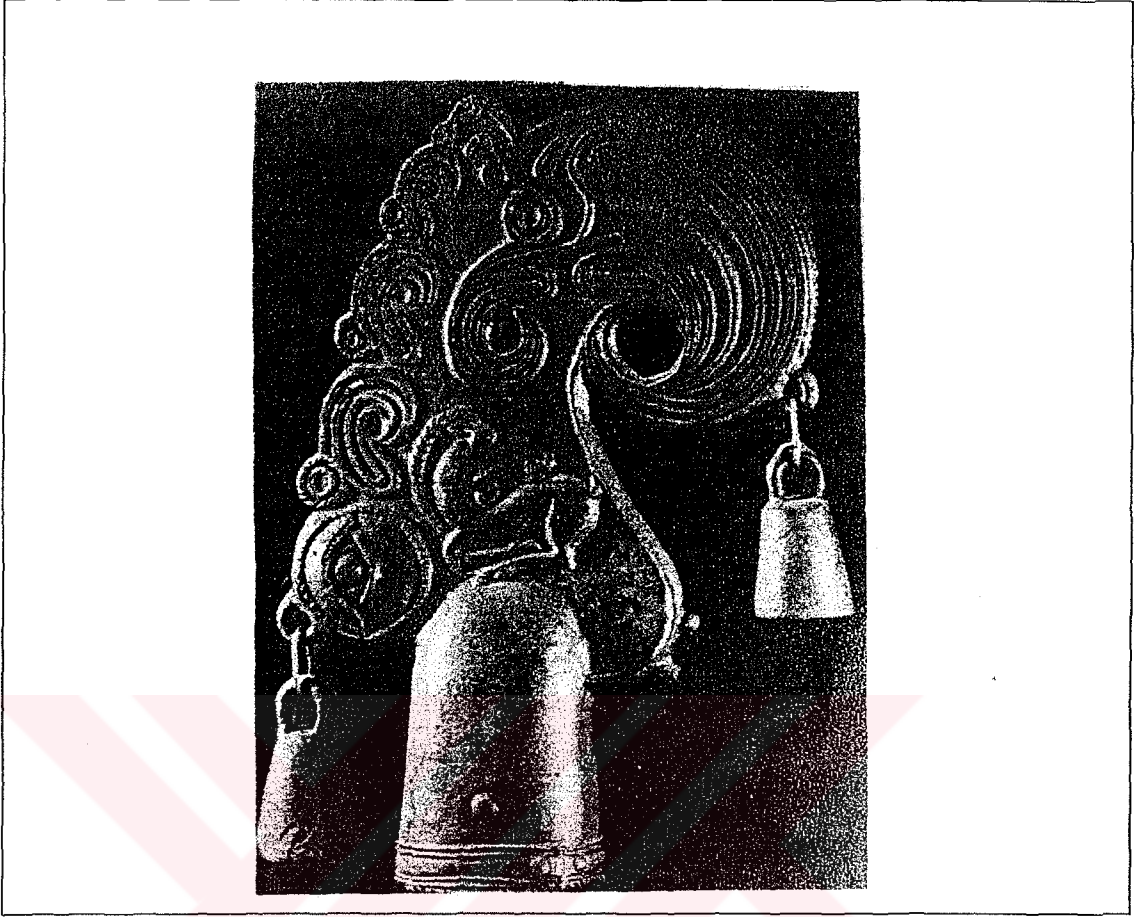
5

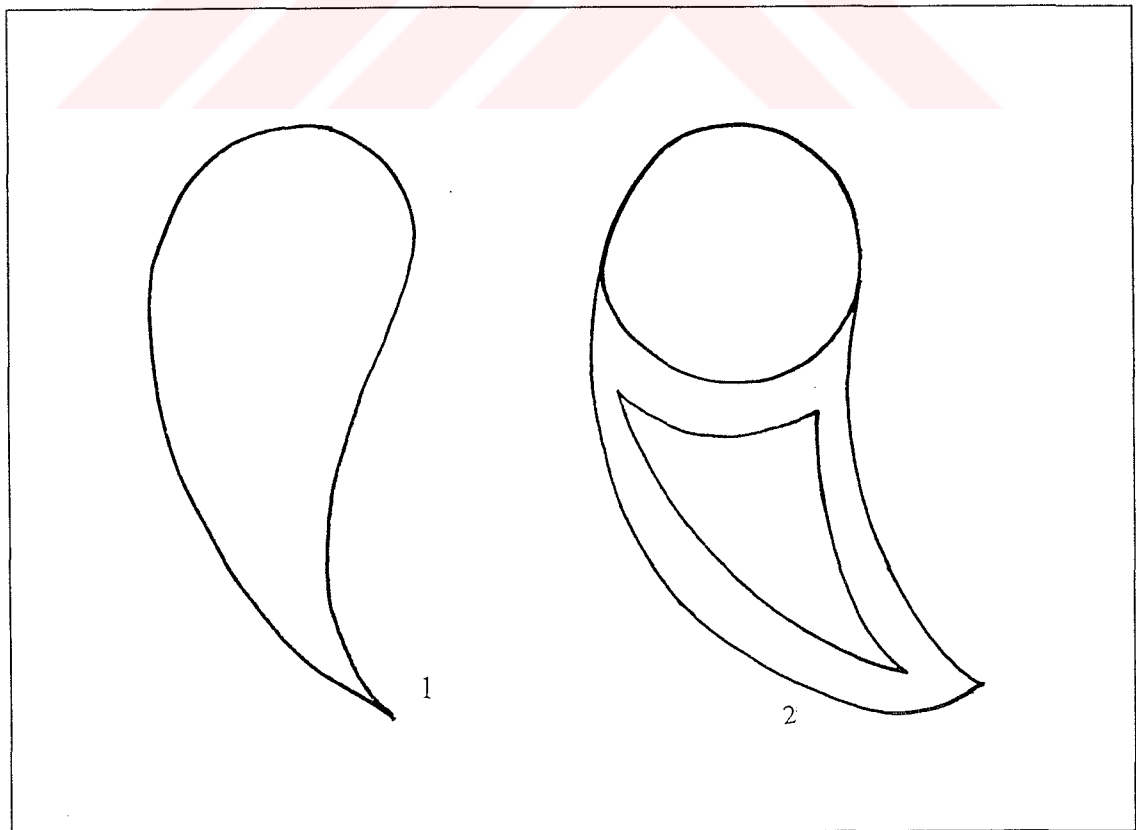

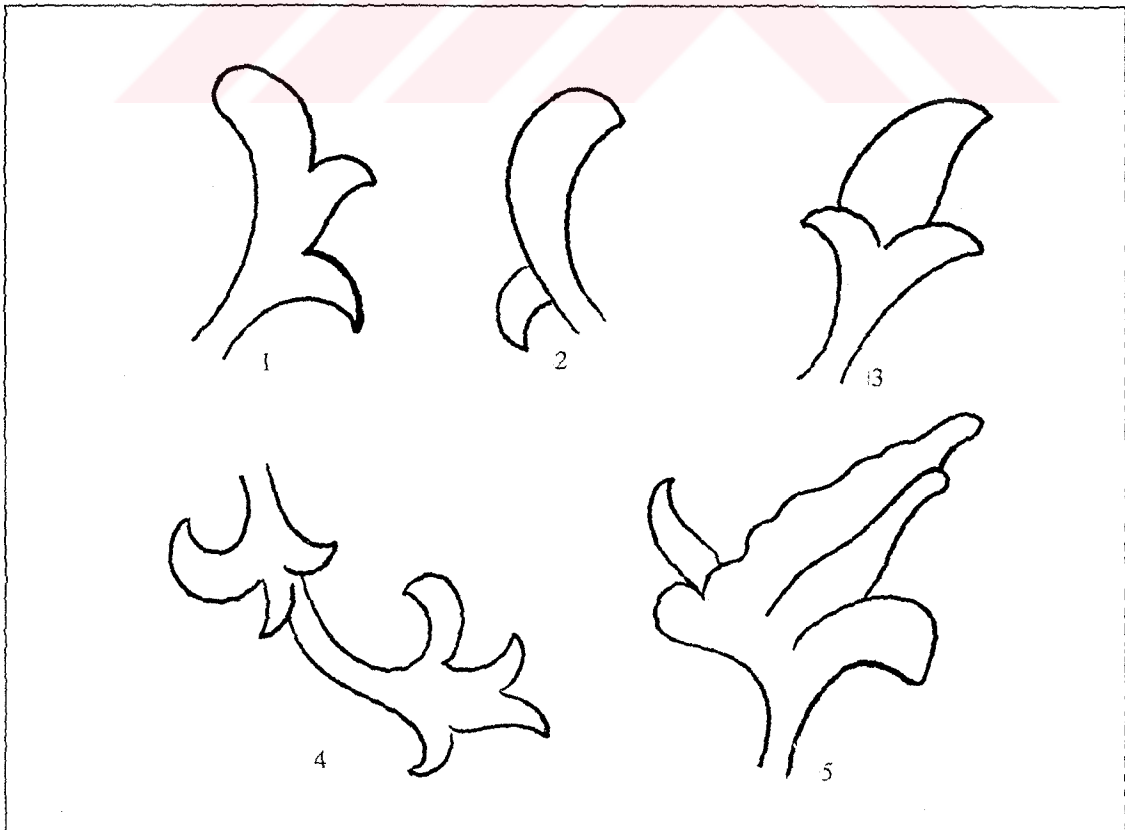
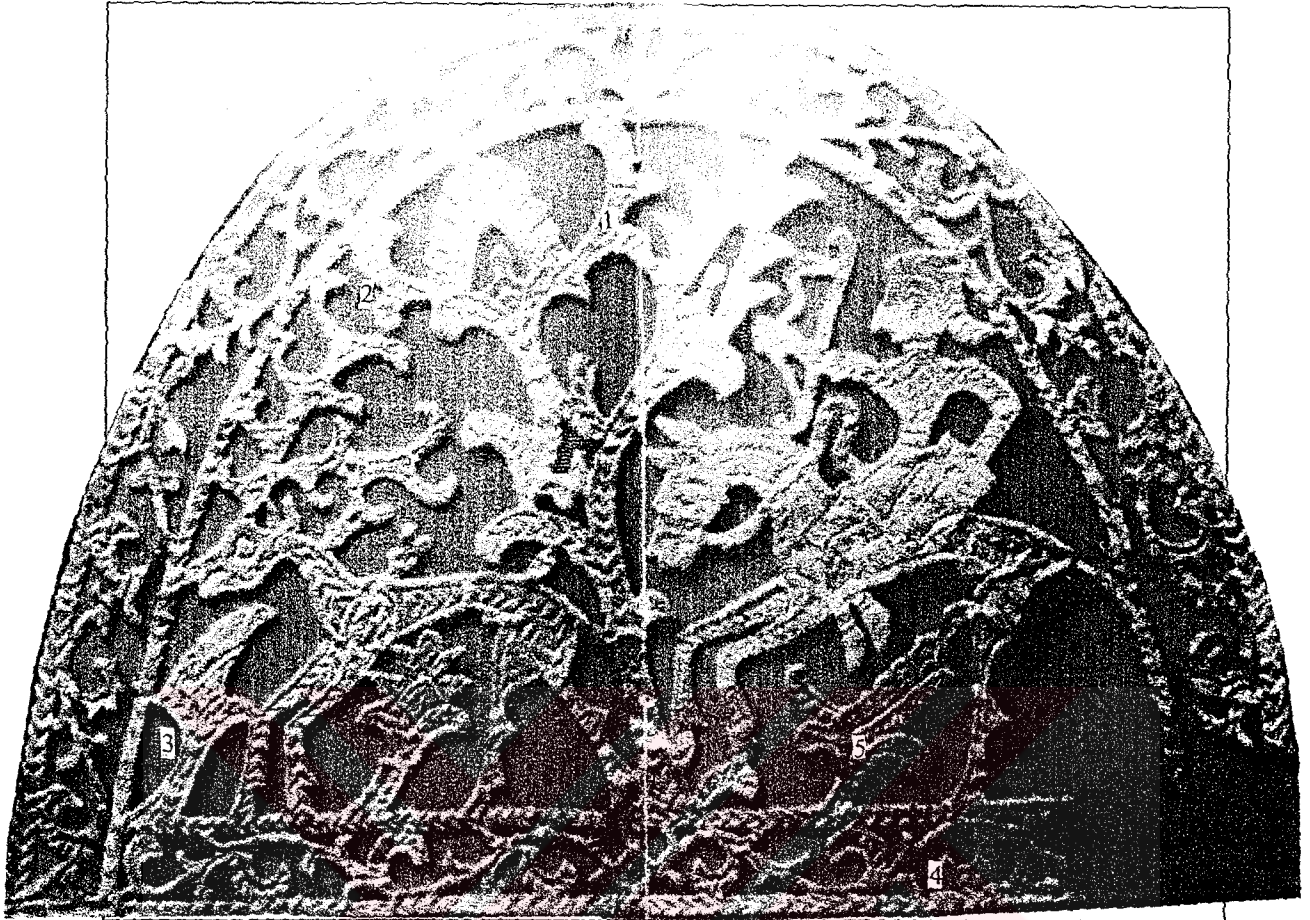
6

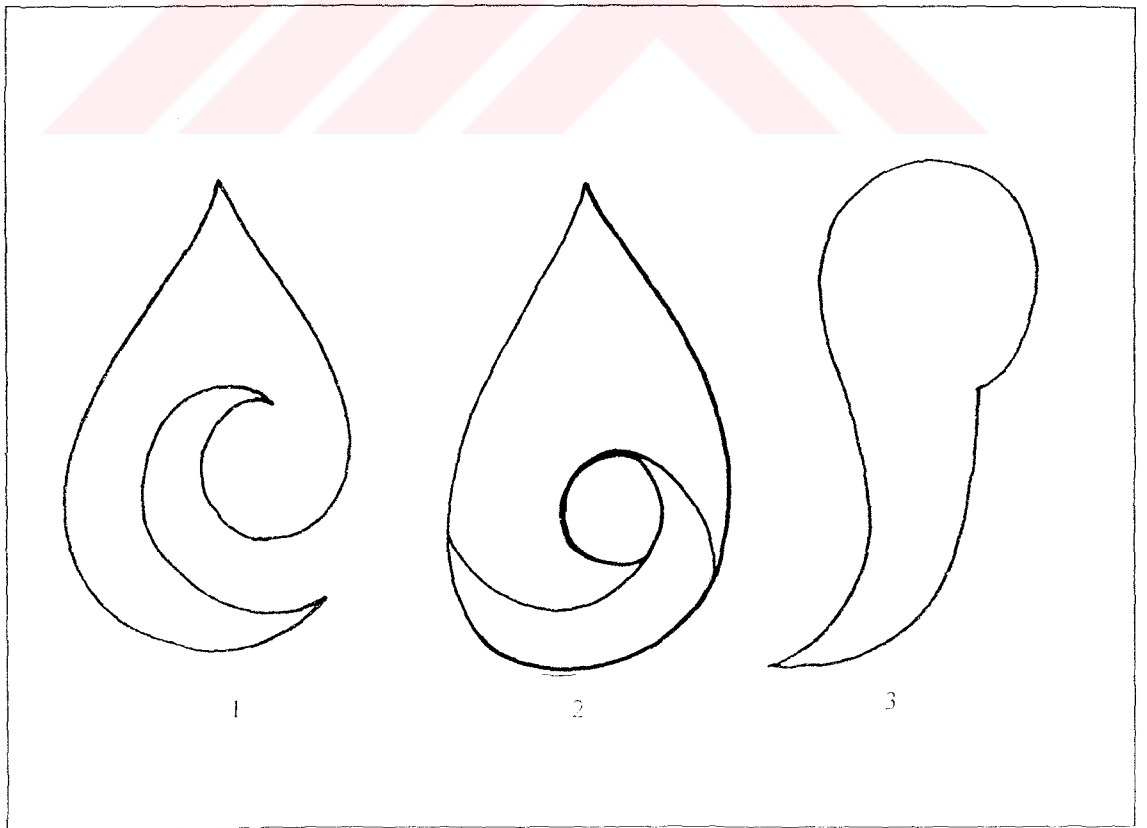

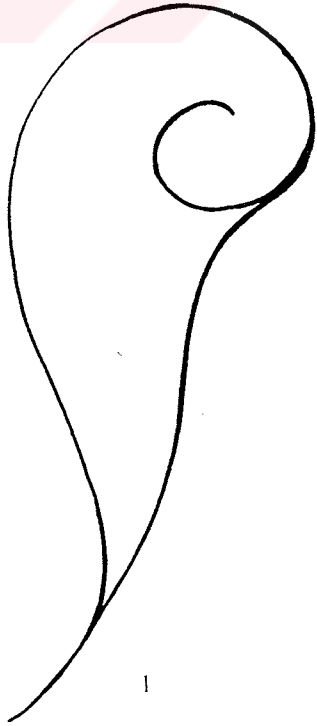
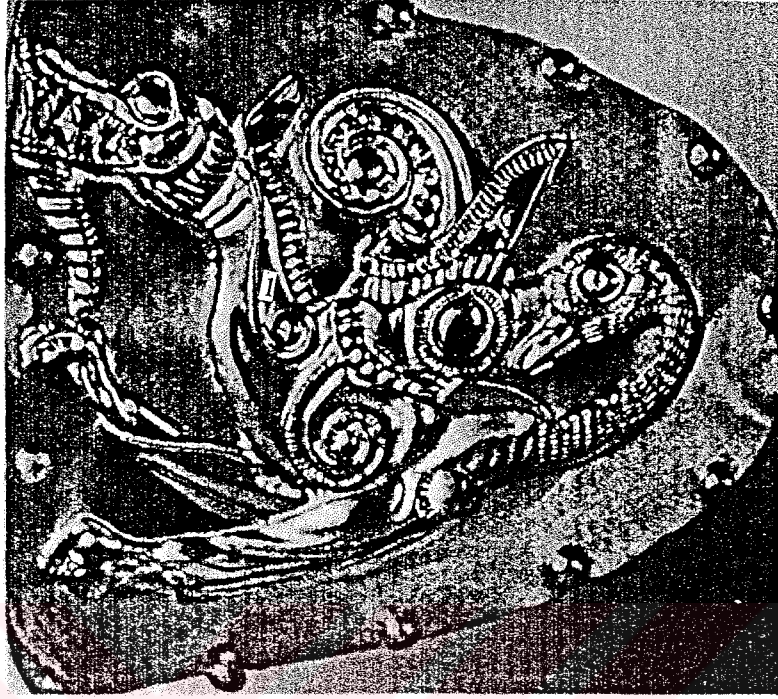

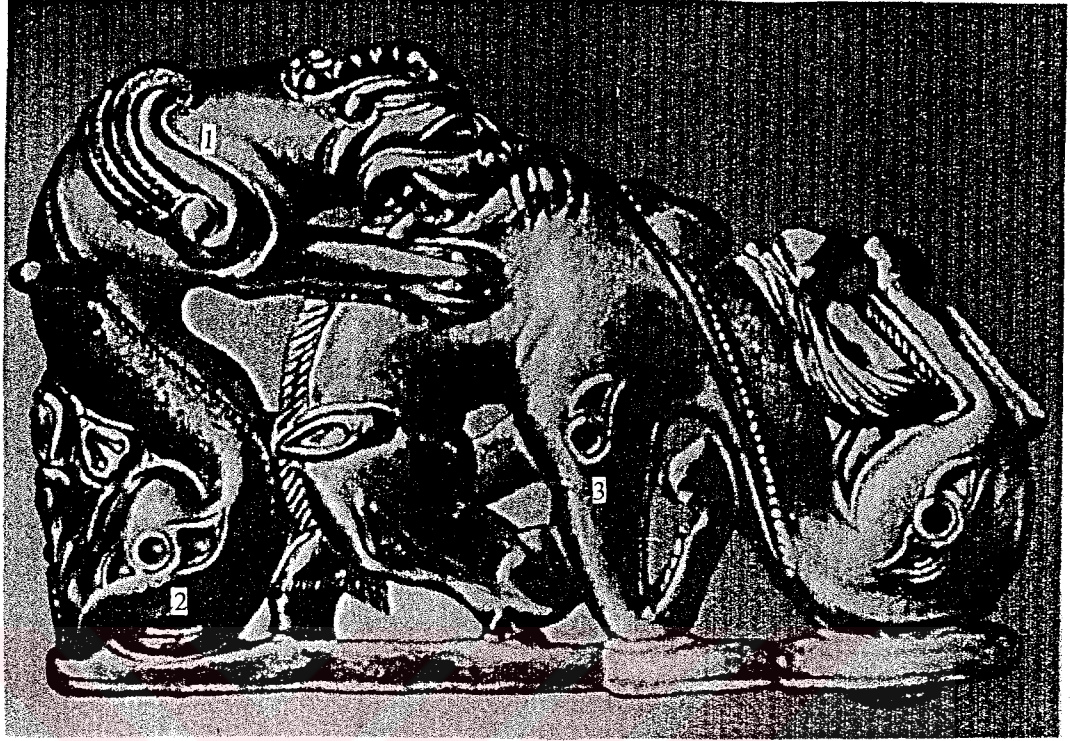

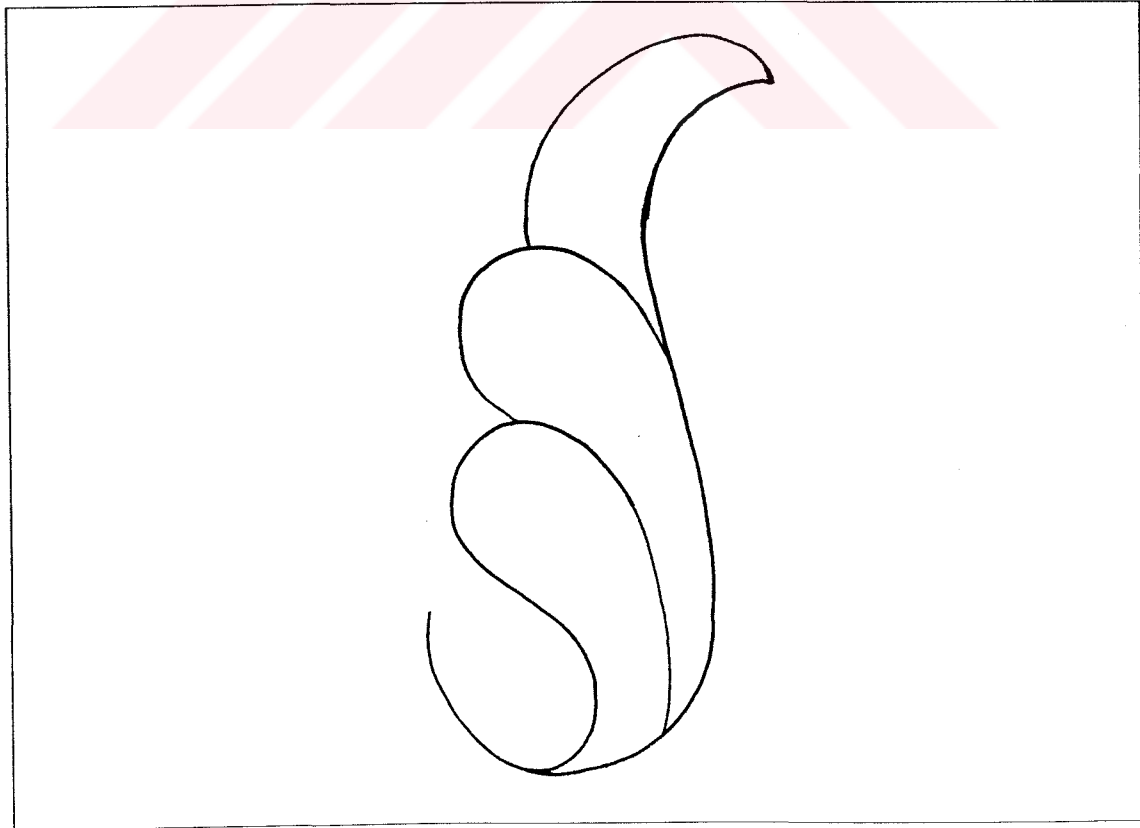
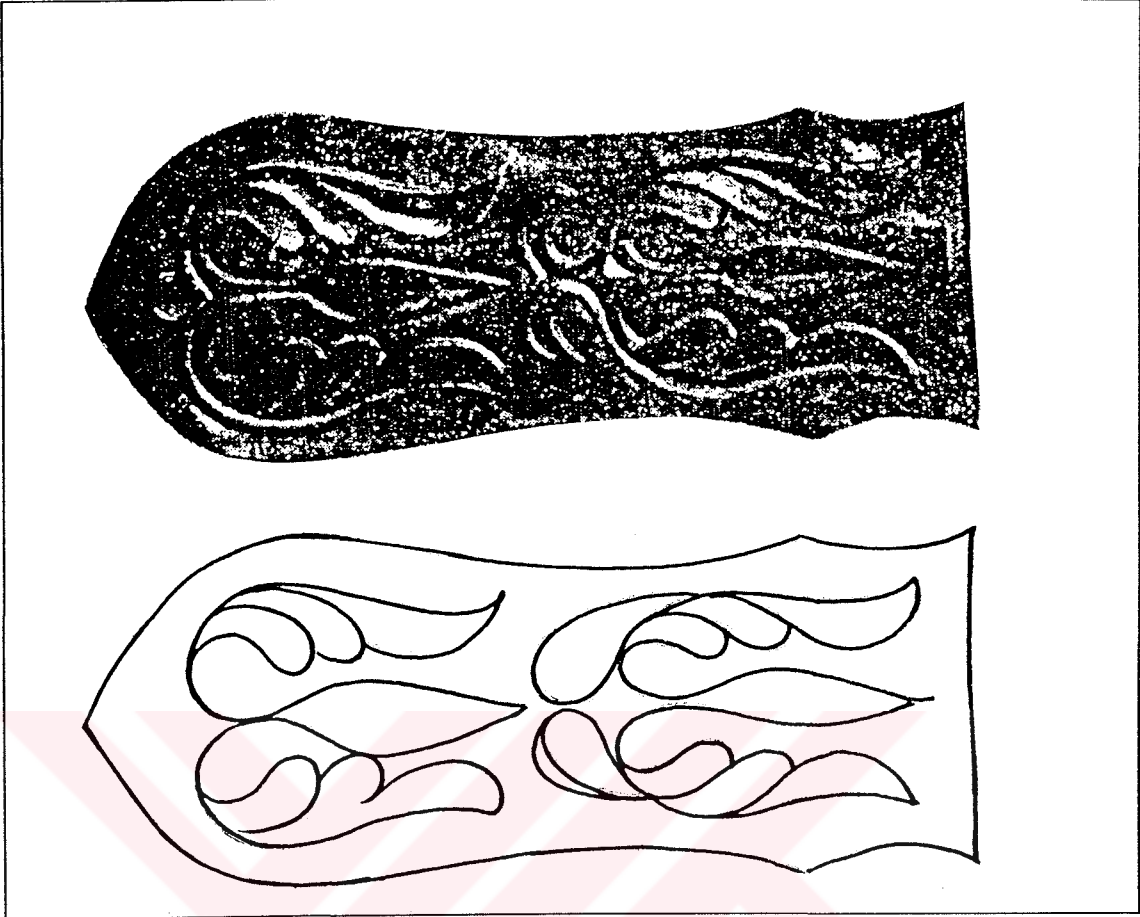

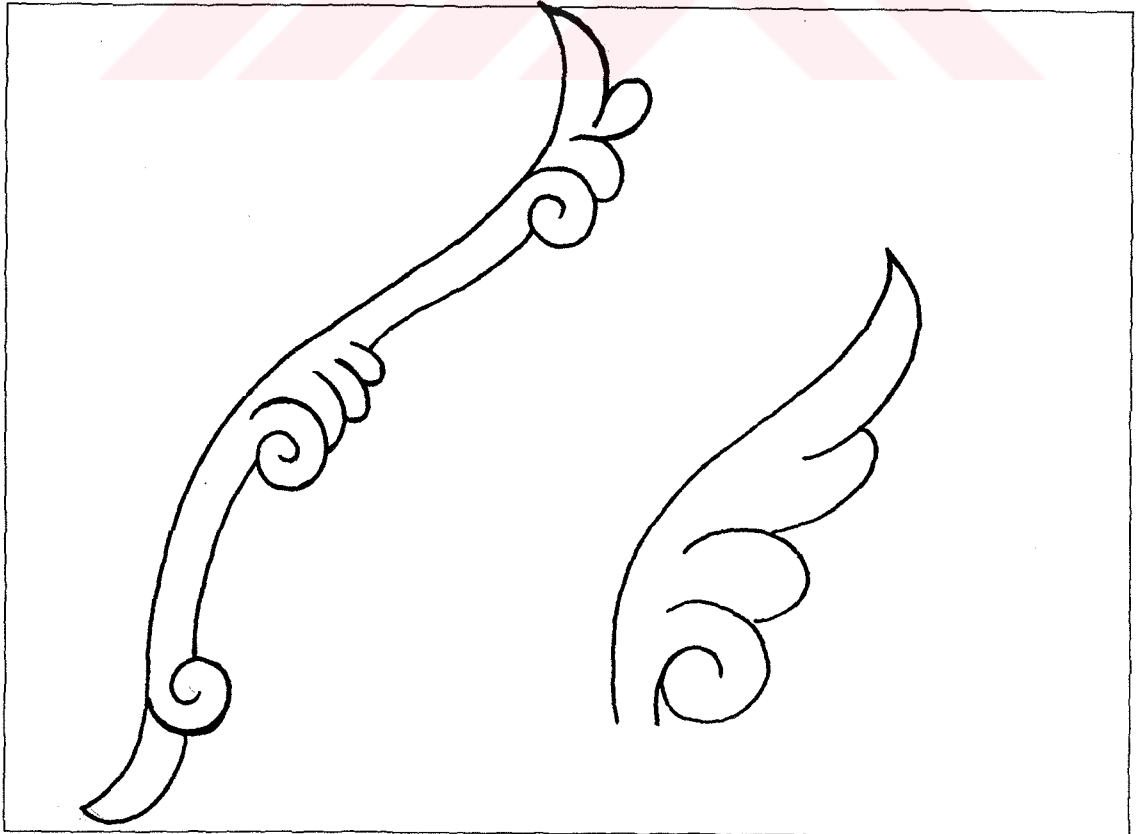
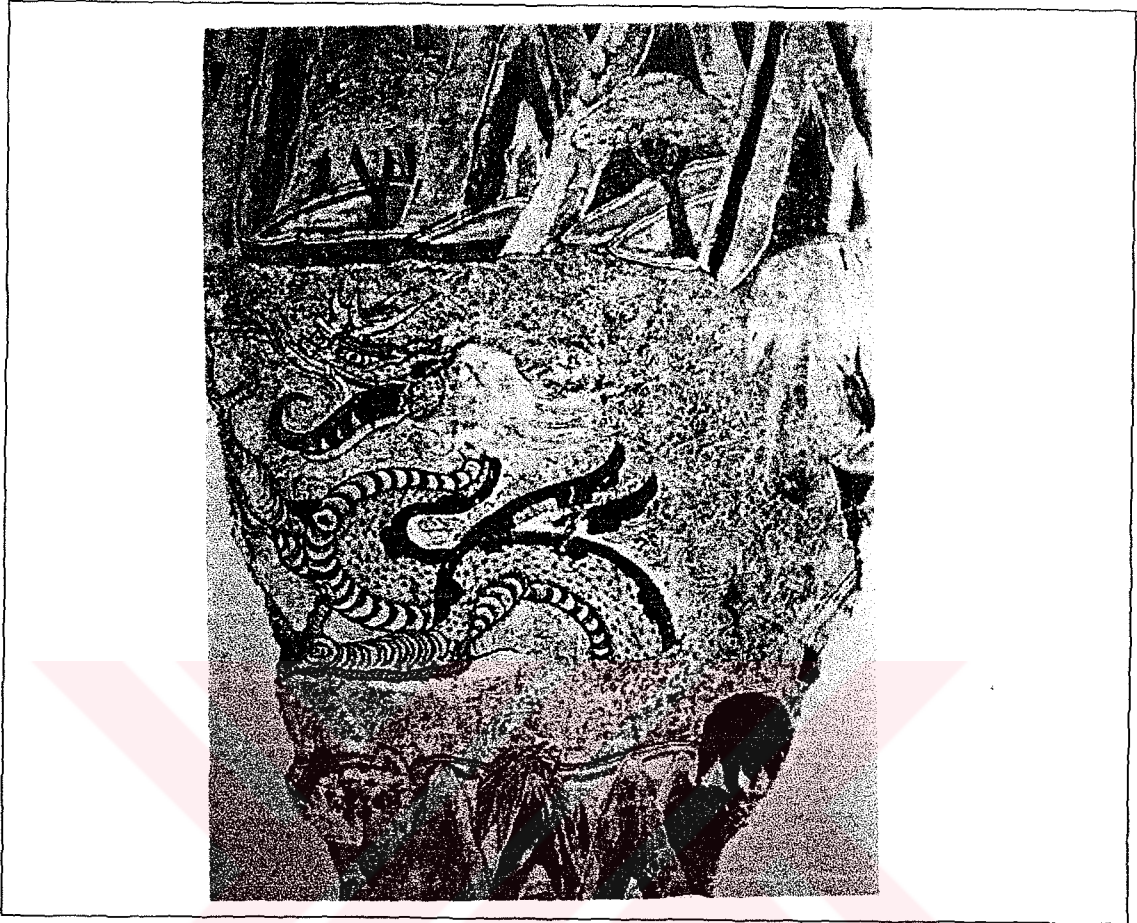

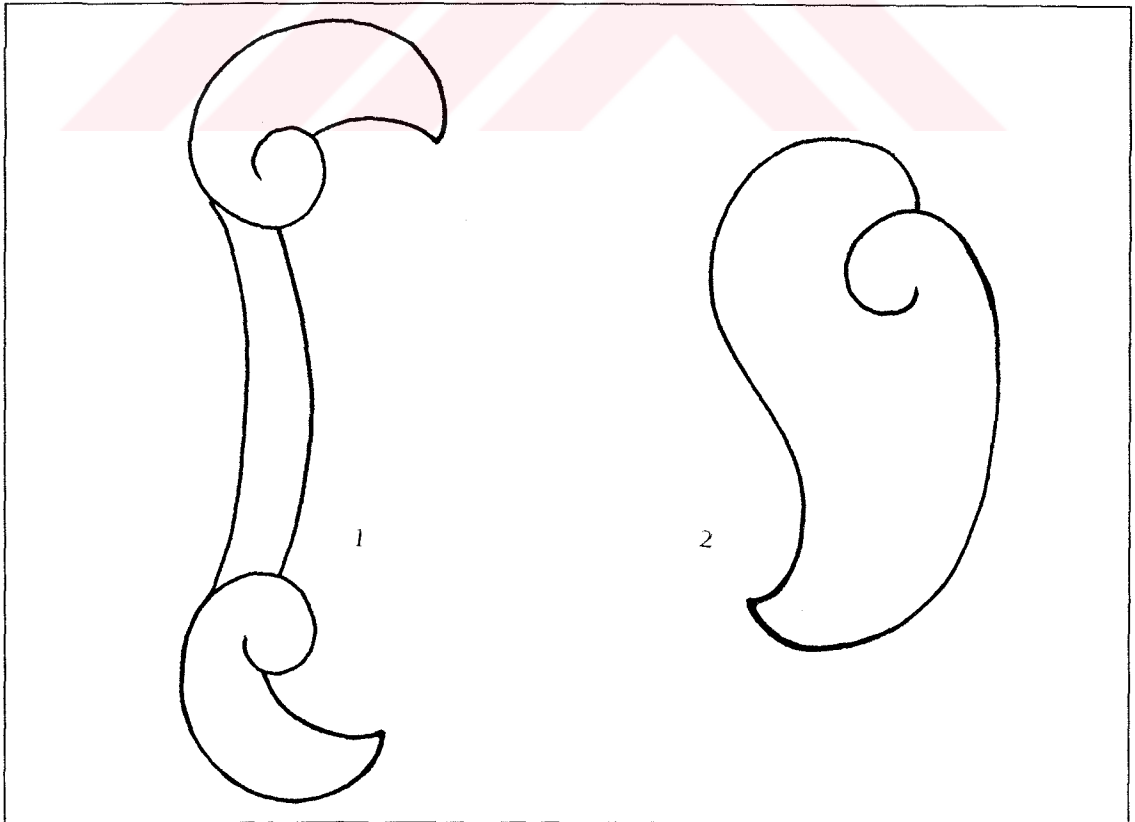
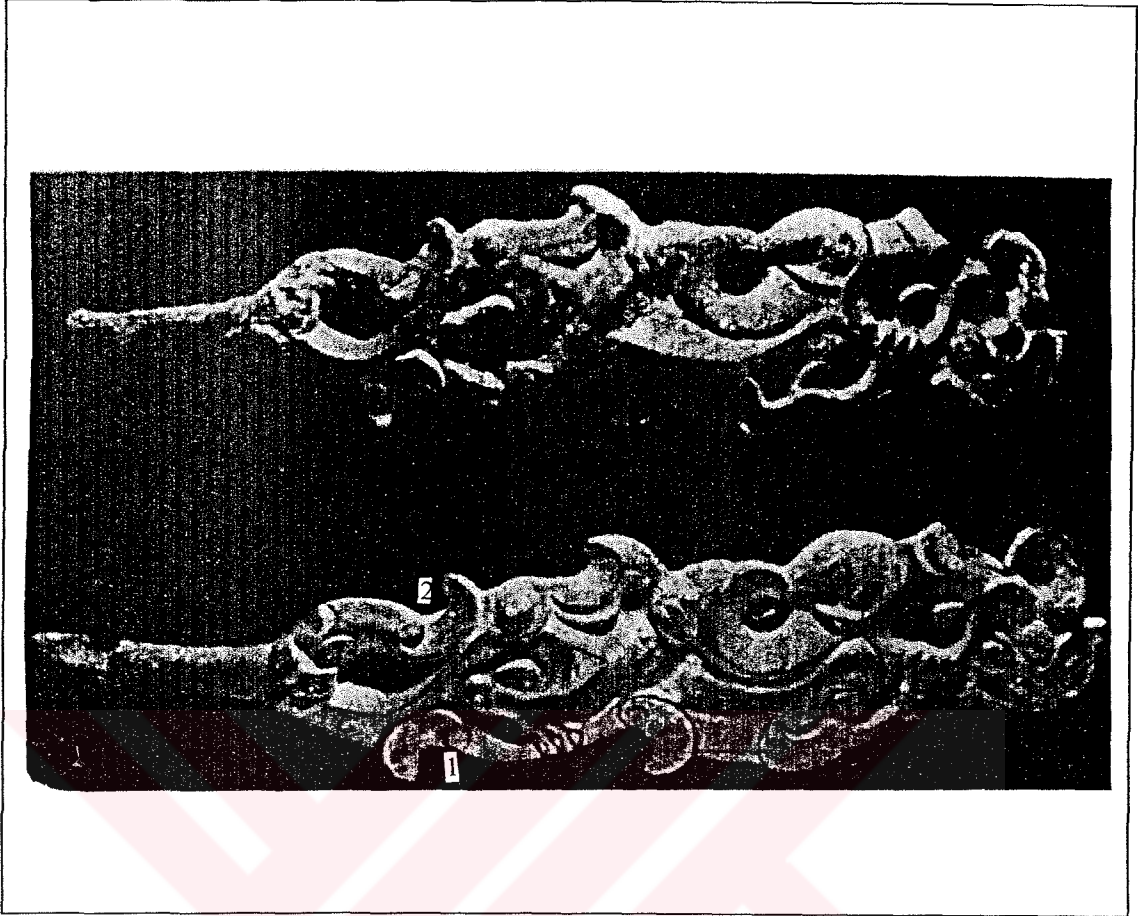

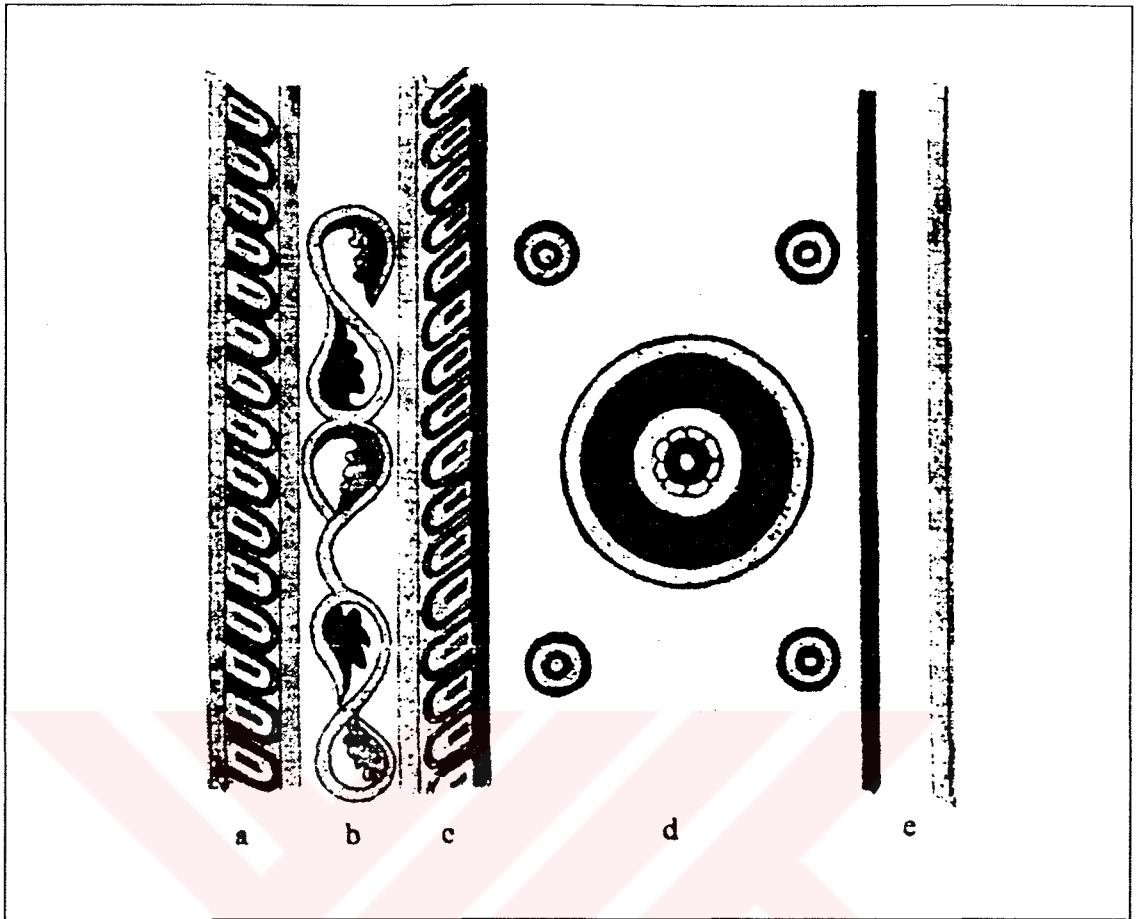

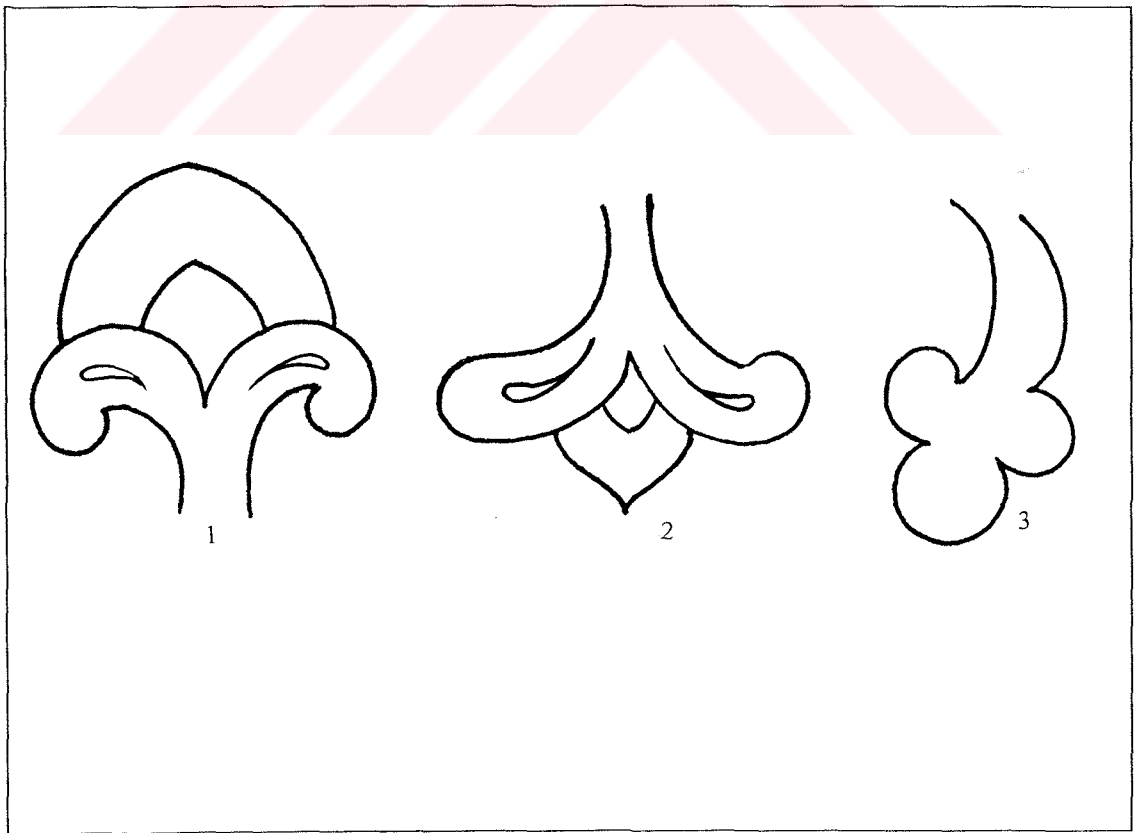

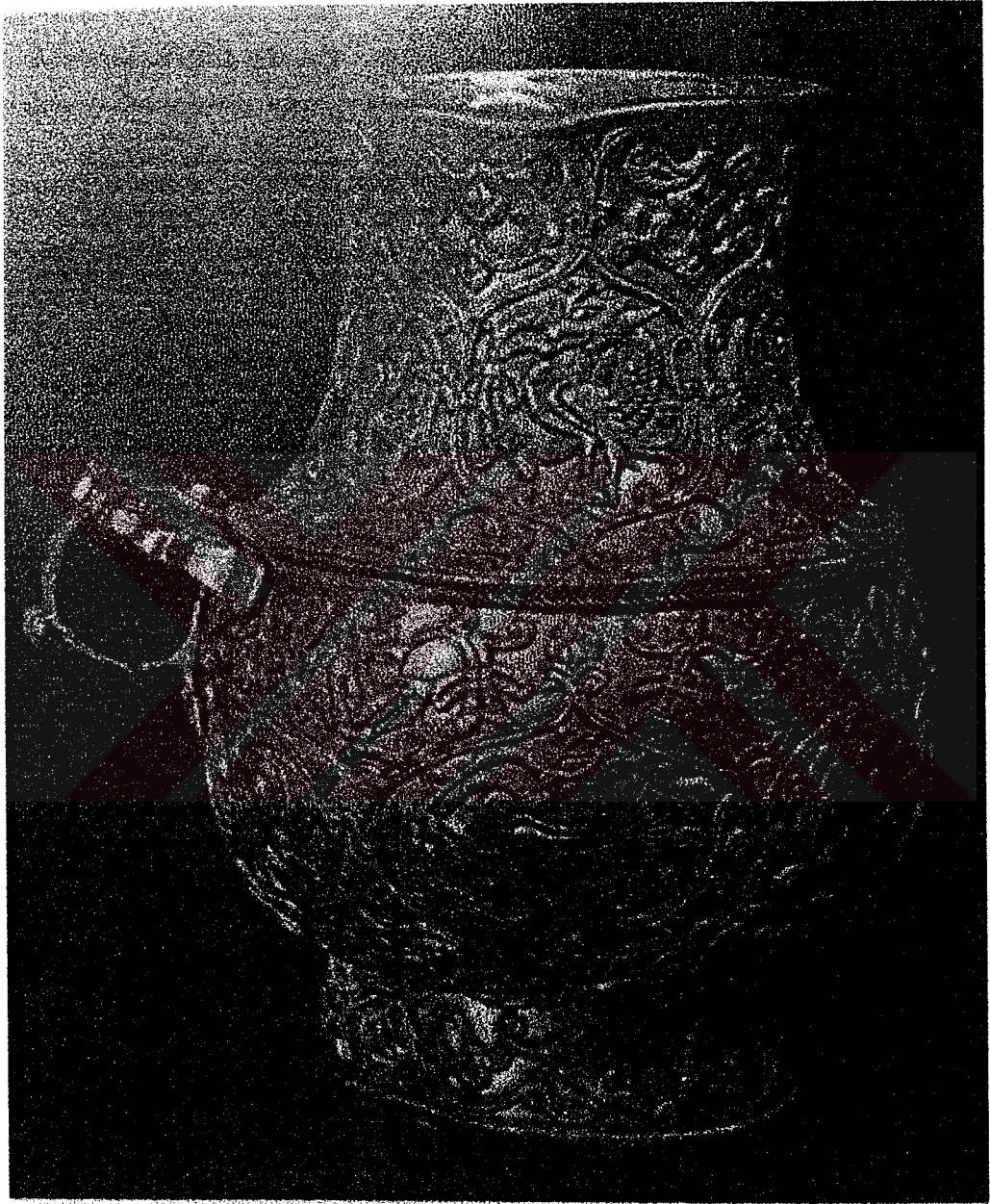

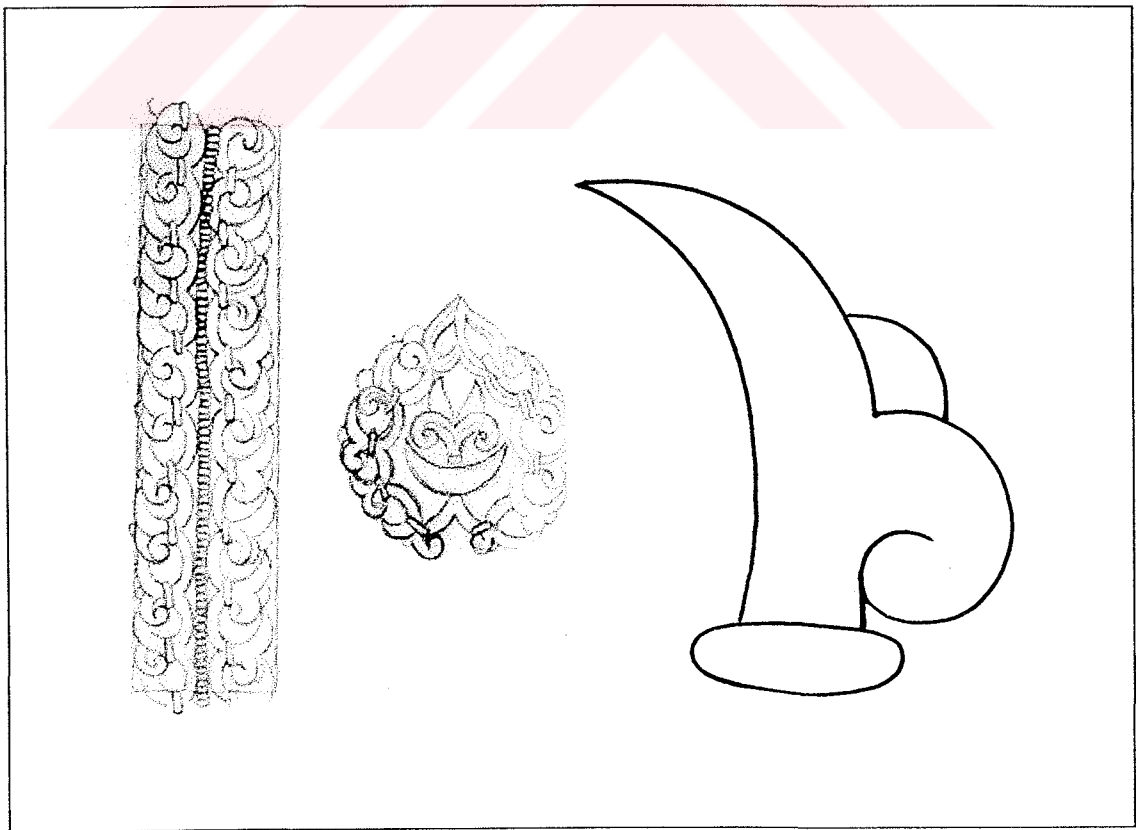
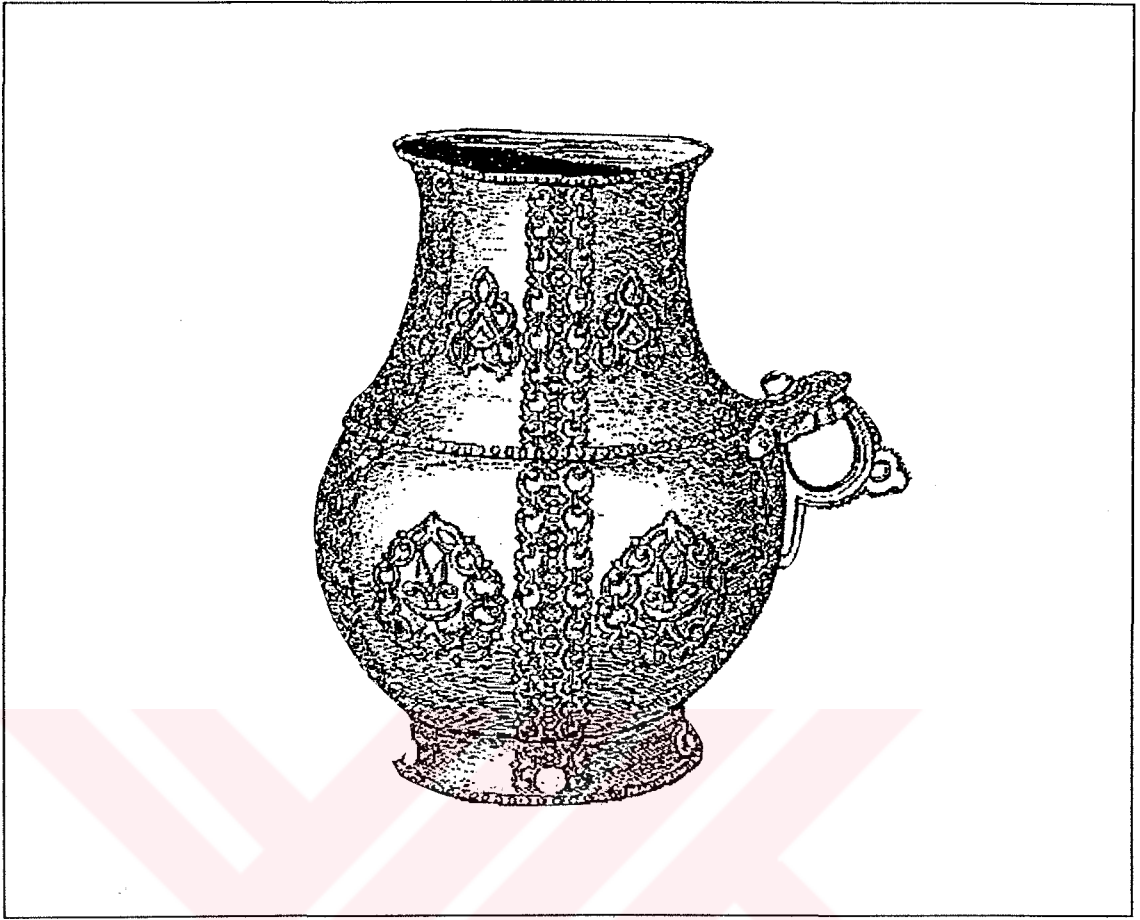

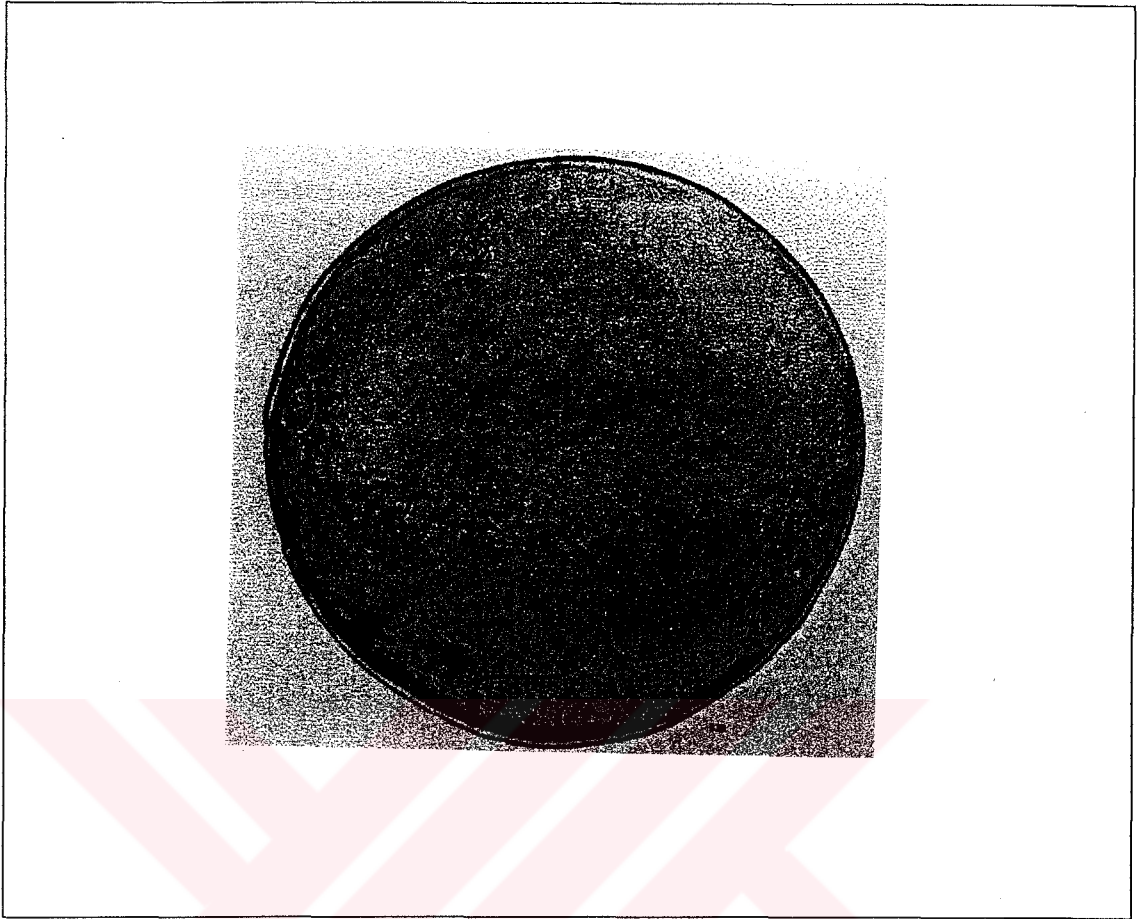

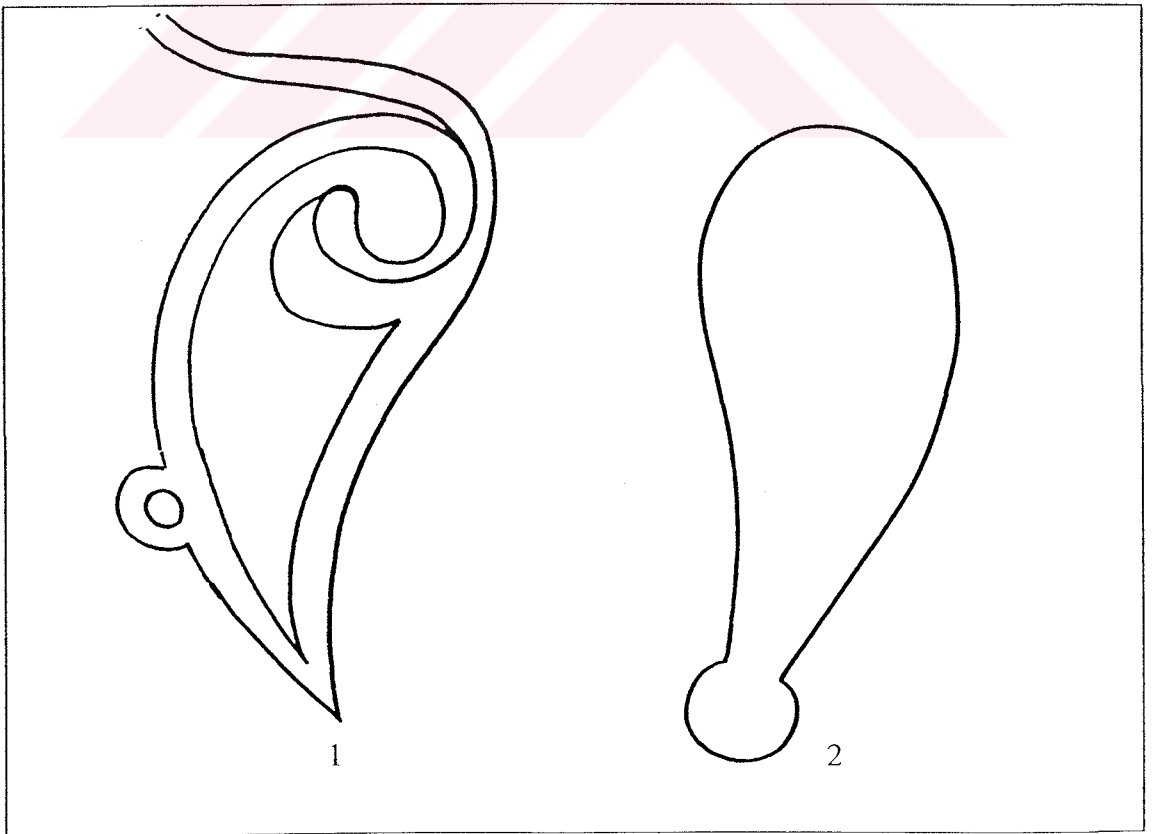

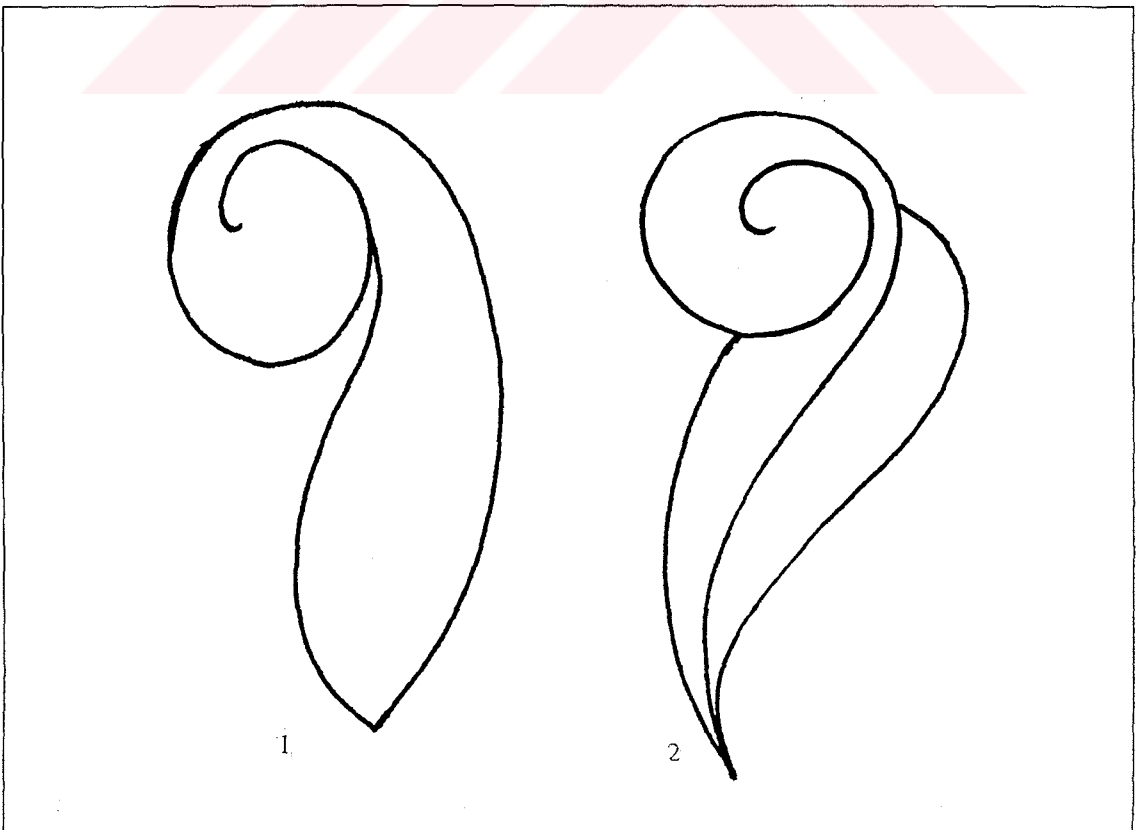
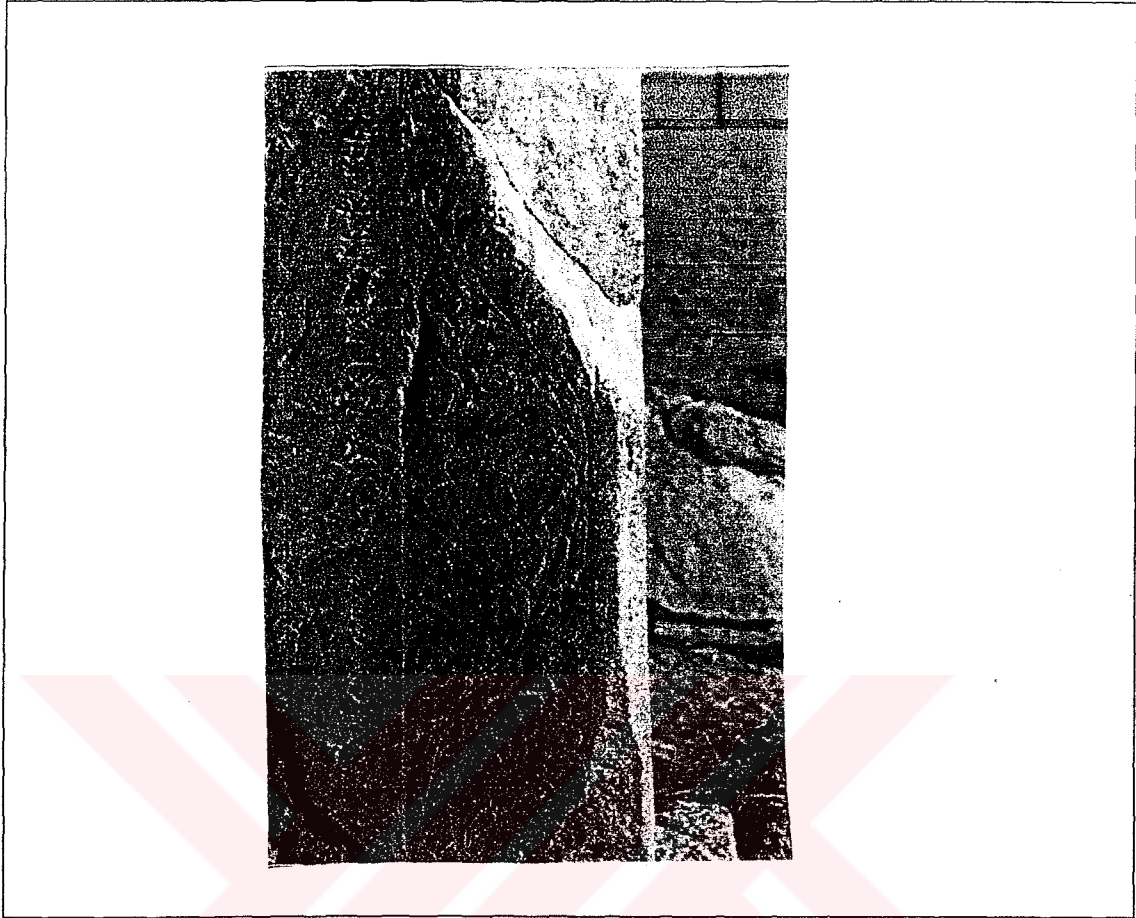

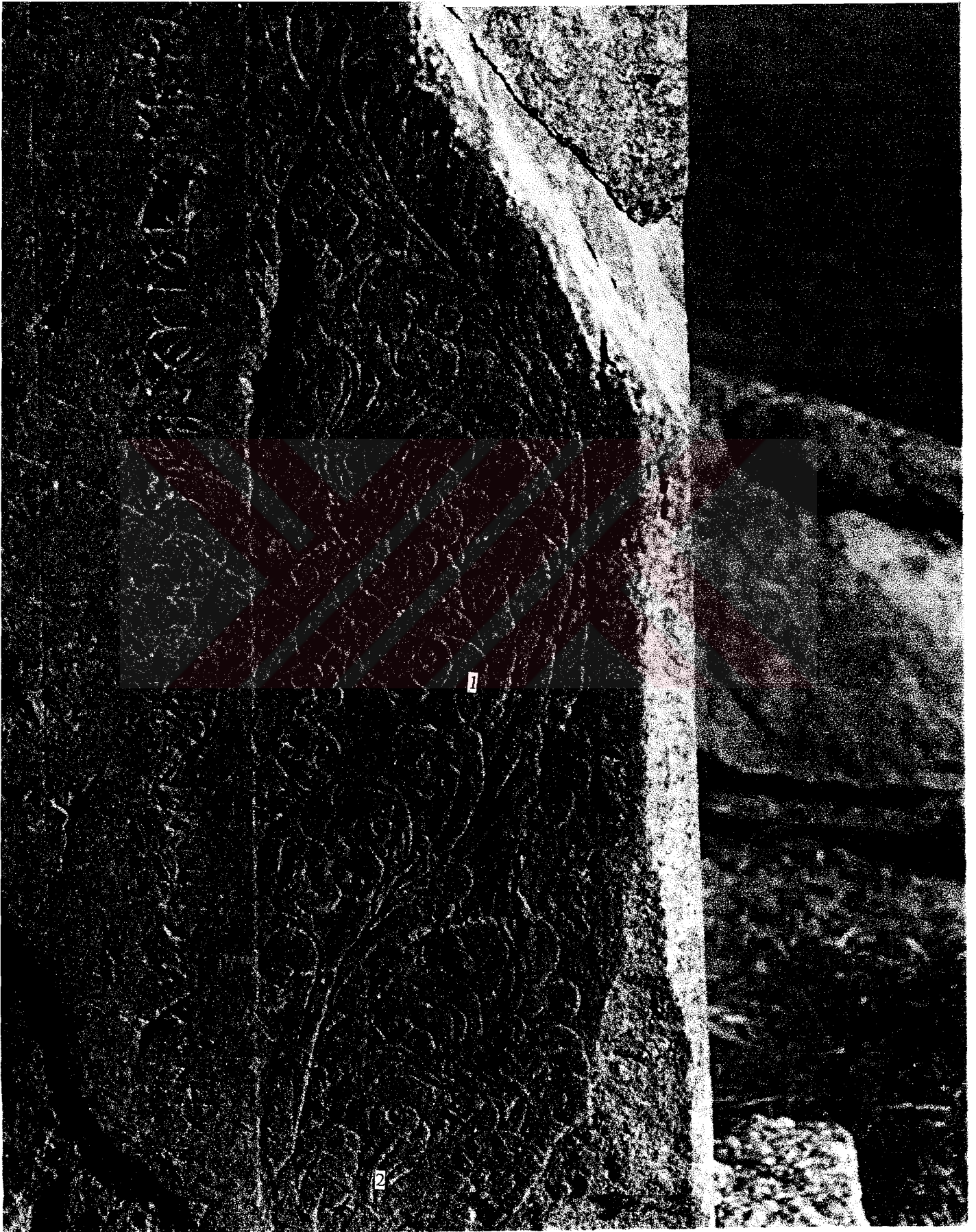

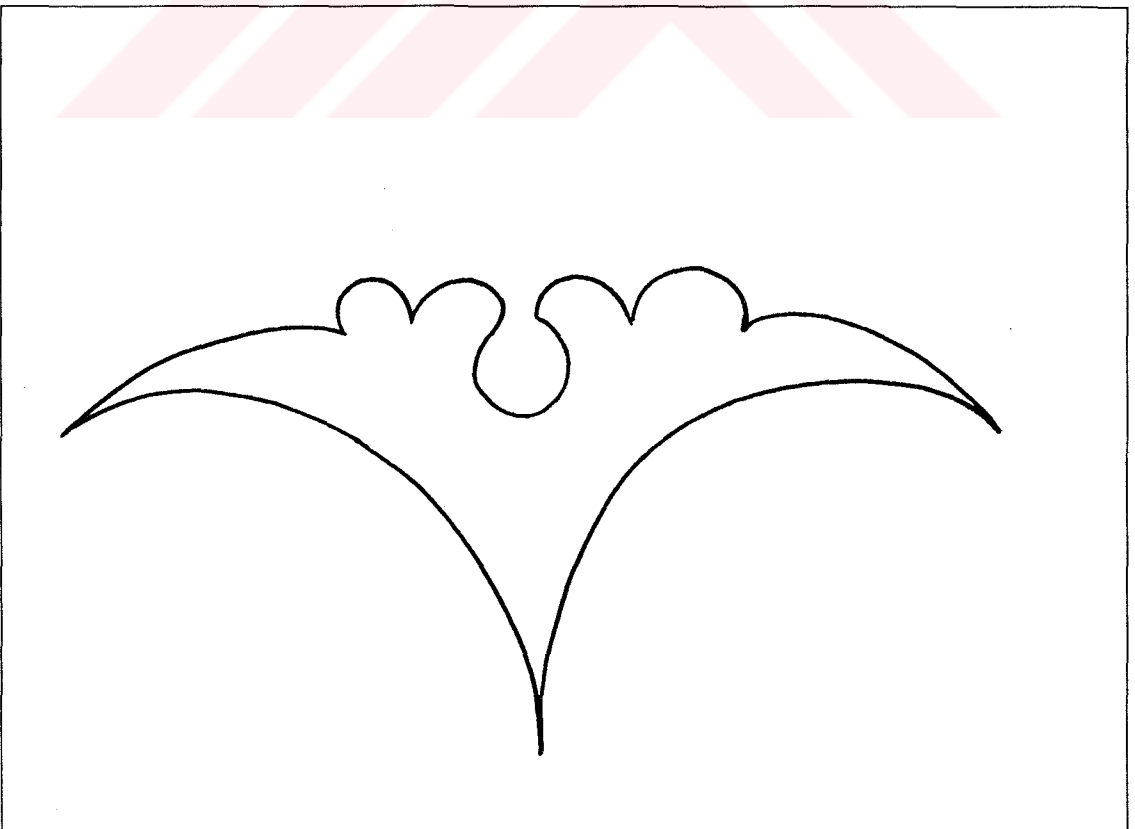
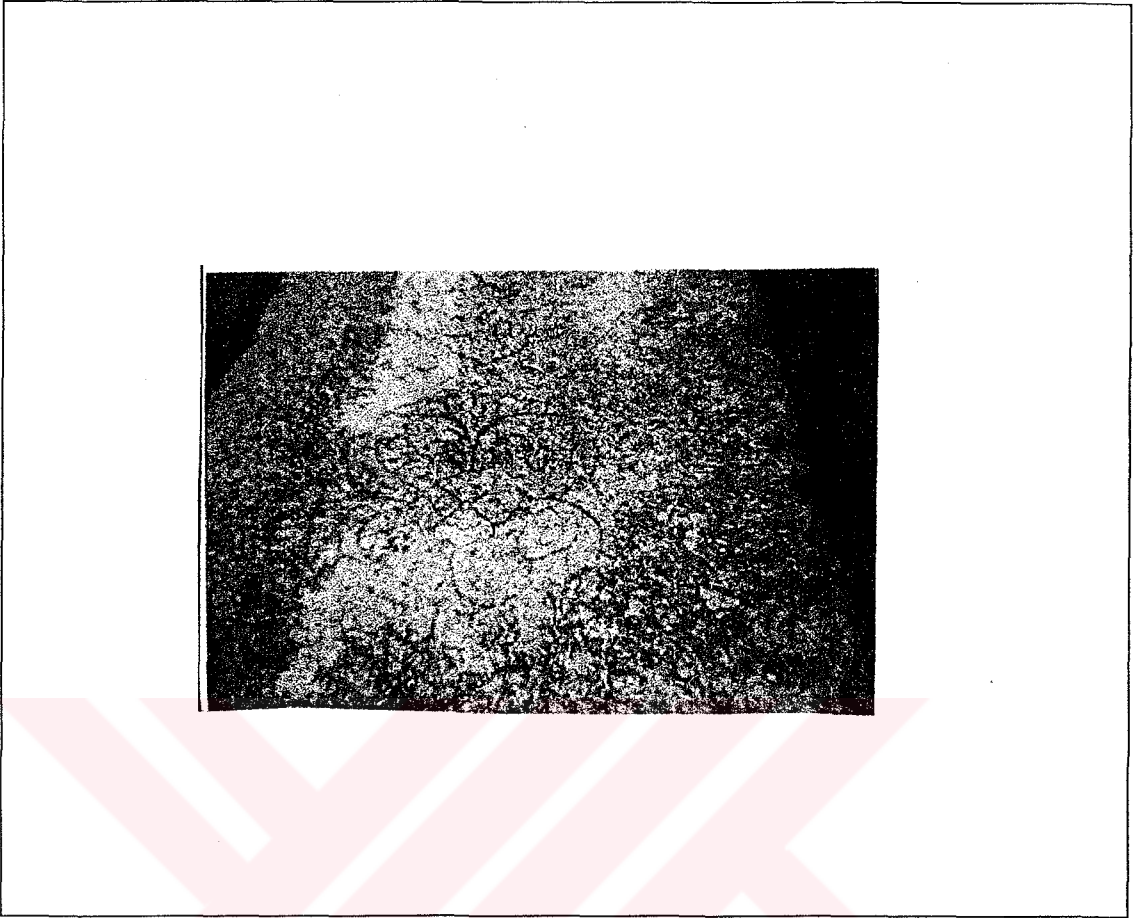

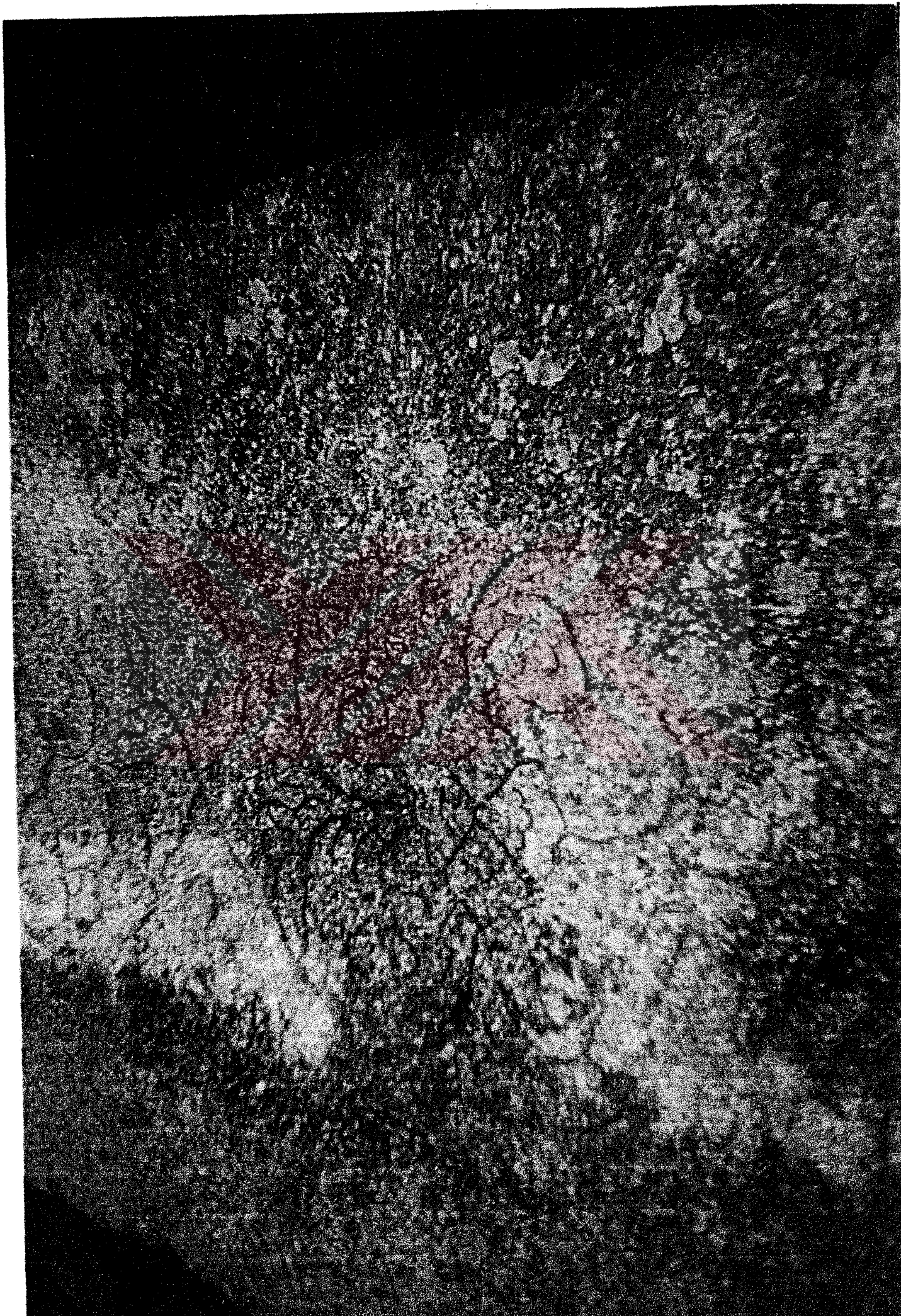

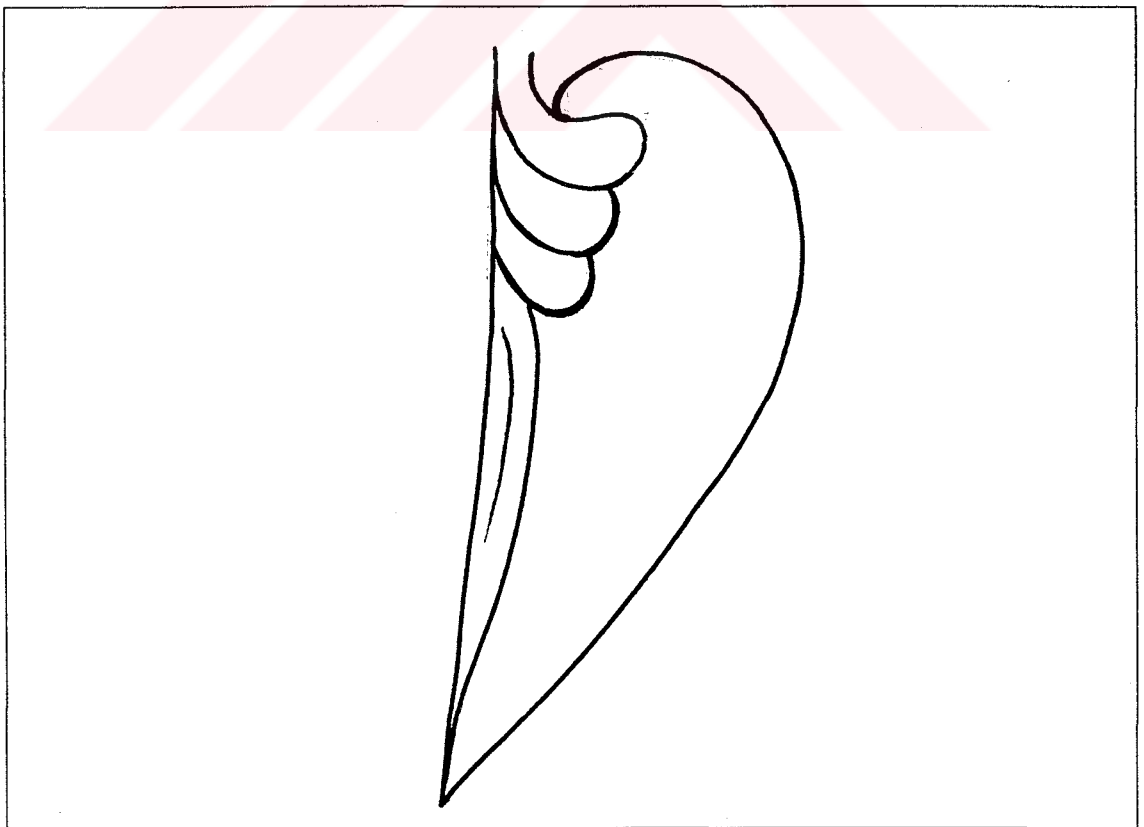

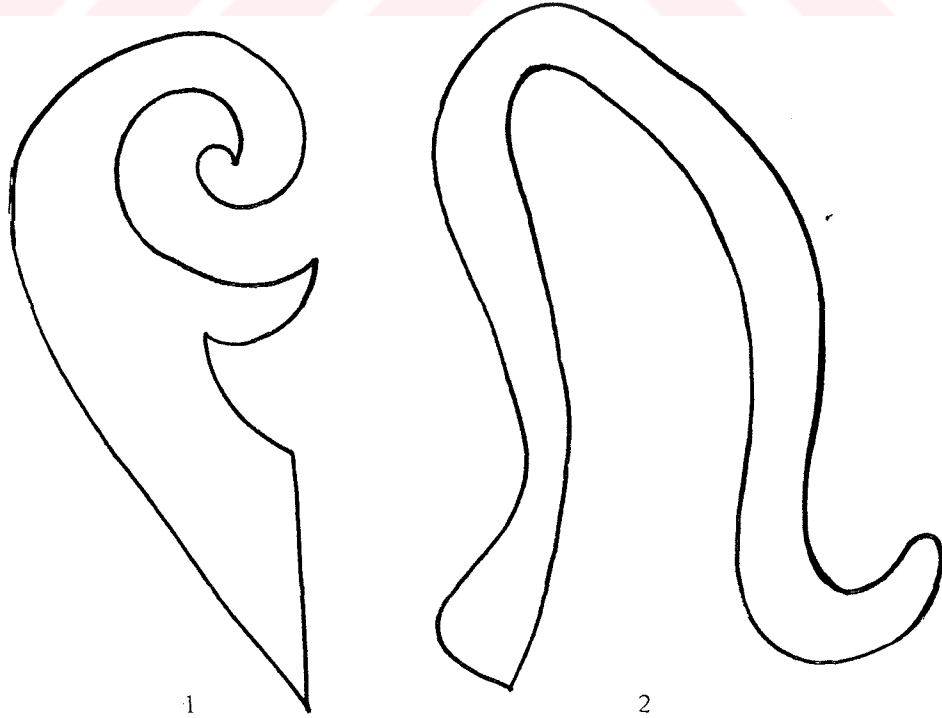

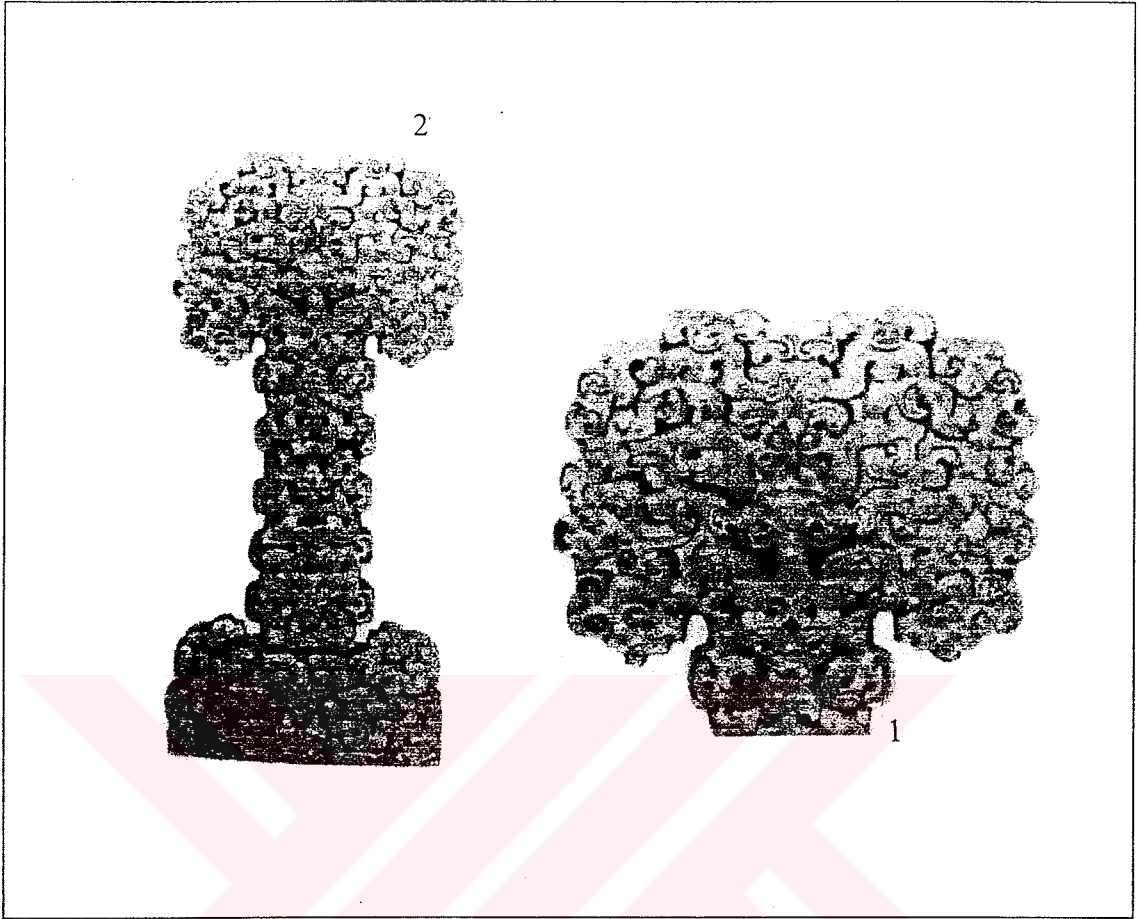

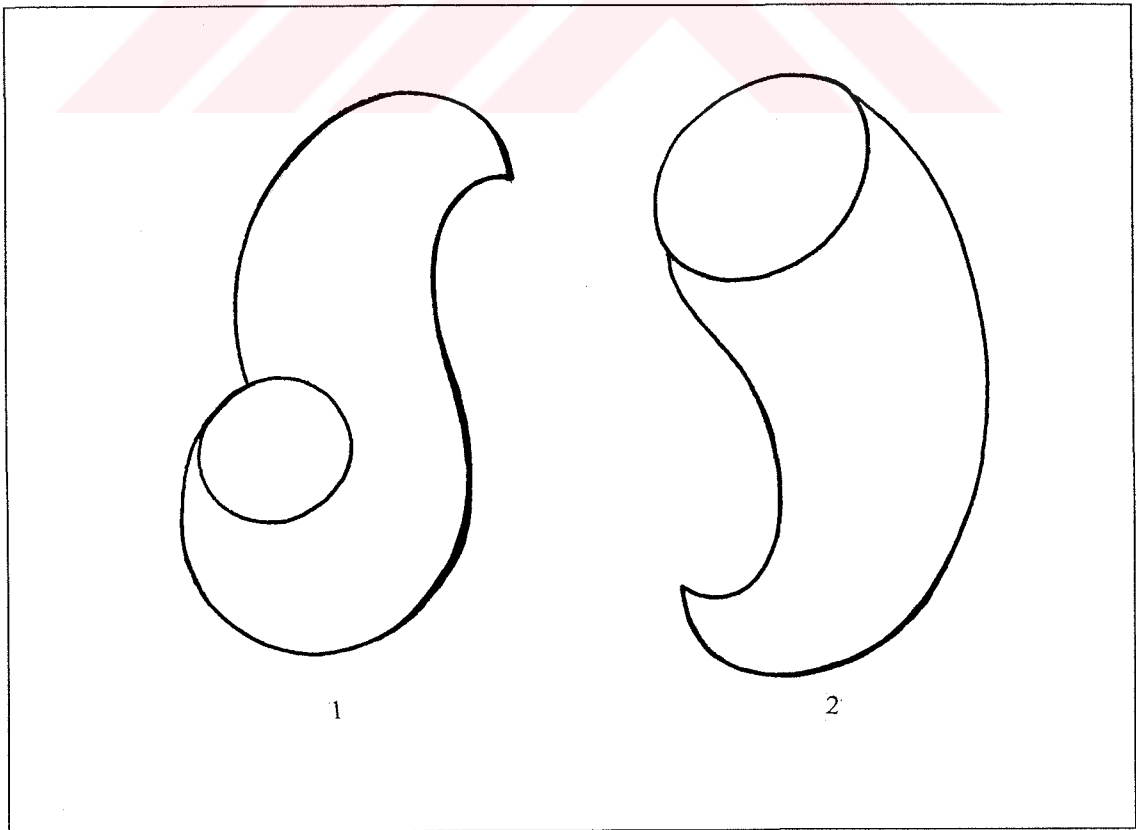
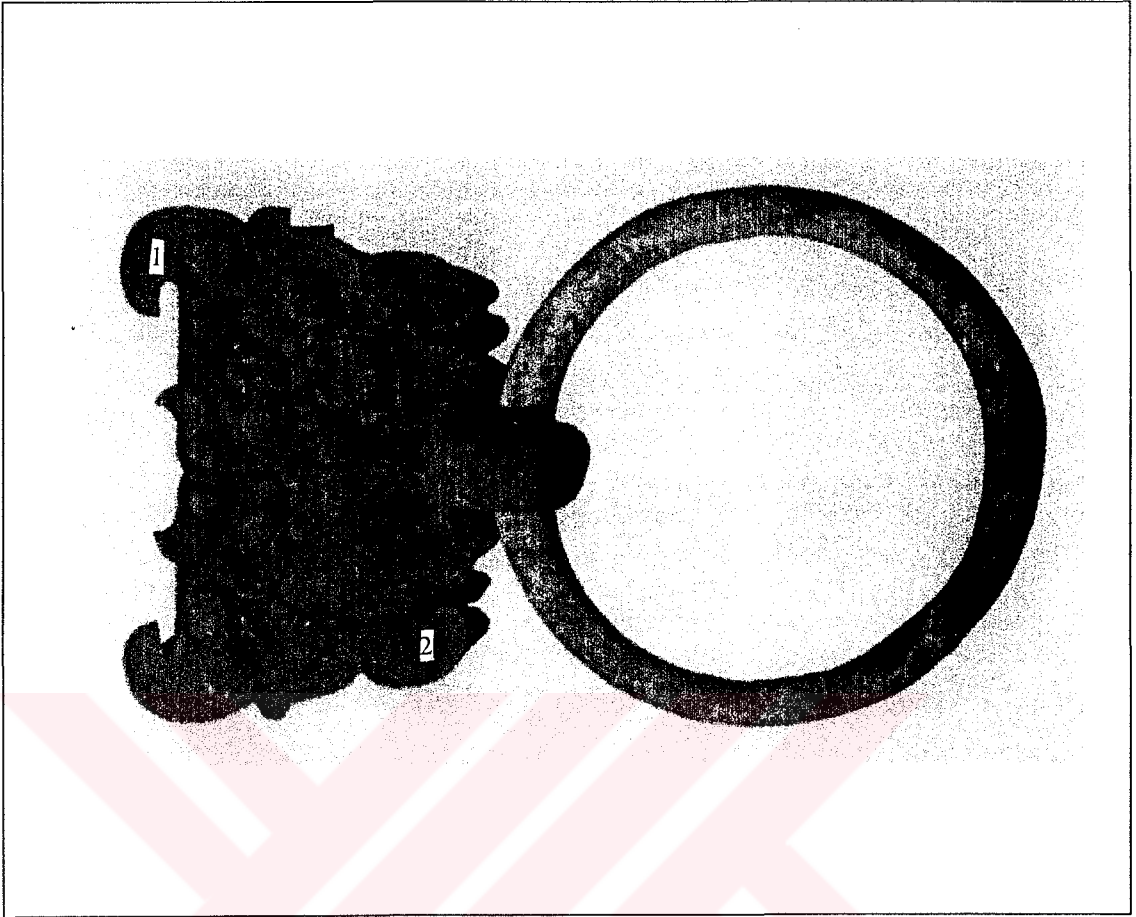

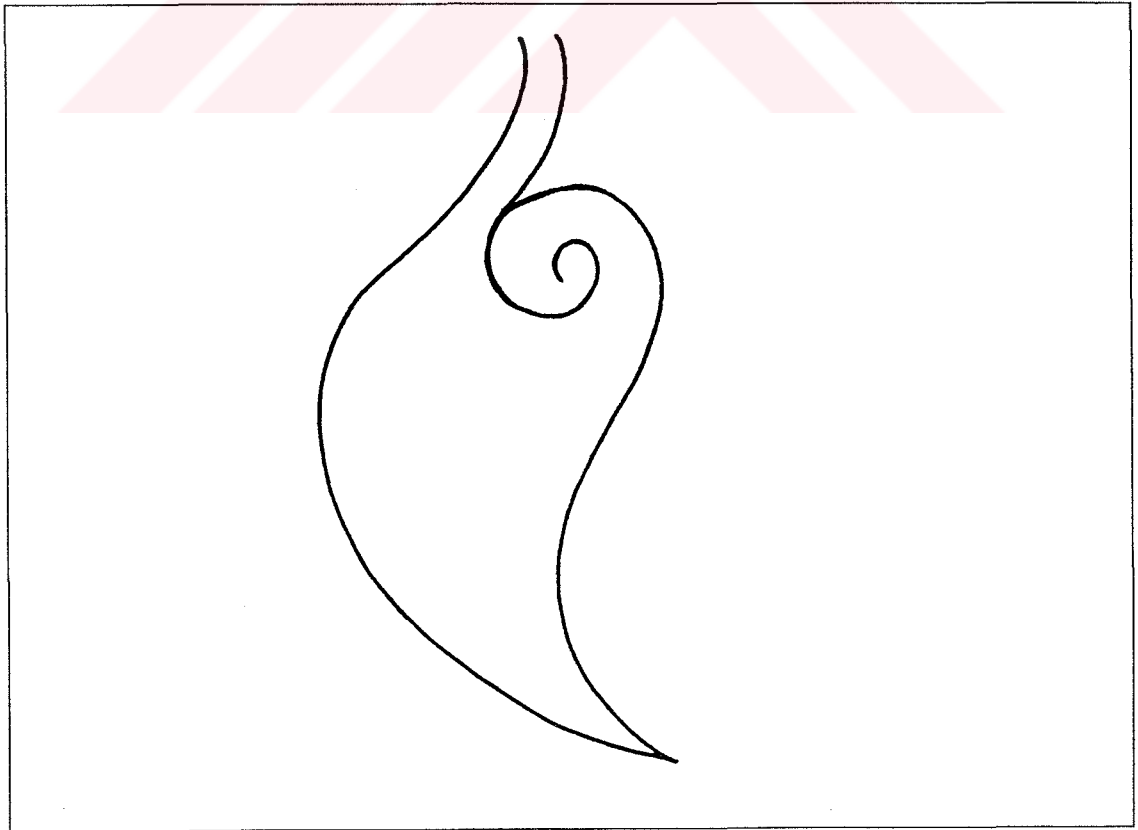
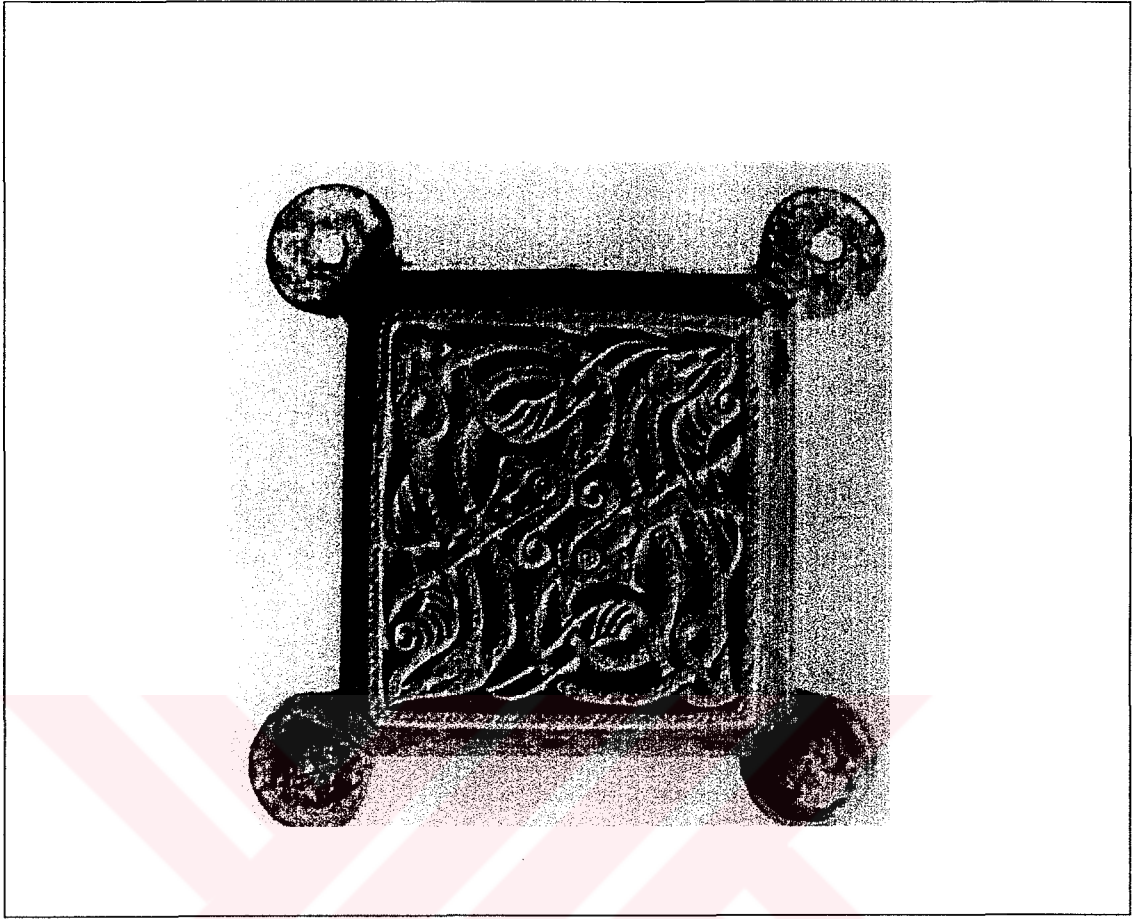

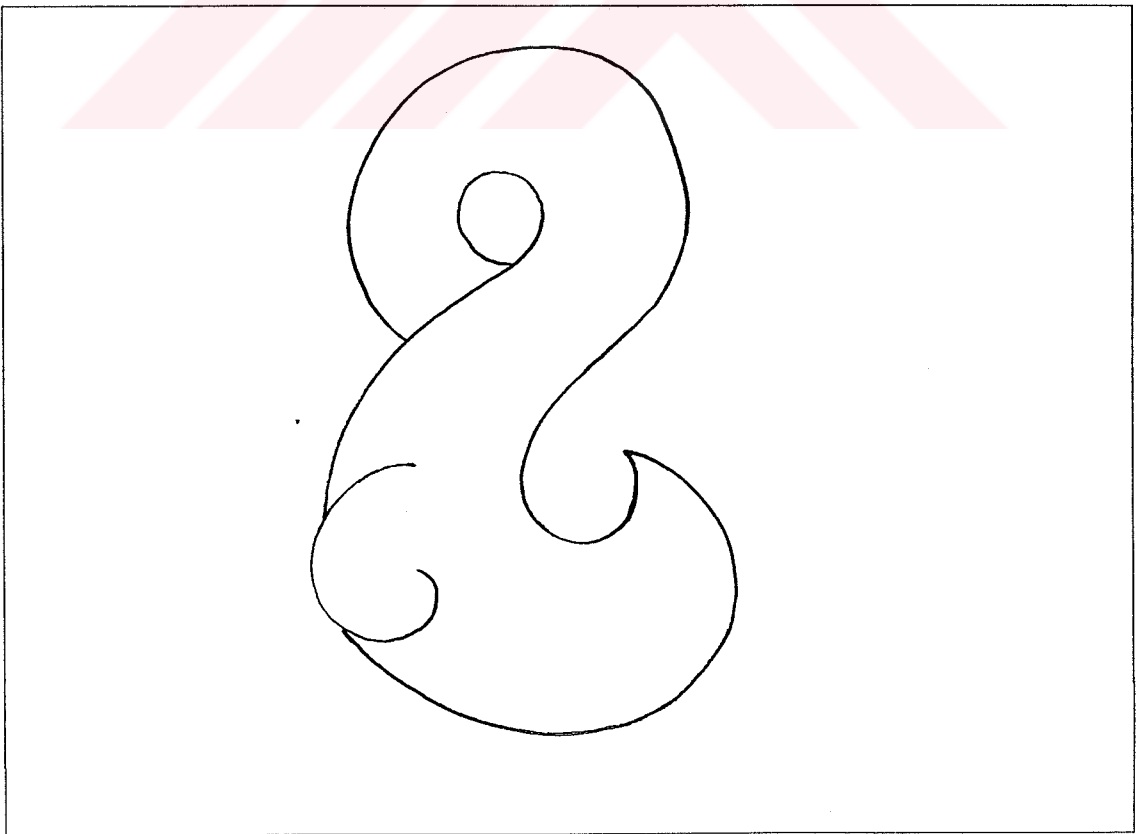
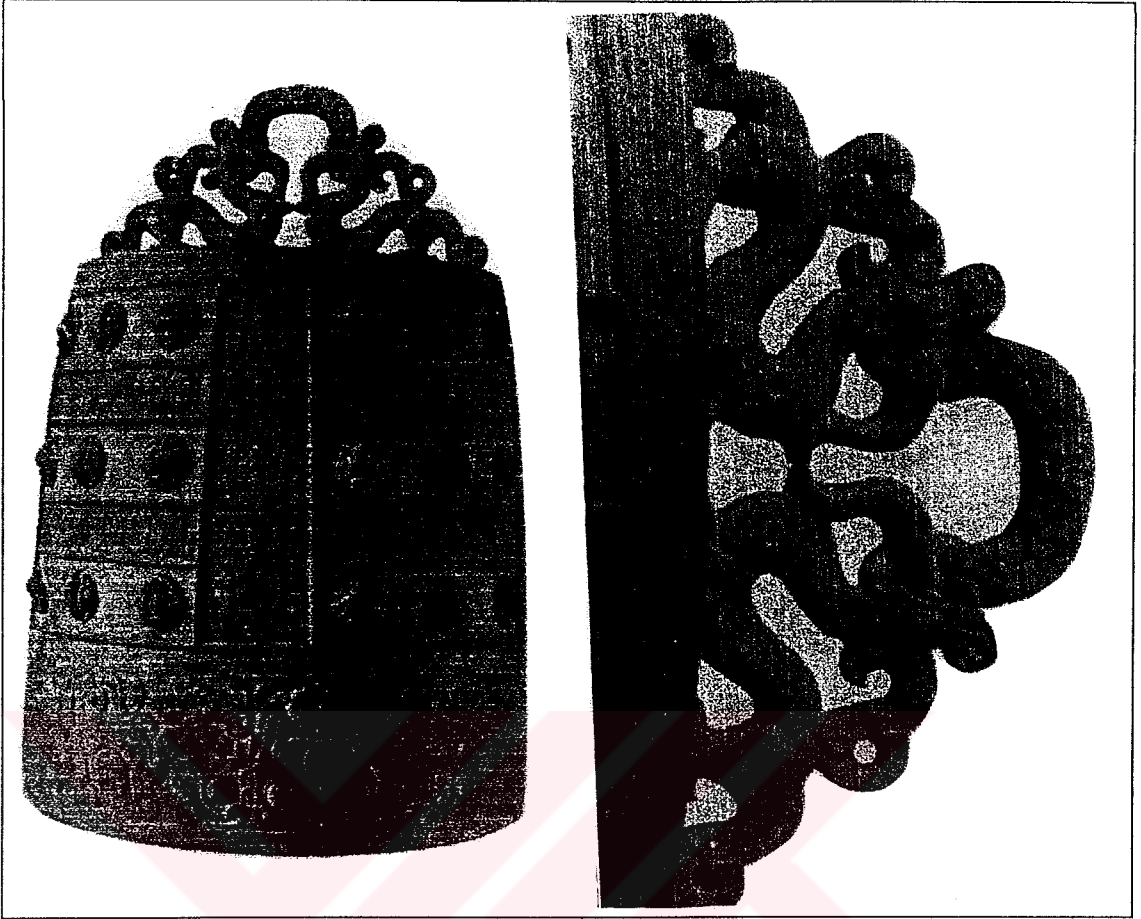
1

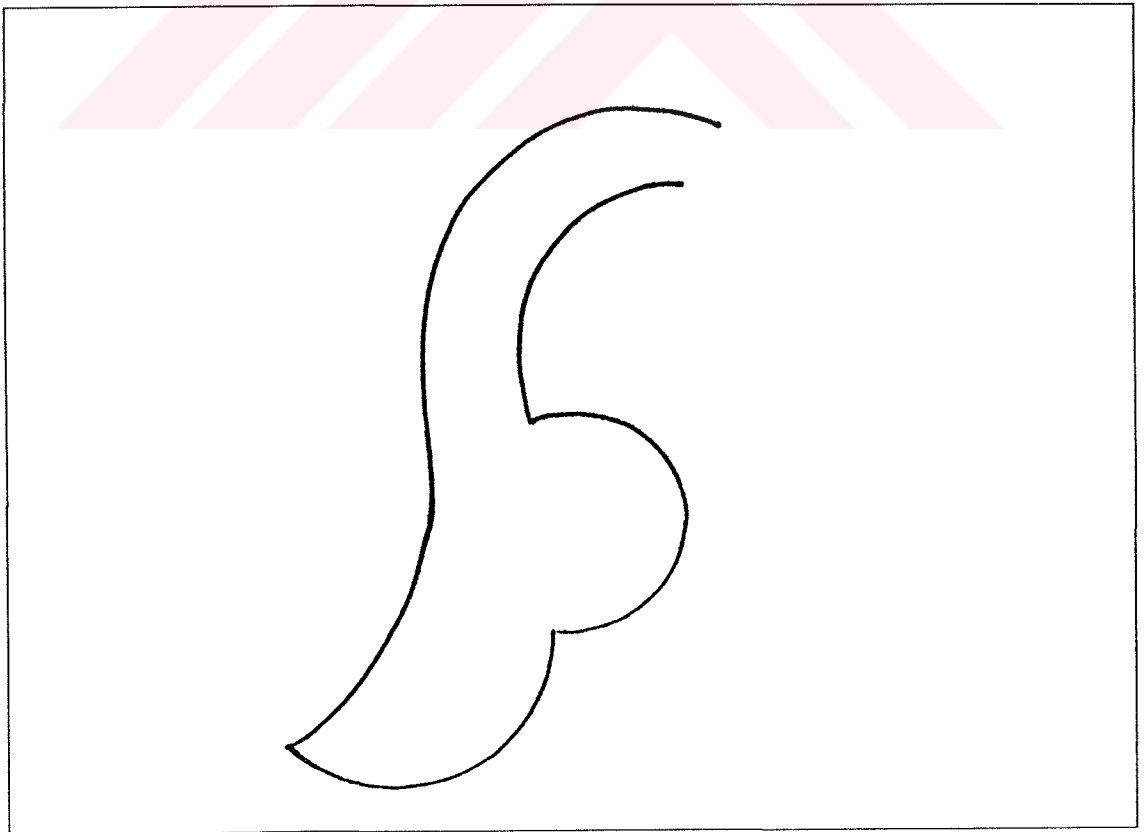
2

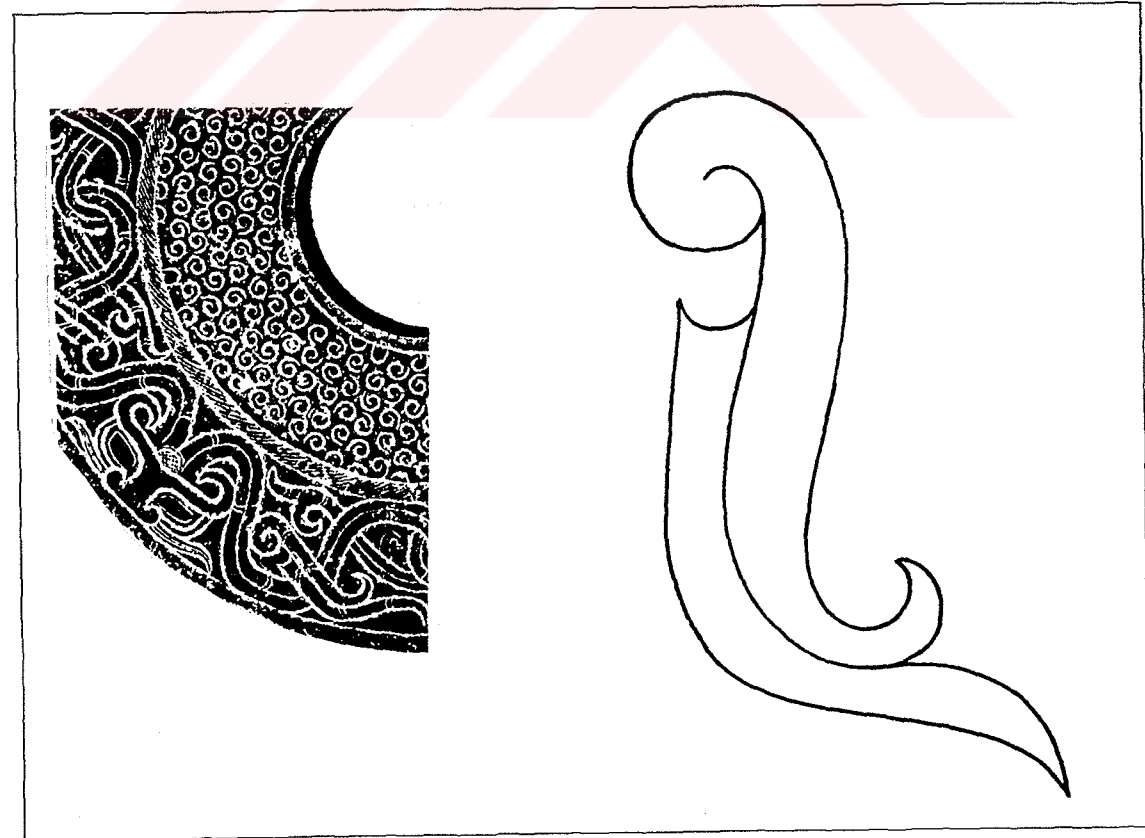
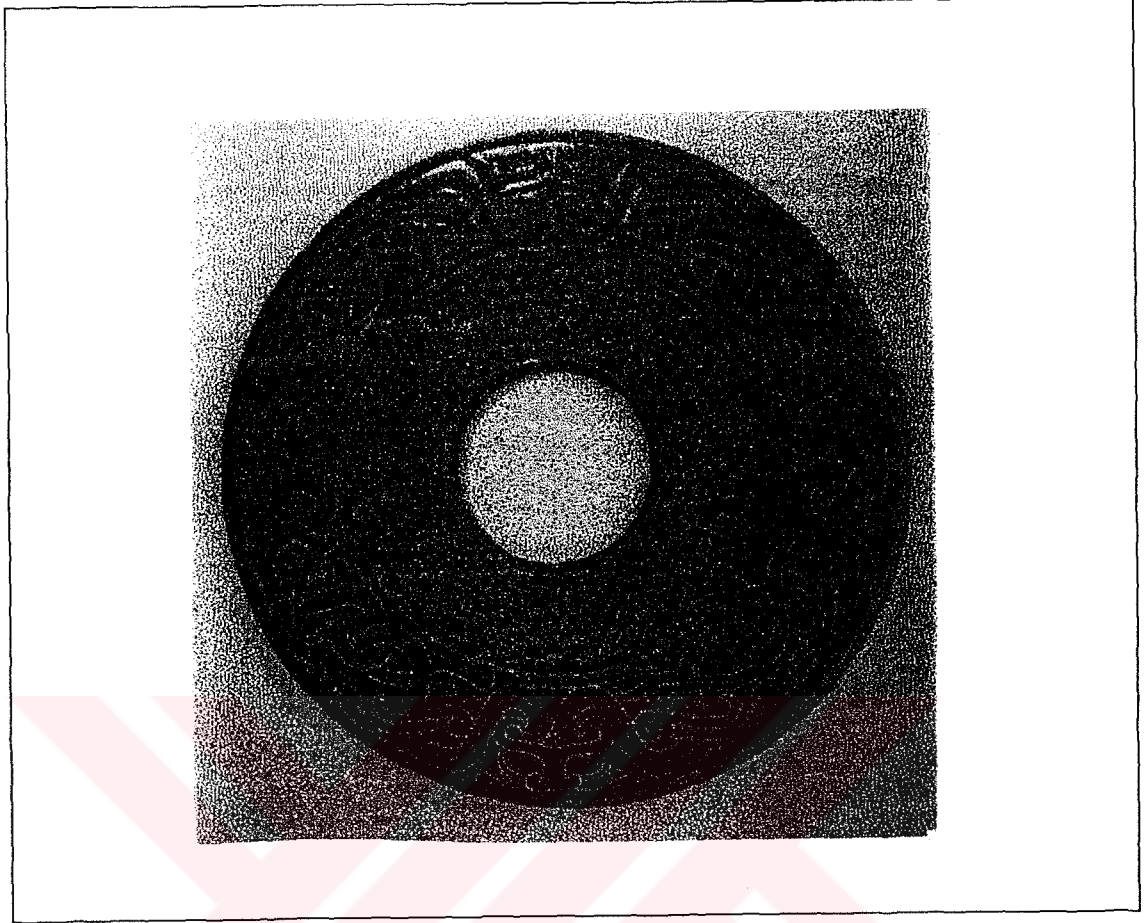

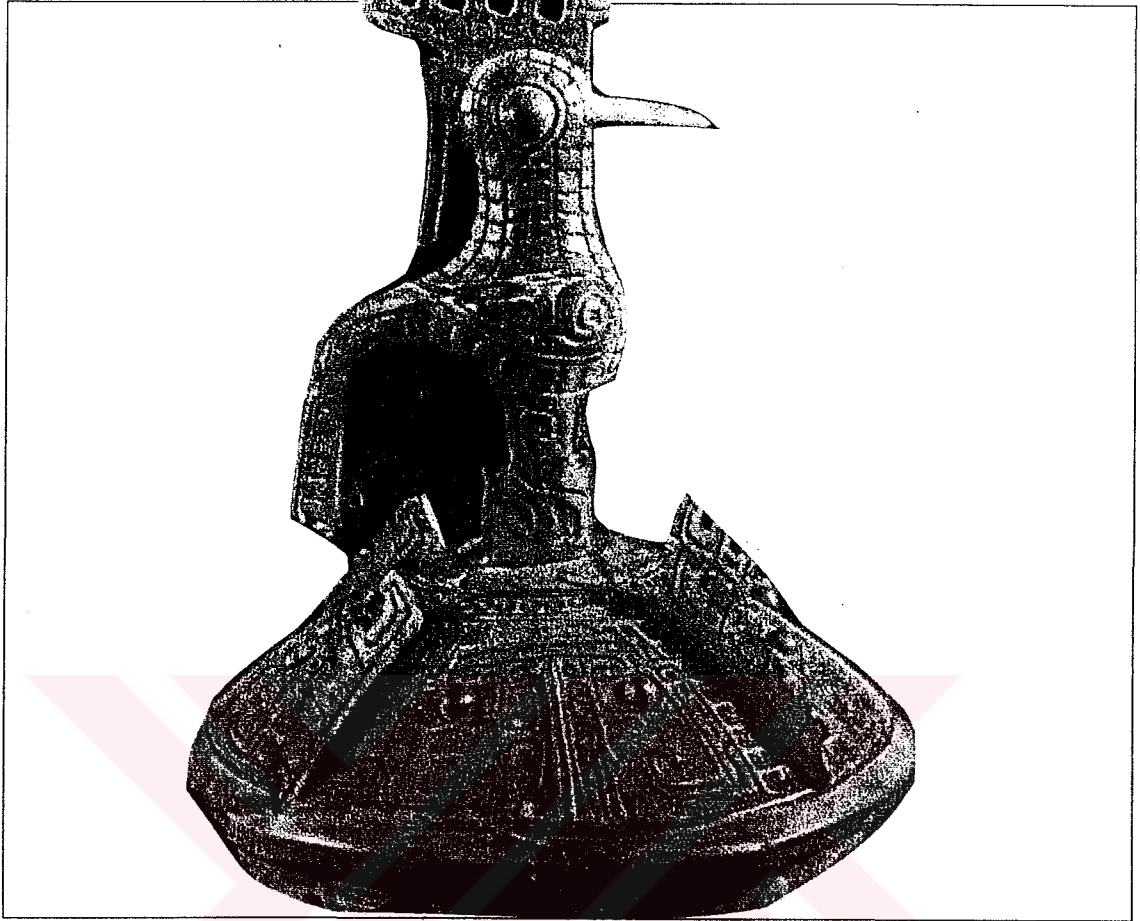

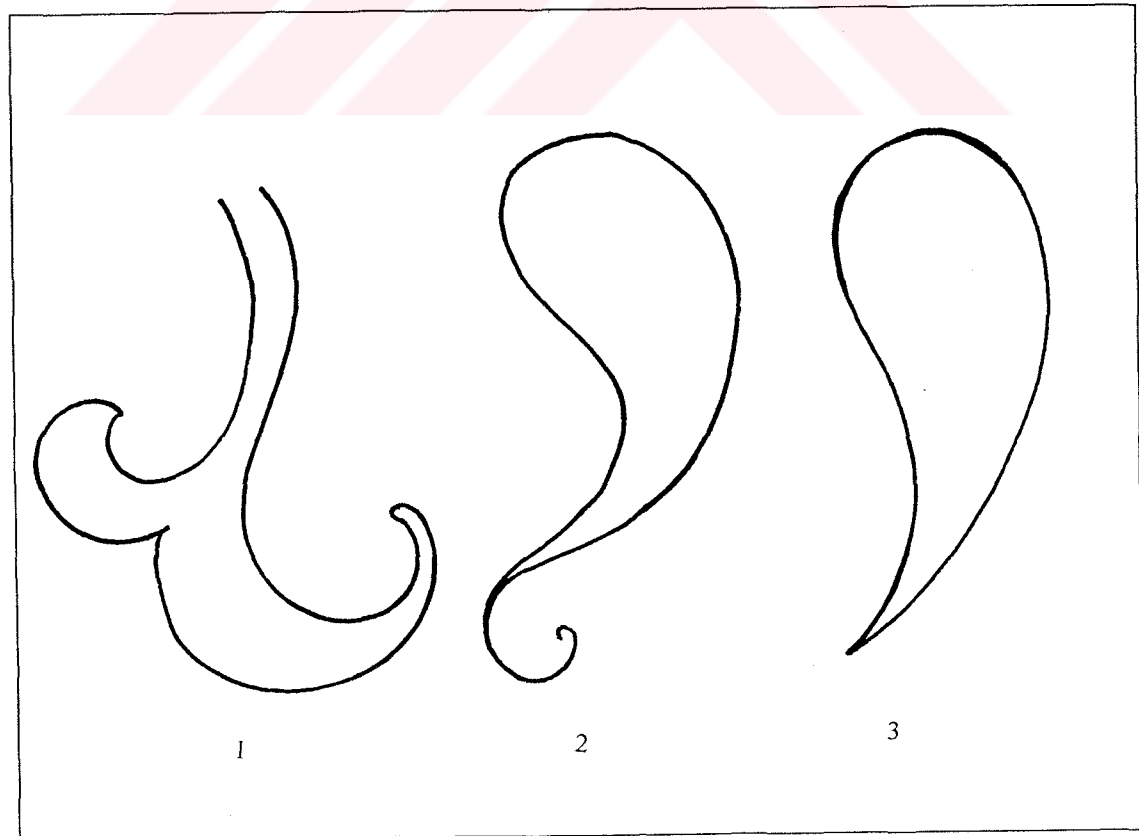
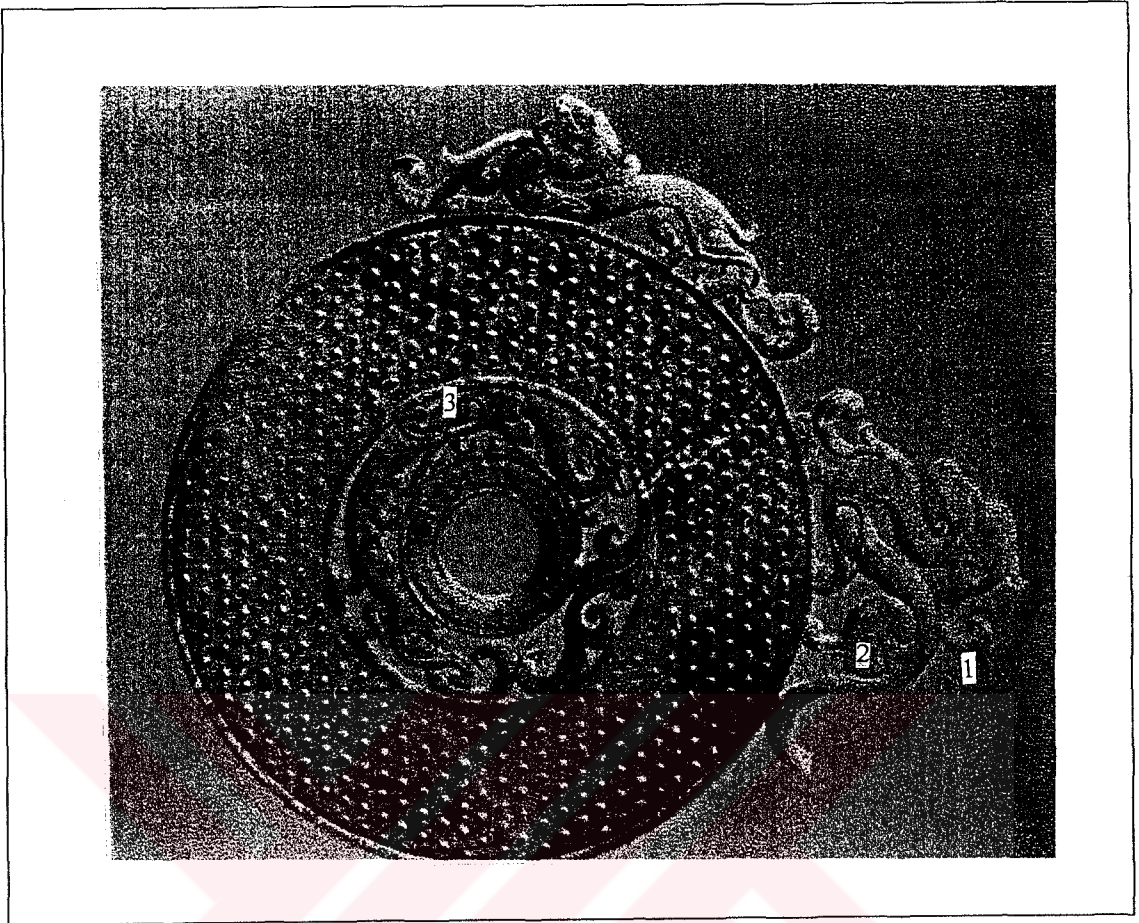

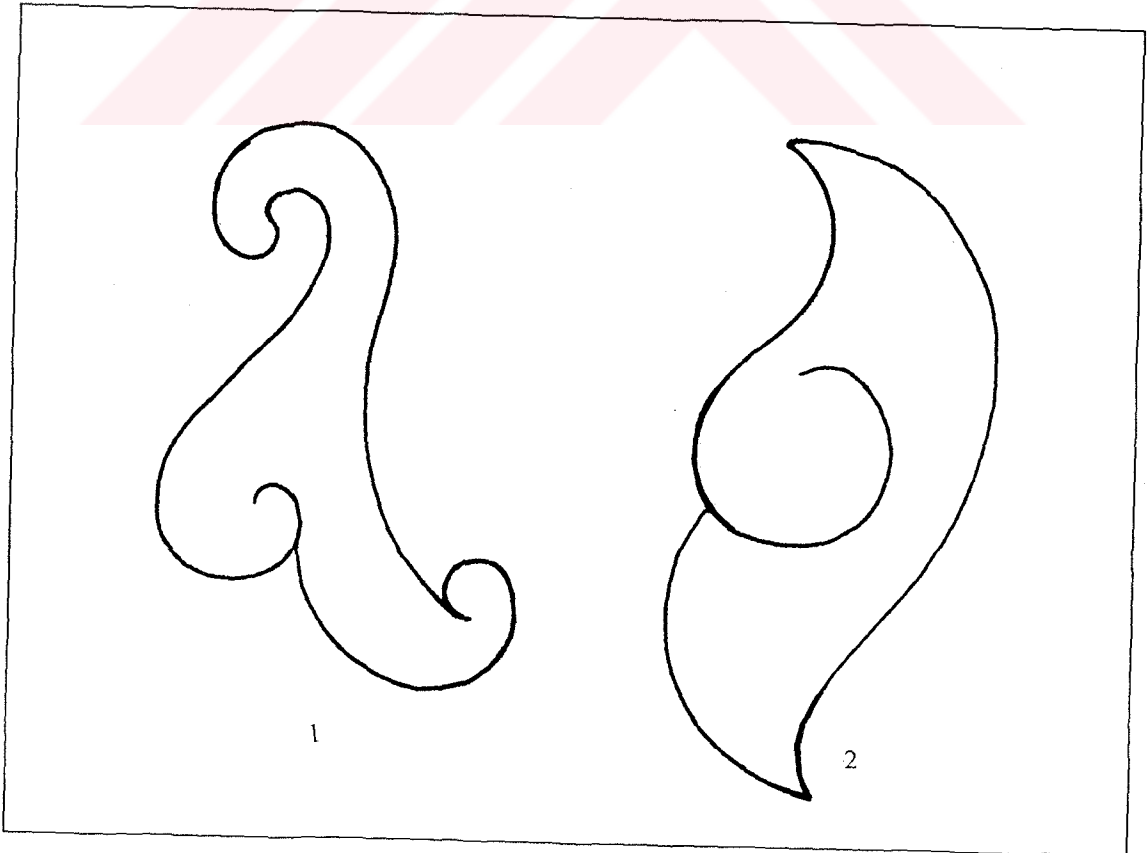
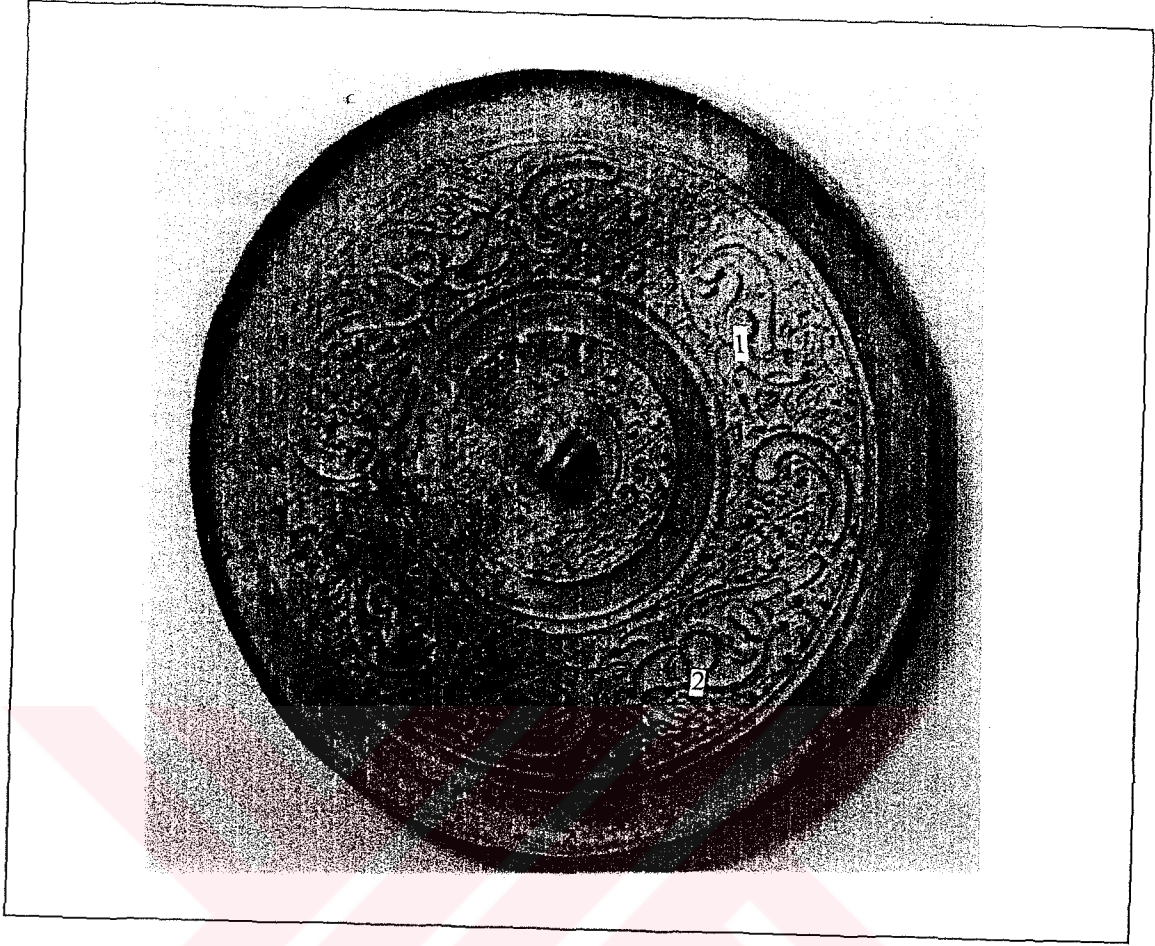

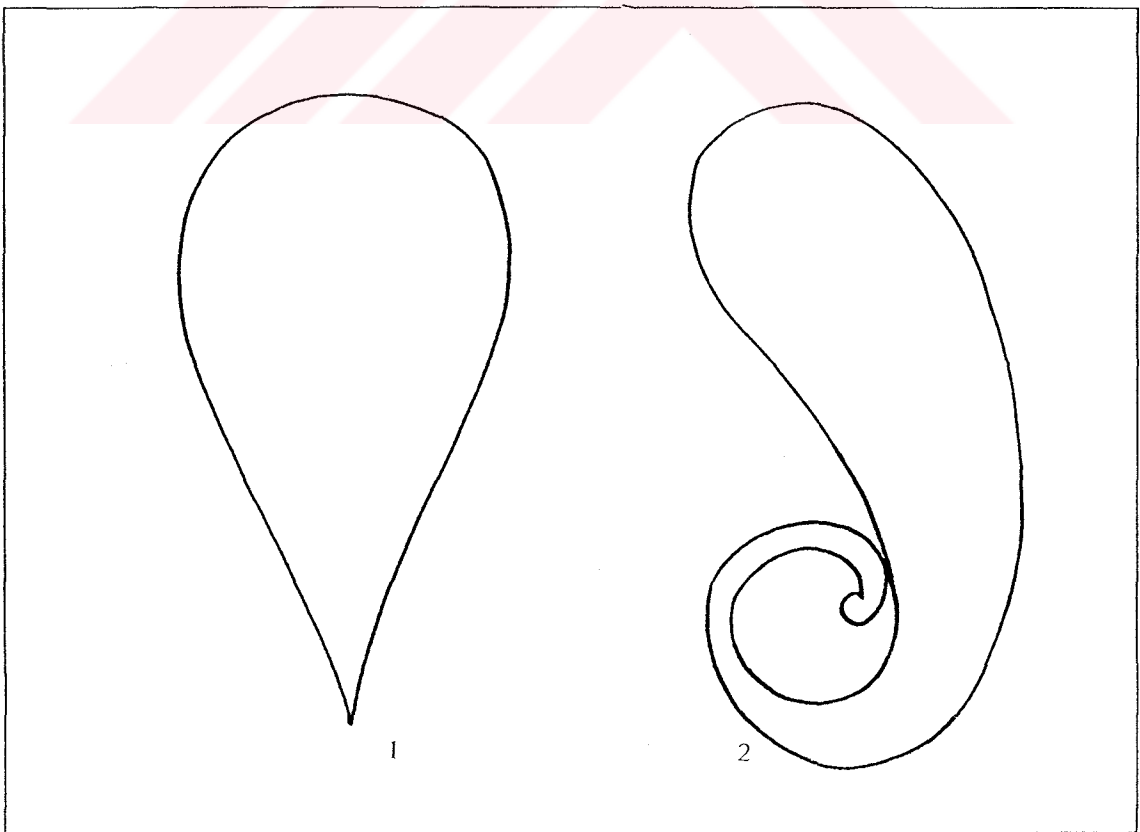
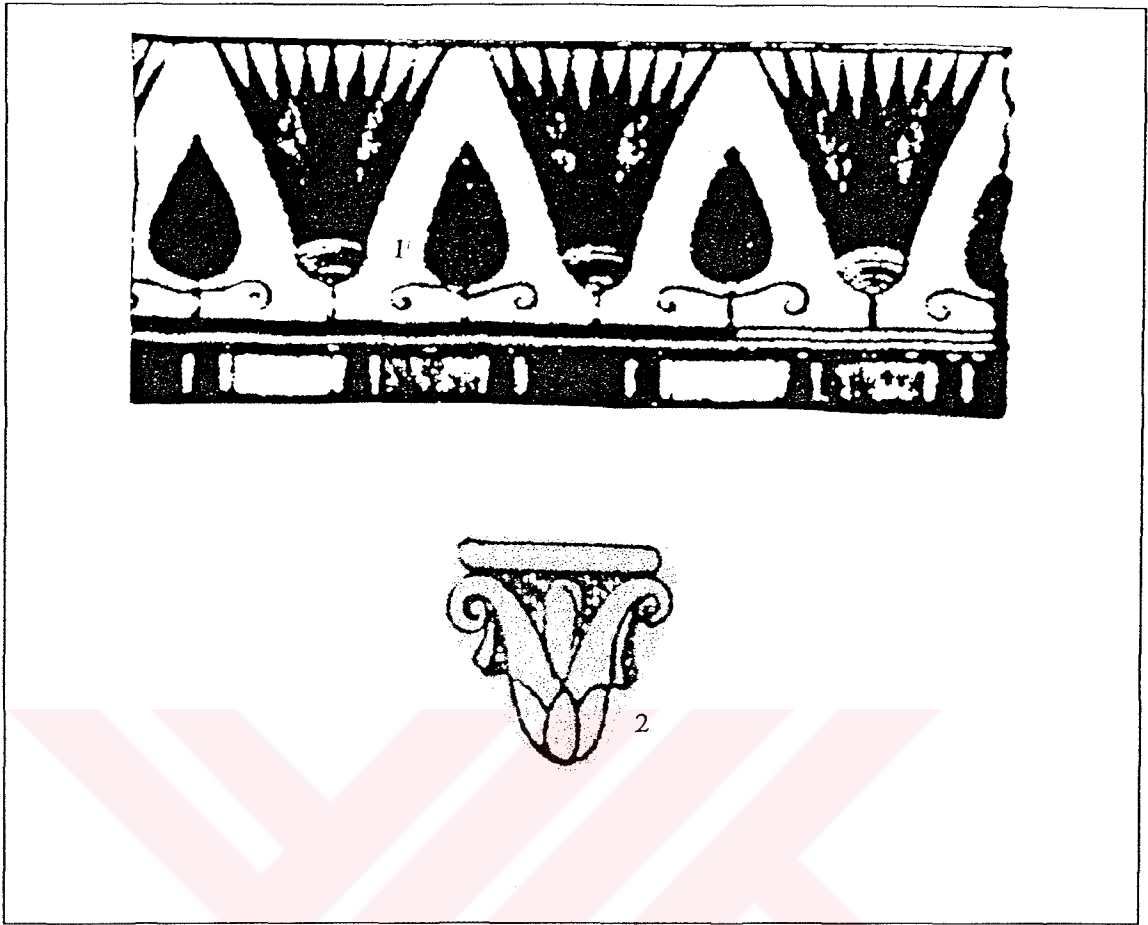
KATALOG NO:66

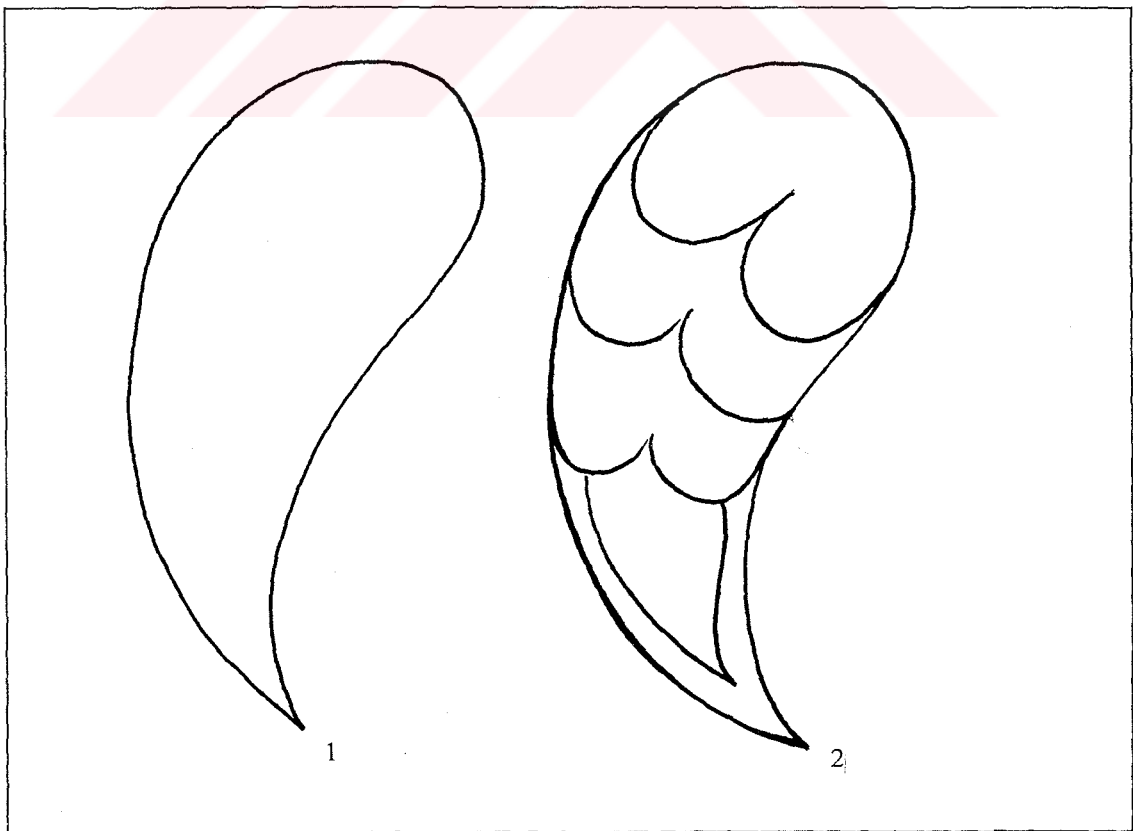
RESİM:76

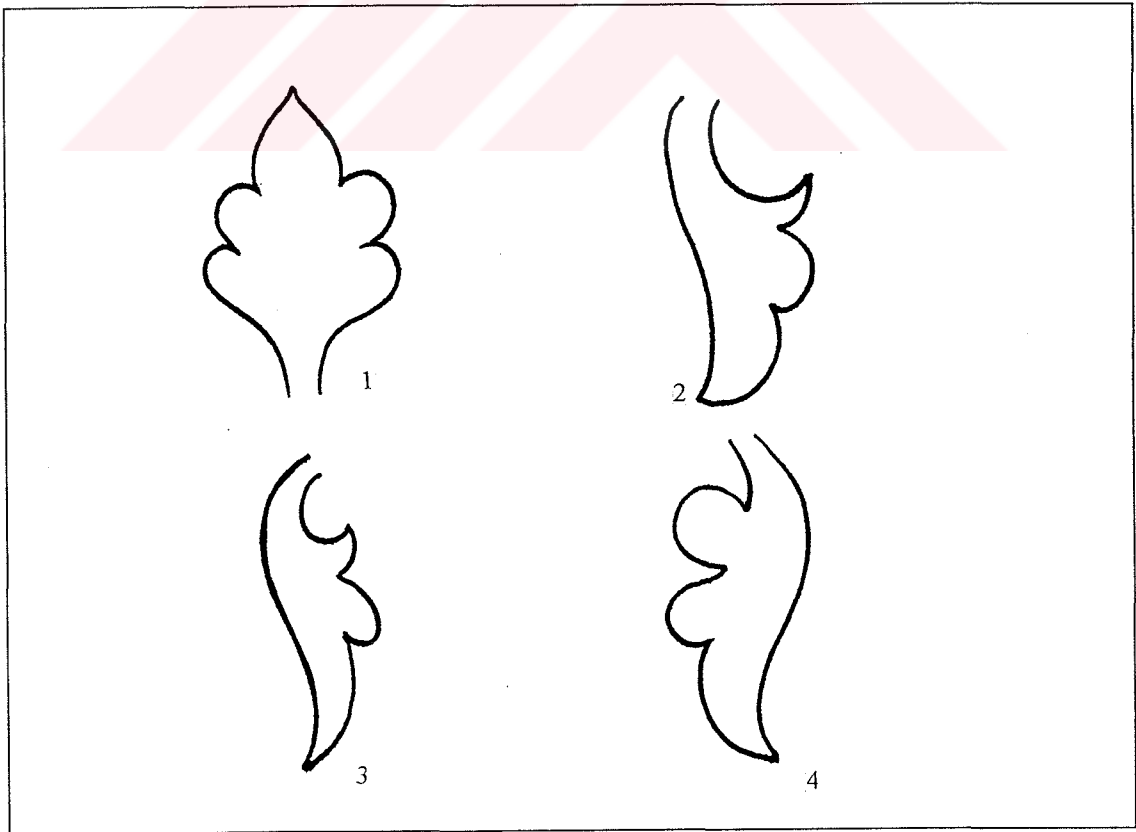
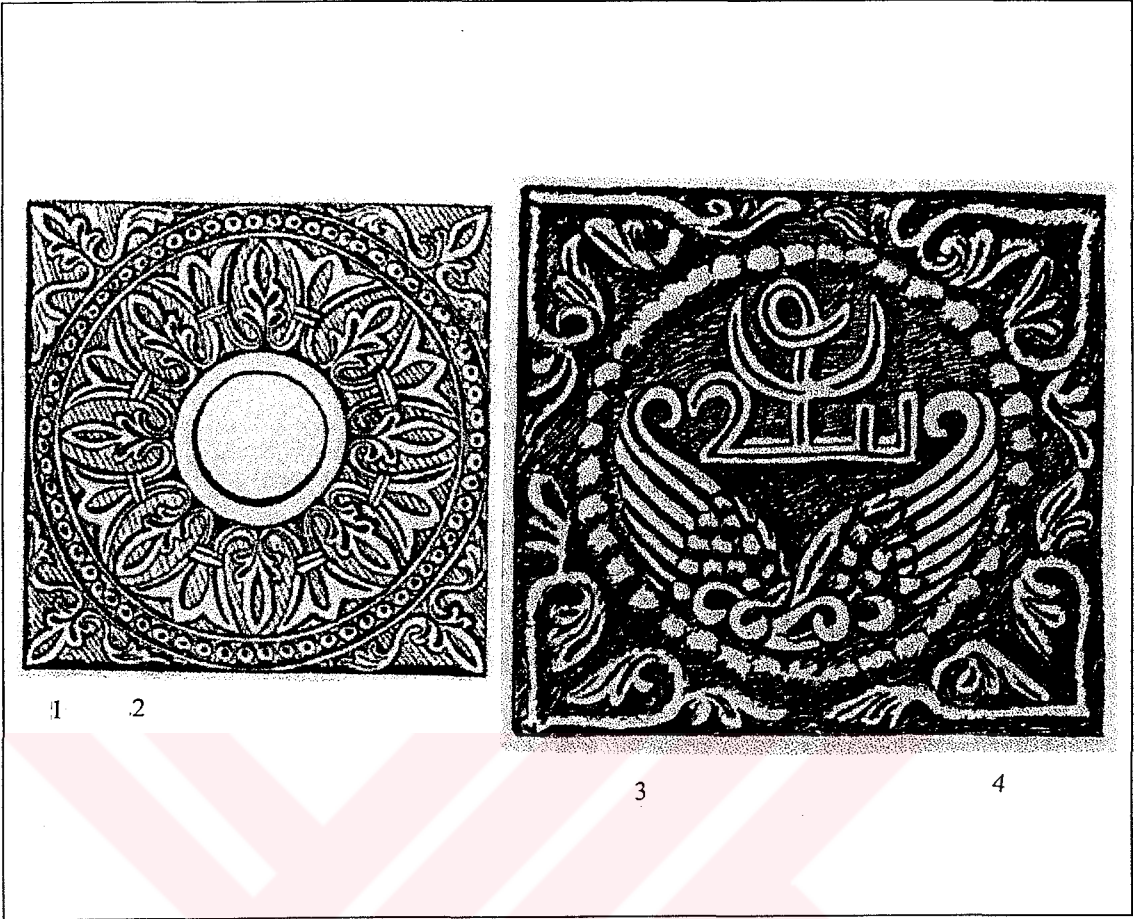

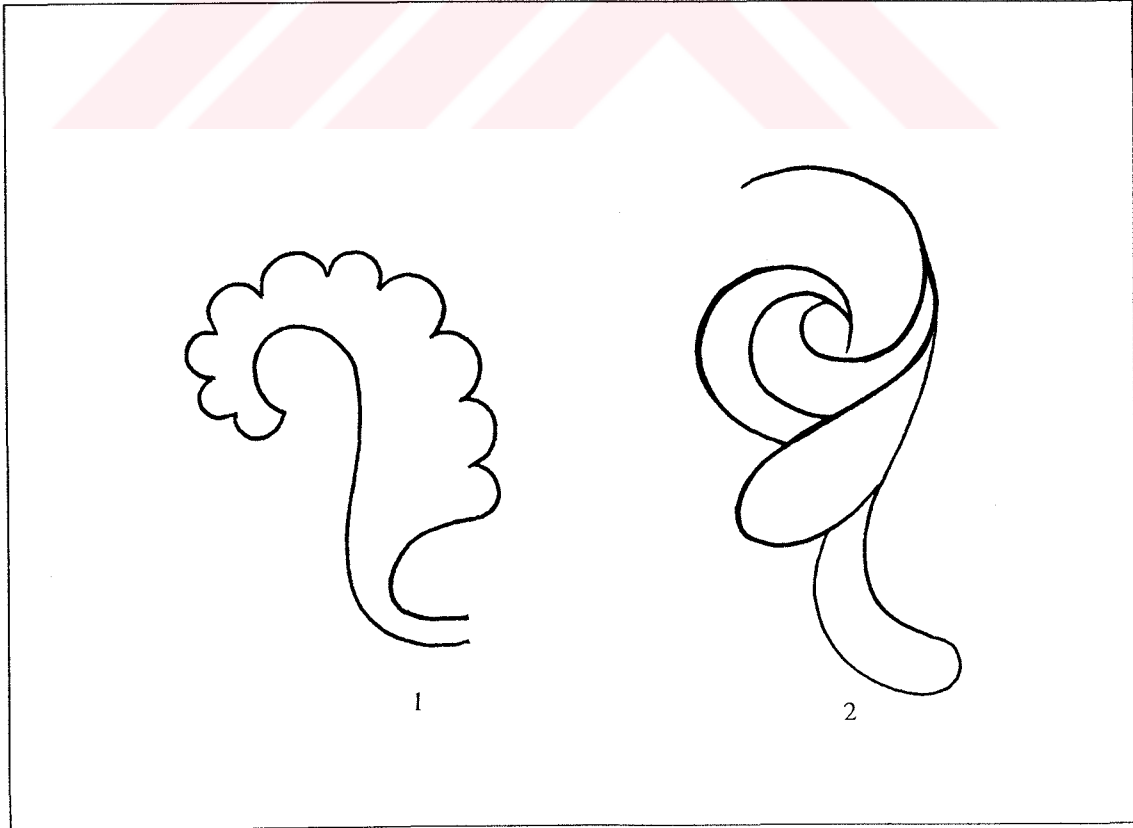
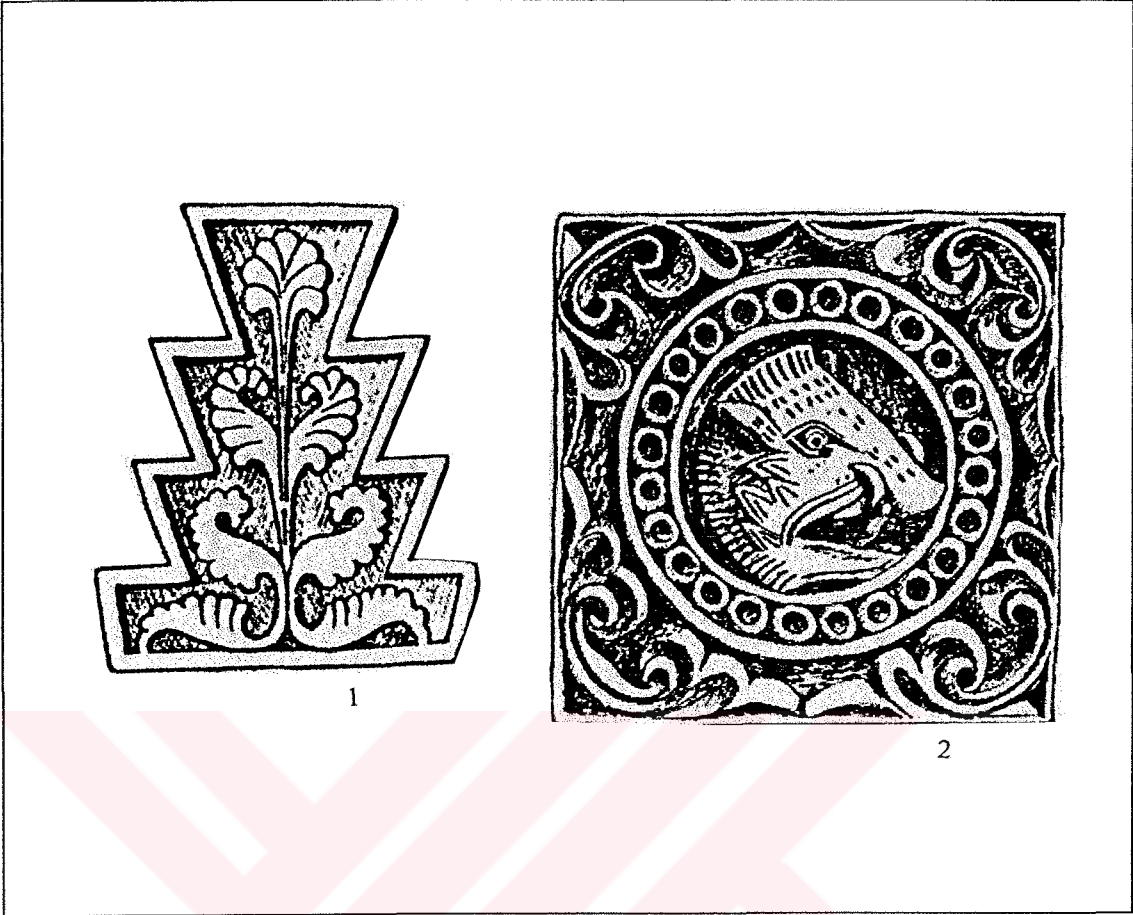

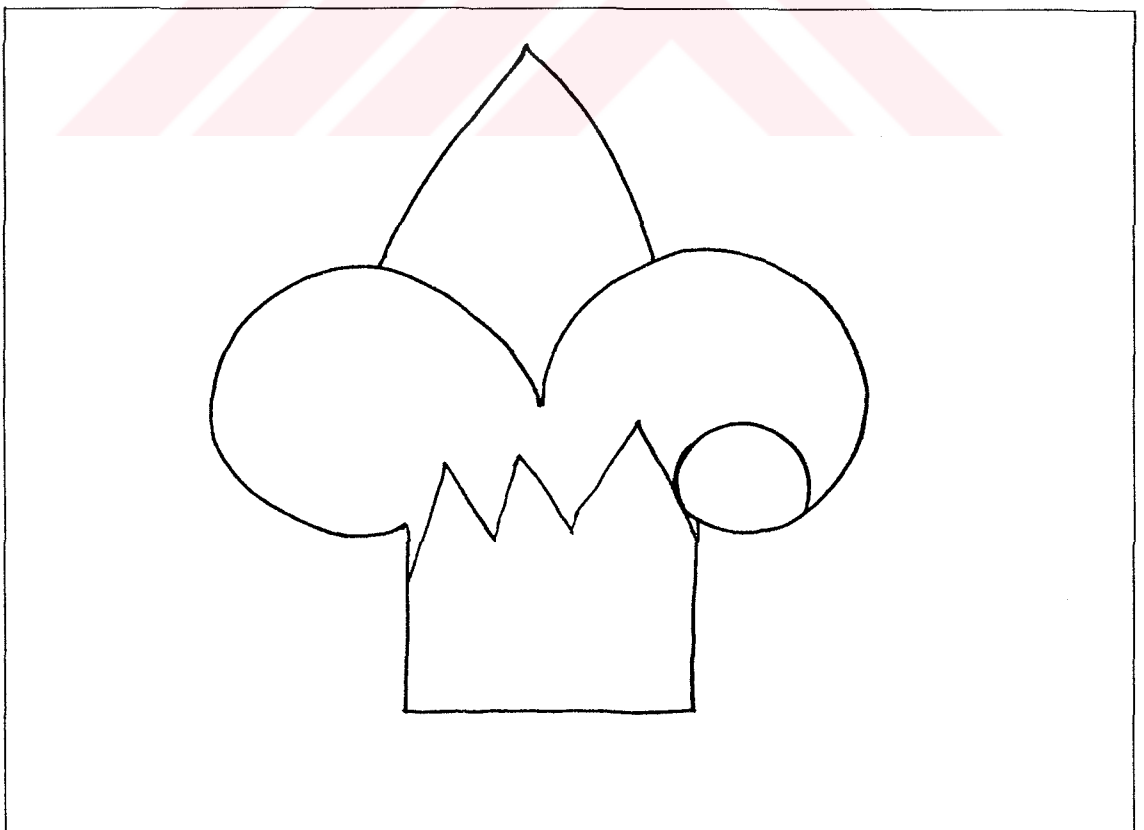
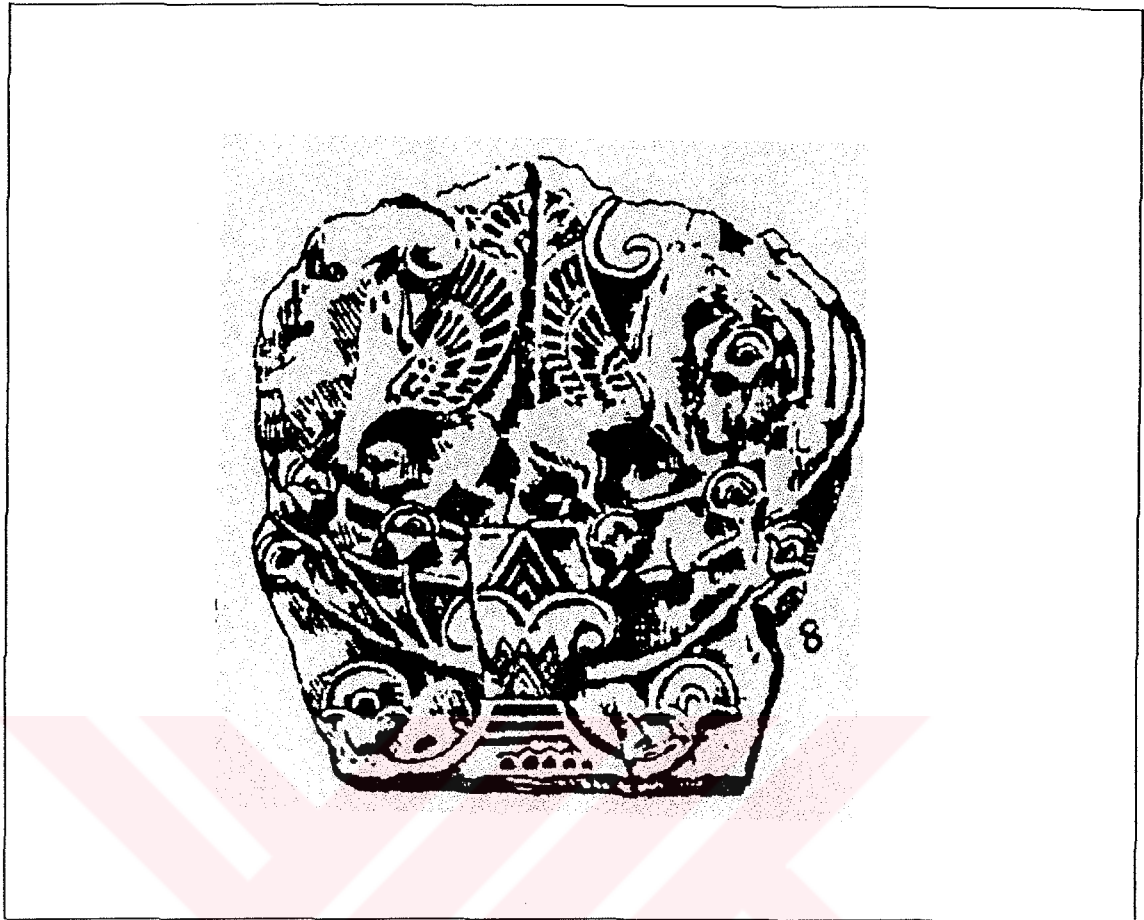

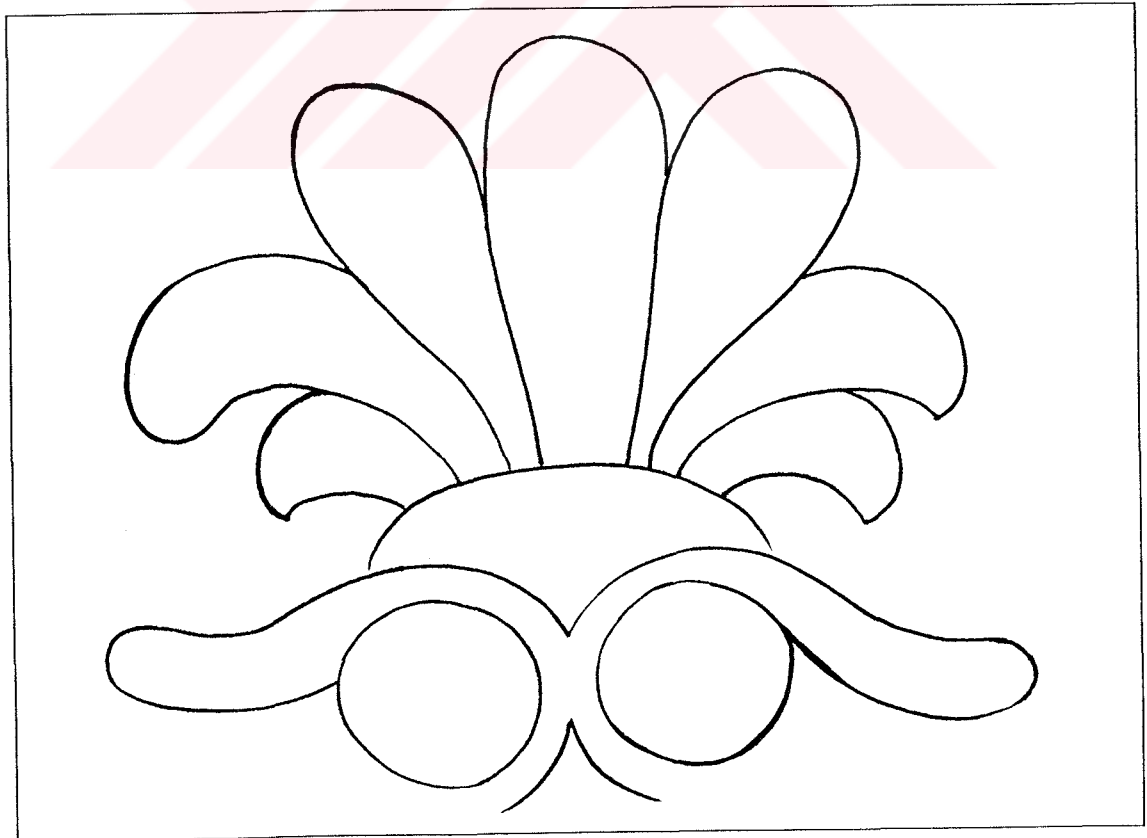
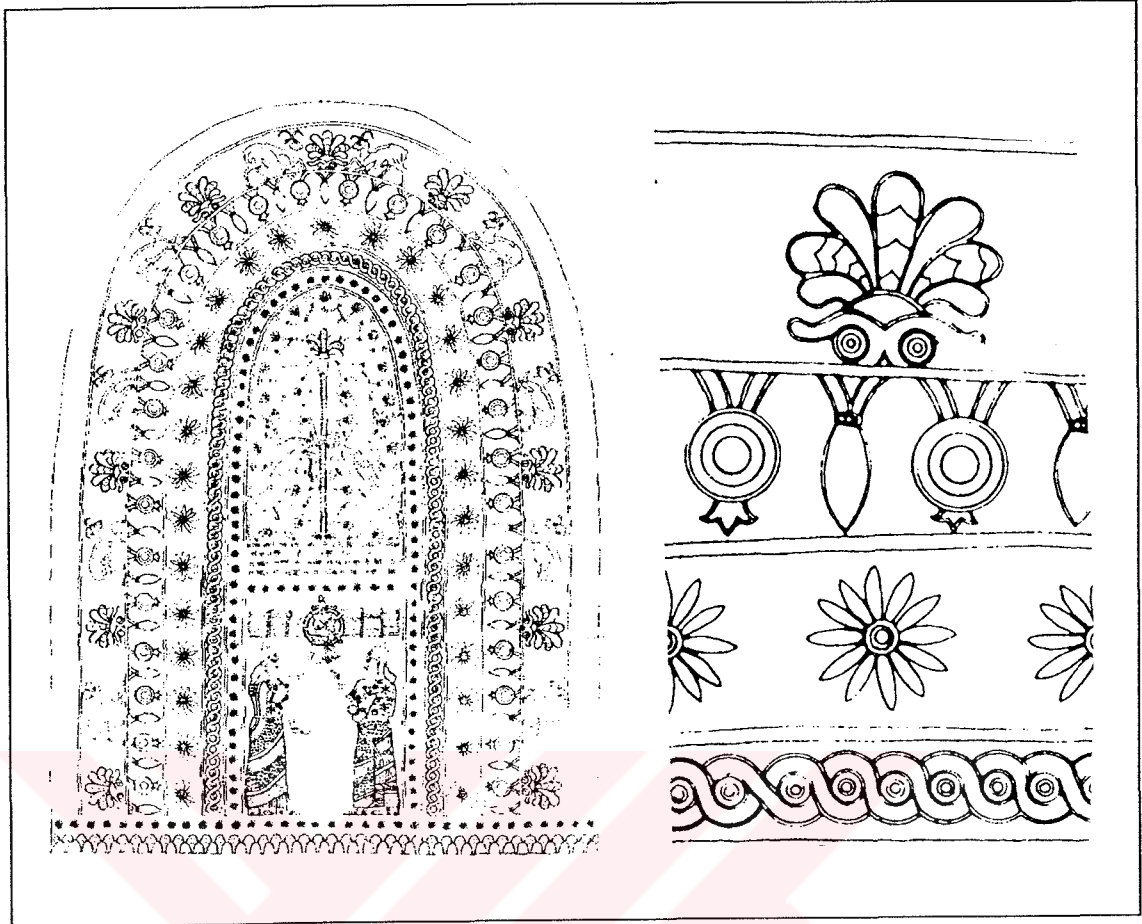

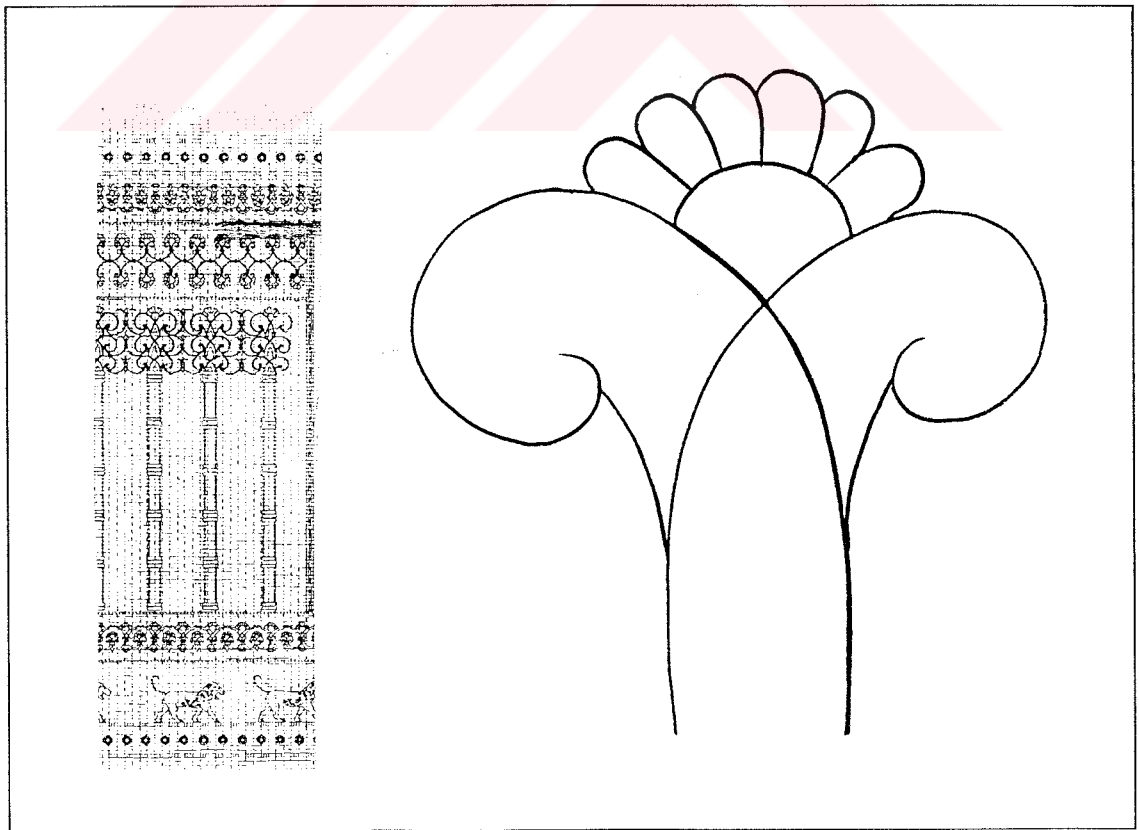
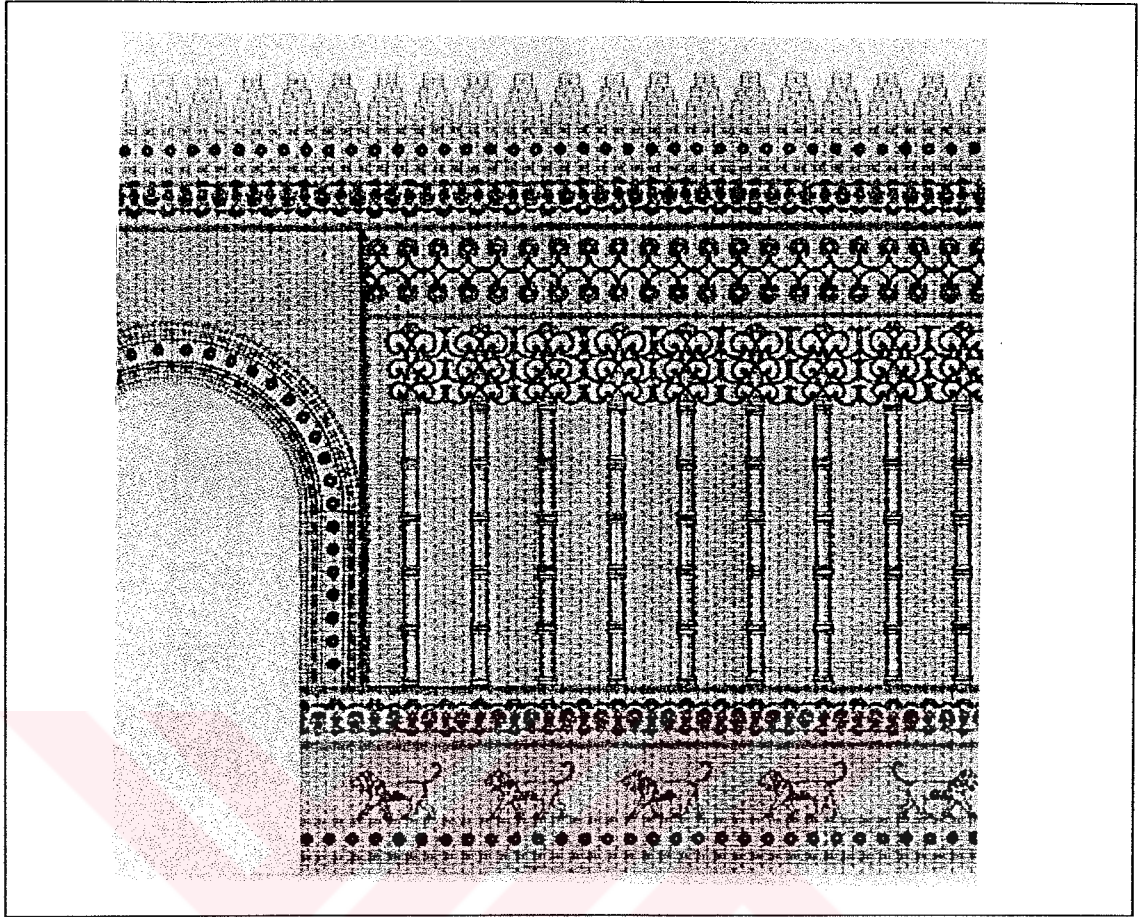

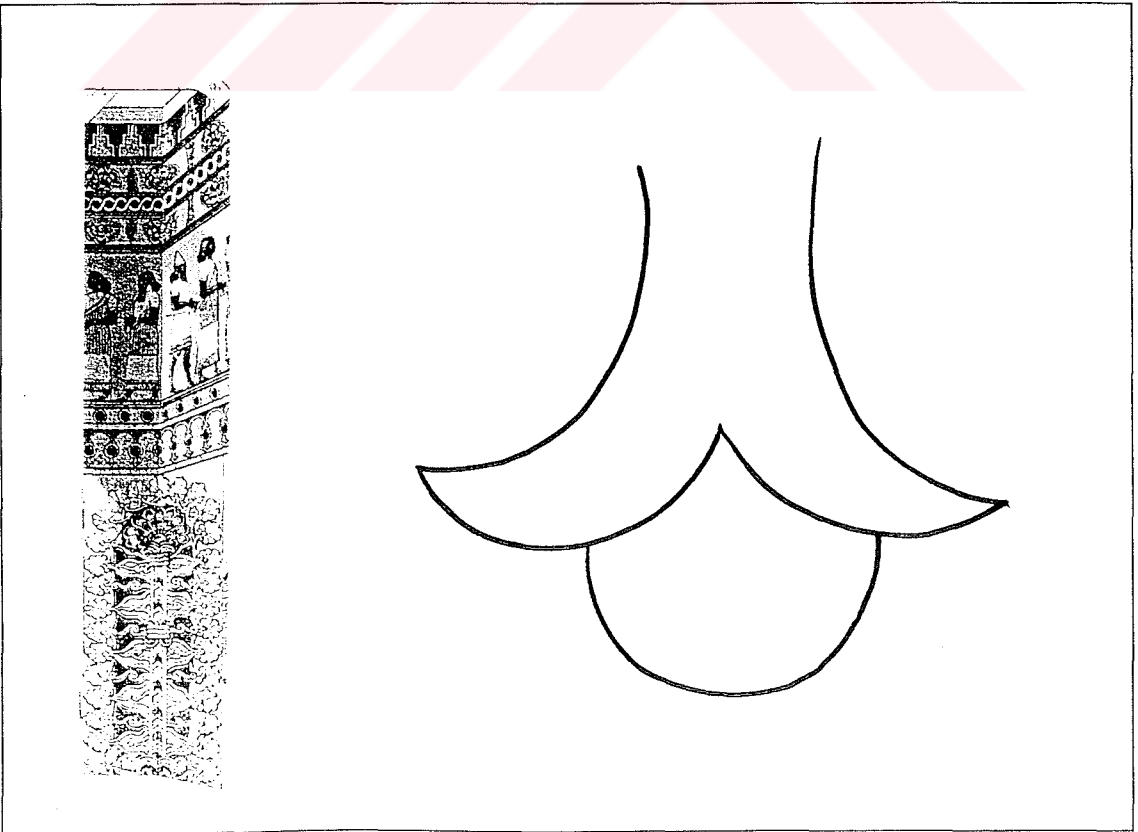
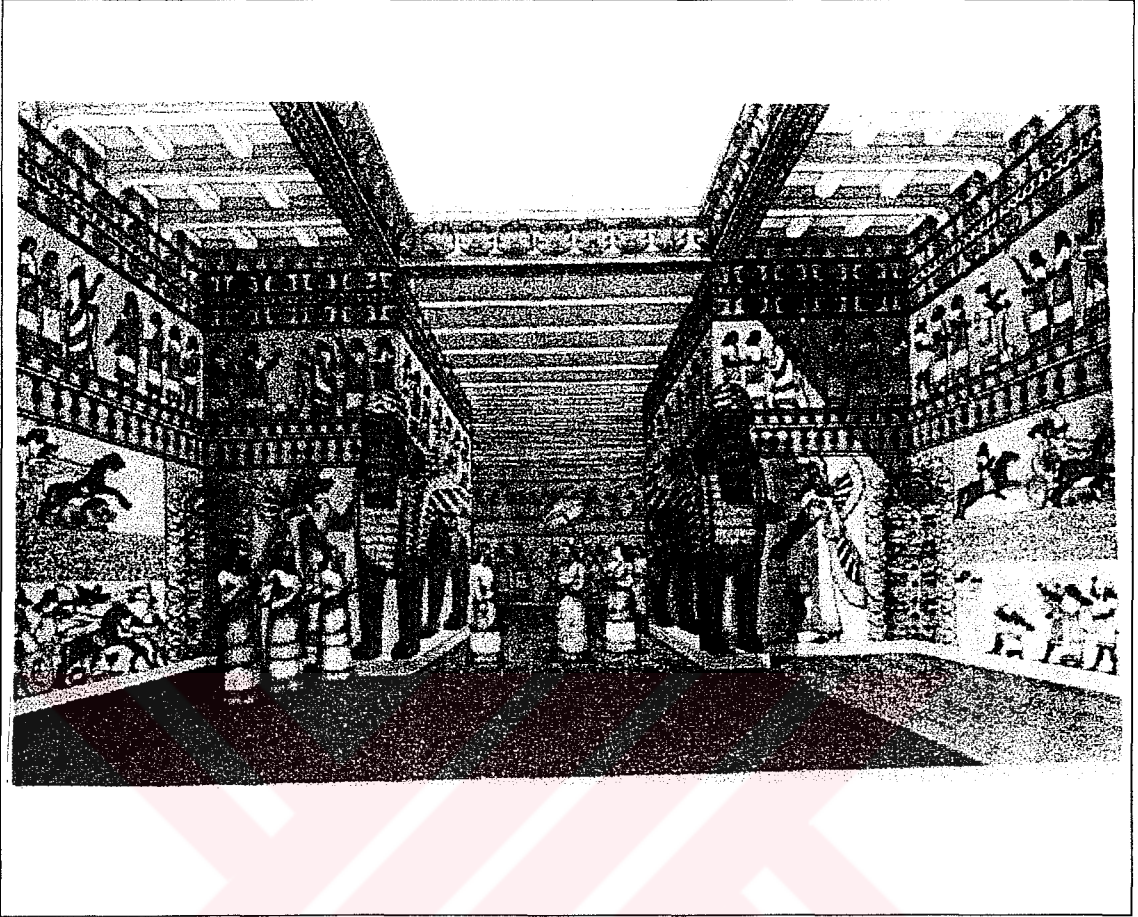

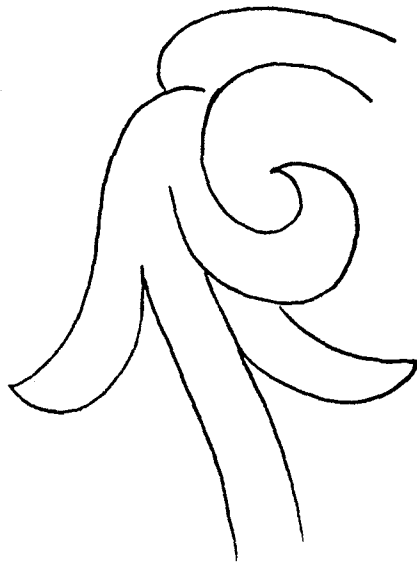

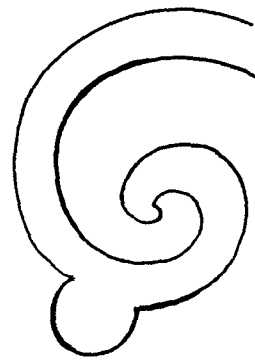

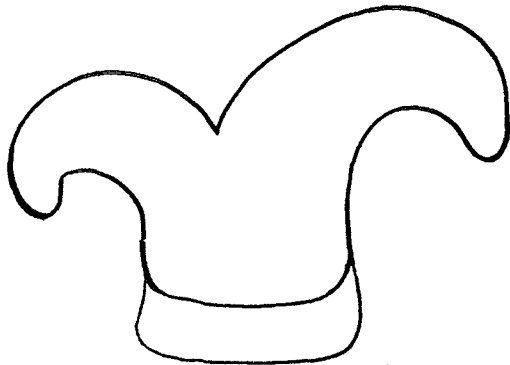
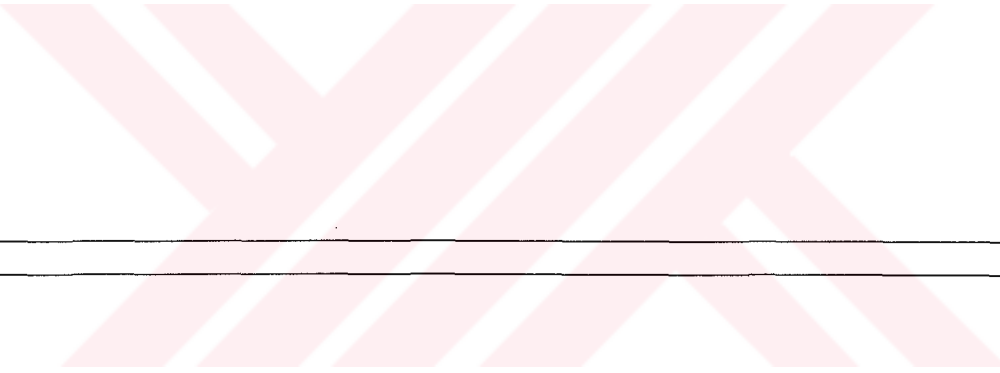

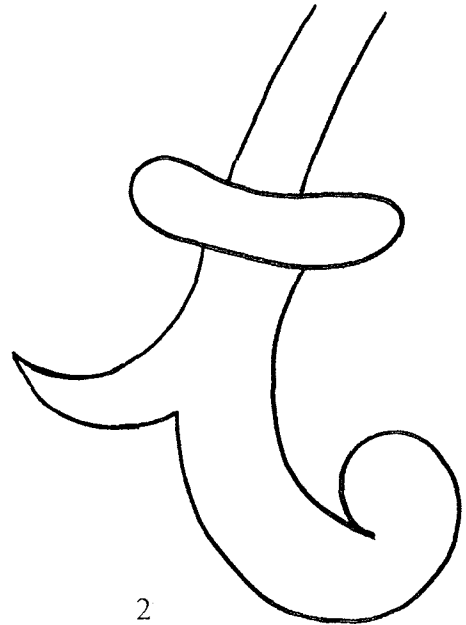
1

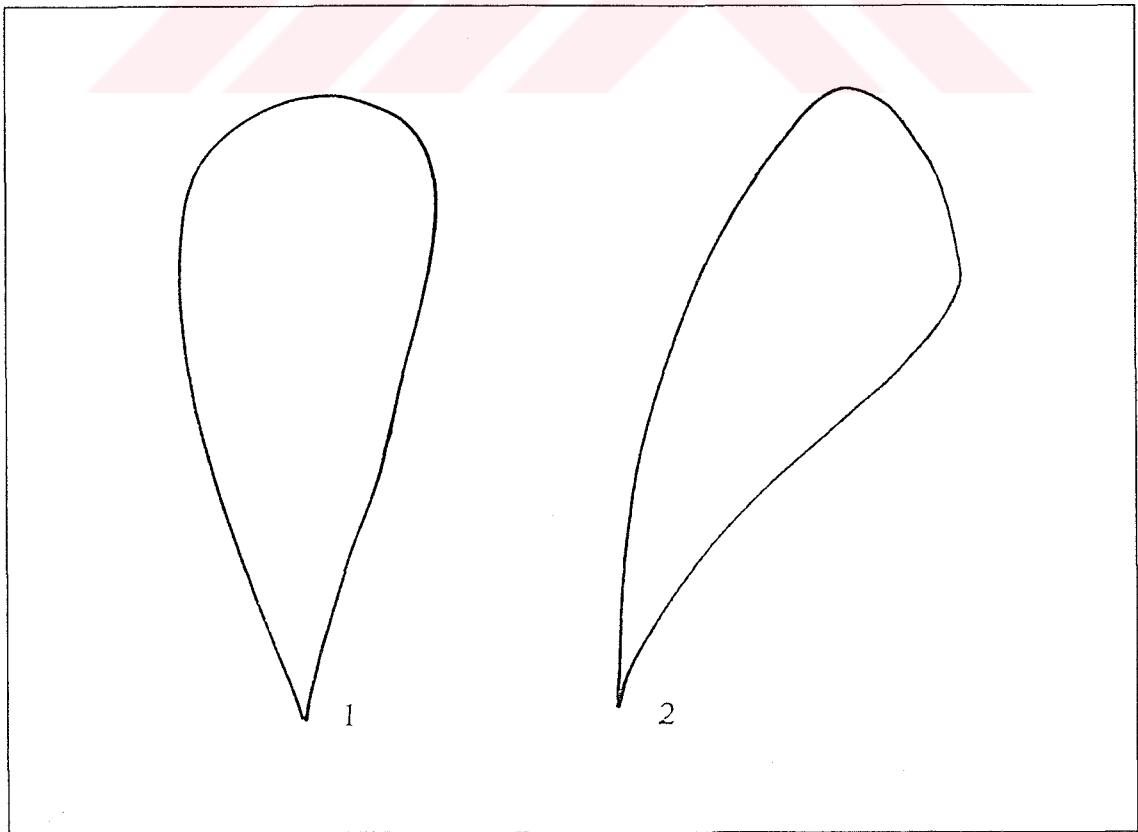
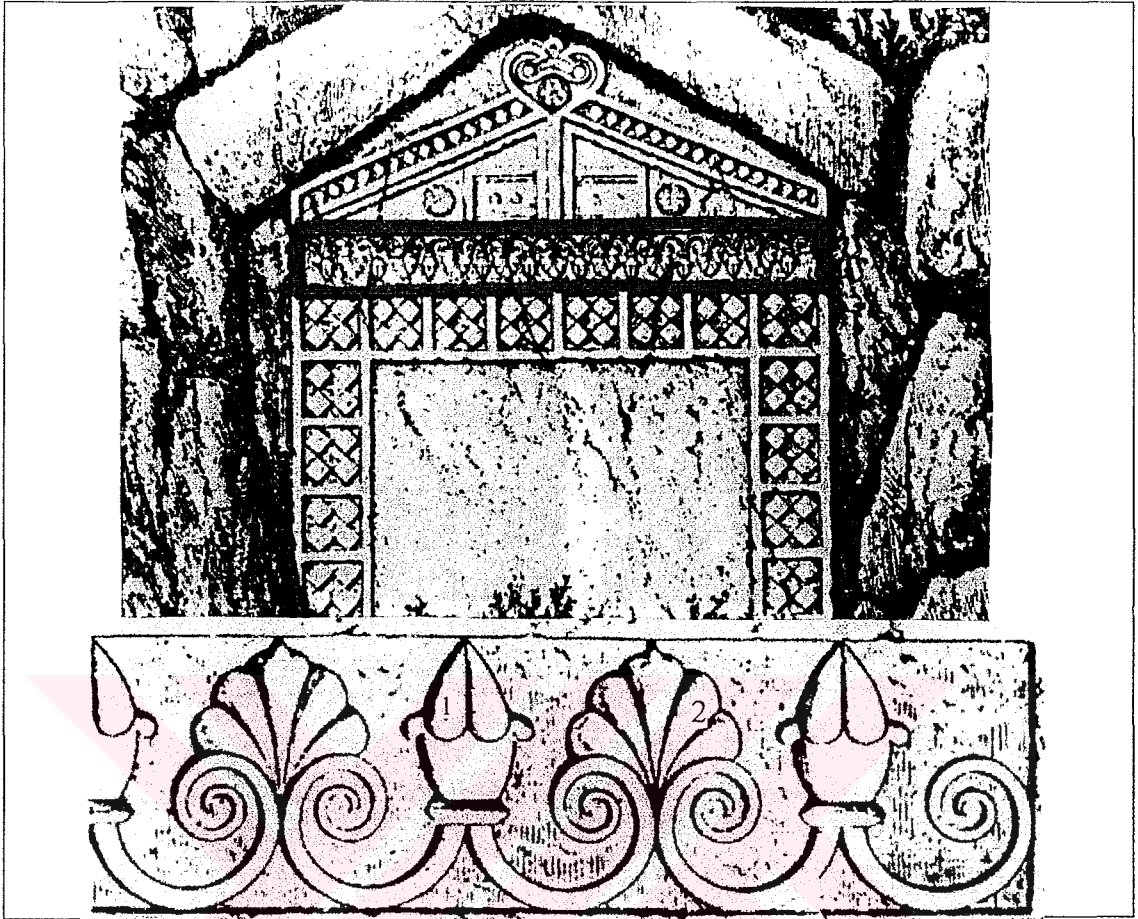
2

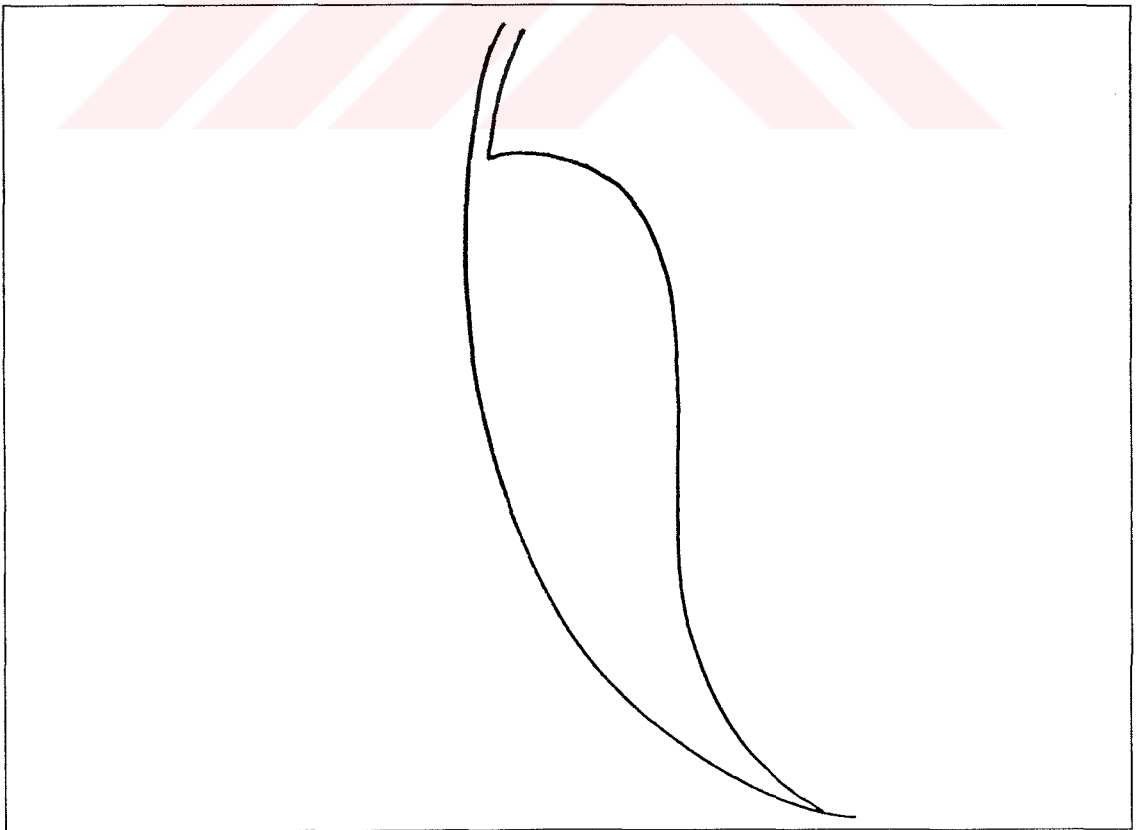
1

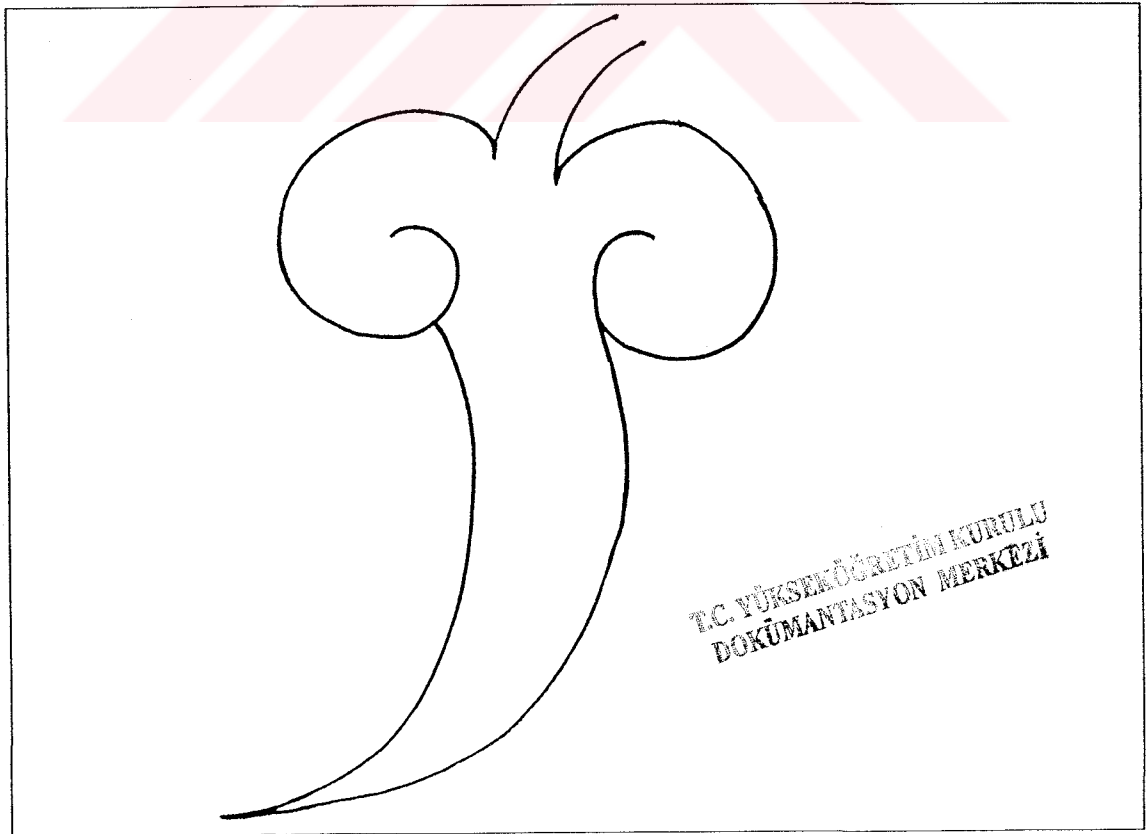

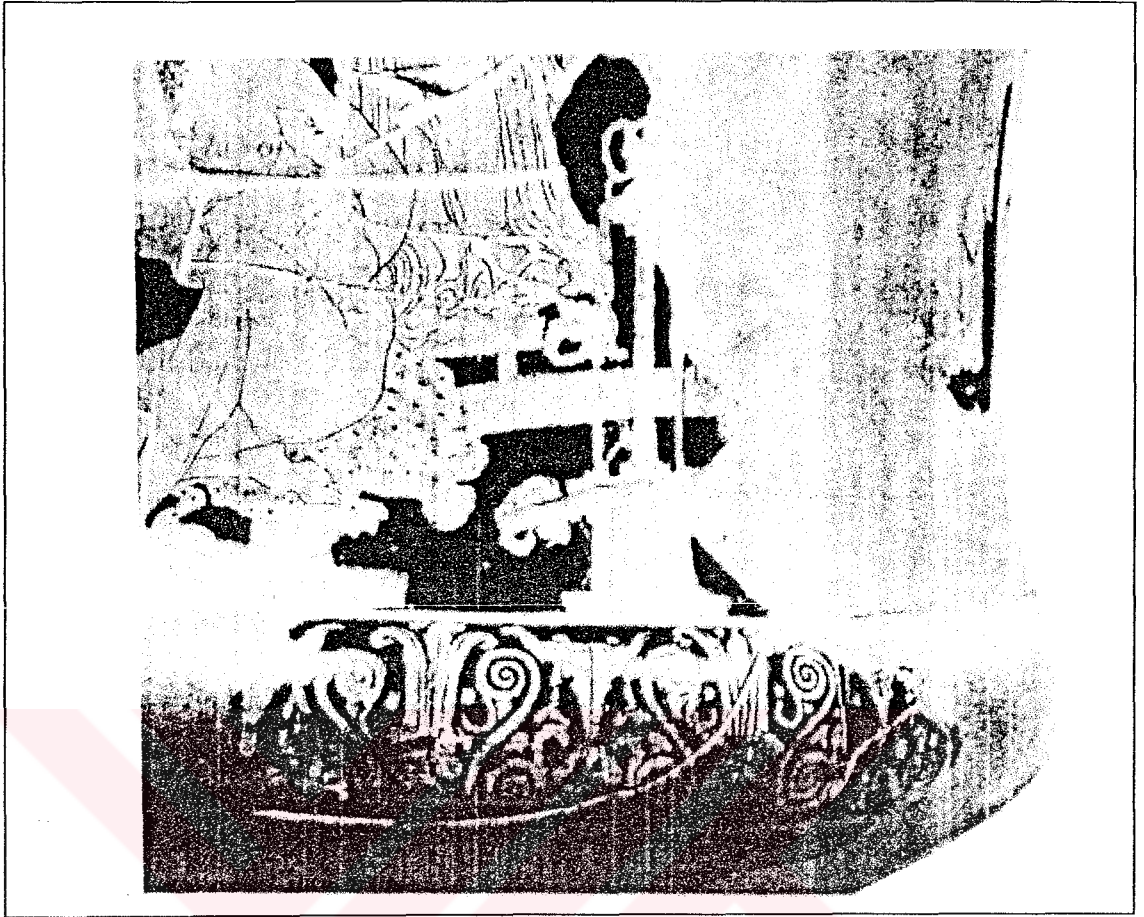
2

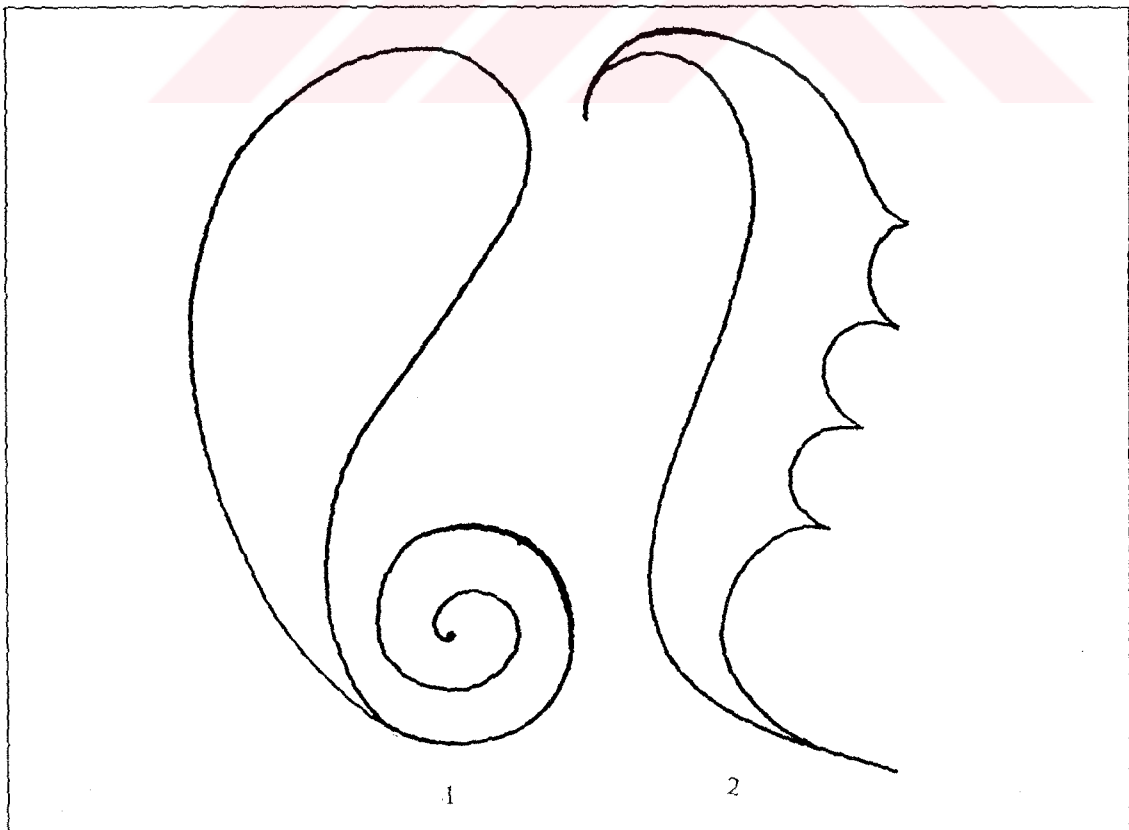

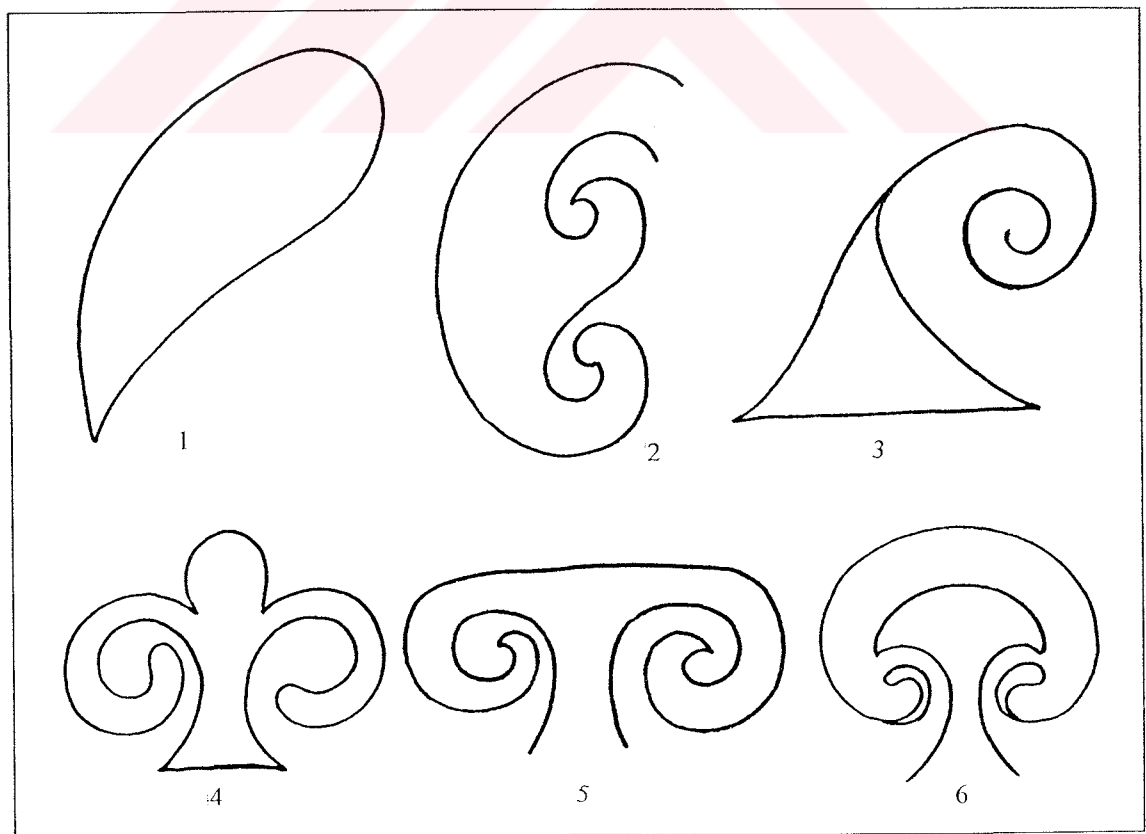

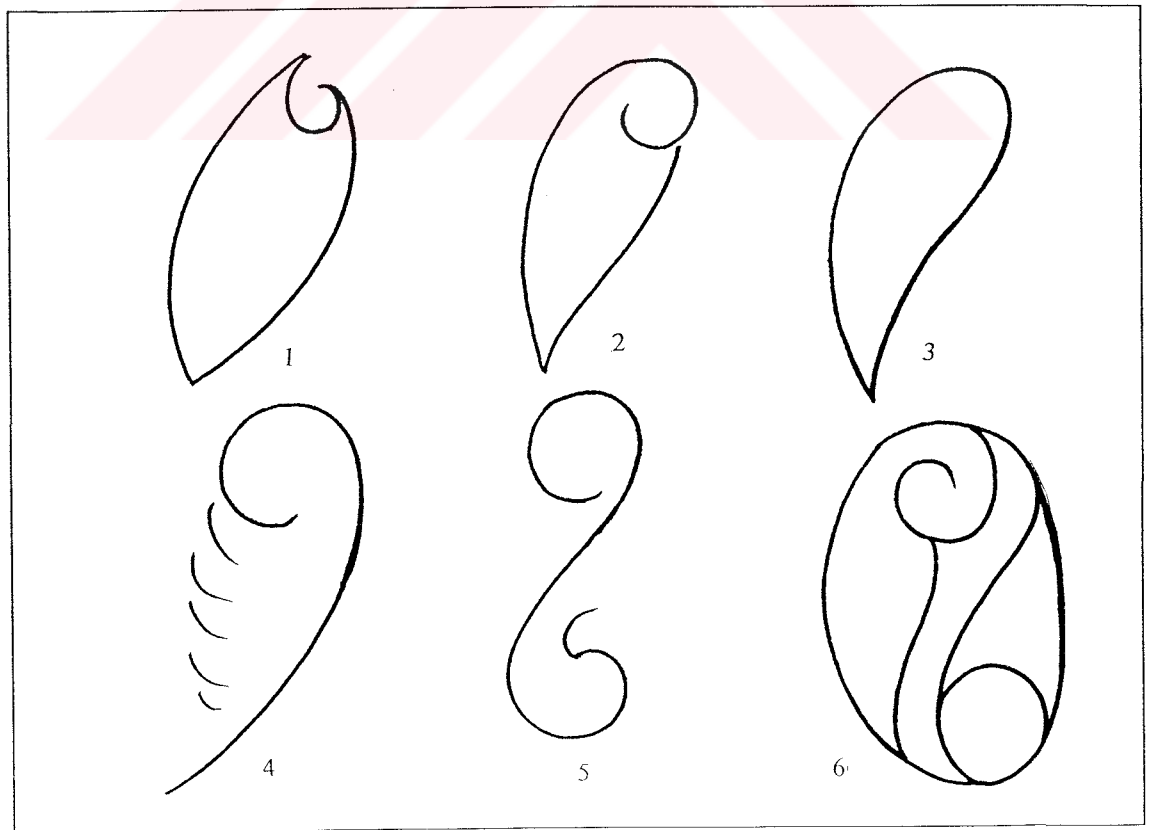
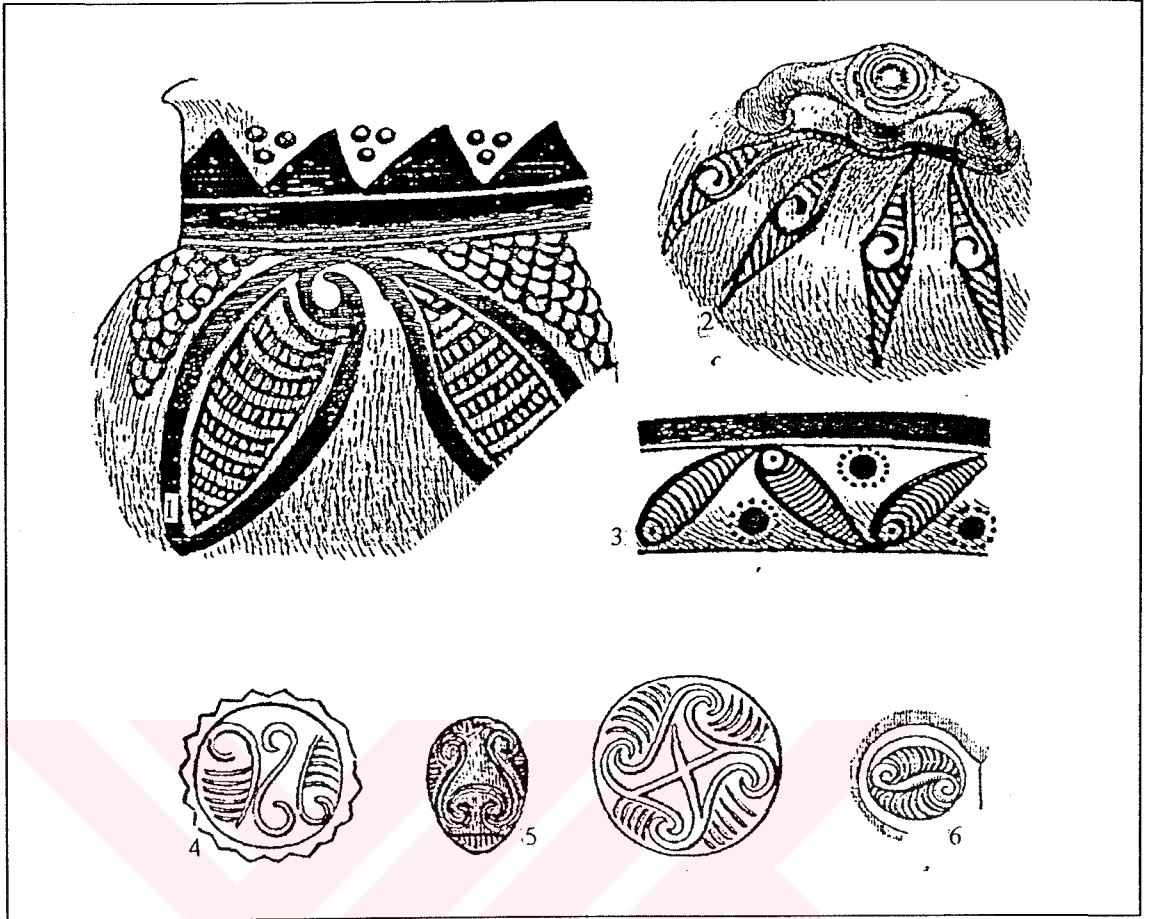

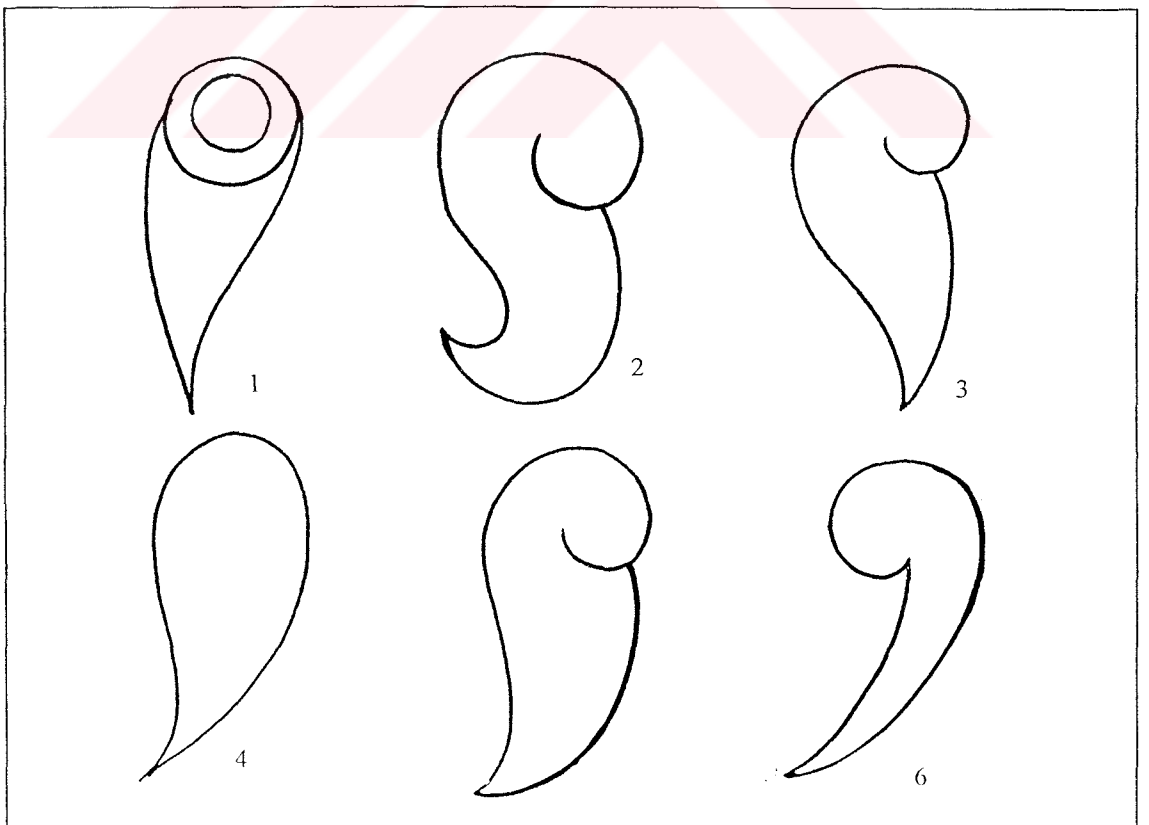

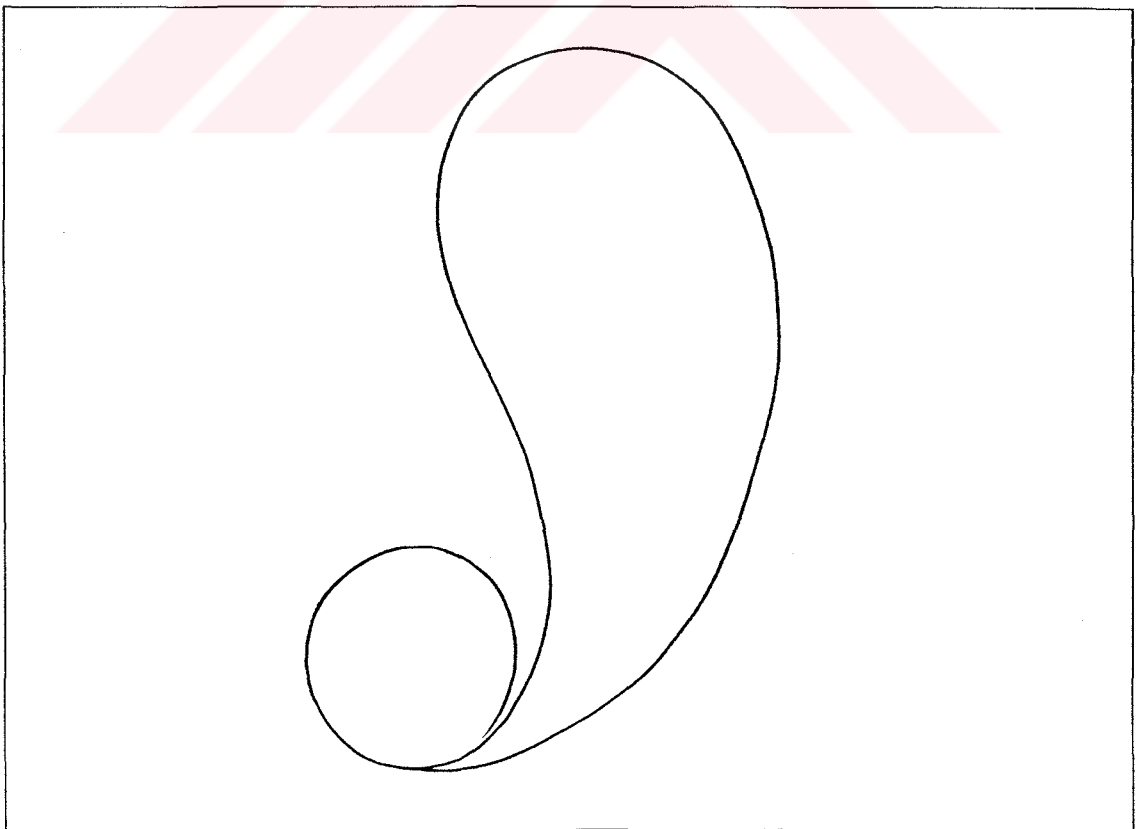
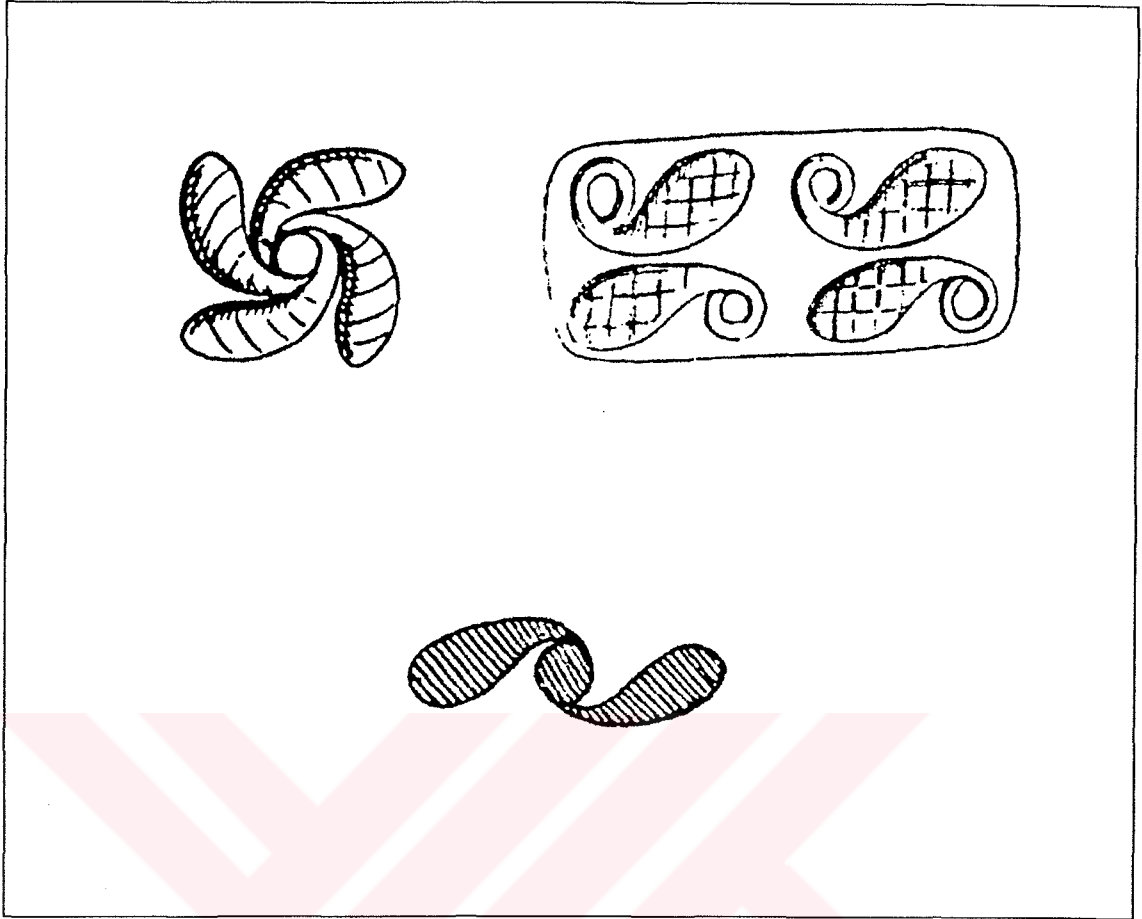

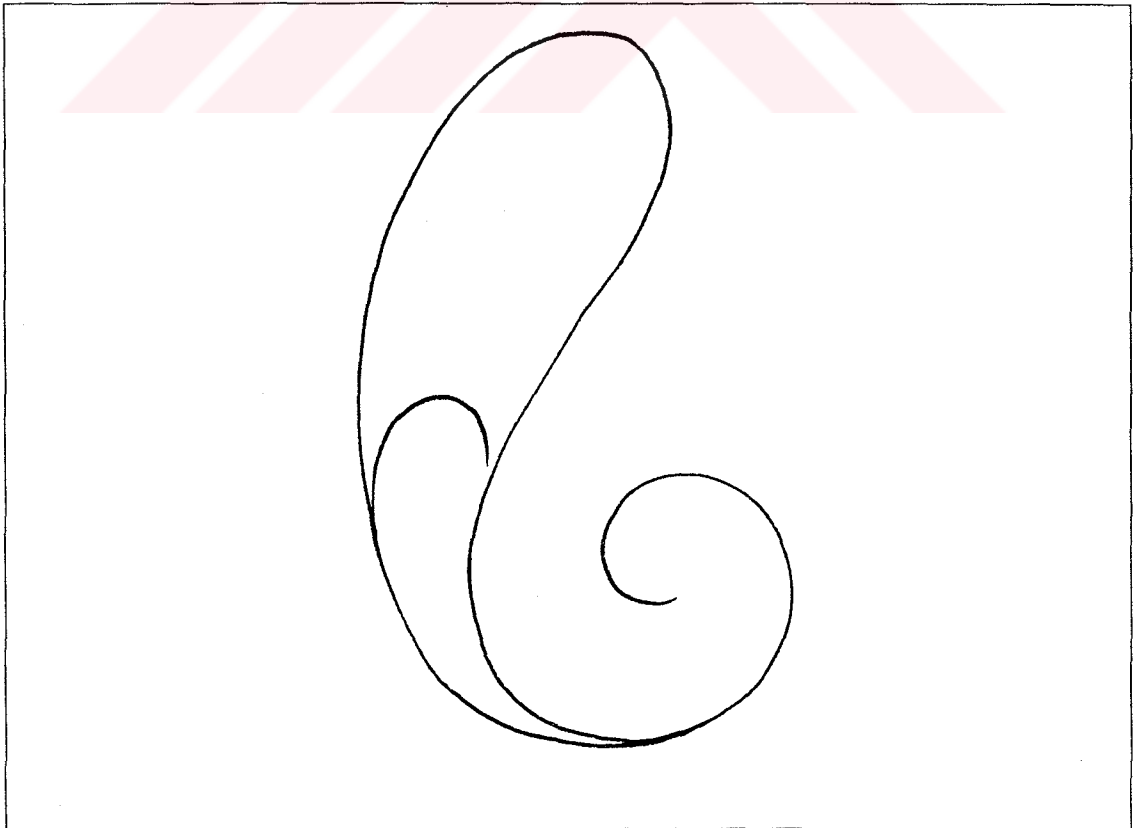

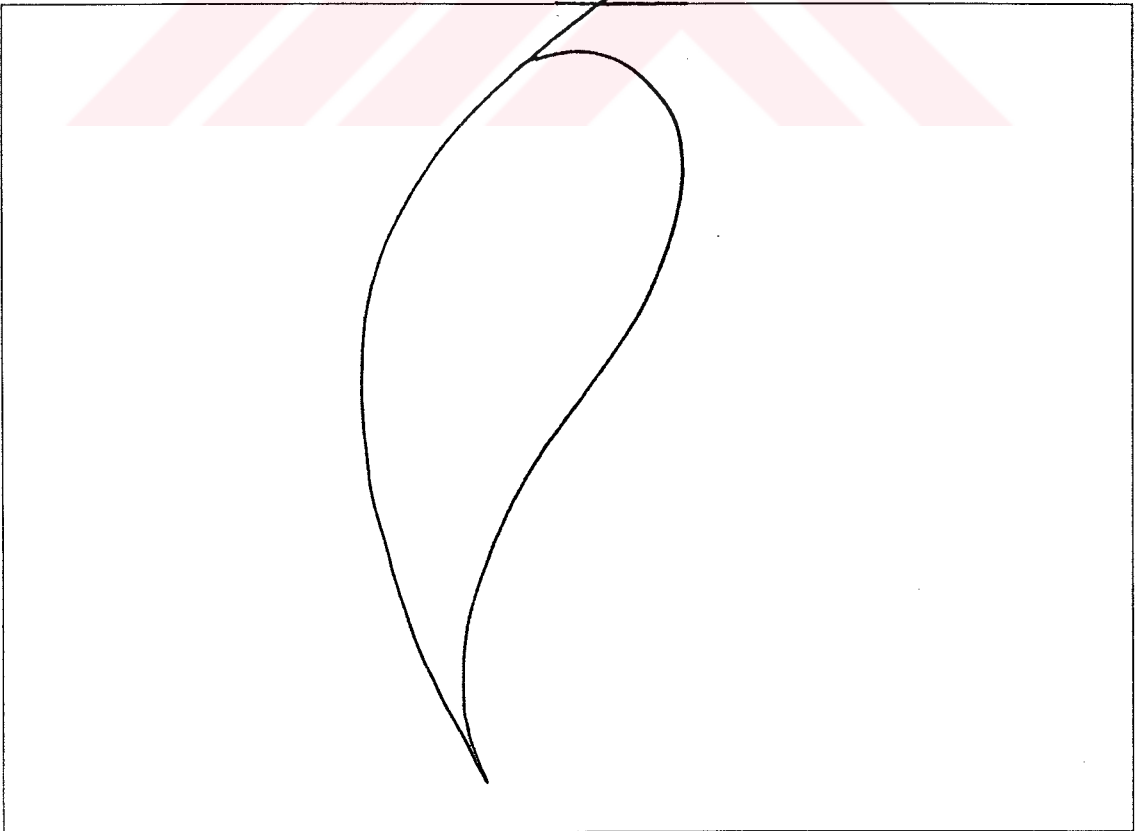
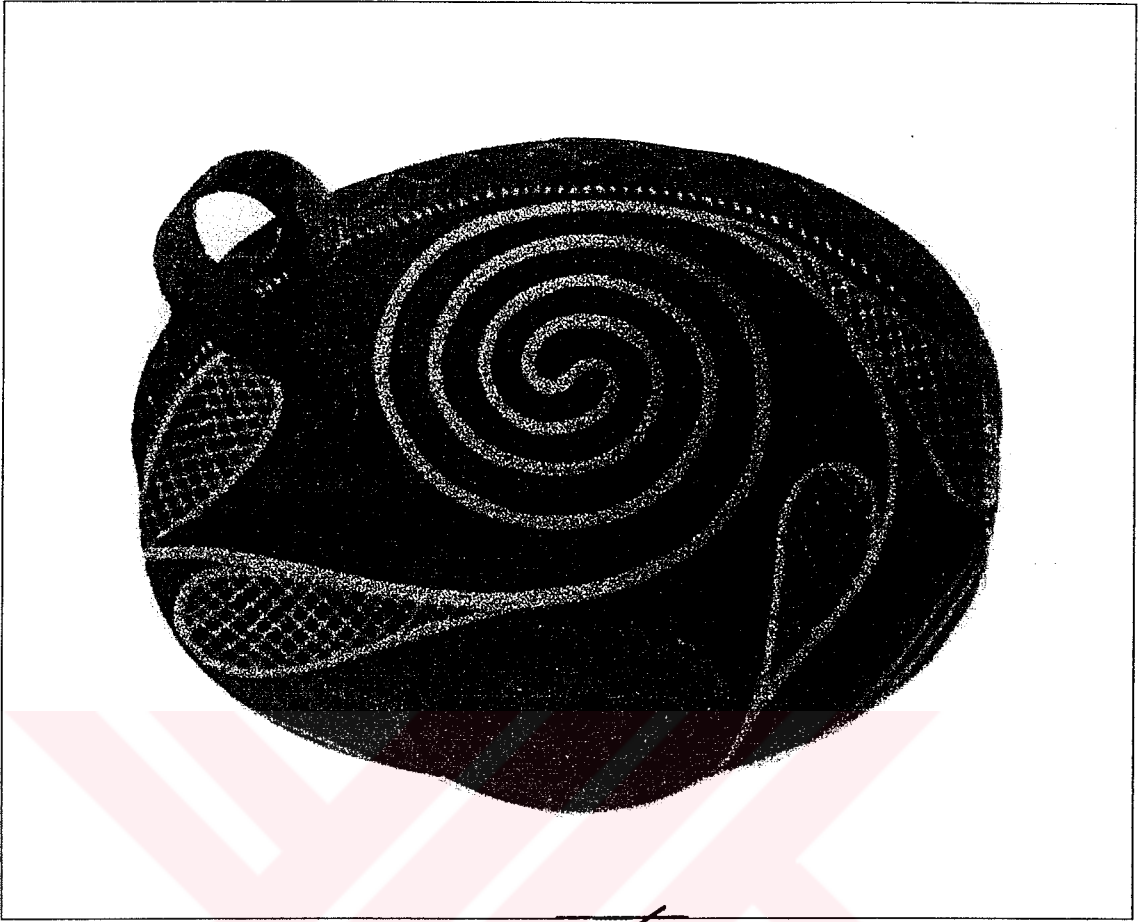

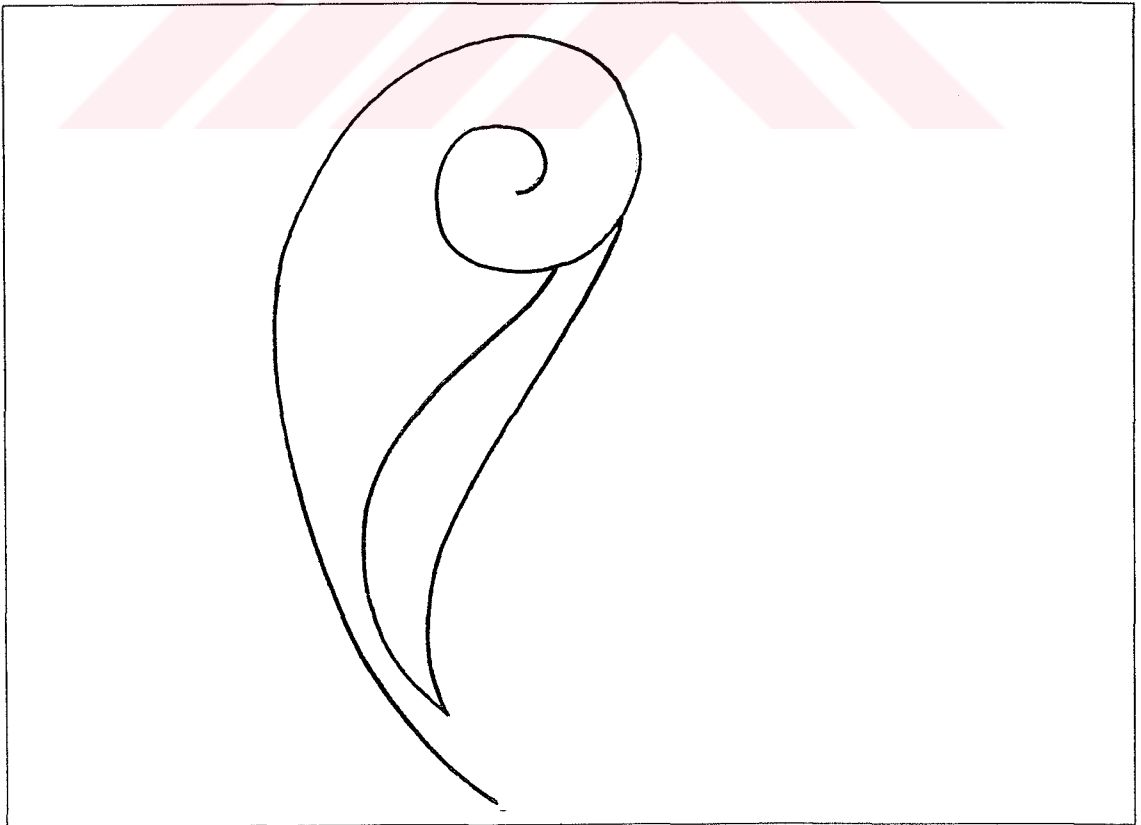
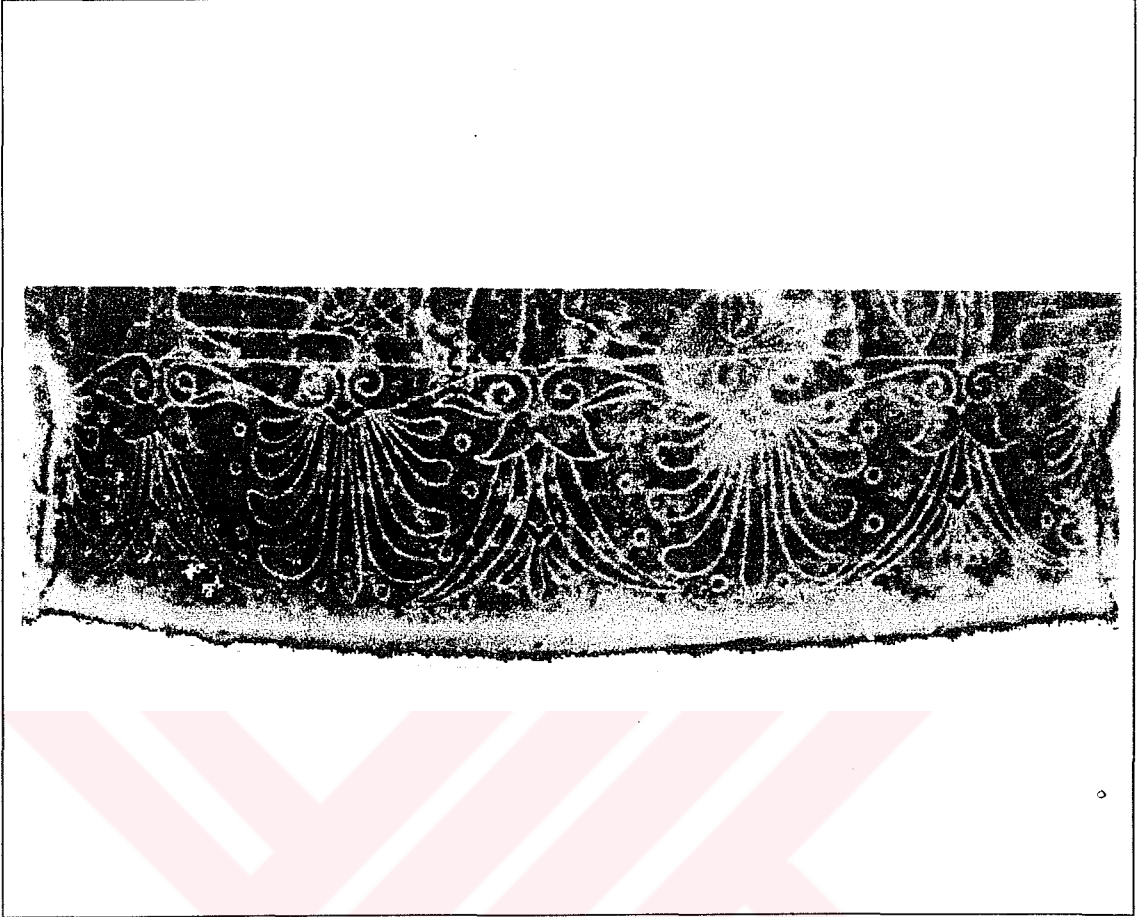

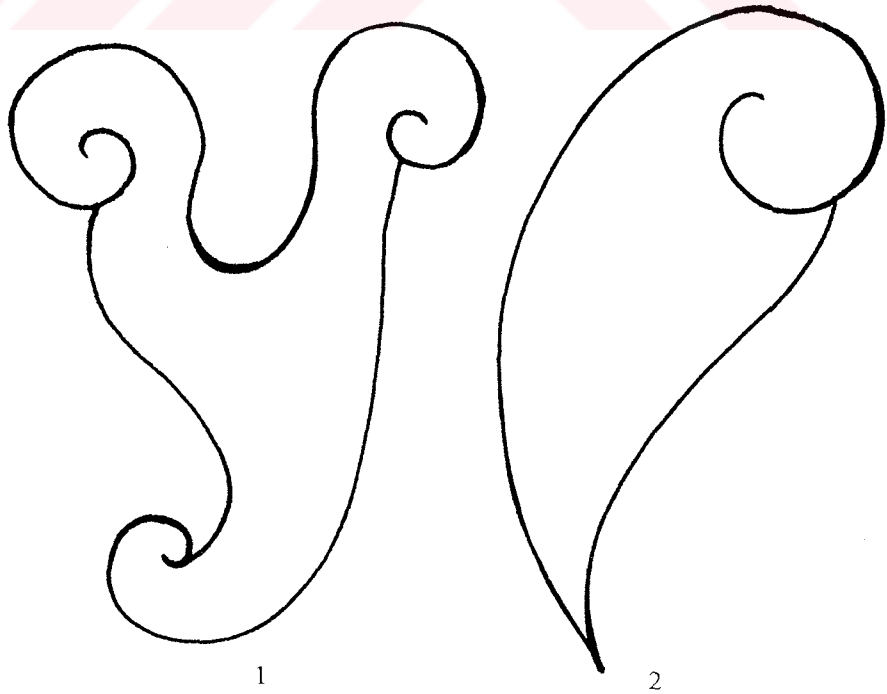
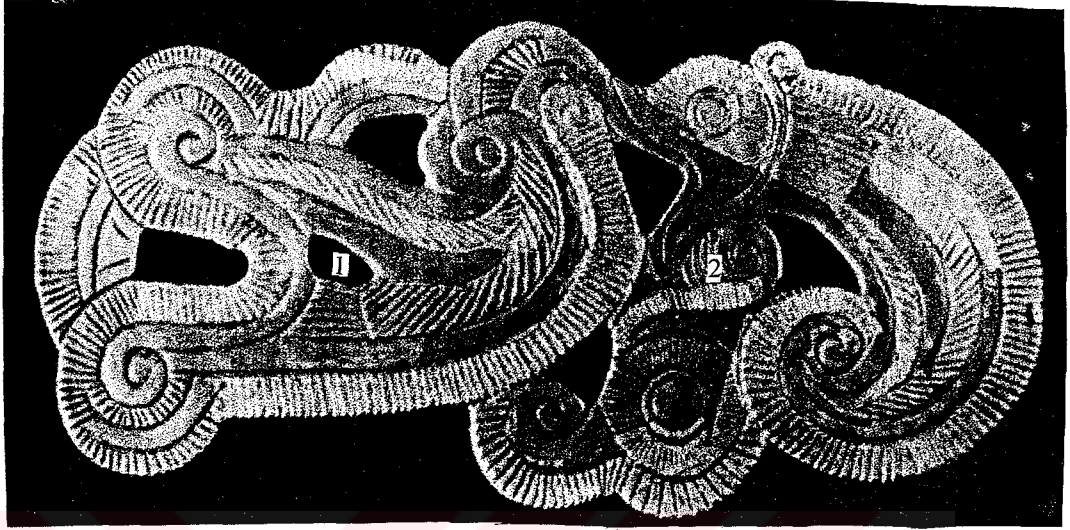

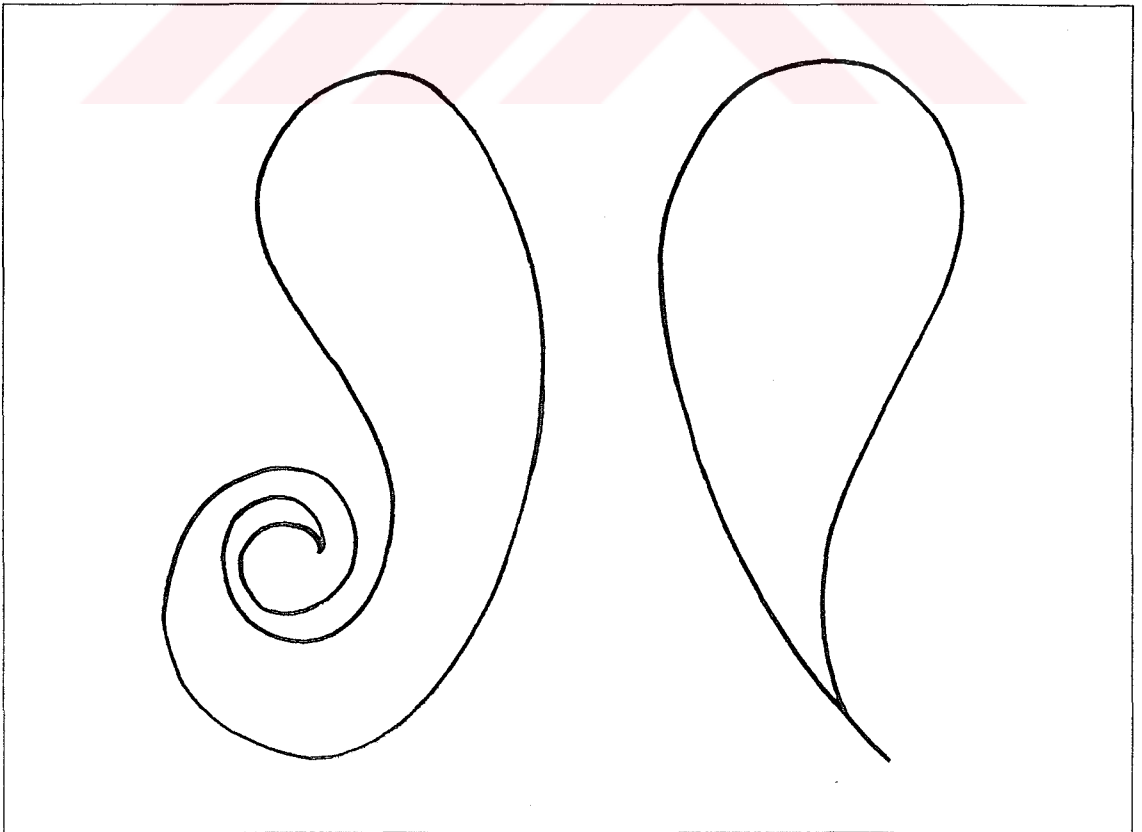
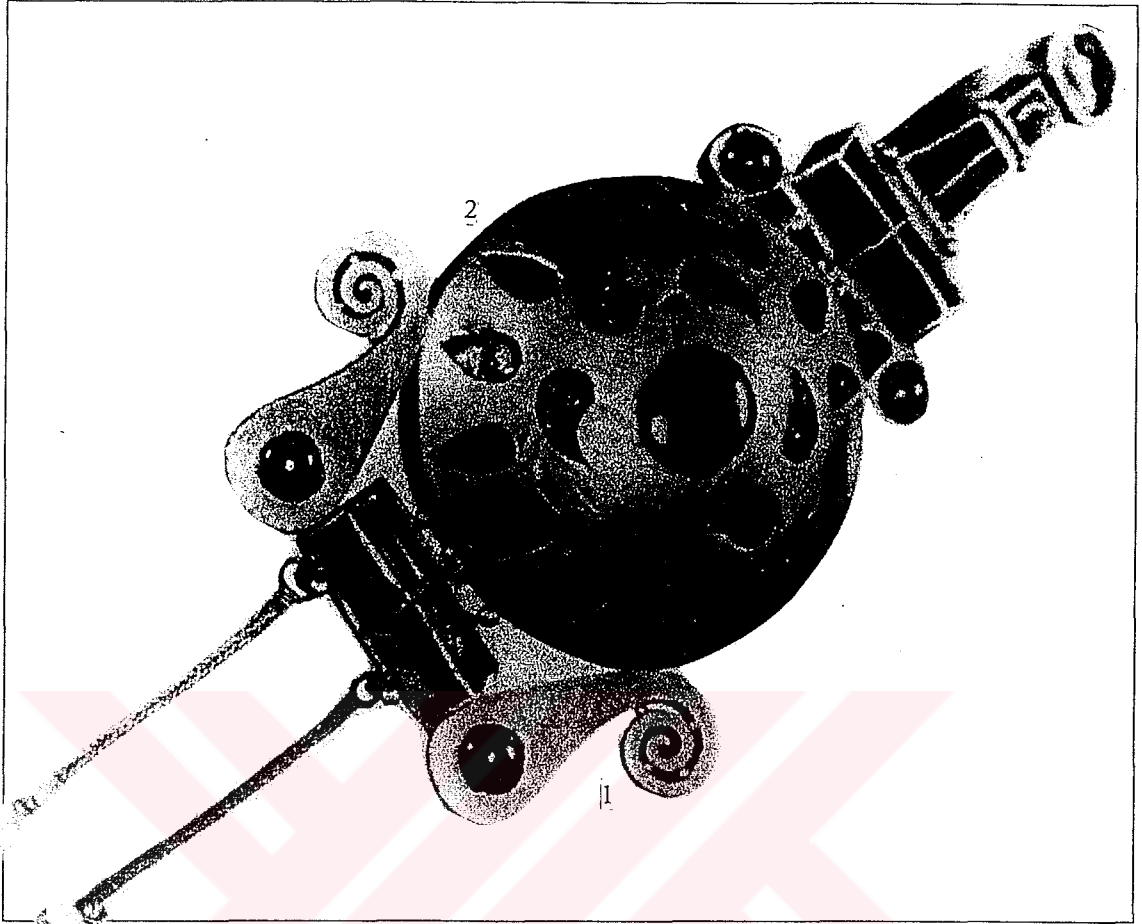

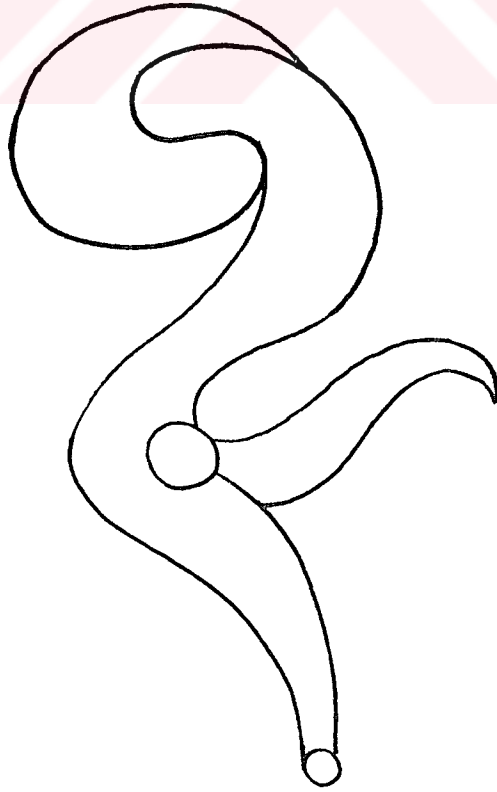

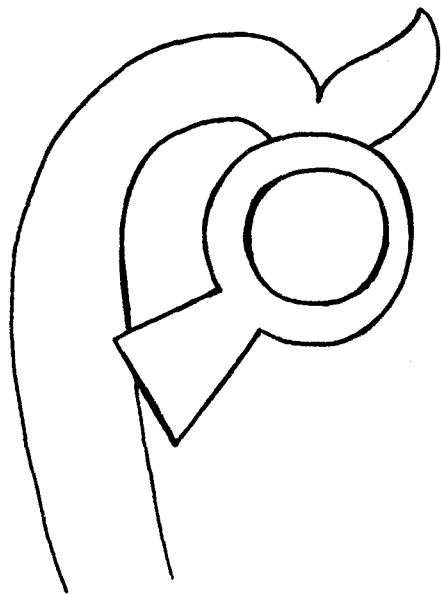
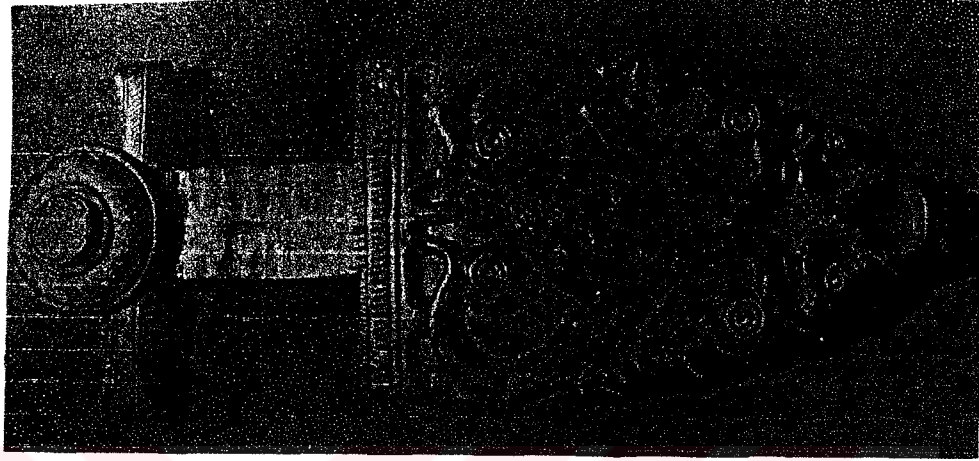

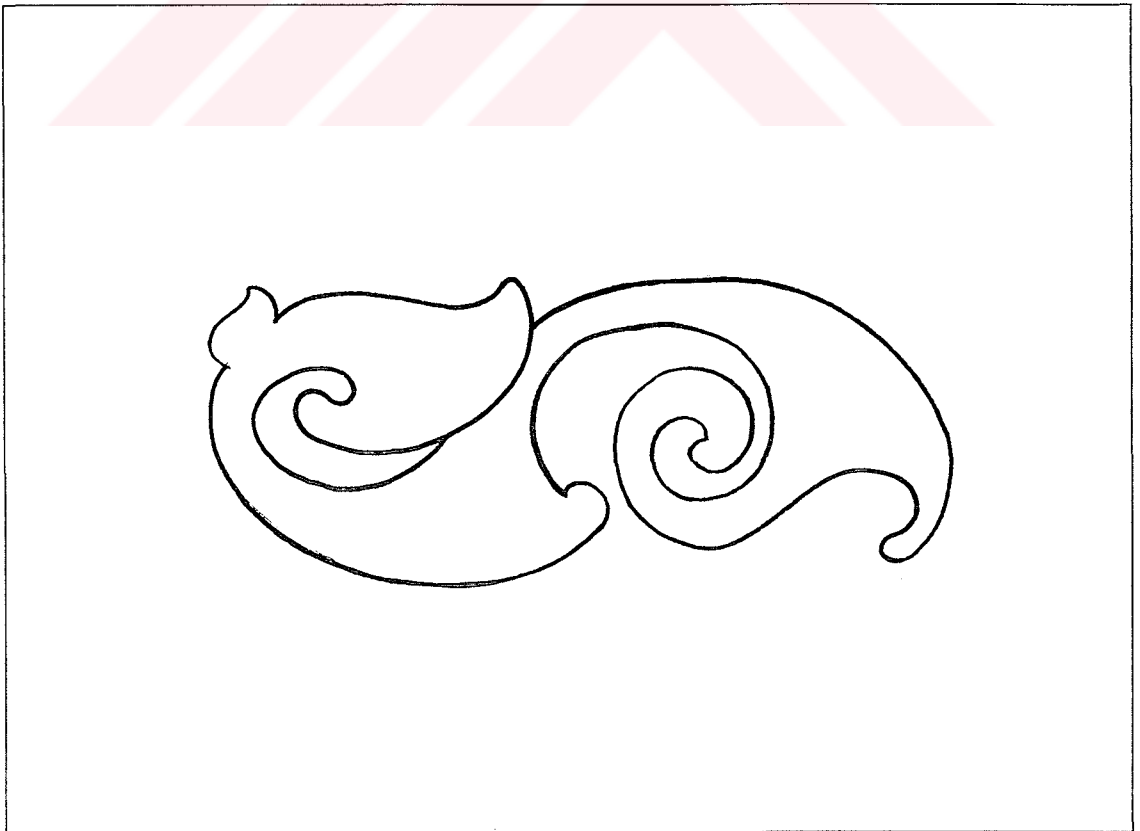

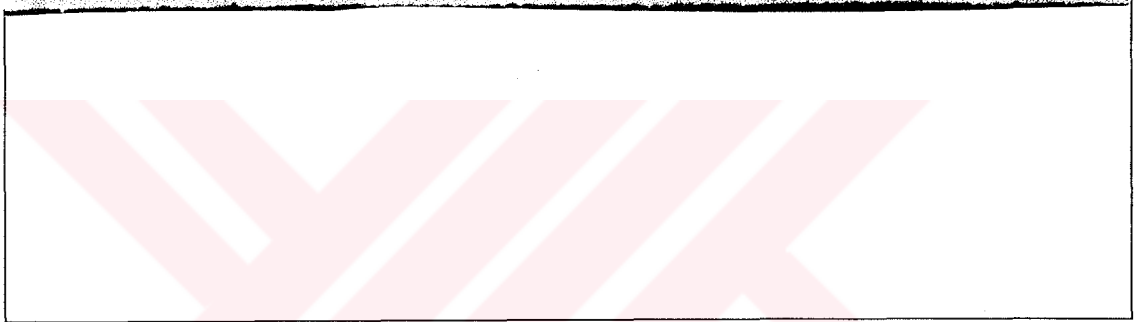
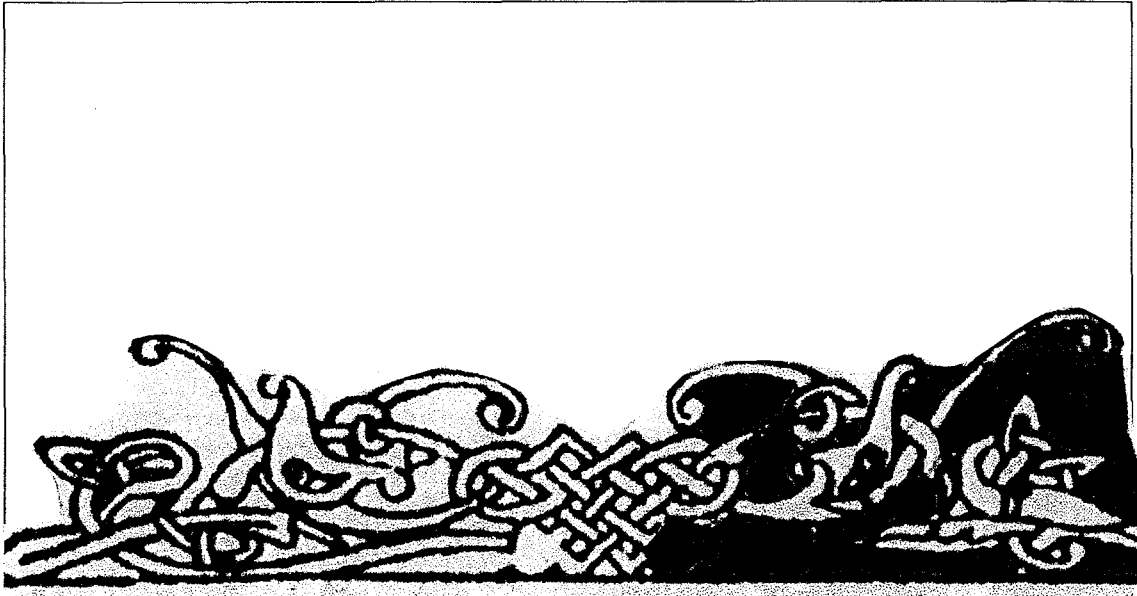

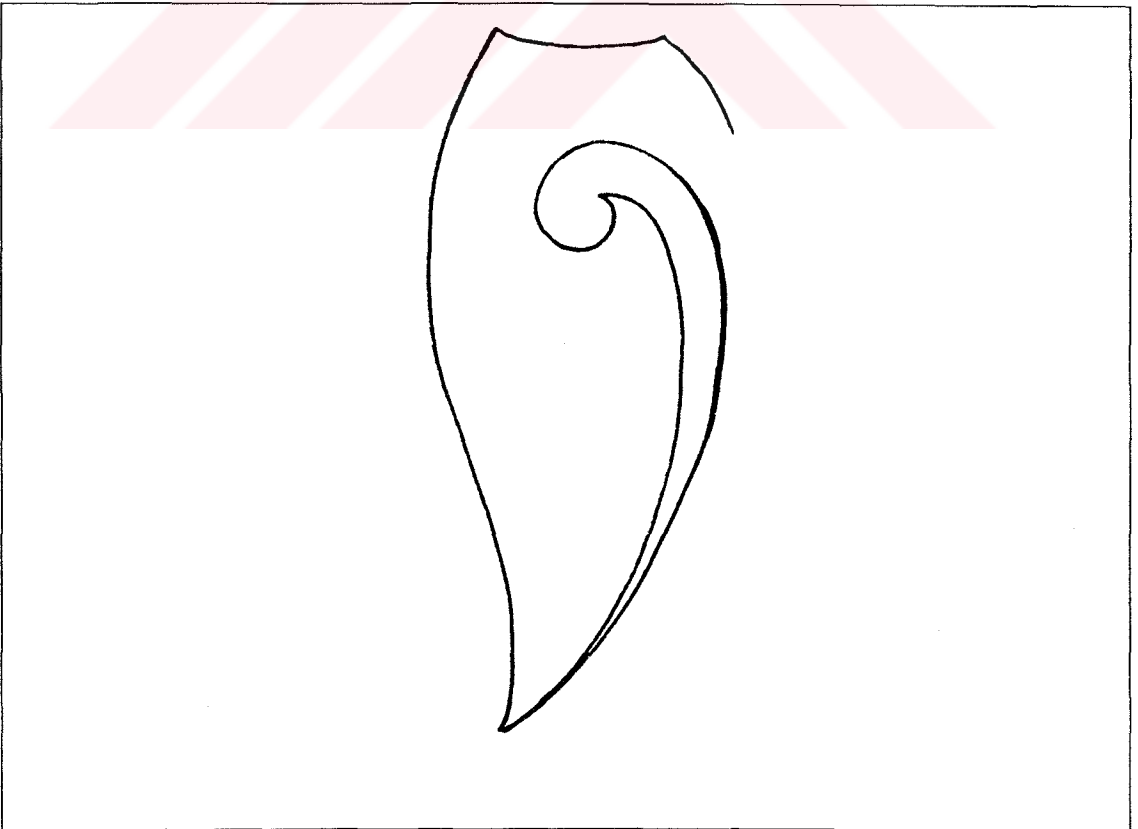
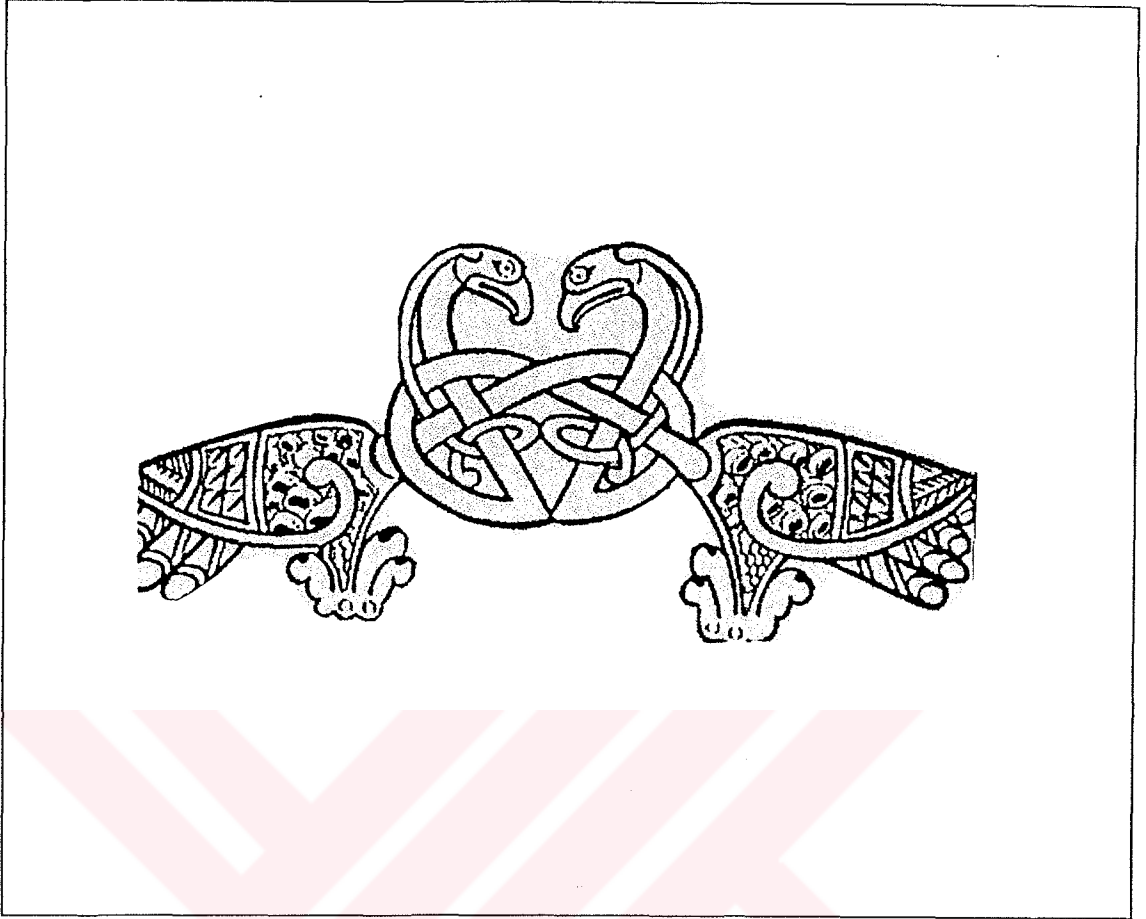

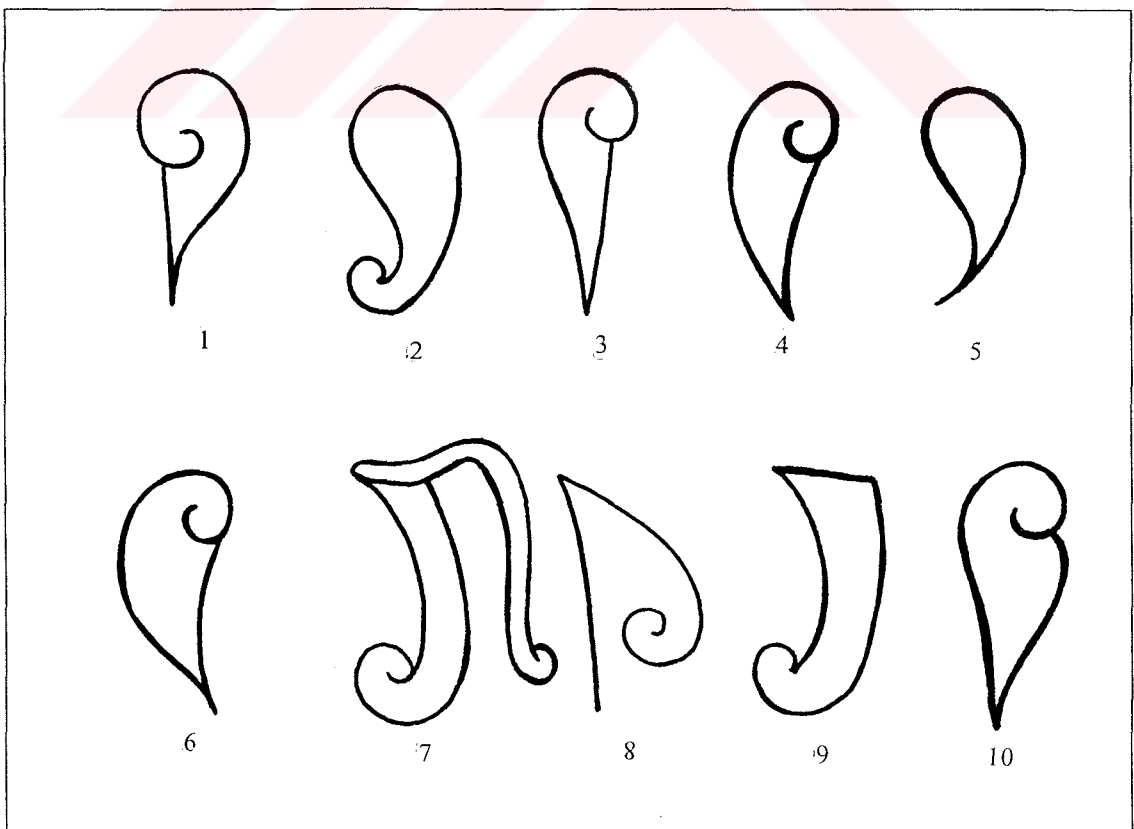
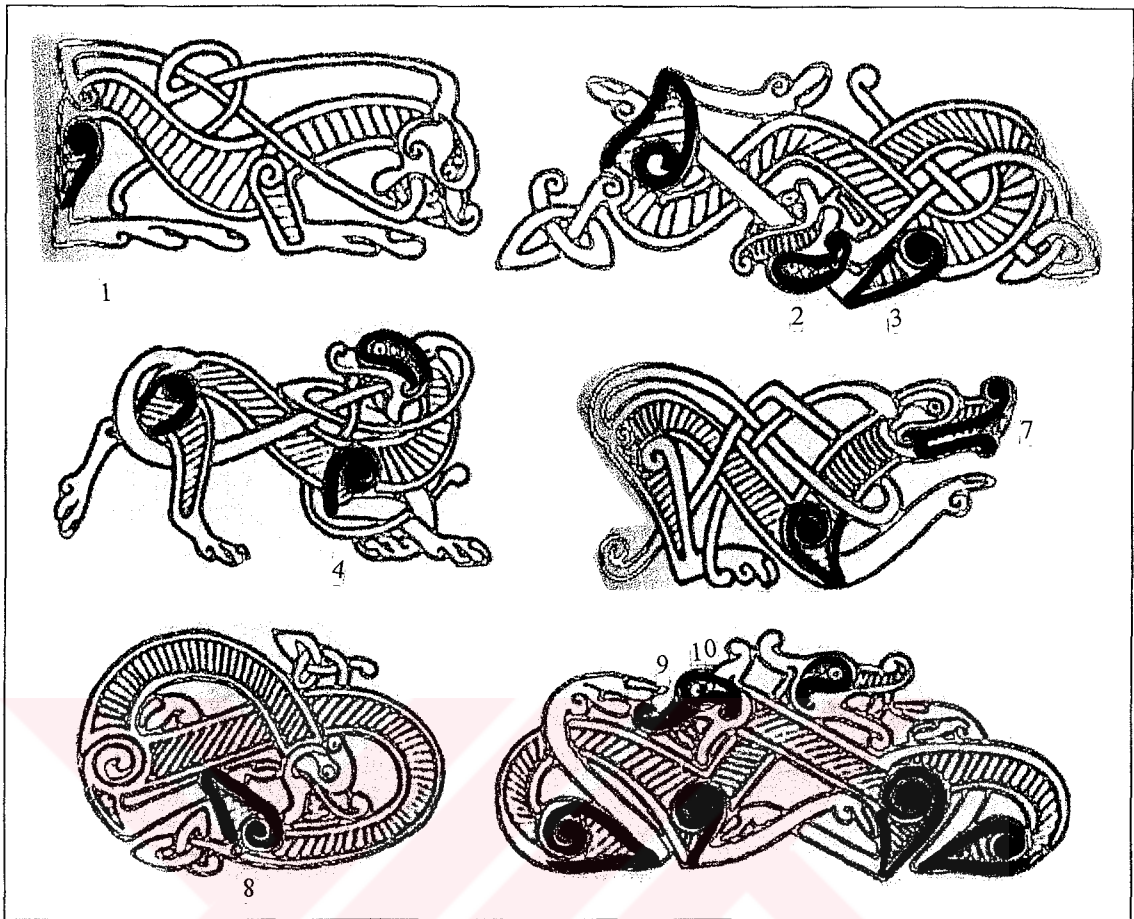

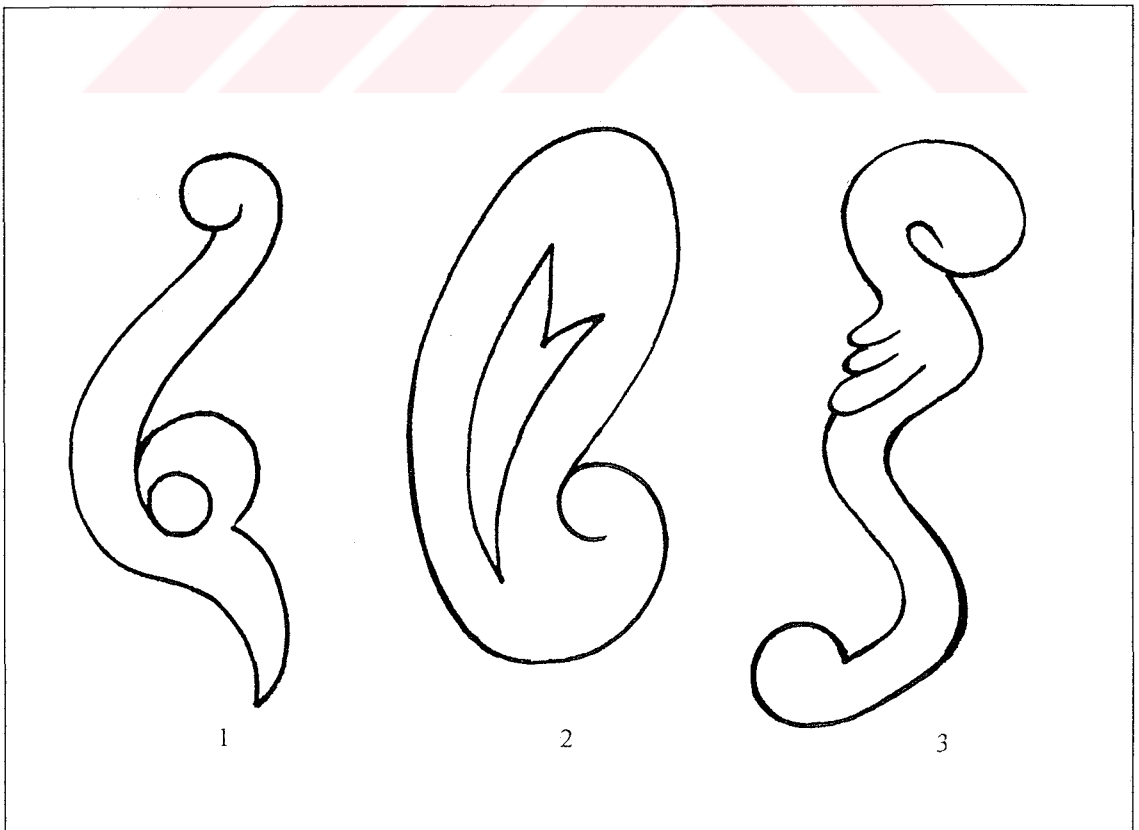
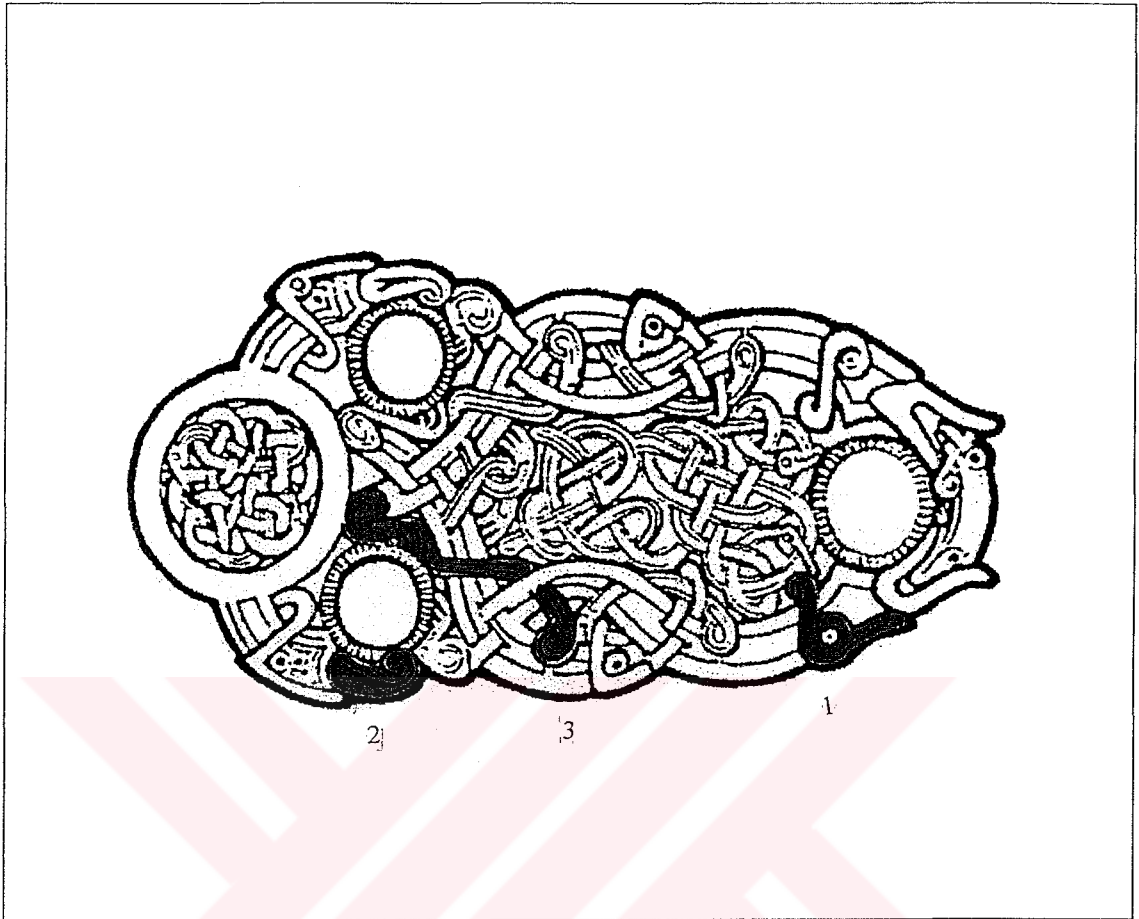

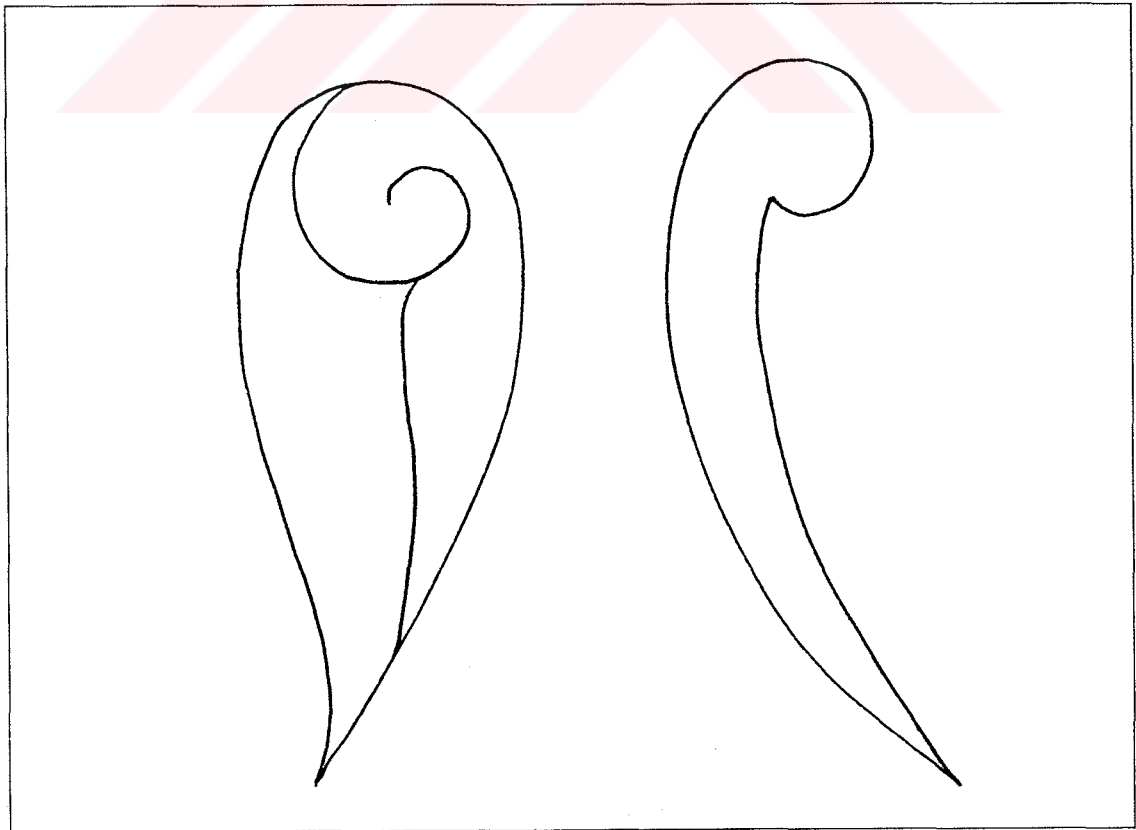

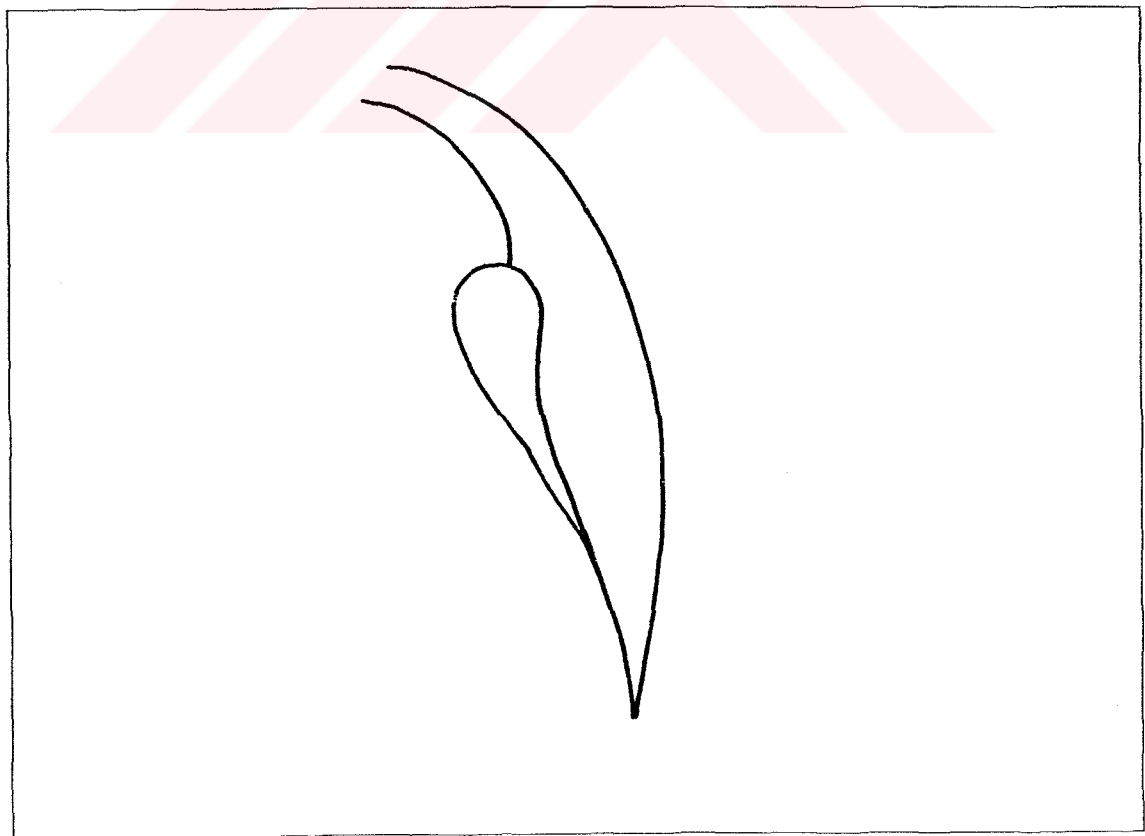

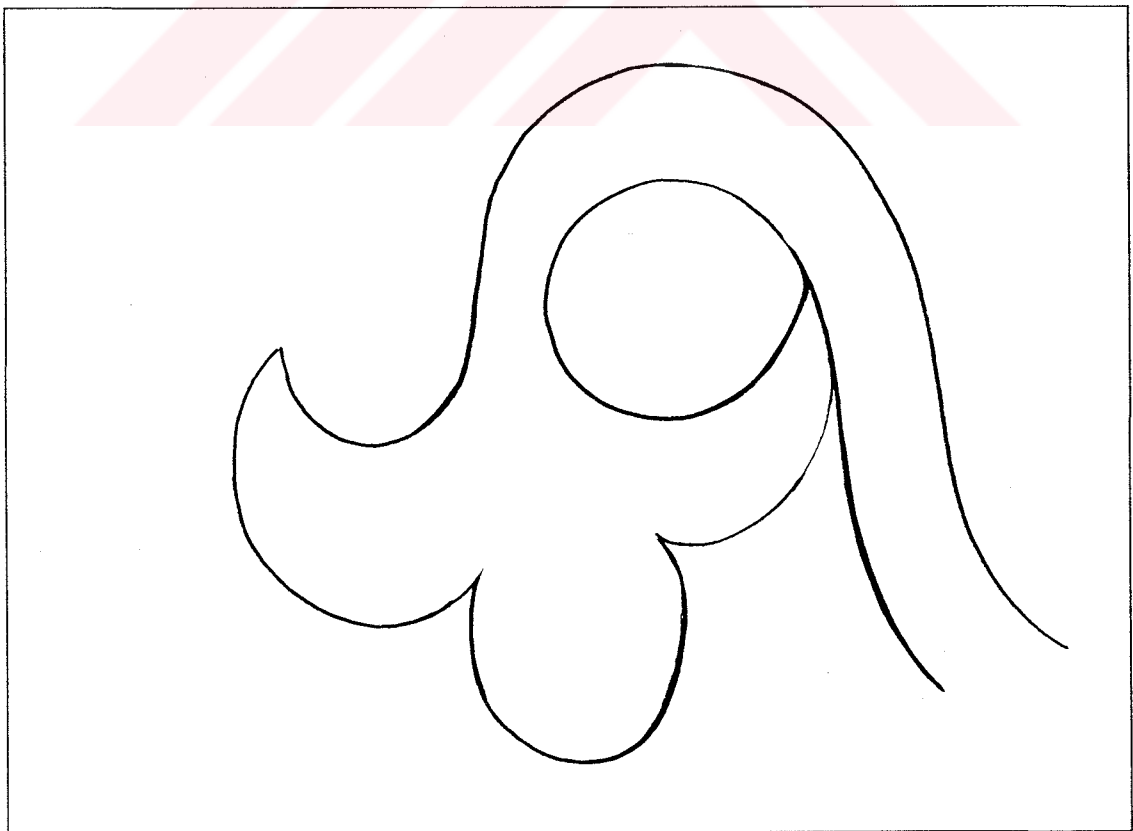

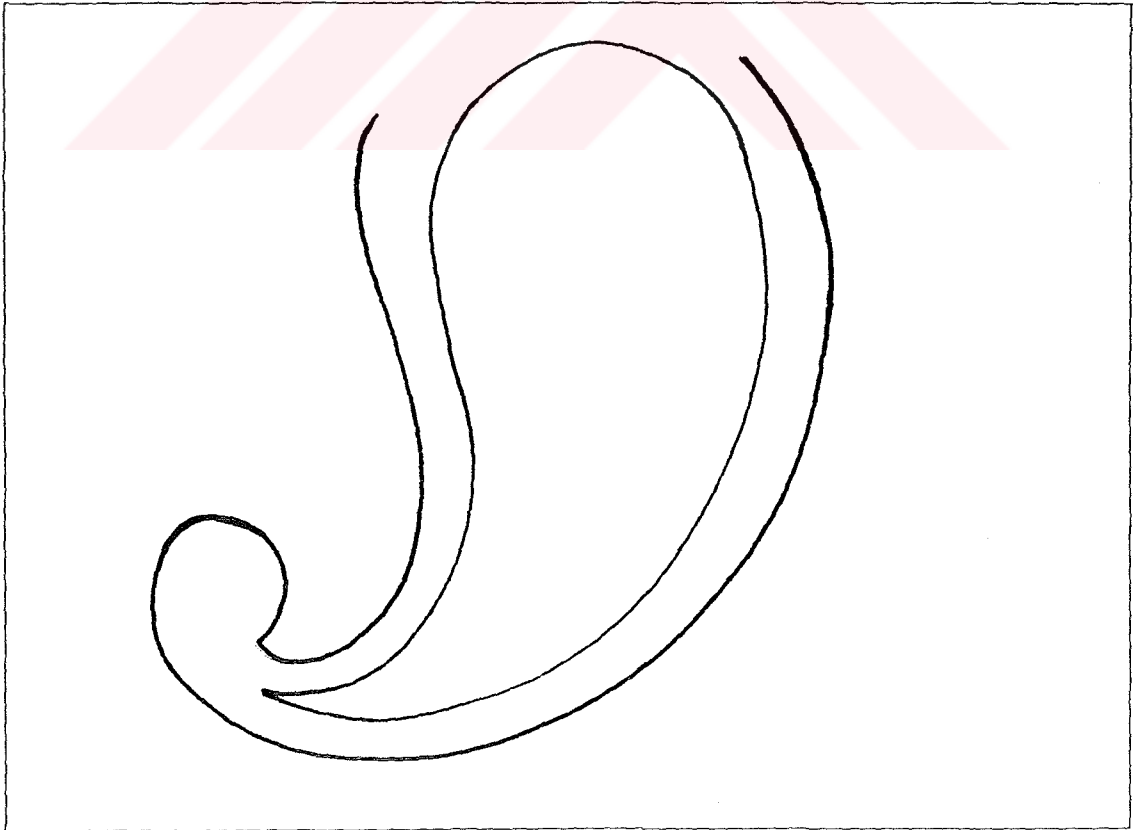

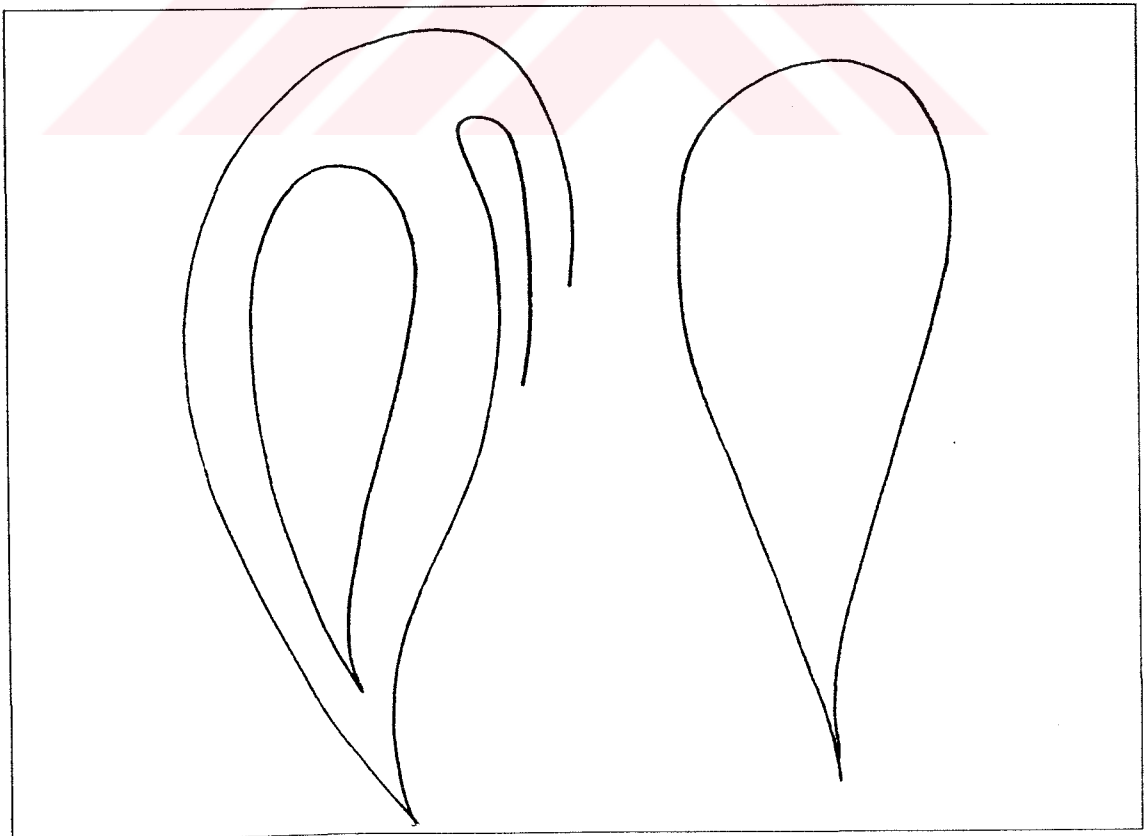

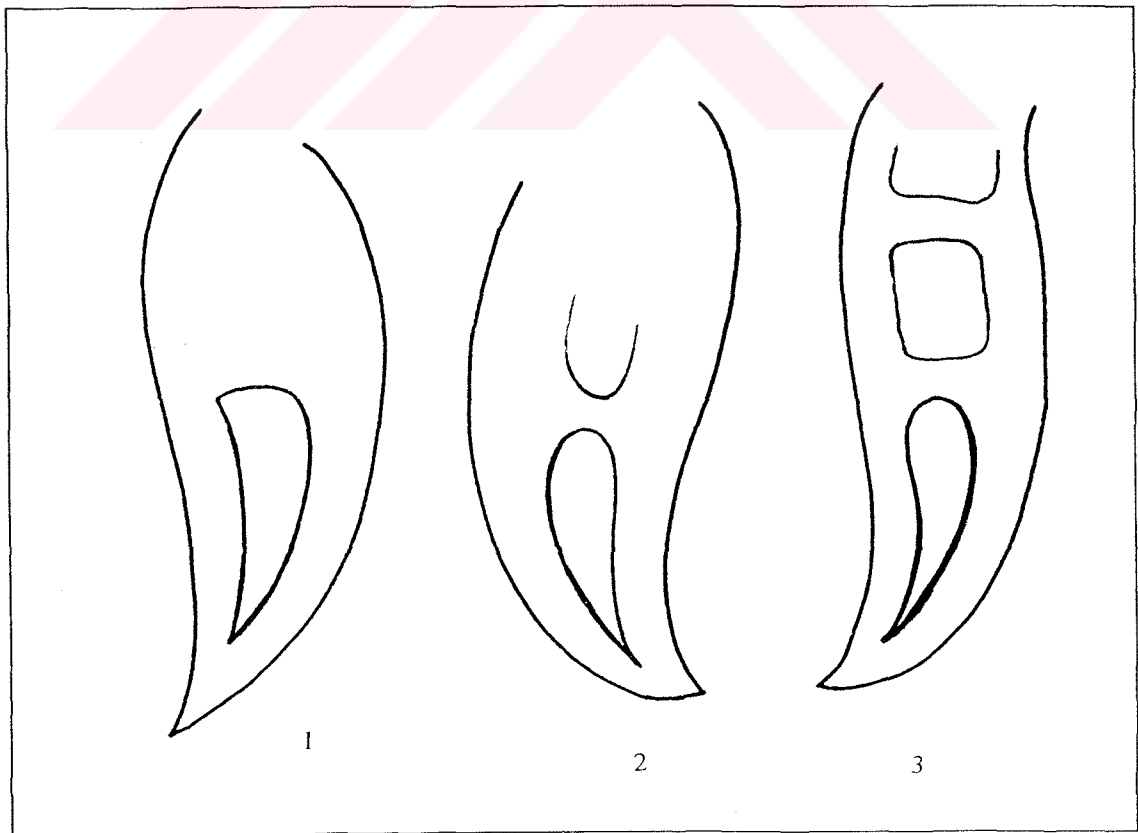

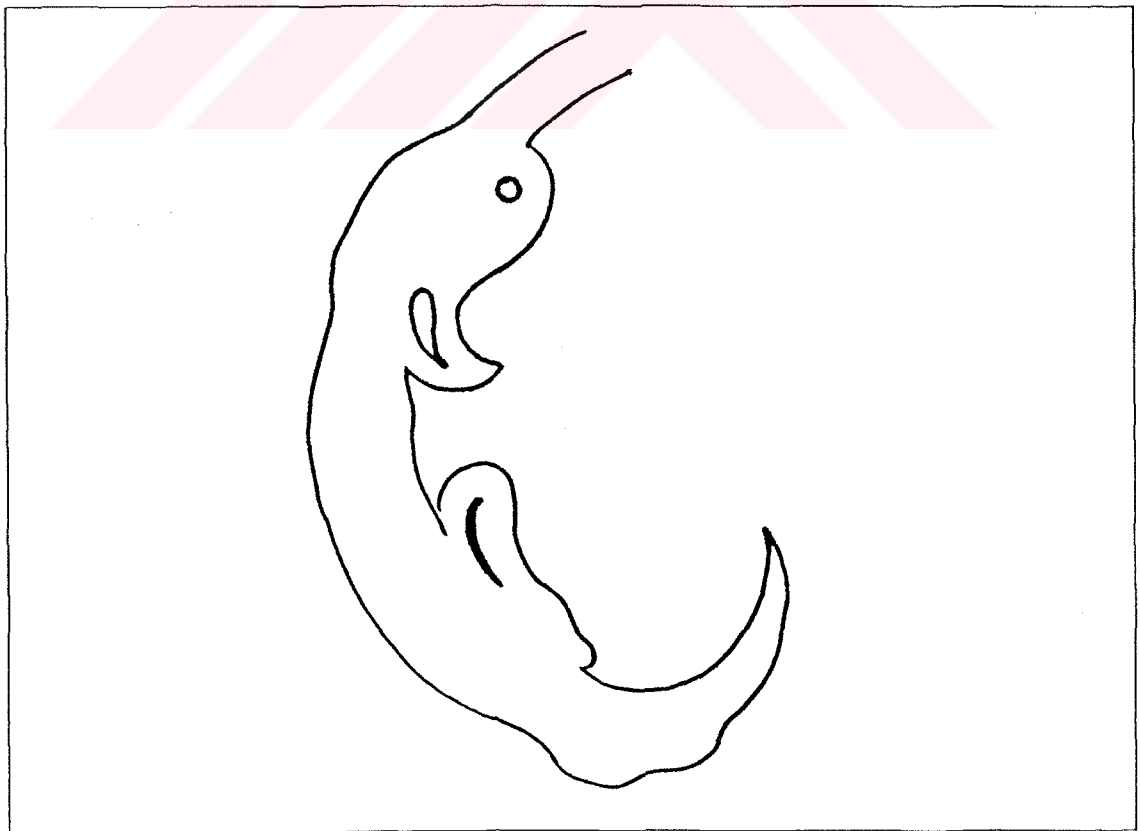
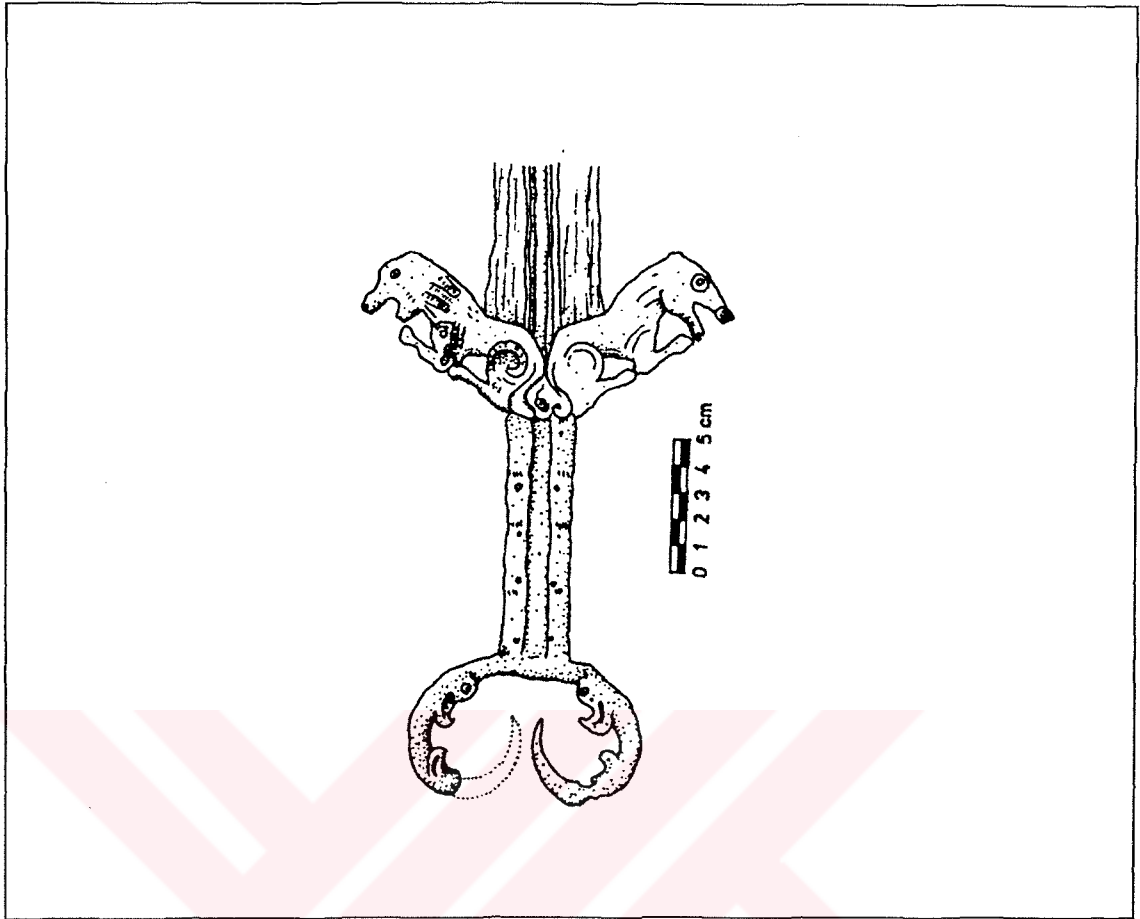

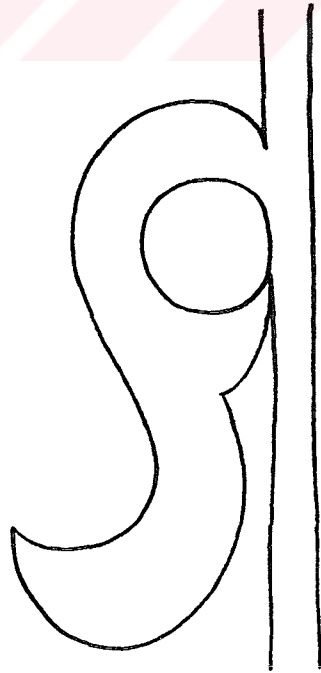
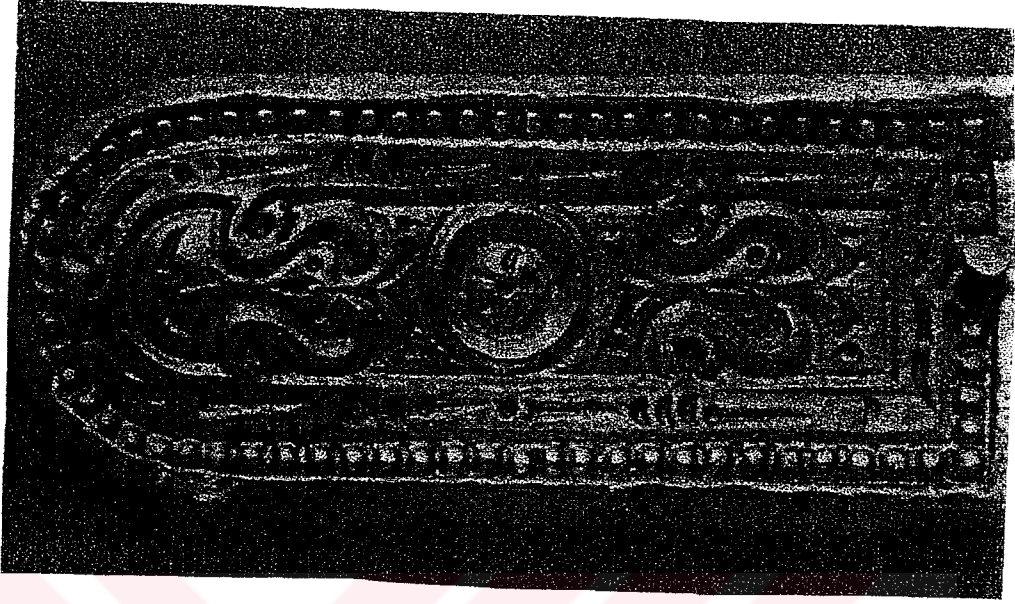

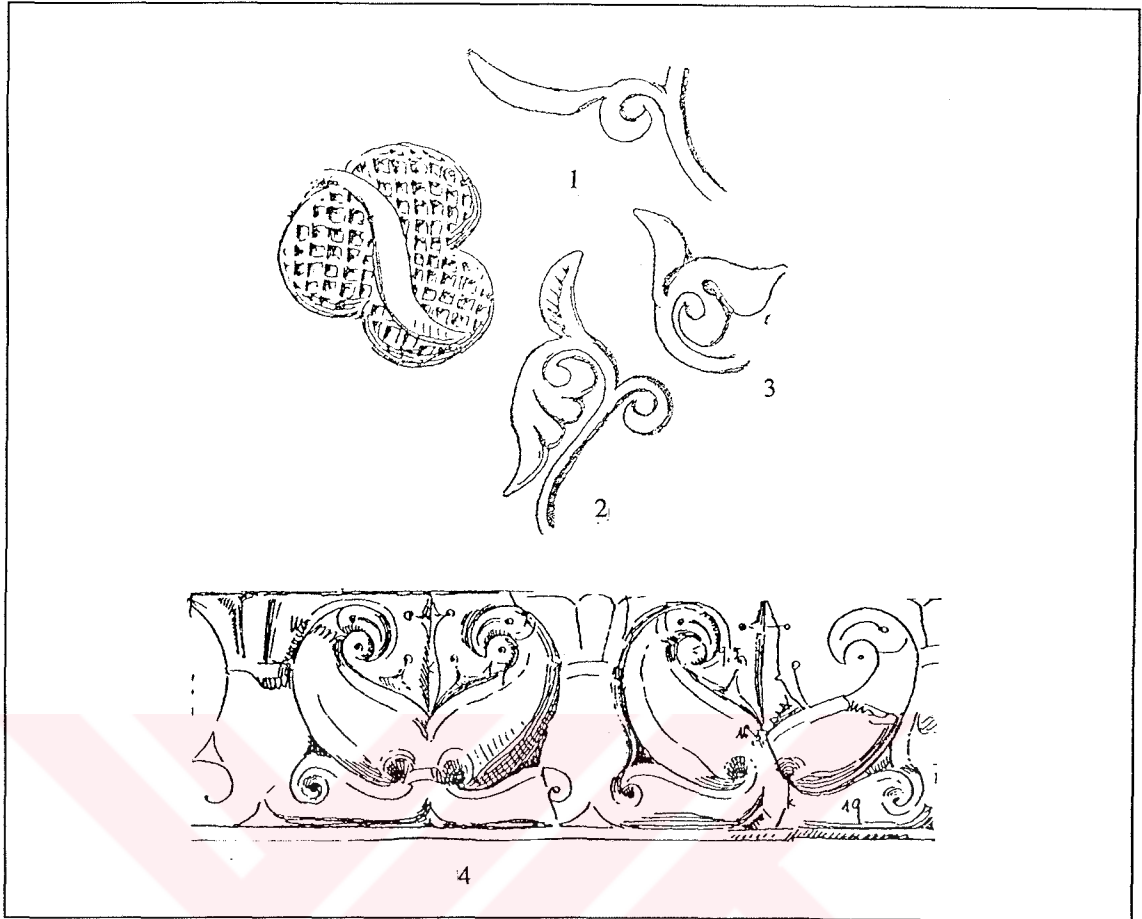

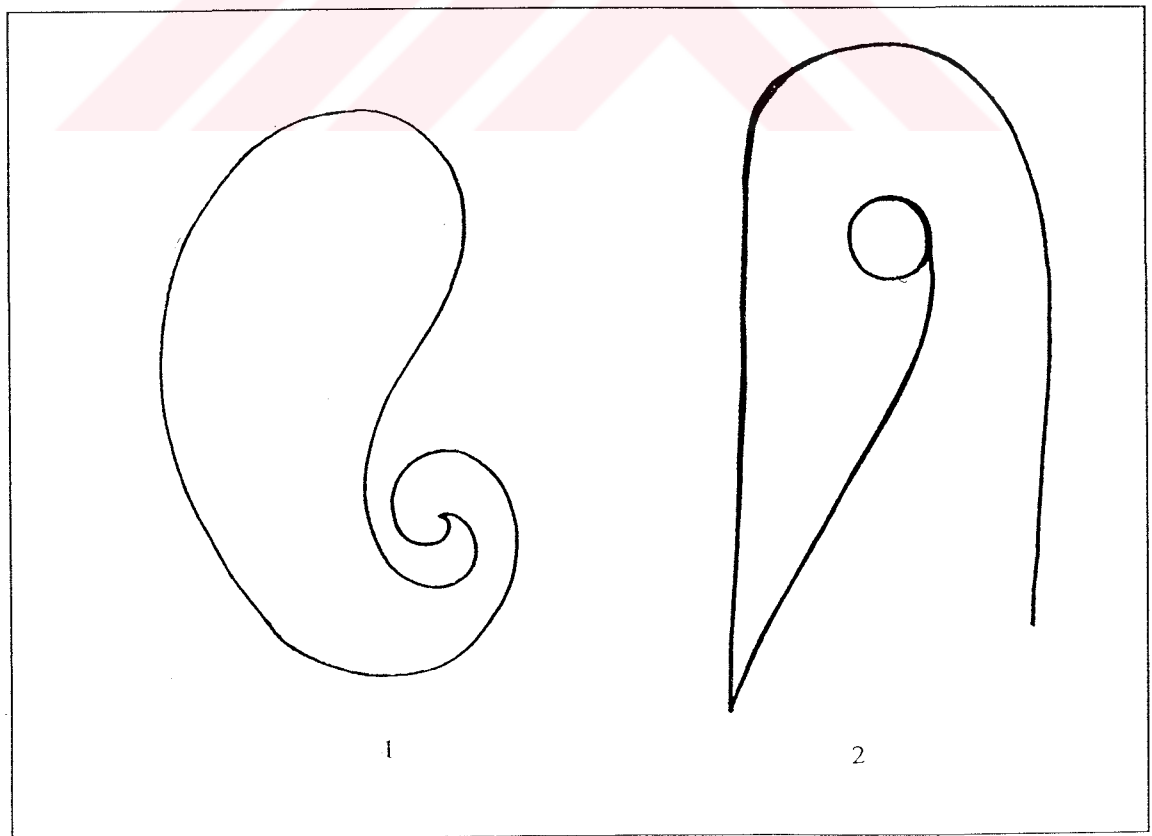

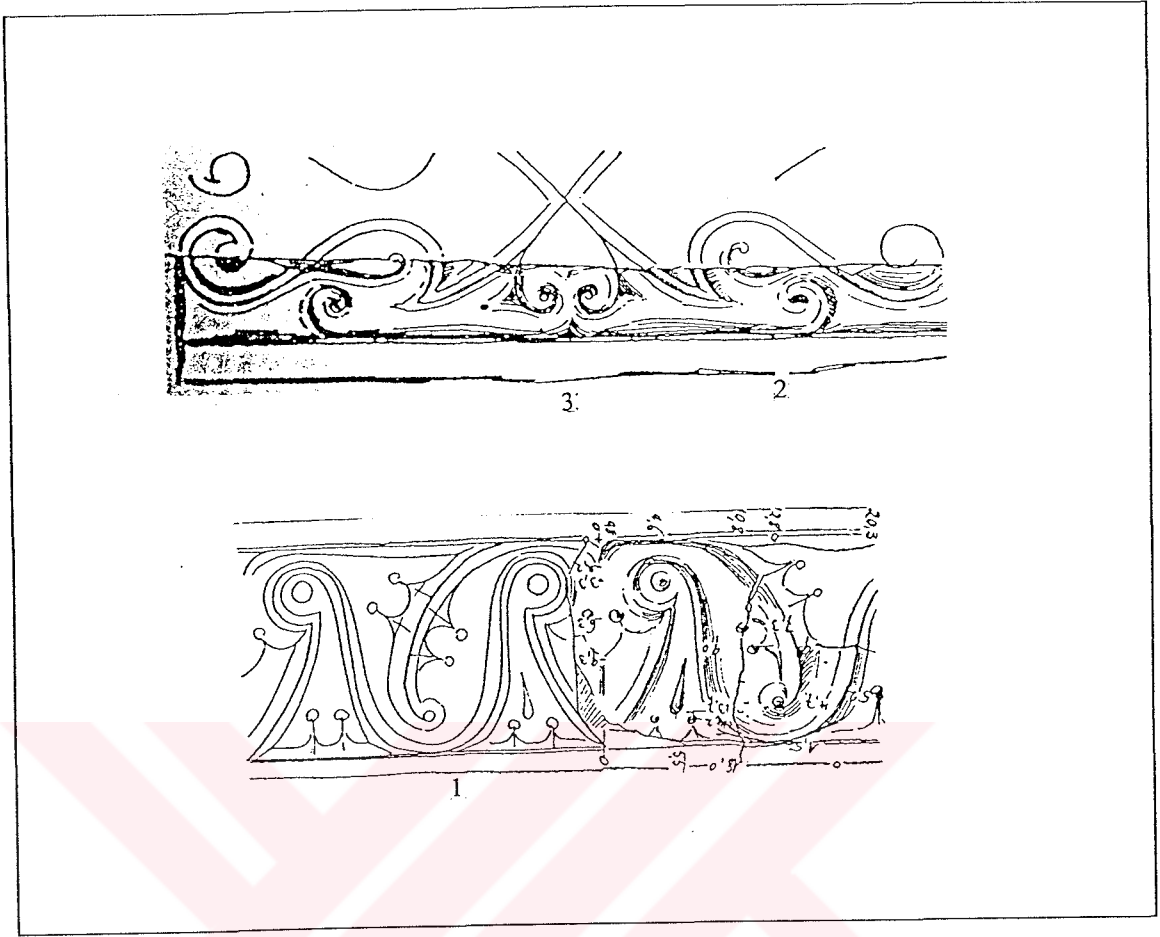

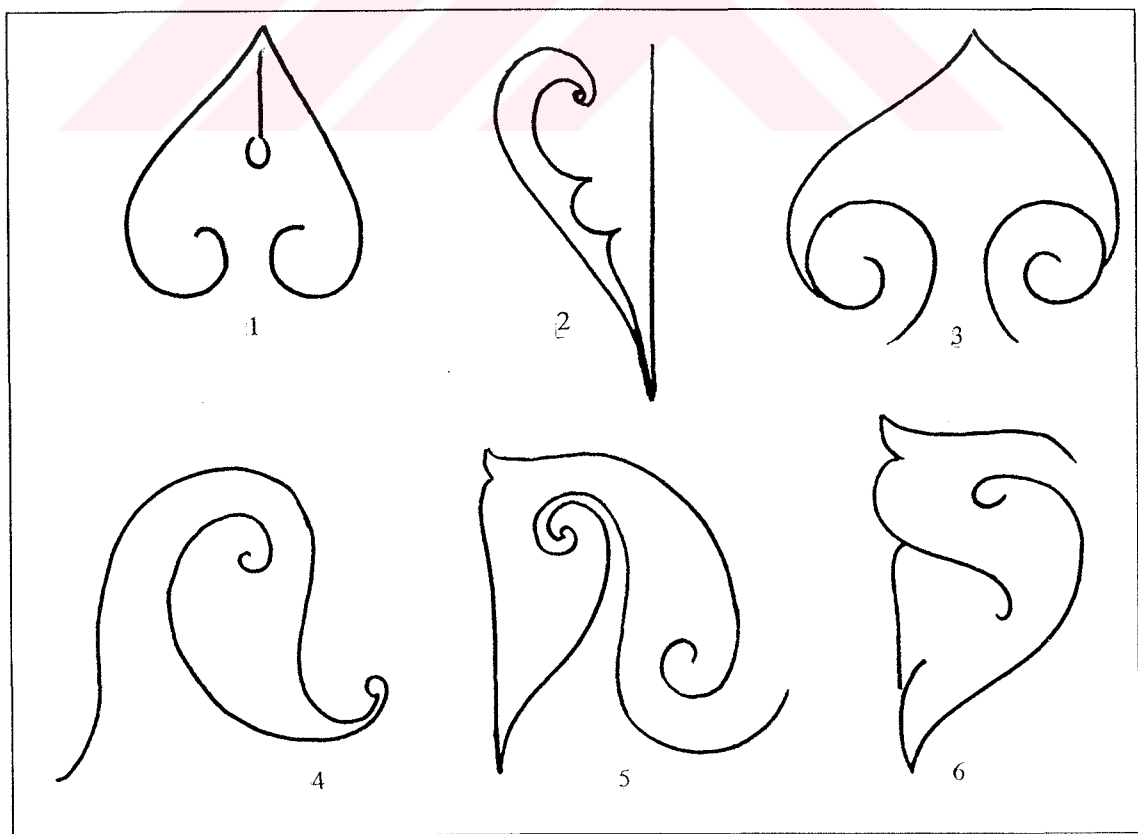
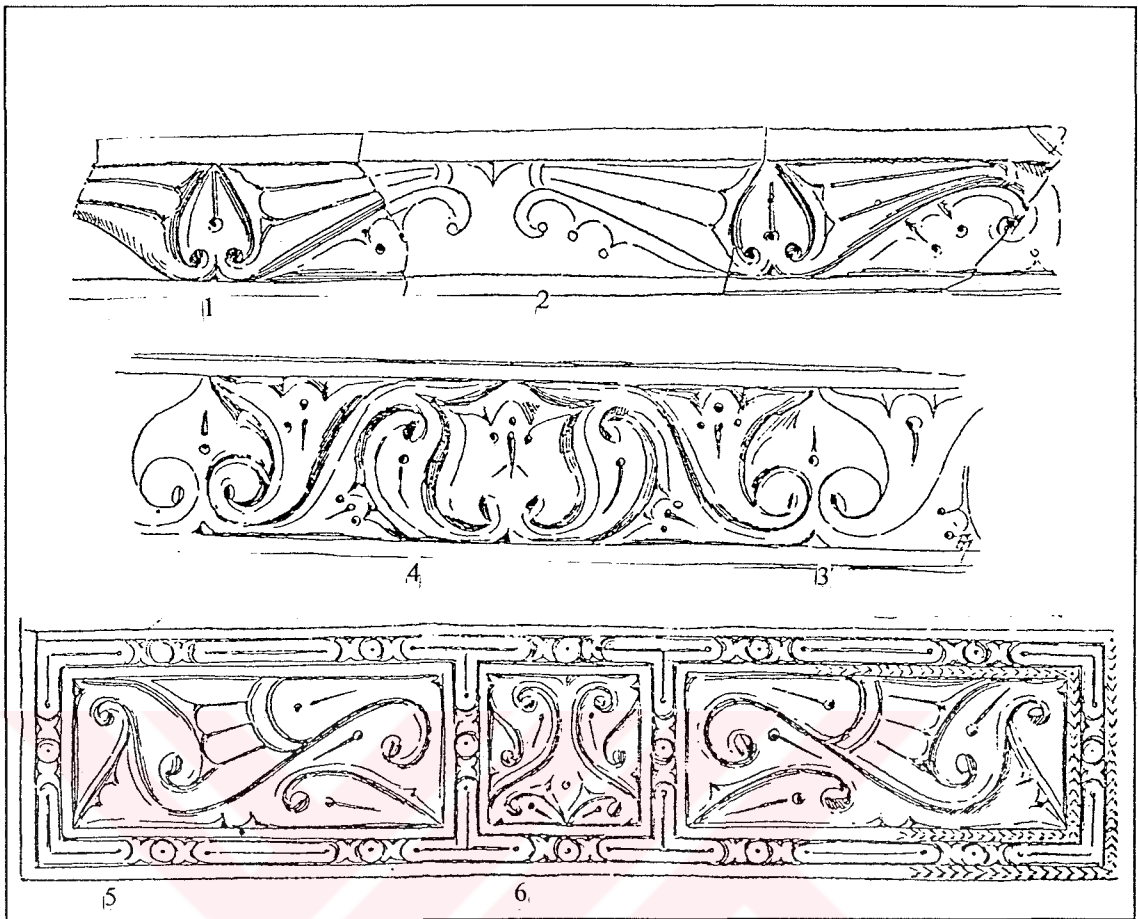

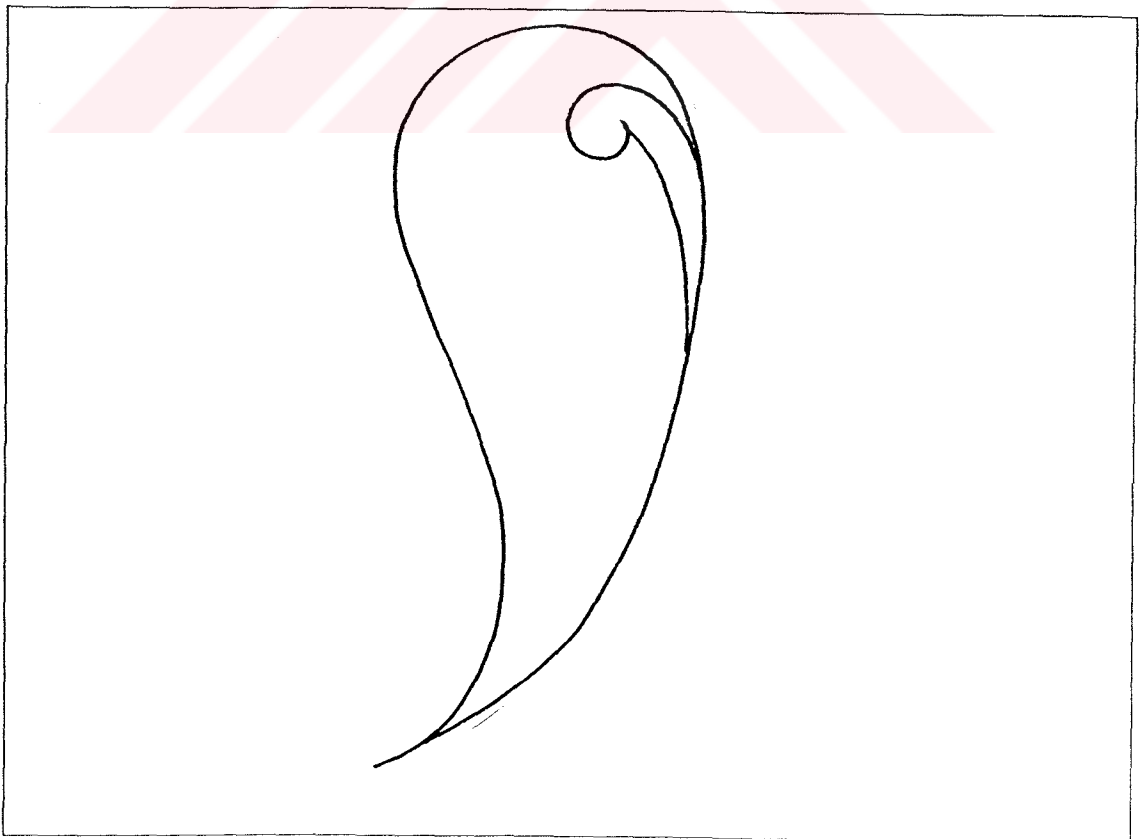
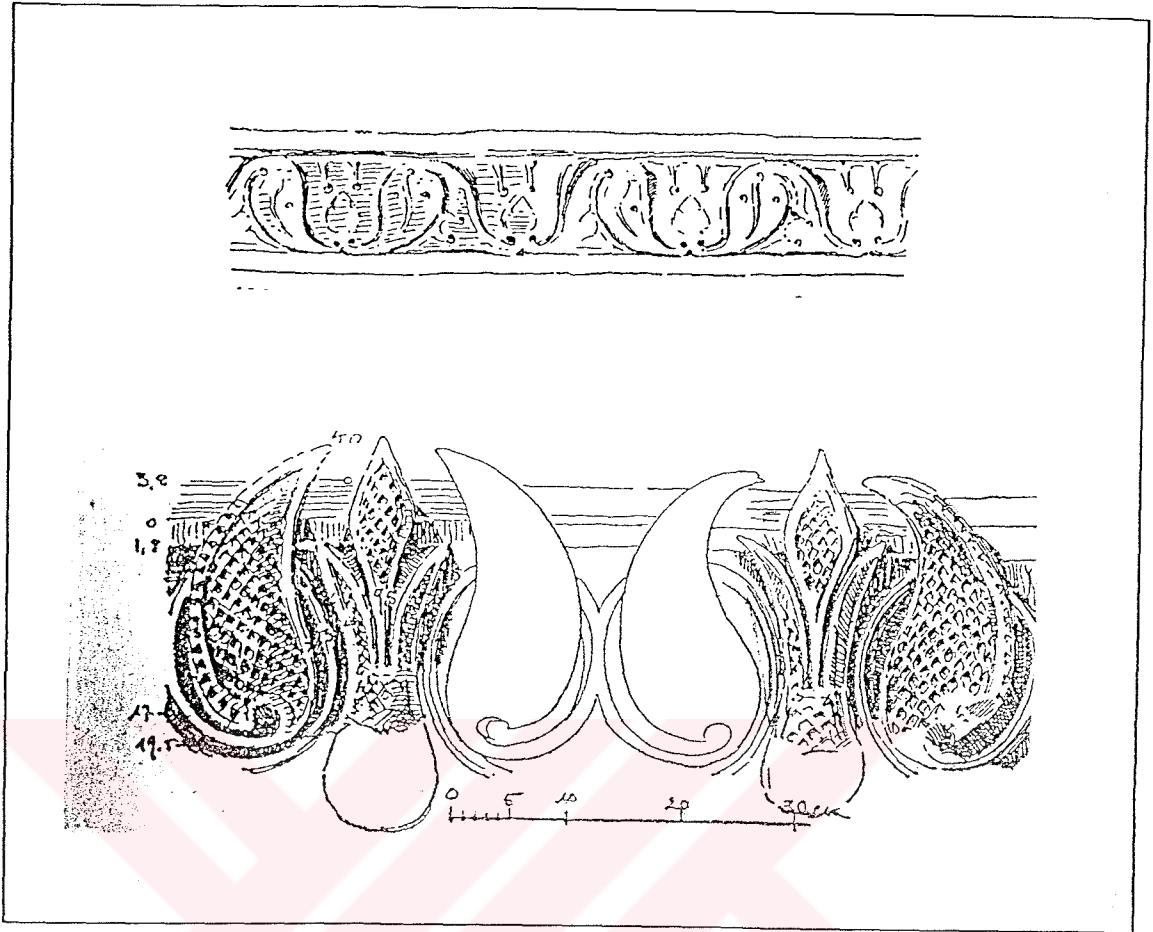

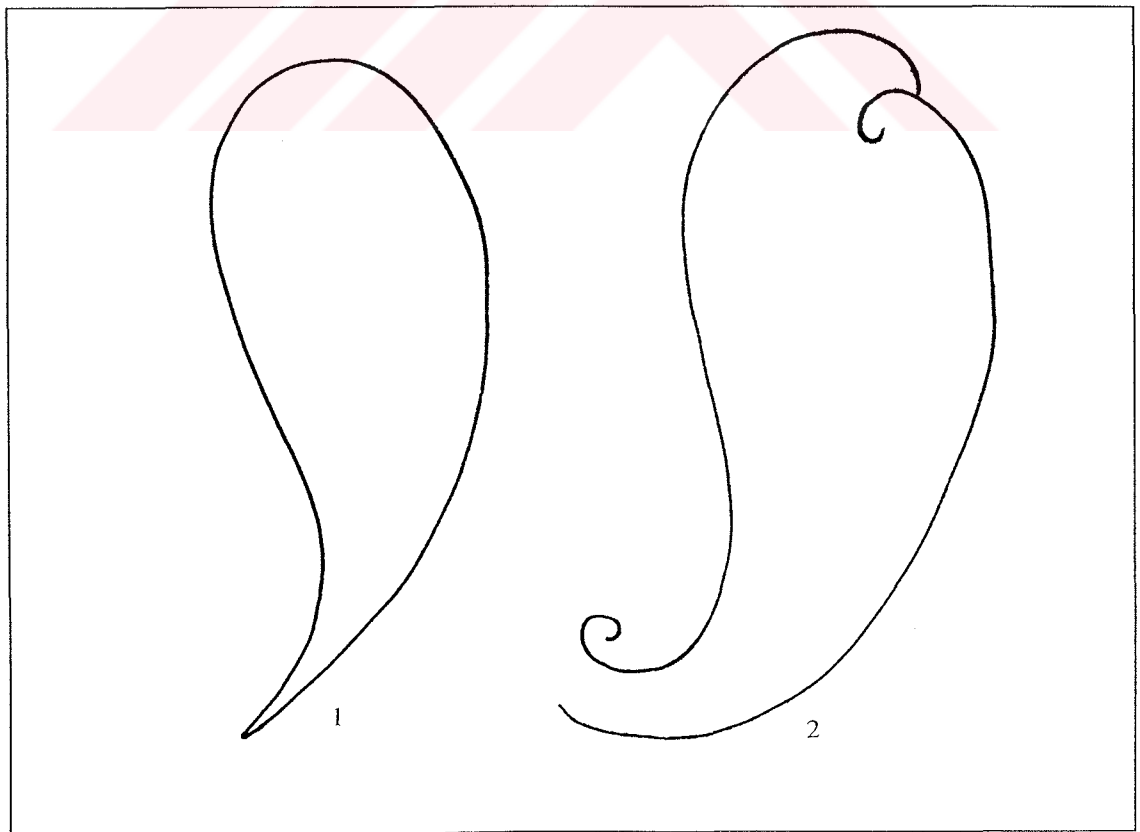
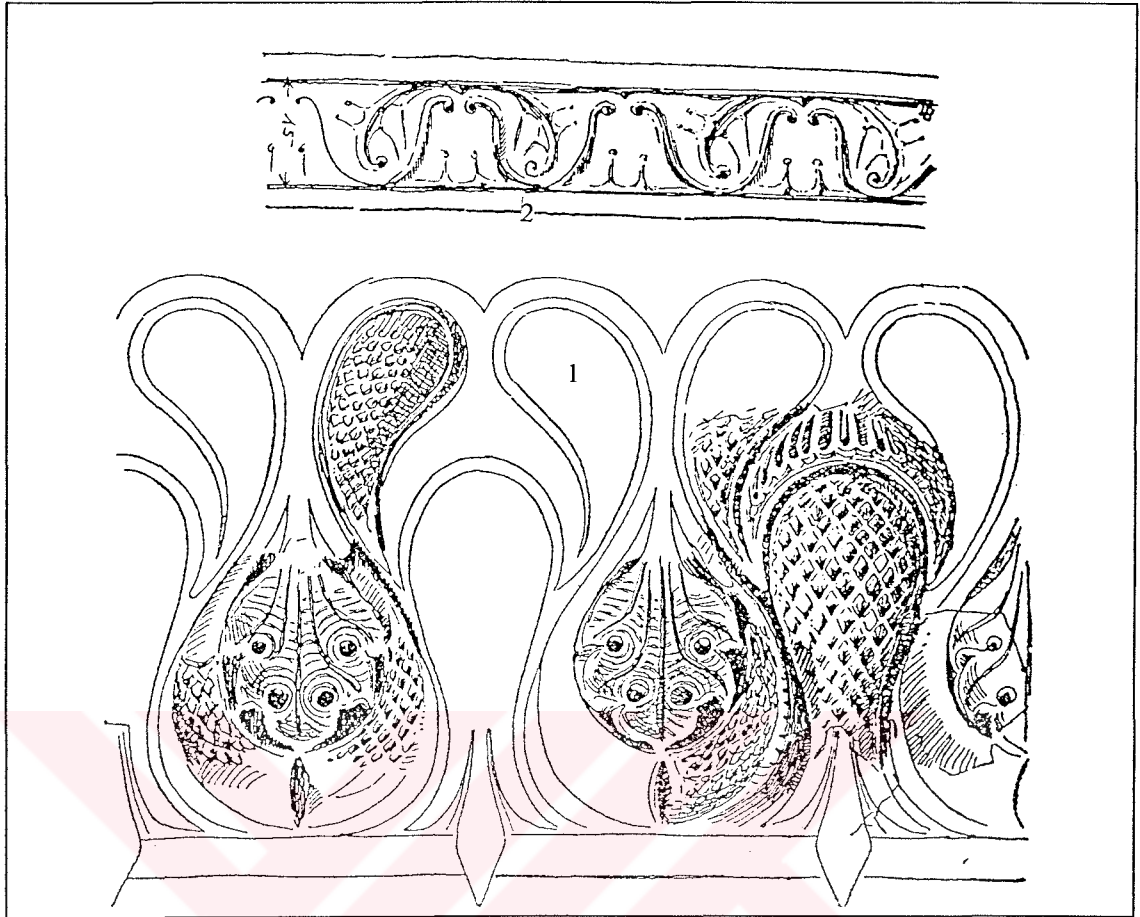

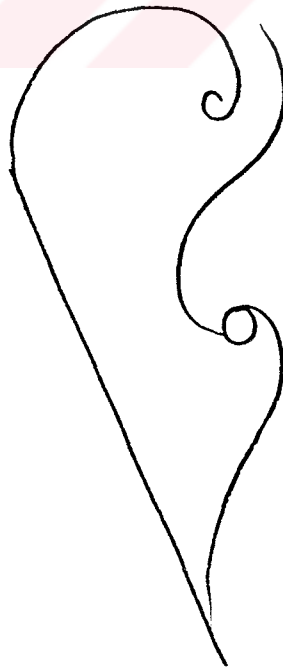
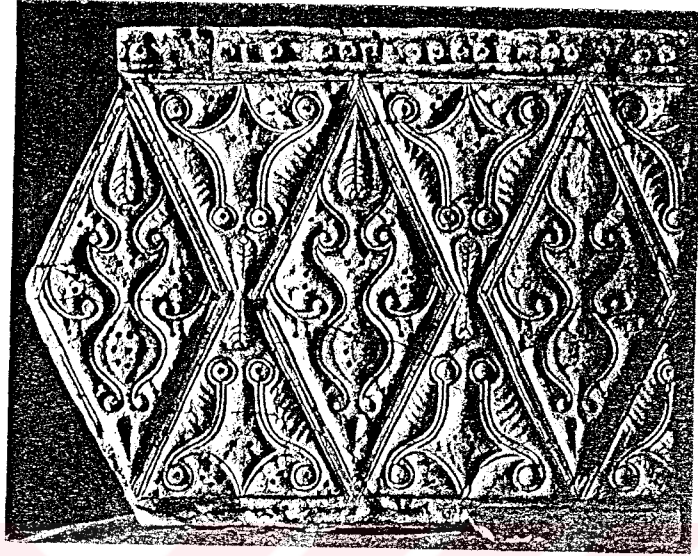

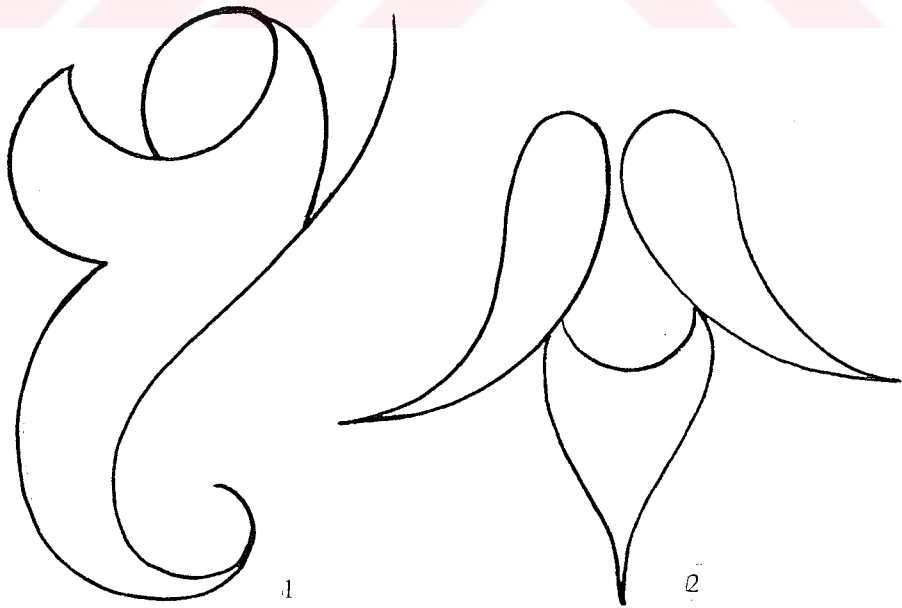
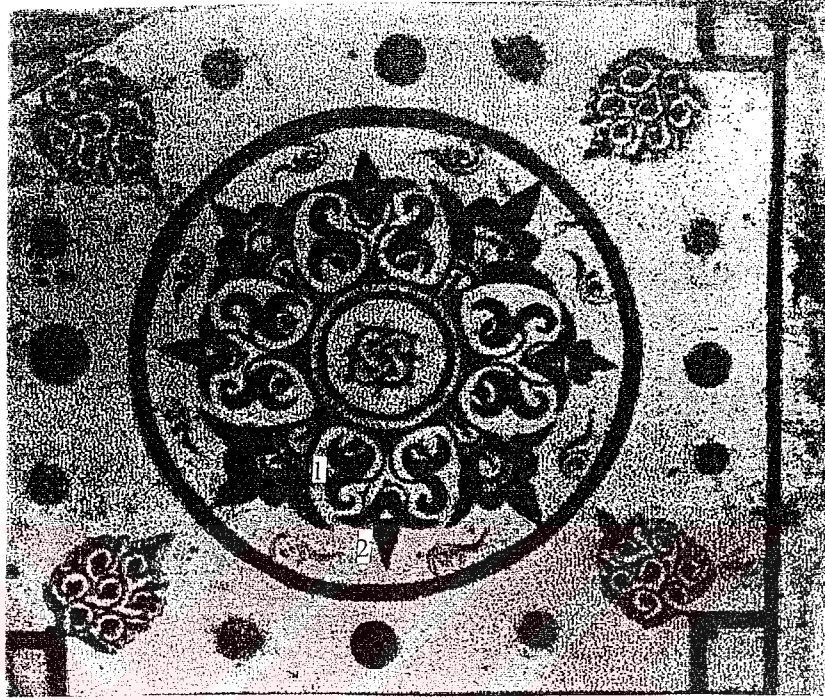

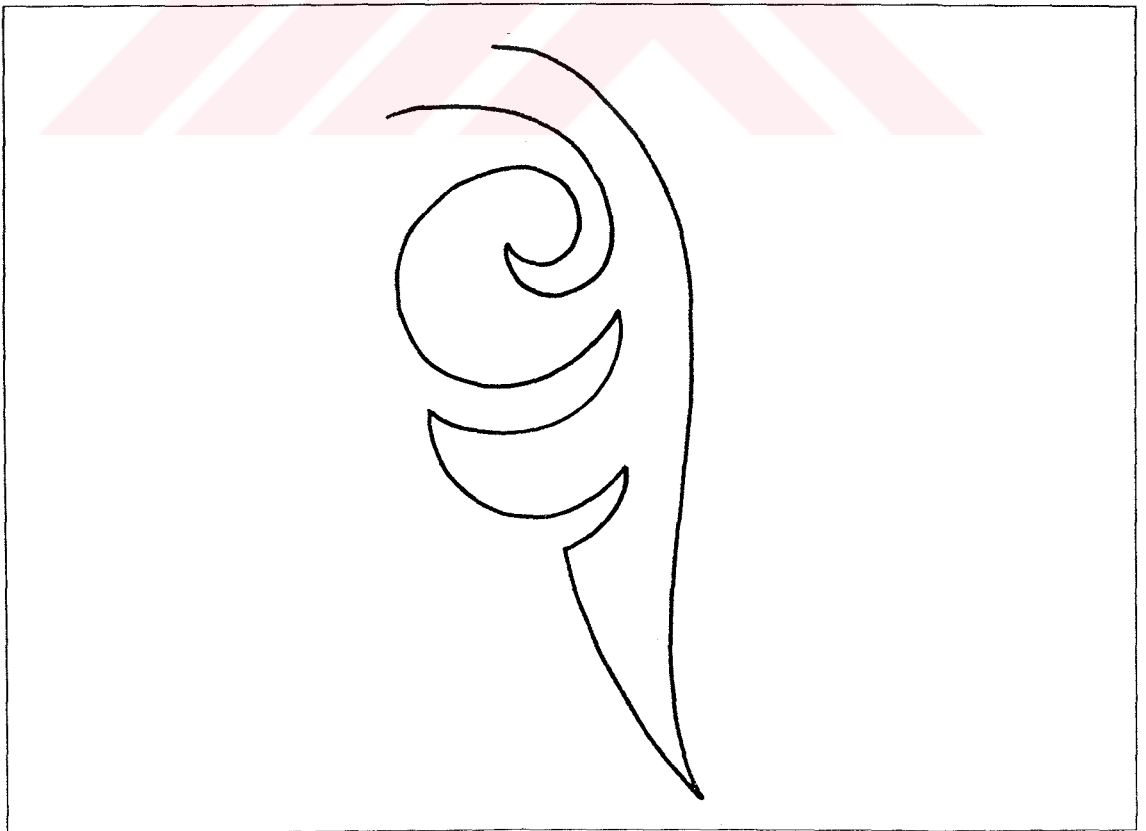
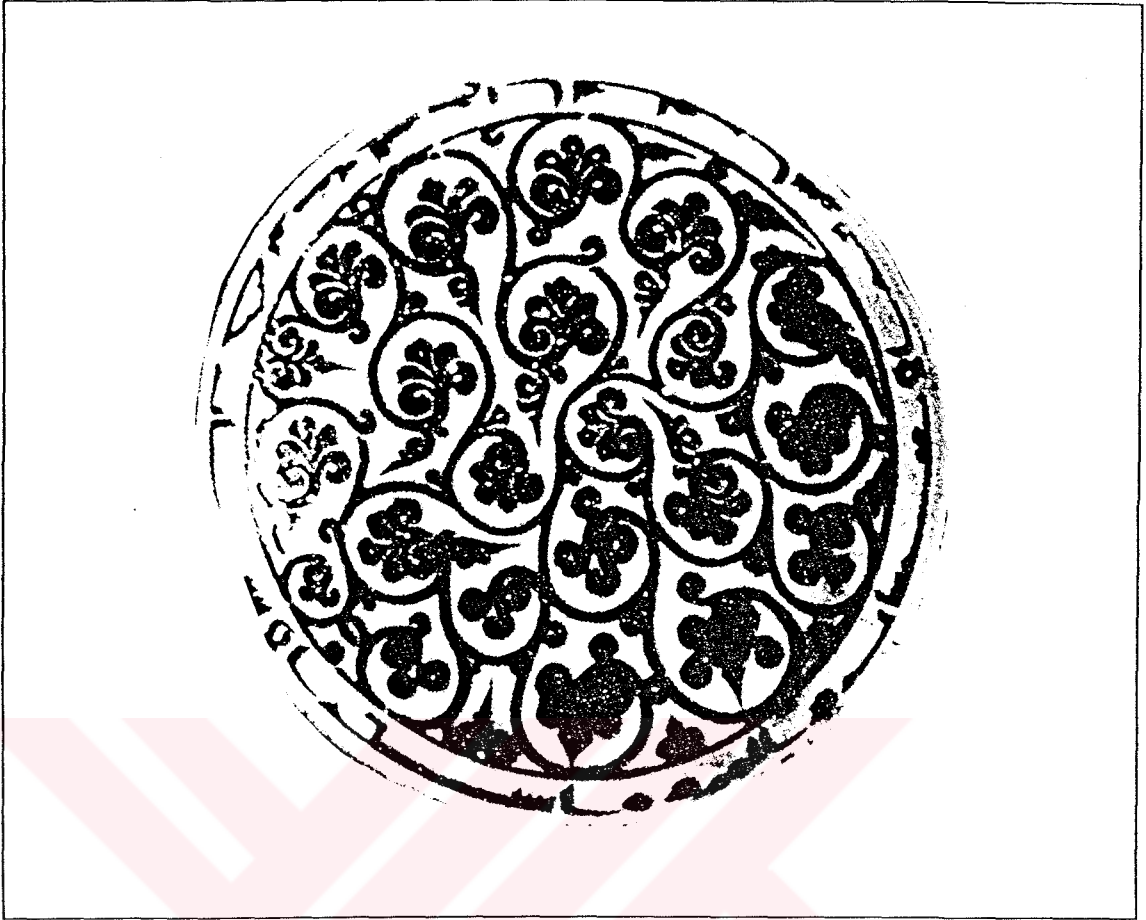

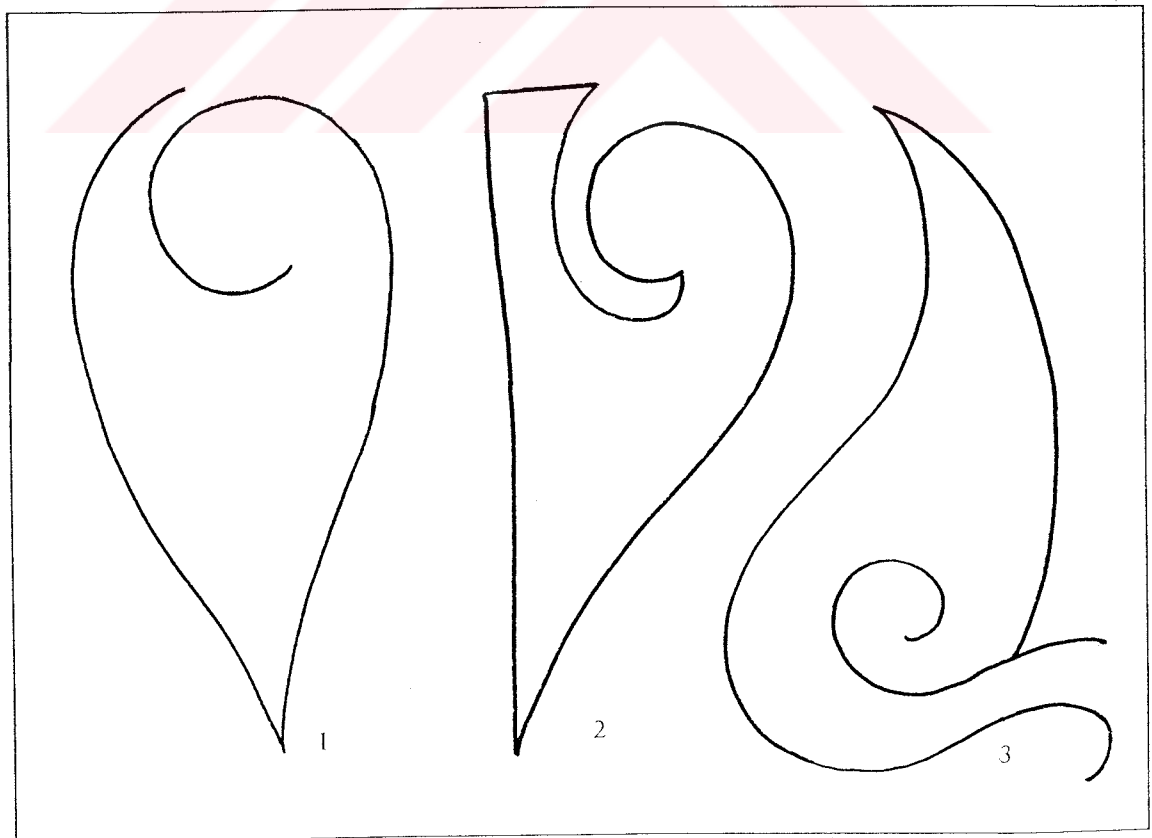

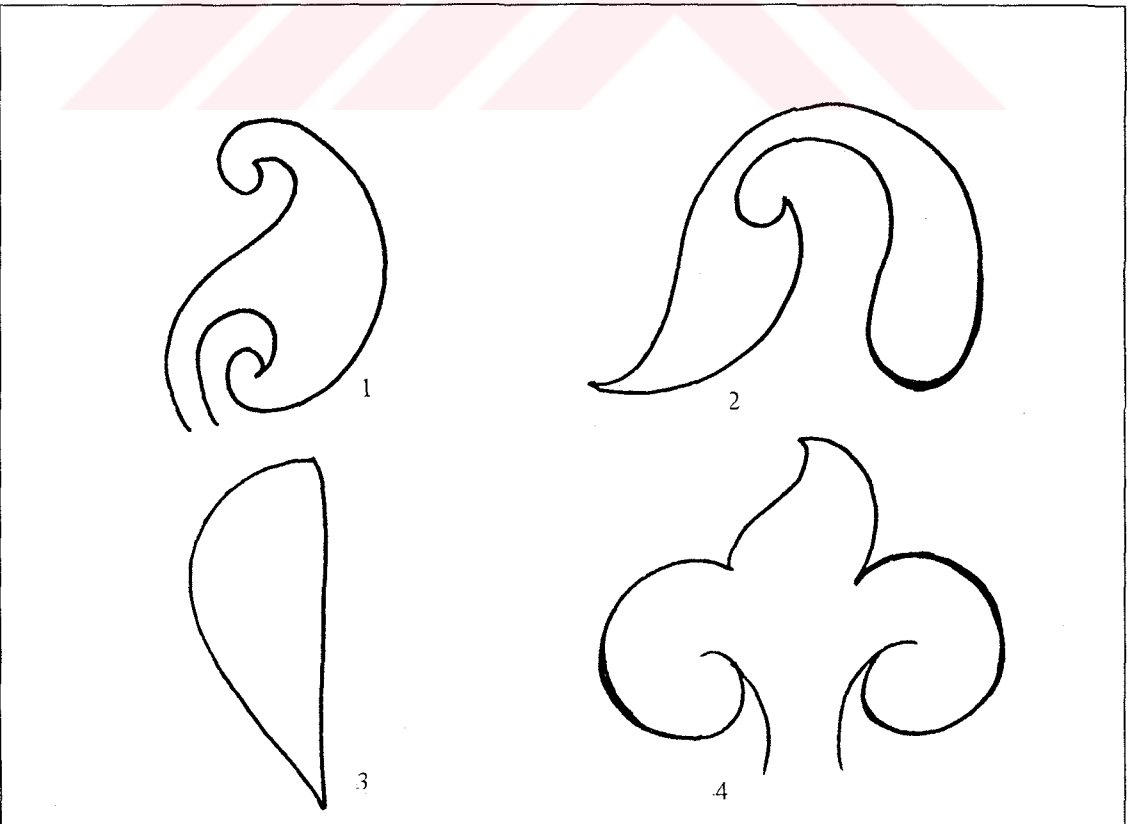

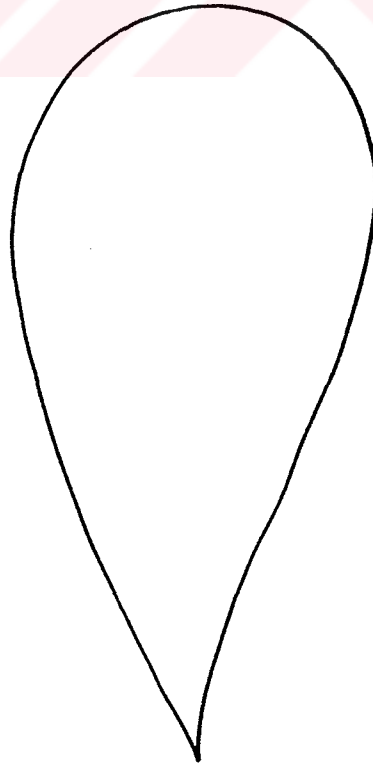

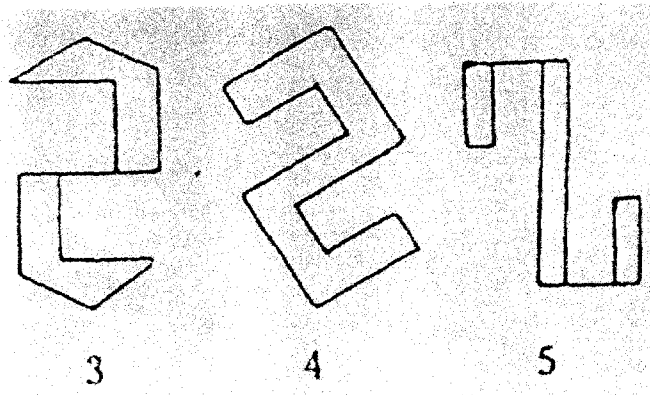
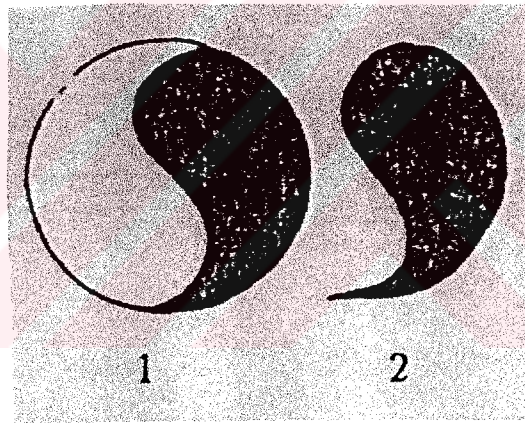
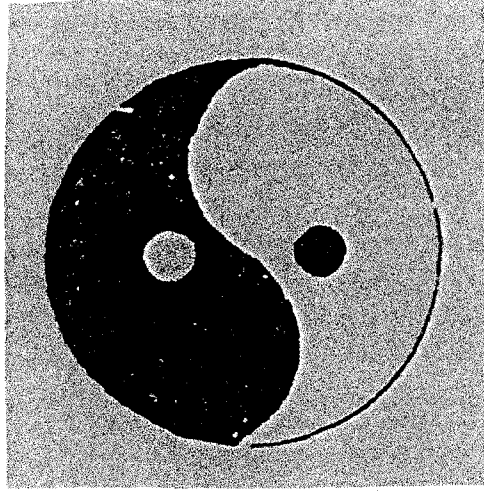

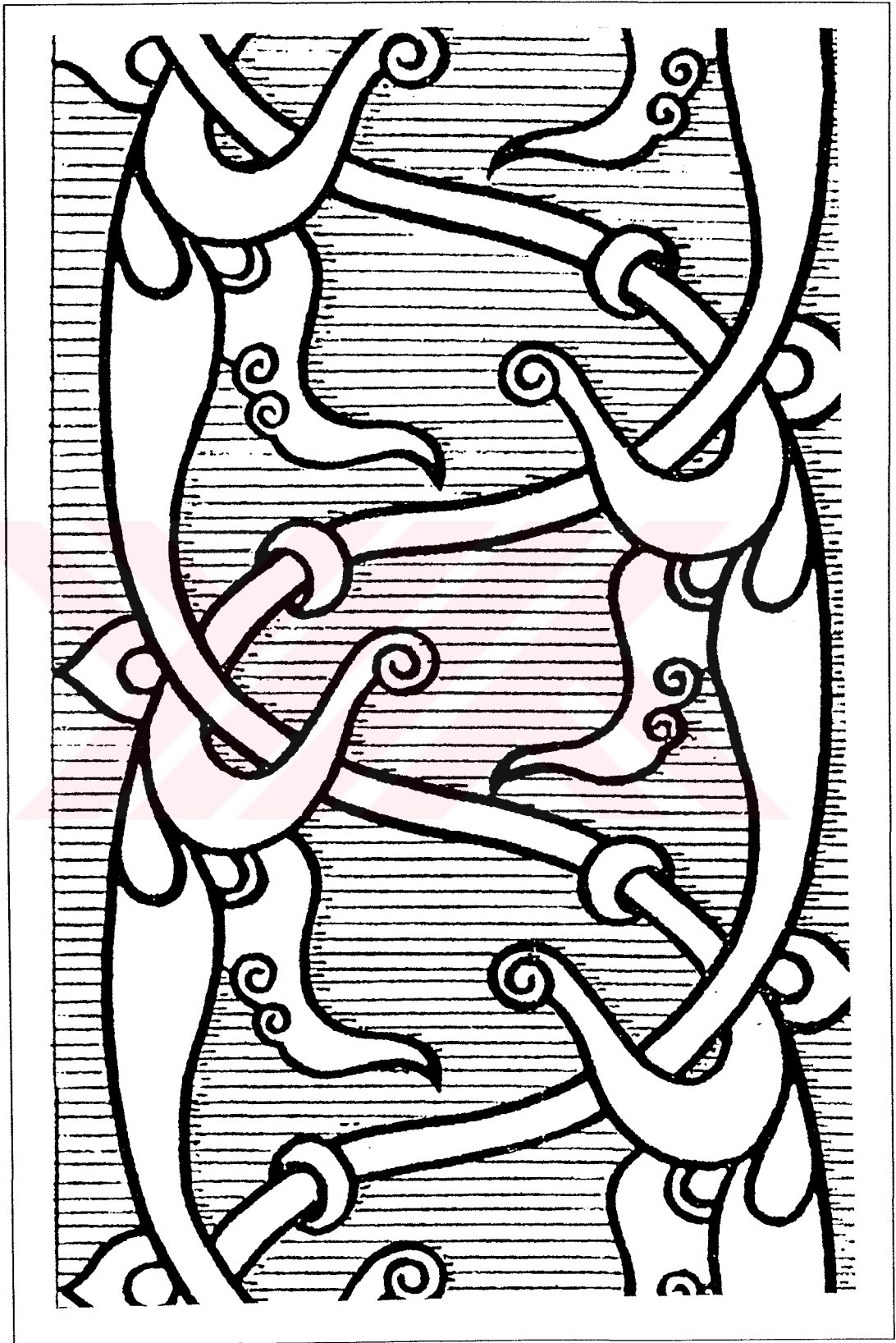

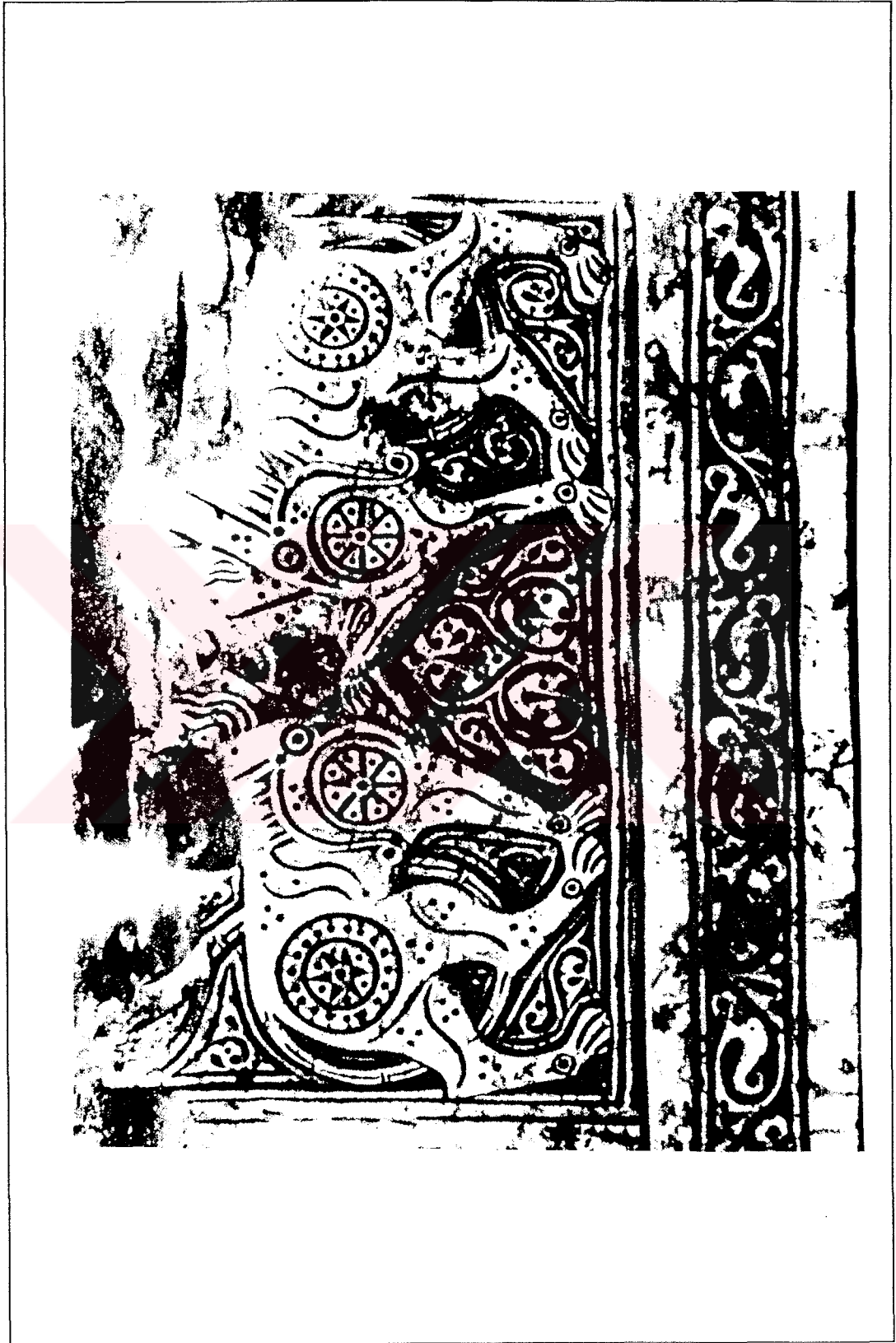

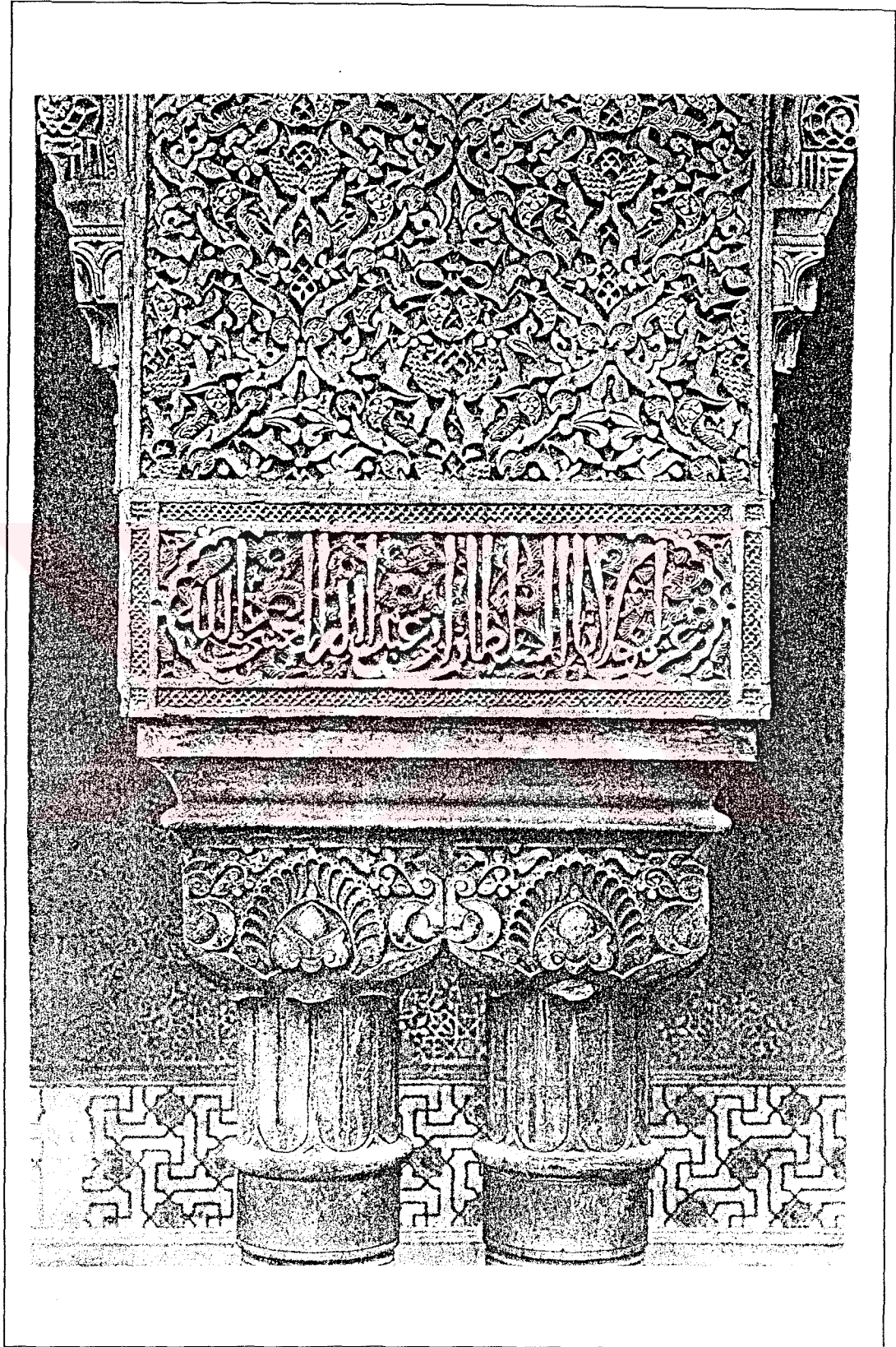

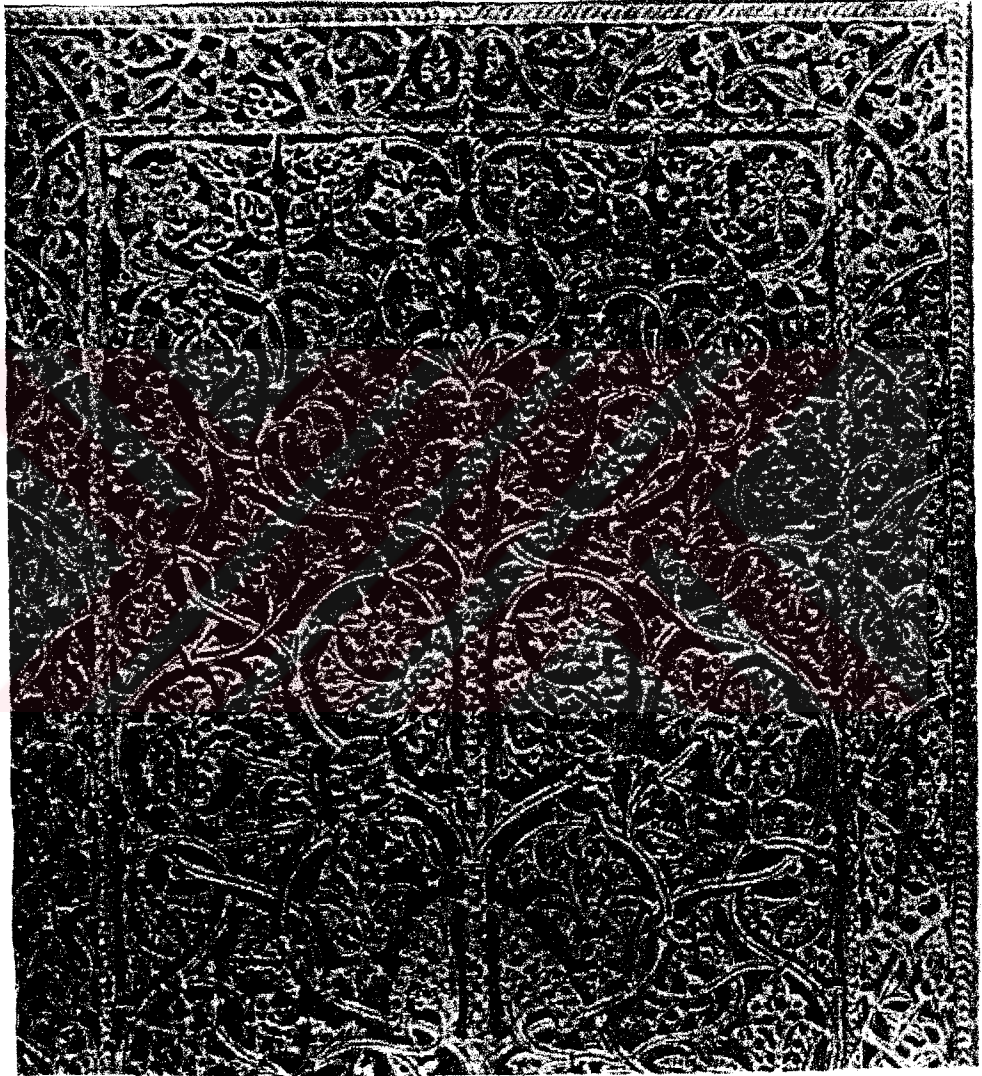

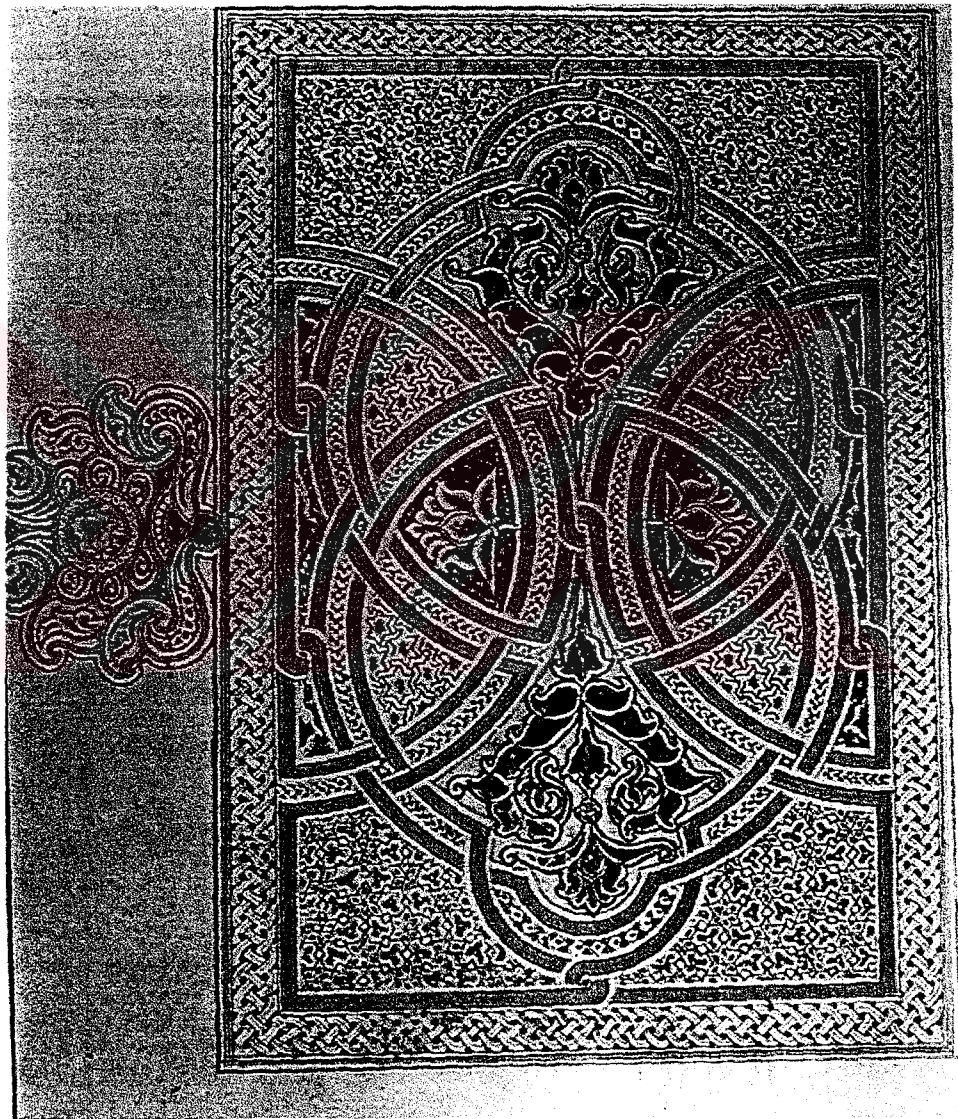

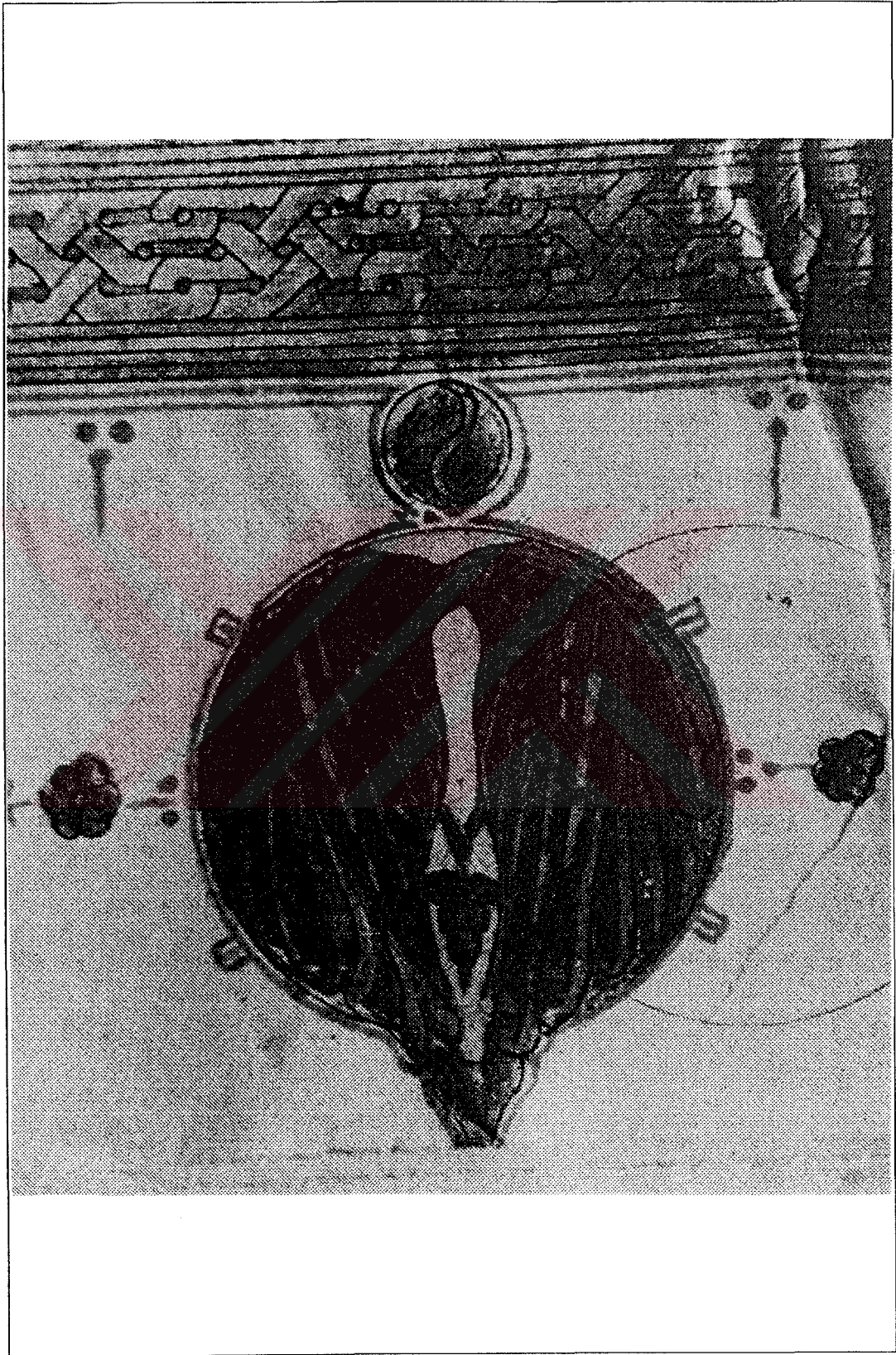

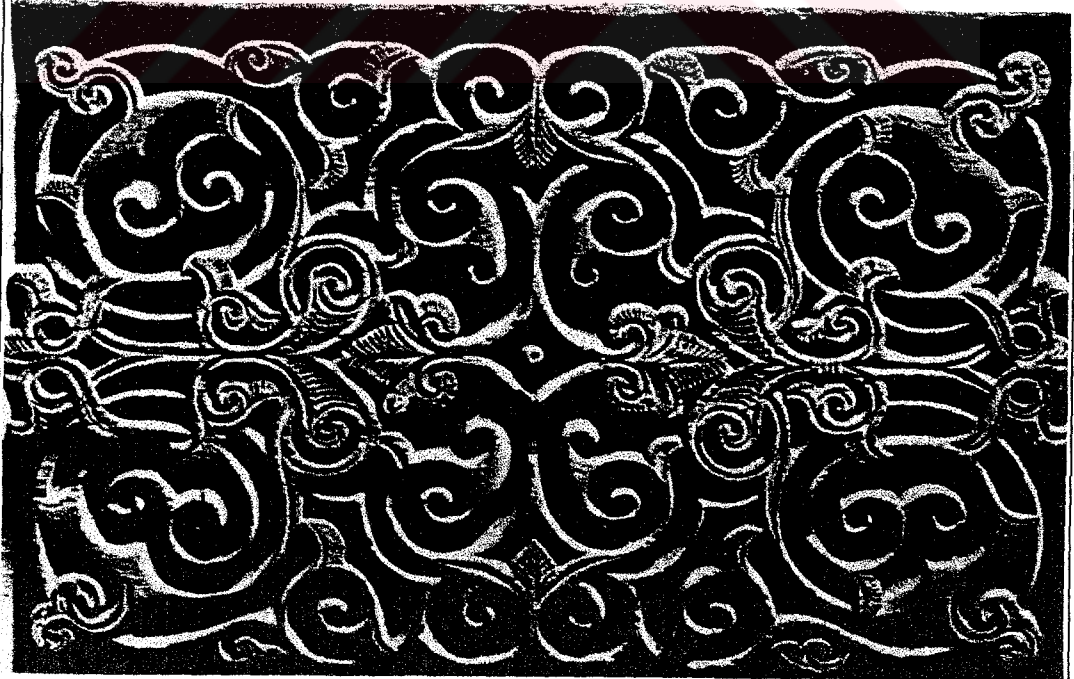

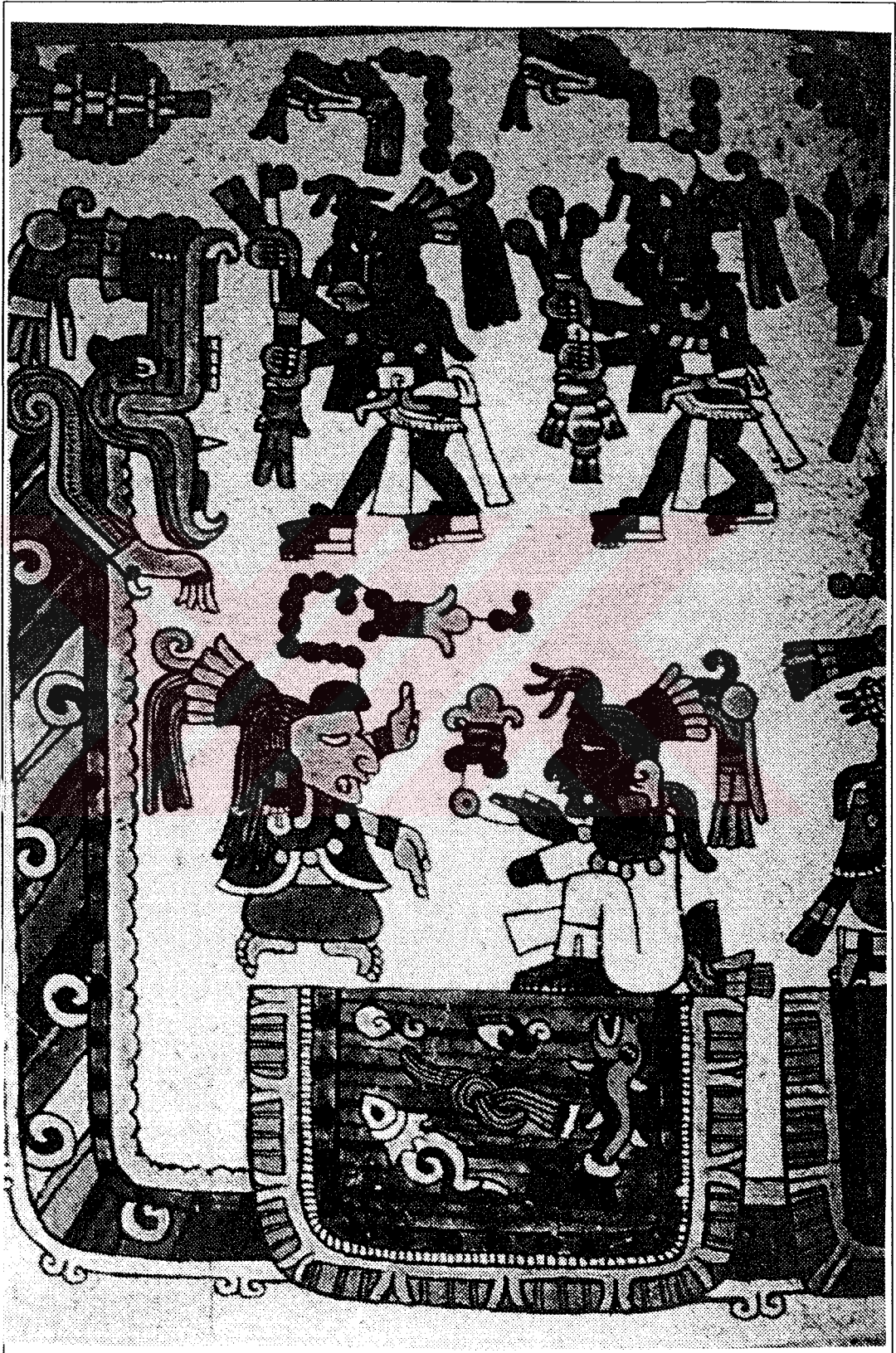

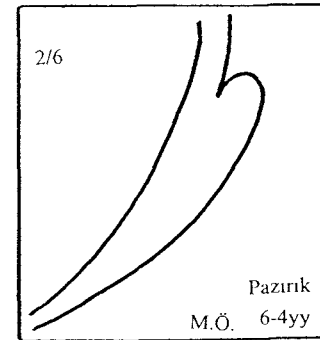
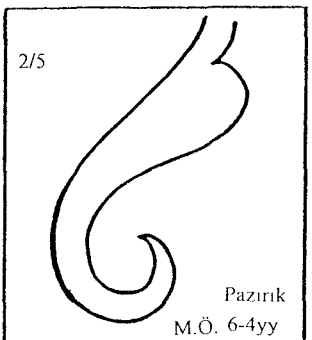
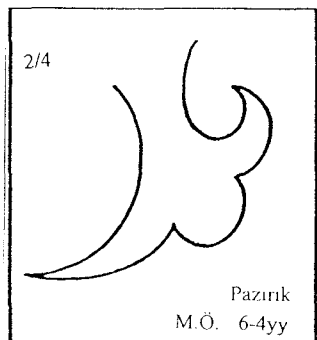
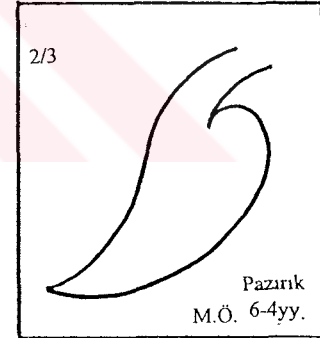
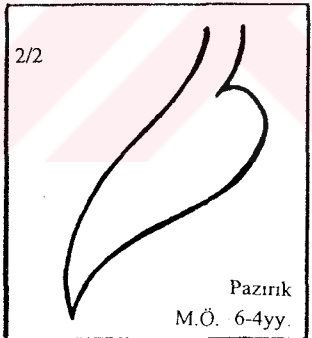
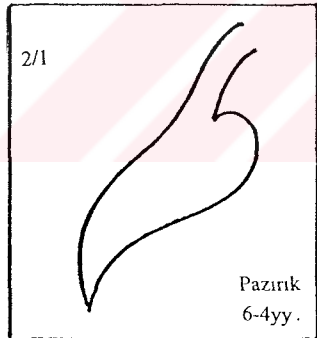
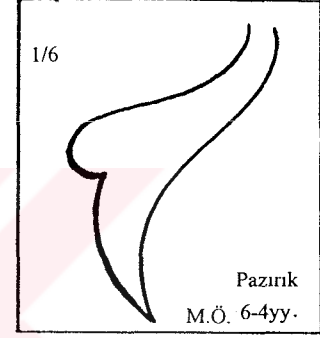
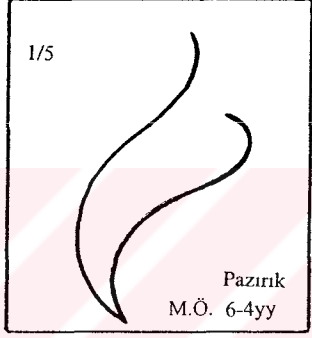
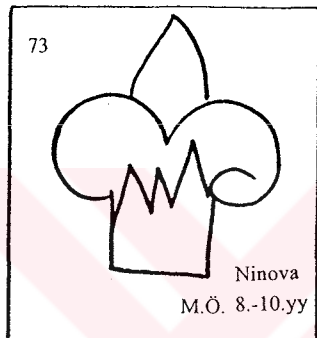
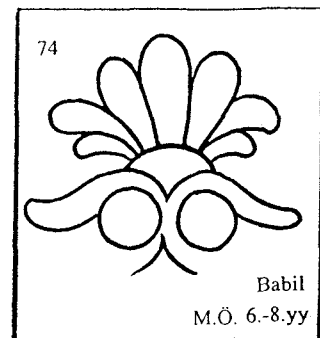
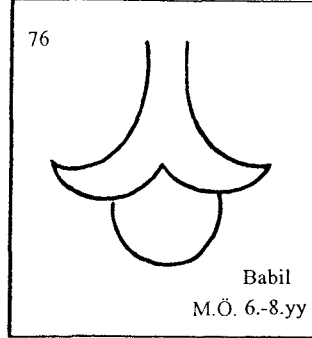
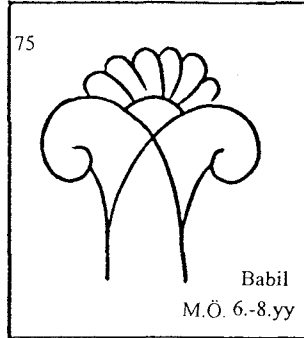

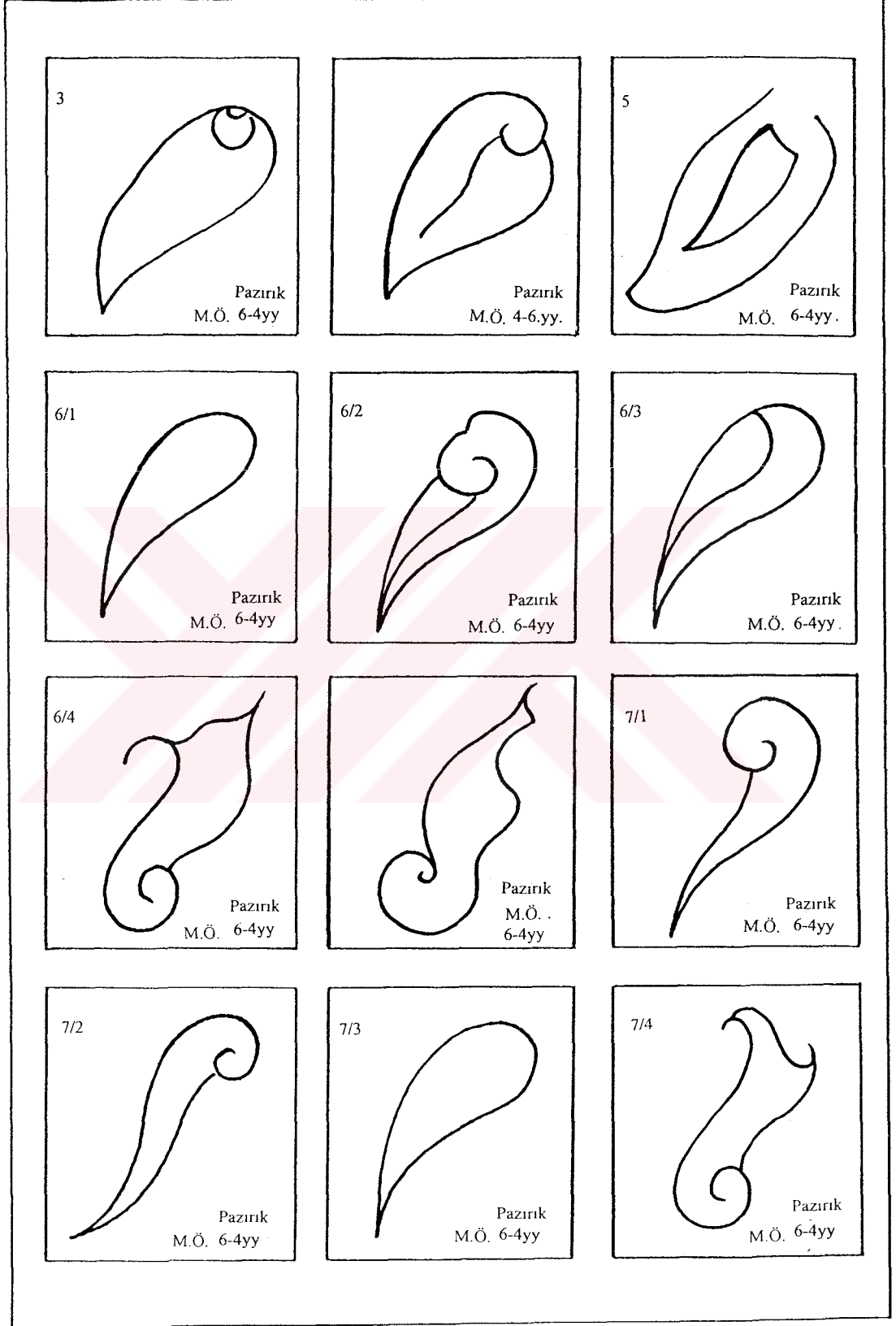

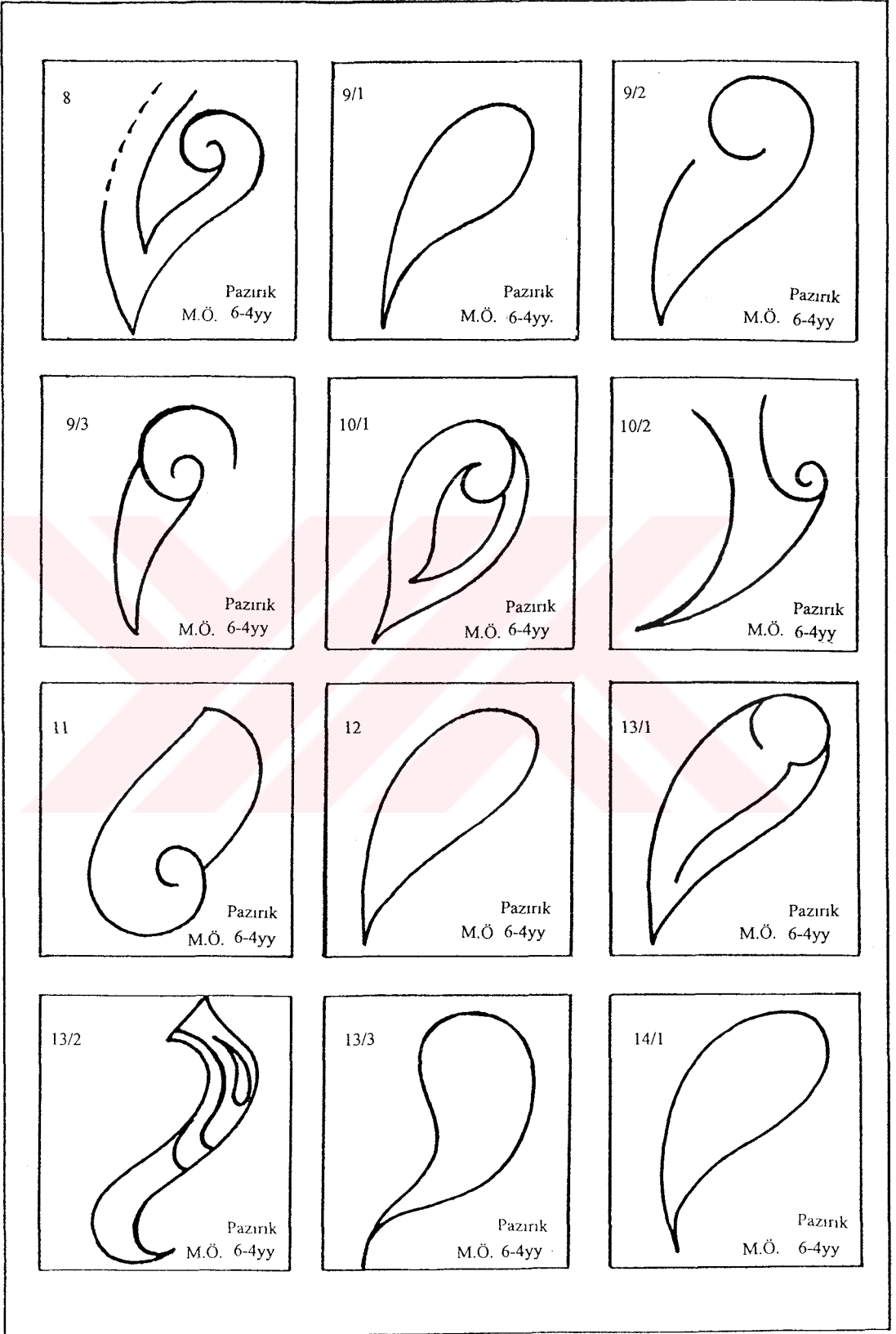

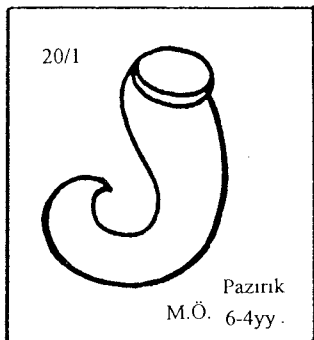
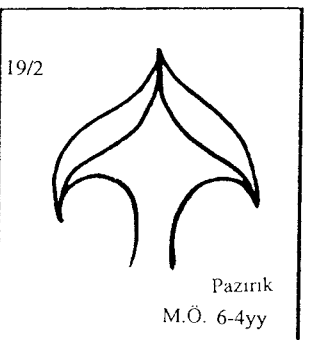
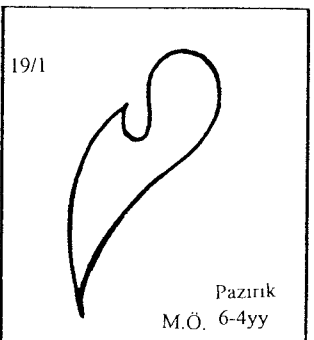
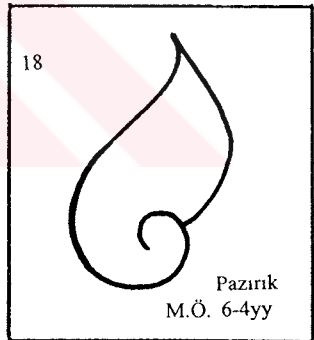
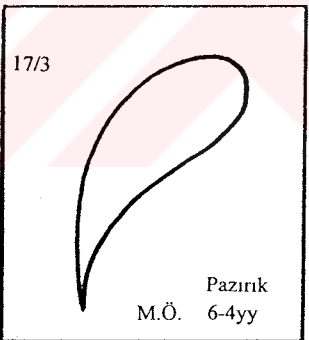
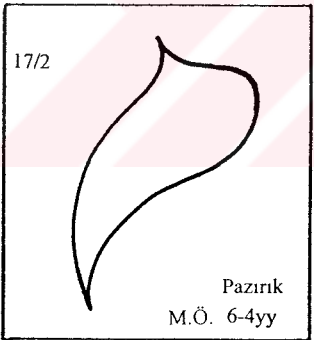
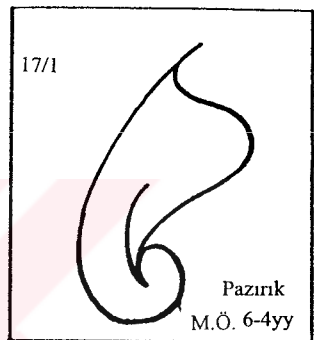
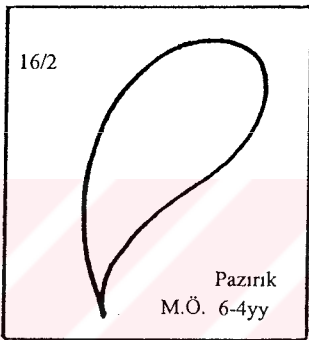
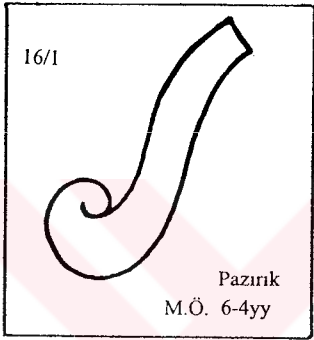
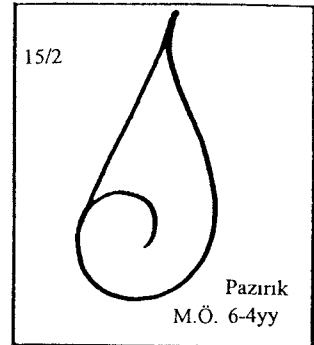
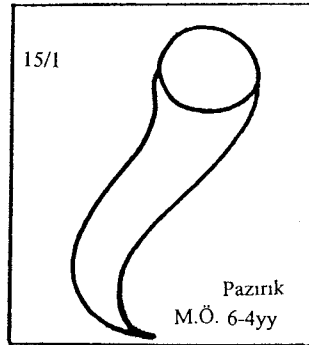
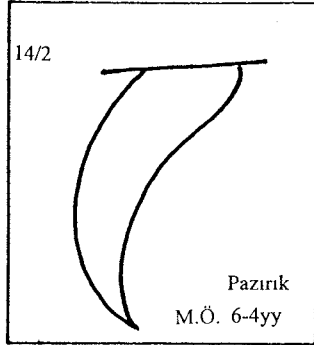

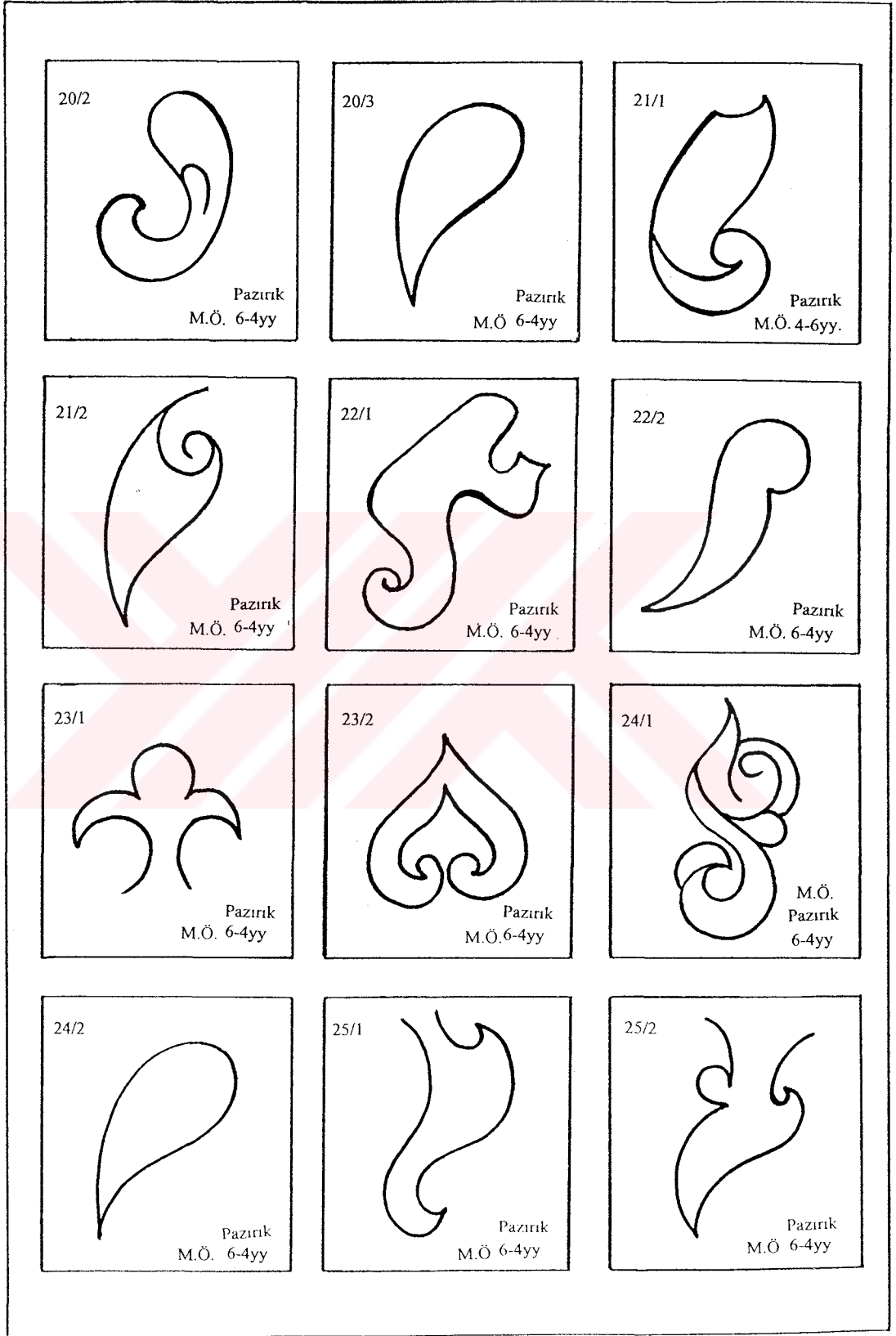

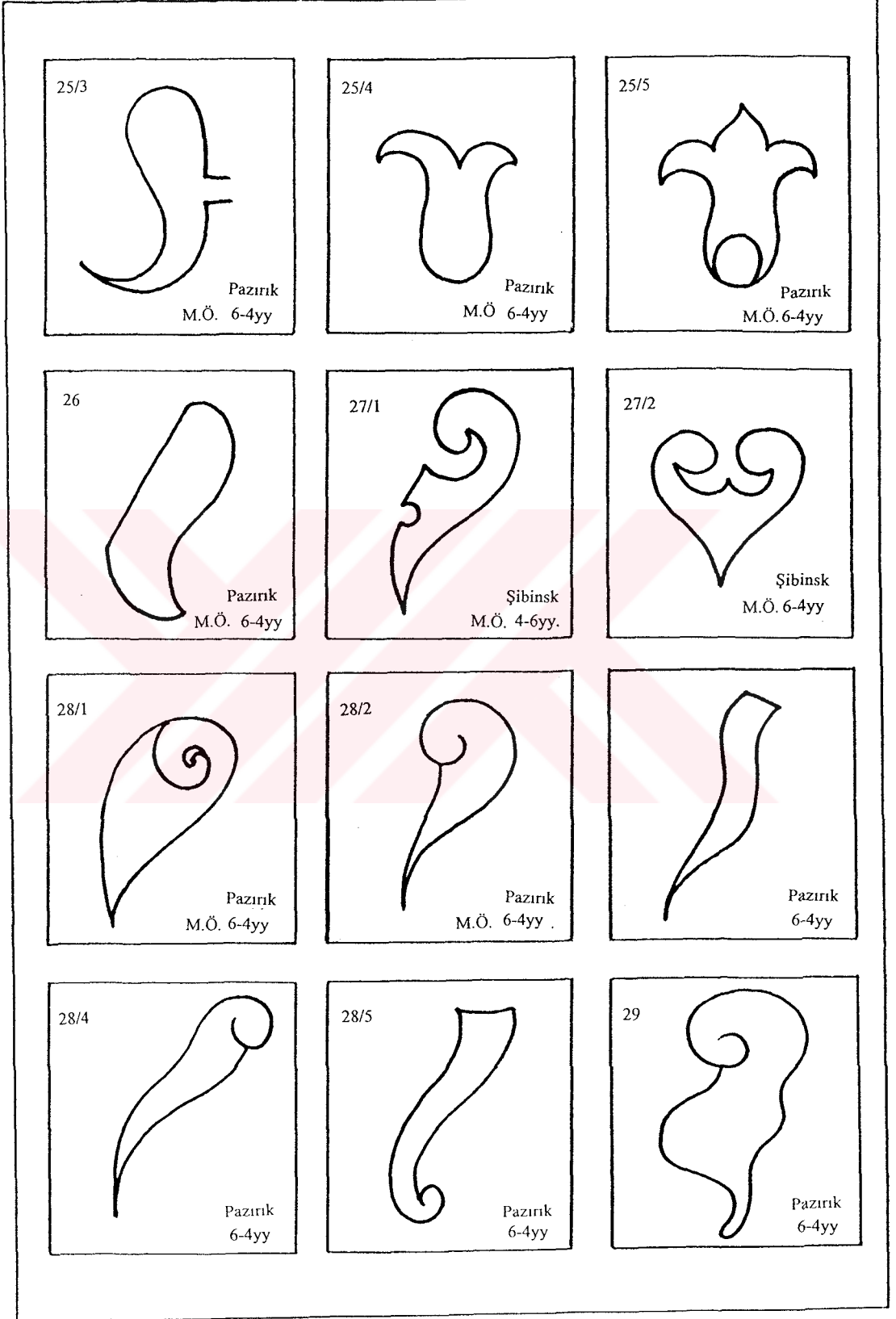

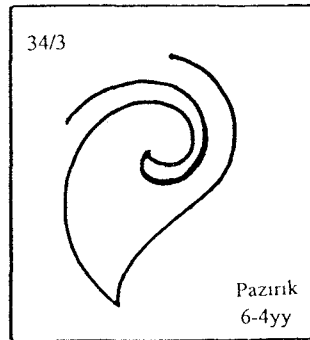
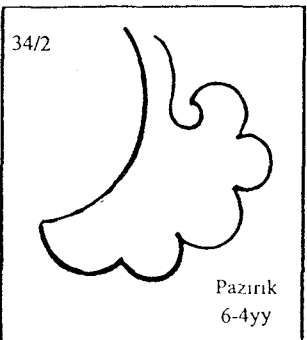
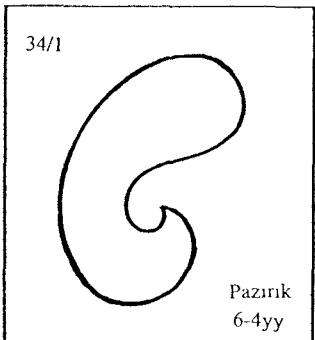
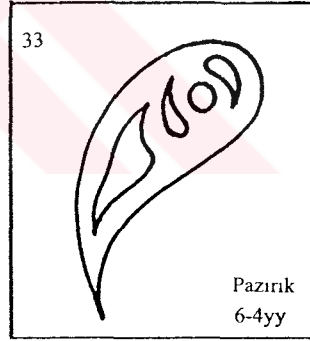
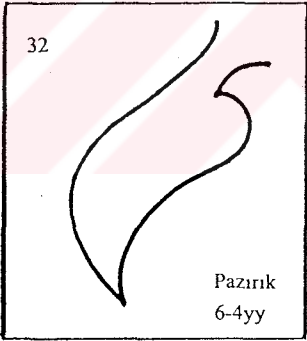
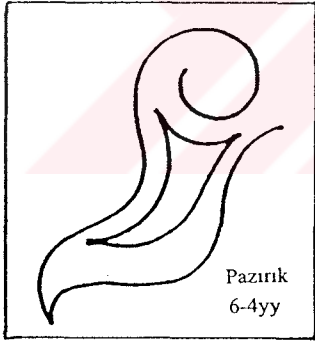
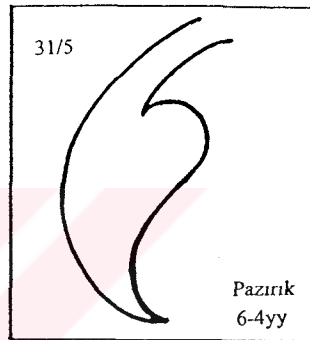
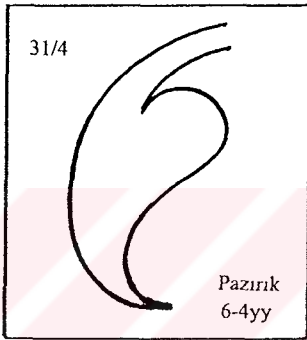
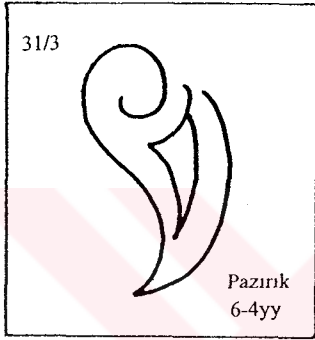
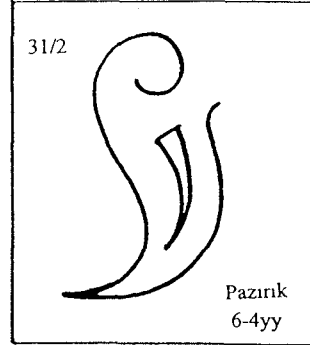
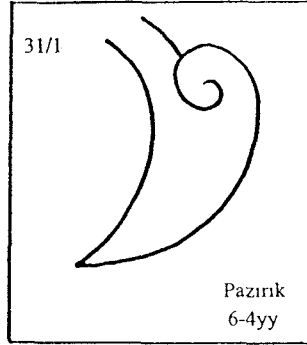
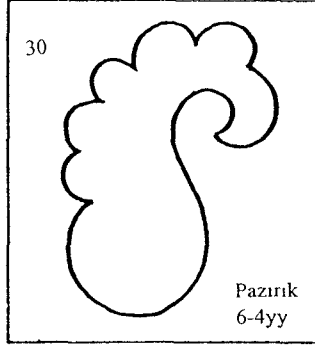

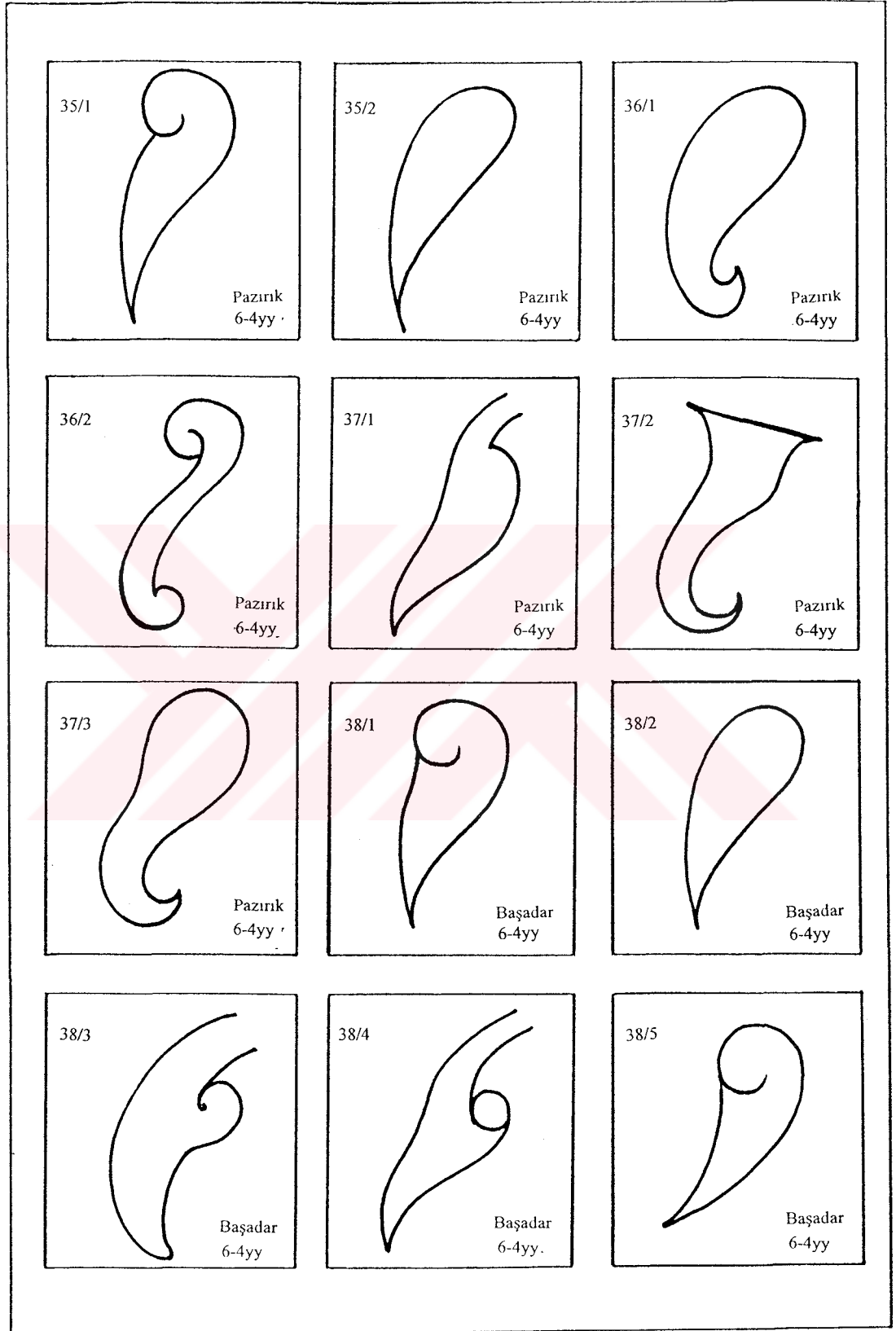

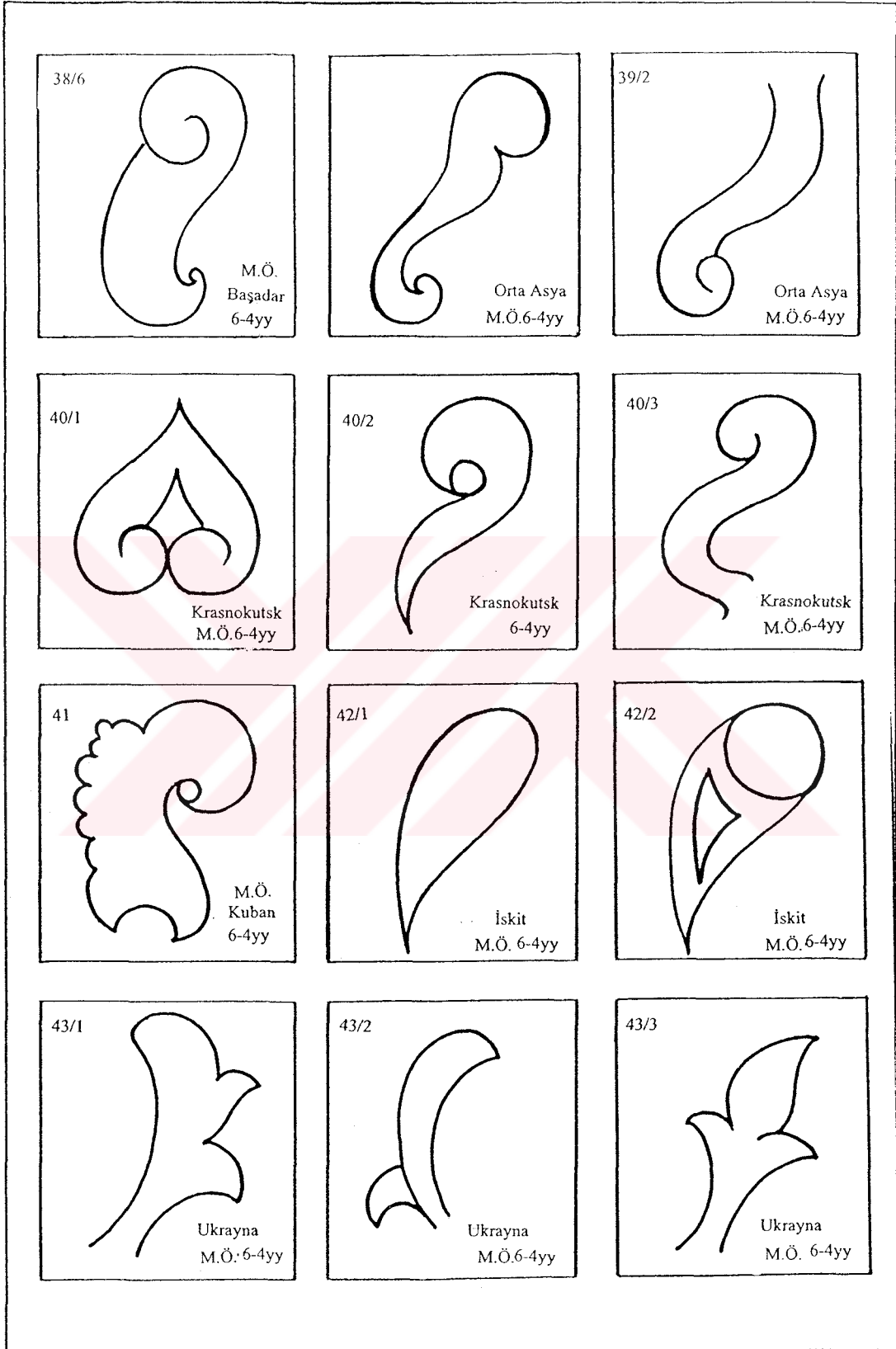

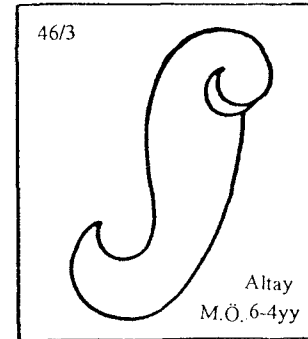
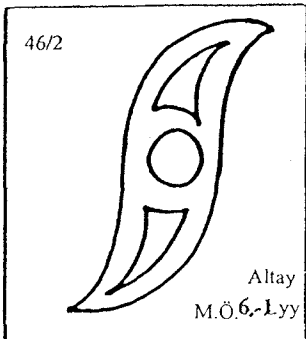
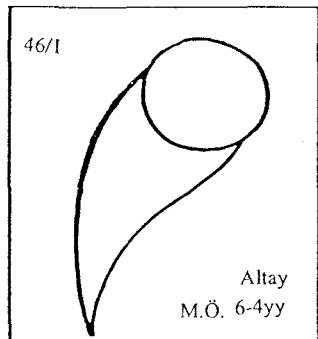
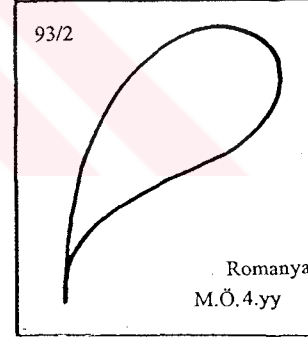
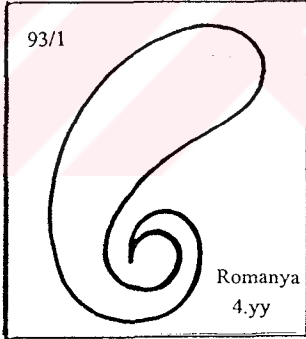
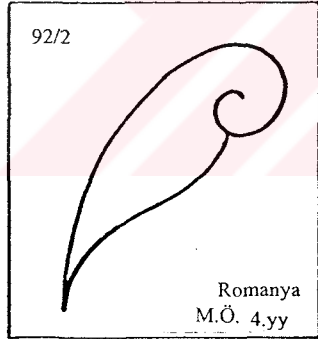
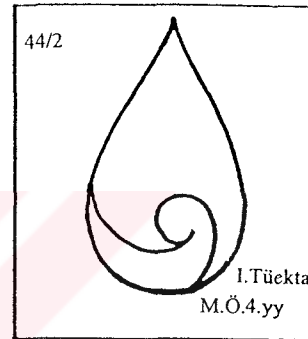
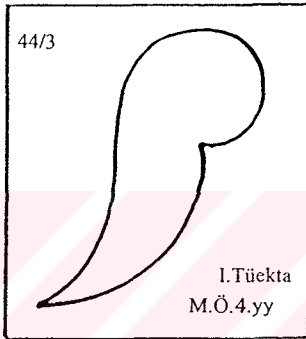
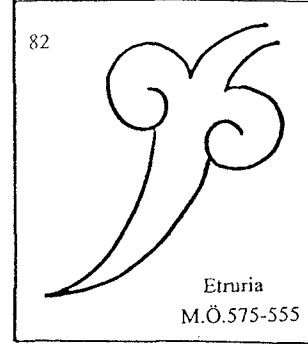
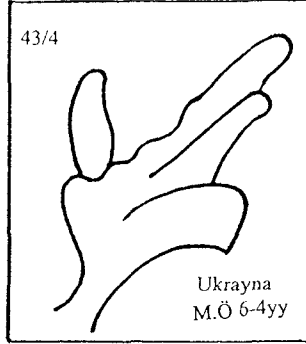
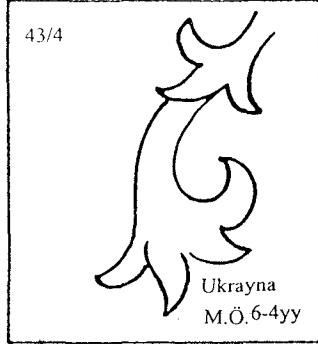

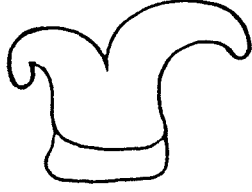

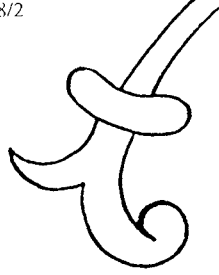

78/1

M.Ö.4yy

78/2

M.Ö.4yy

77/2

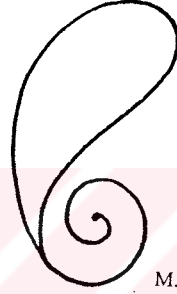

M.Ö.4yy

83

Atina
M.Ö.4.yy

84/1

Atina
M.Ö.4.yy

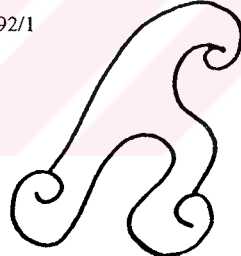
84/2

Atina
M.Ö.4.yy

44/1

I.Tüekta
M.Ö.4.yy

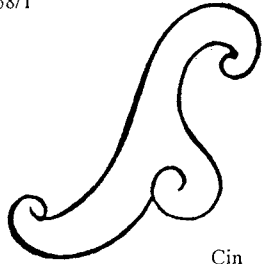
92/1

Romanya
M.Ö.4.yy

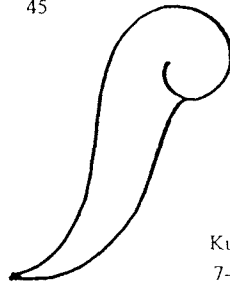
68/2

Çin
M.Ö.4.yy

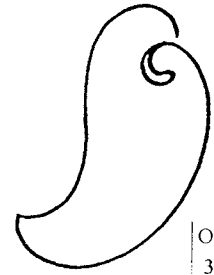
68/1

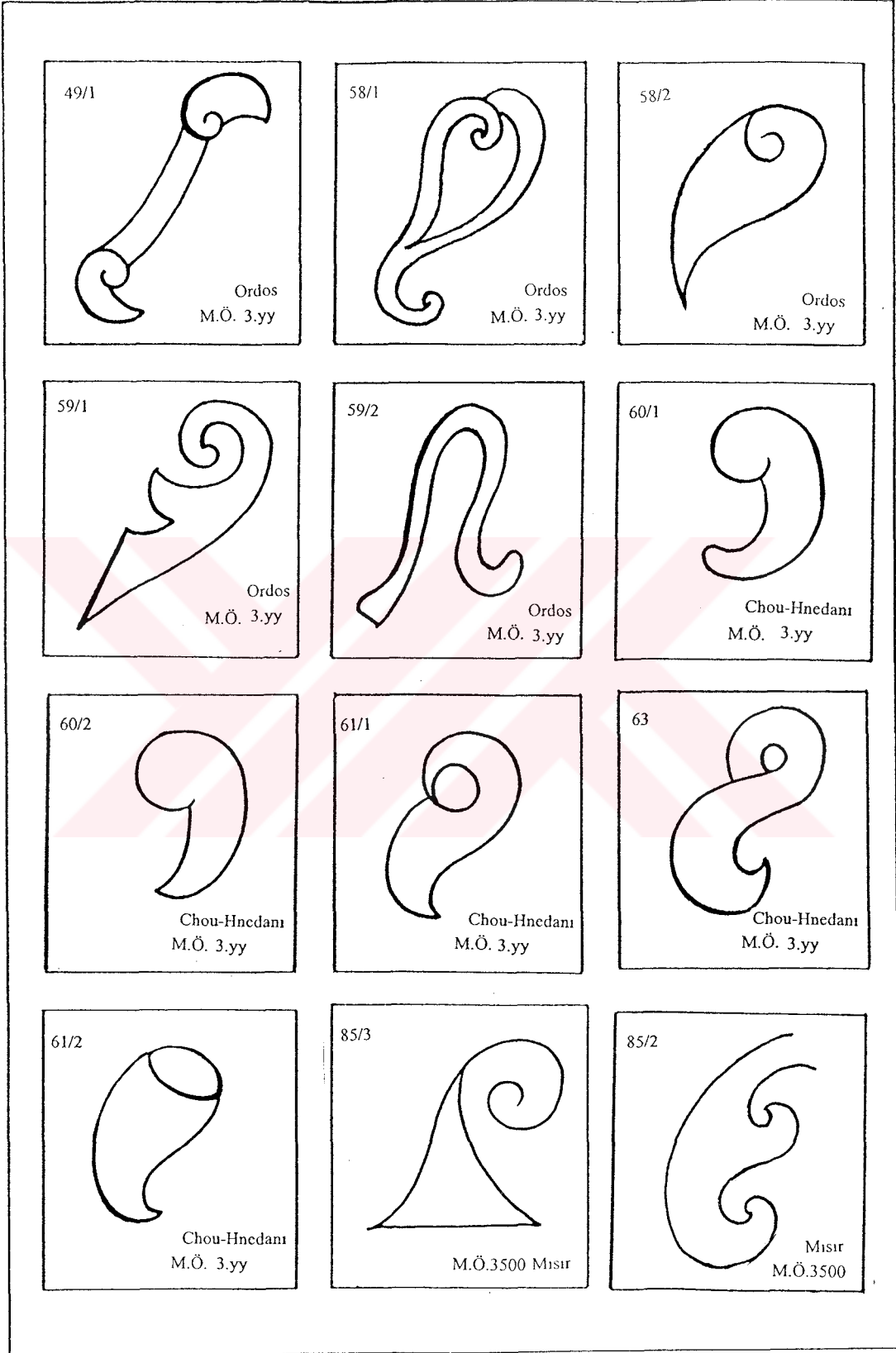
Çin
M.Ö.4.yy

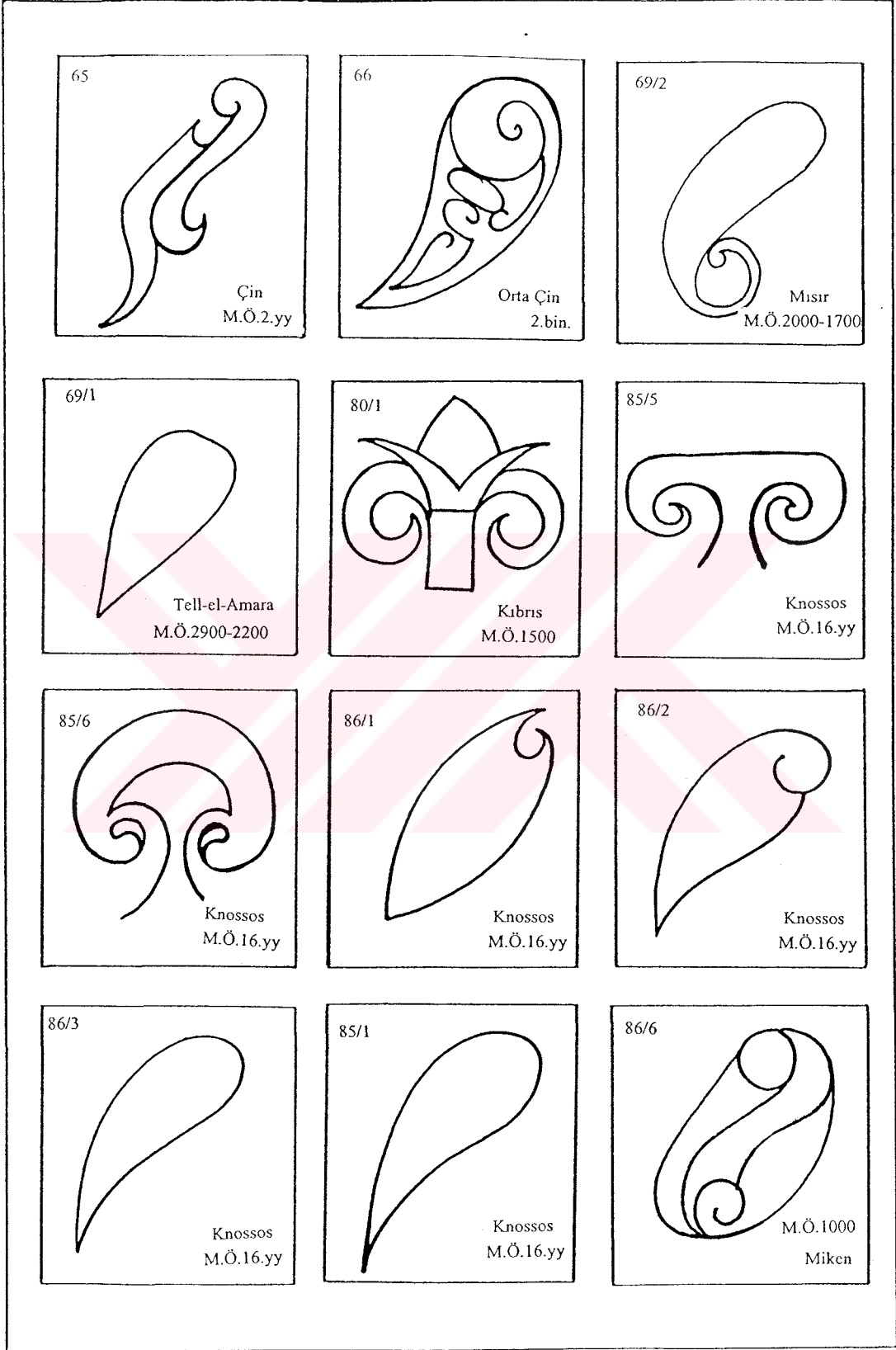
45

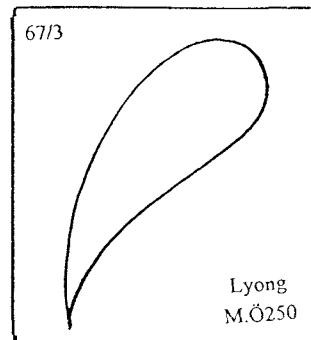
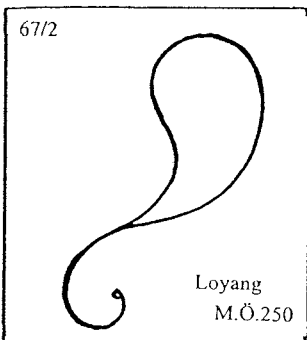
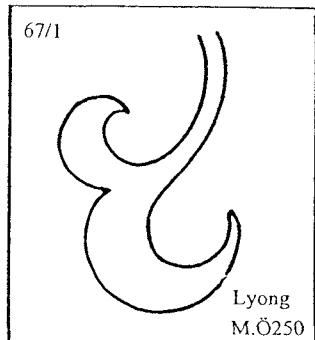
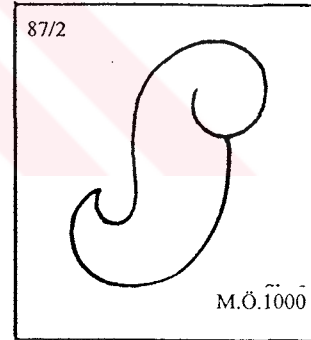
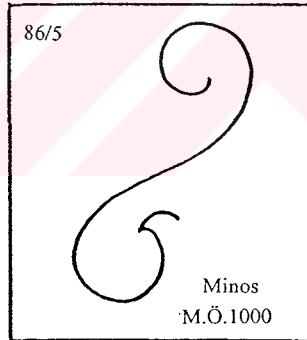
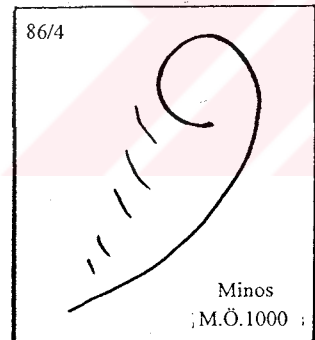
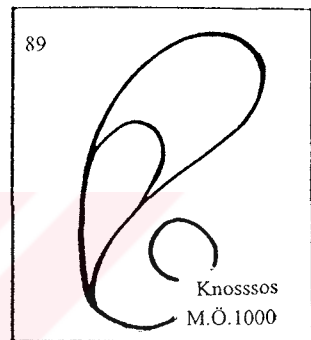
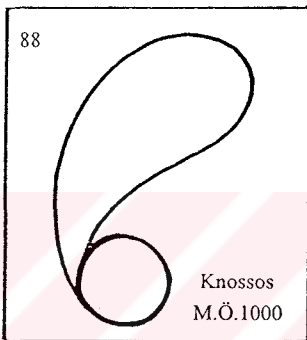
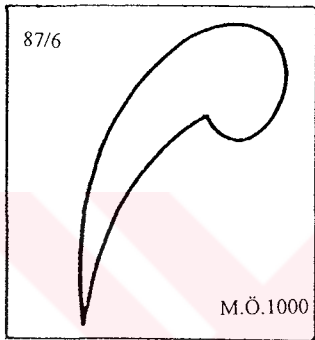
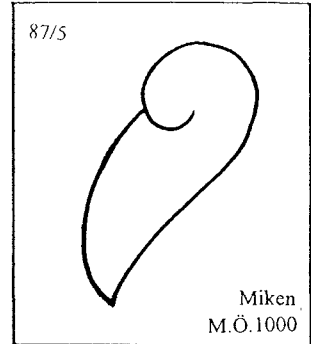
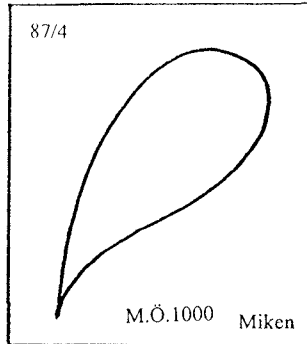
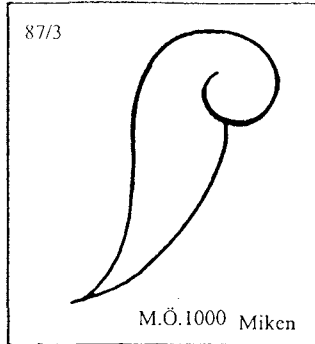
Kuban
7-3.yy.

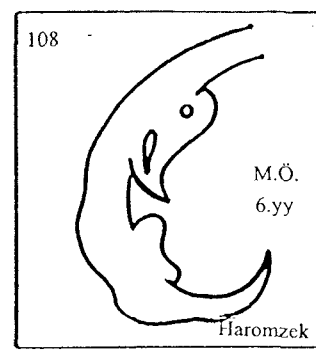
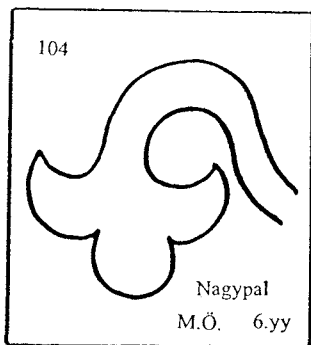
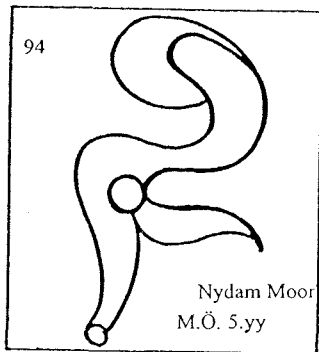
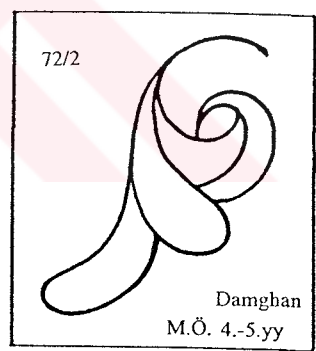
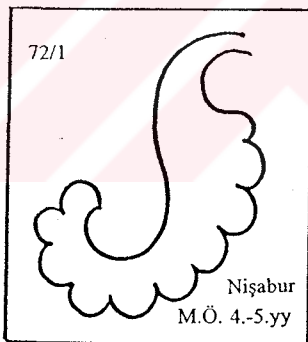
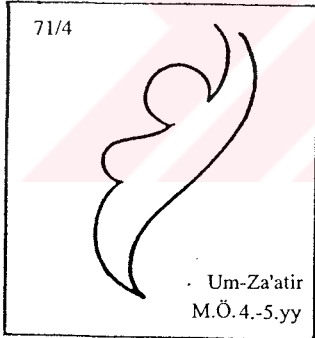
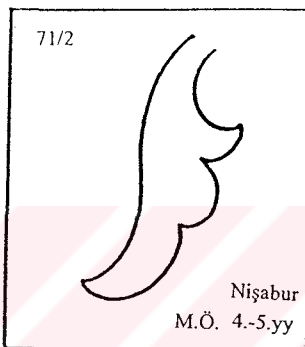
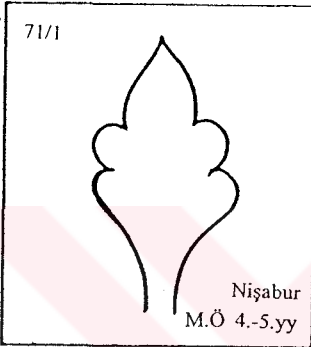
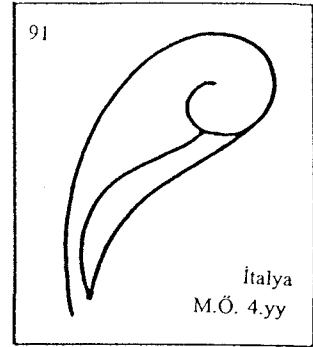
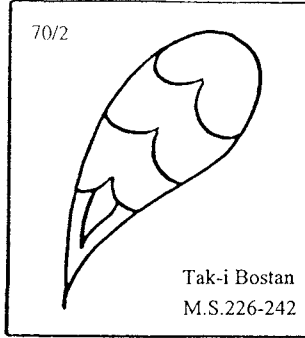
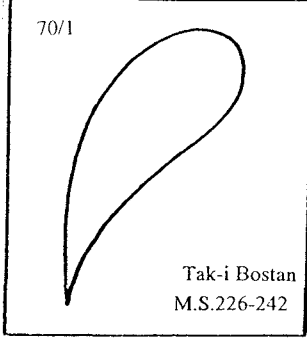
49/2

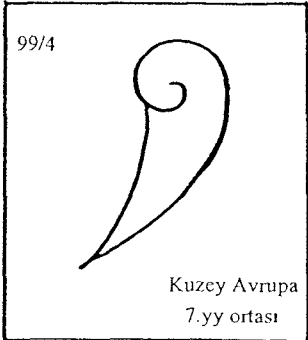
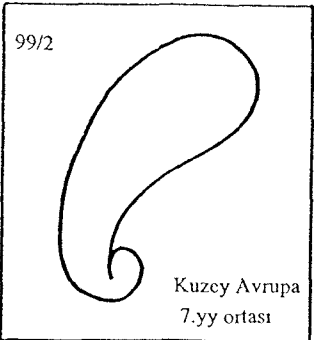
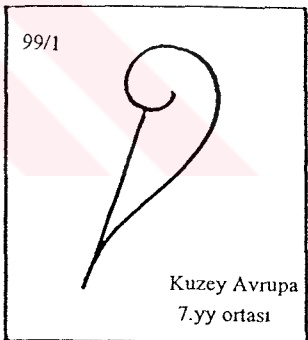
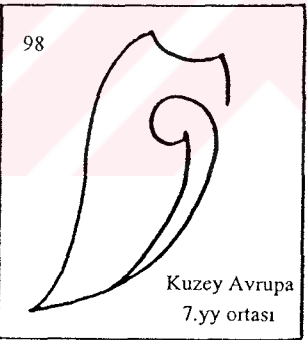
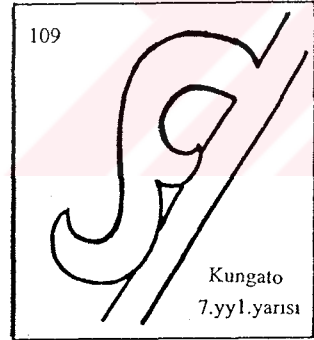
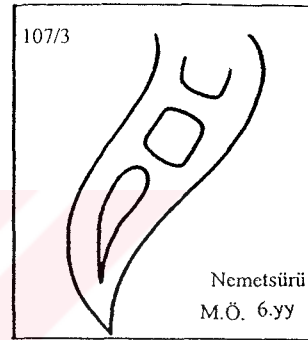
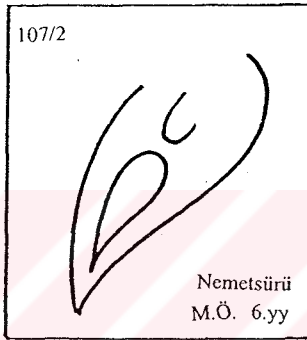
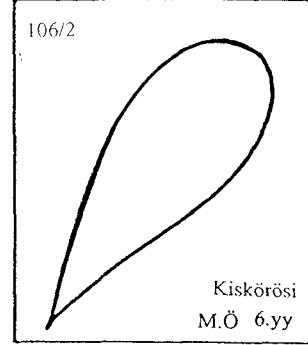
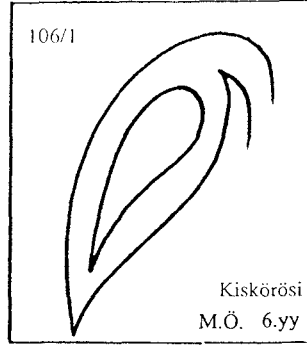
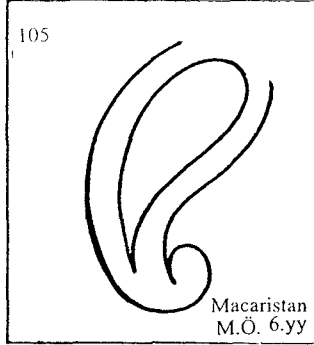
Ordos
3.yy

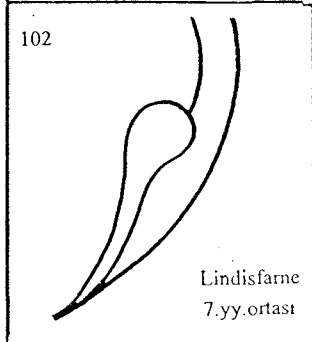
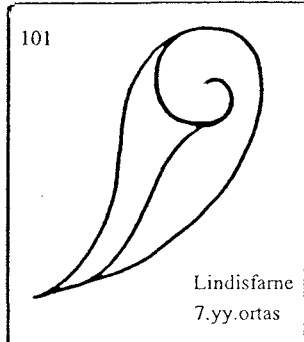
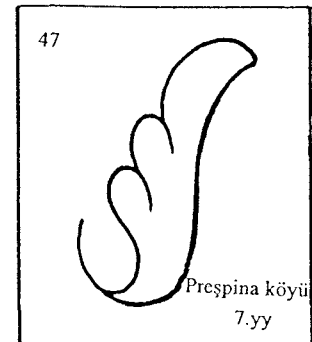
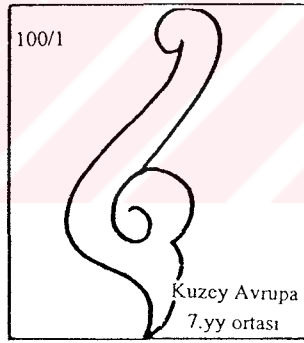
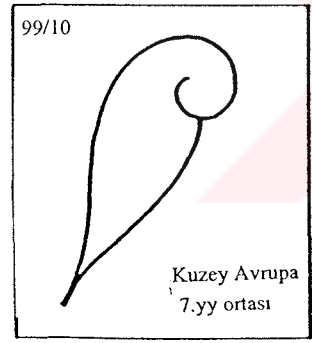
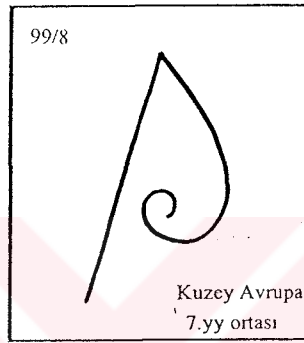
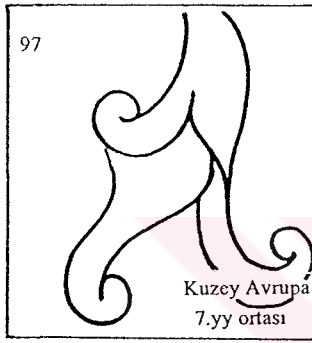
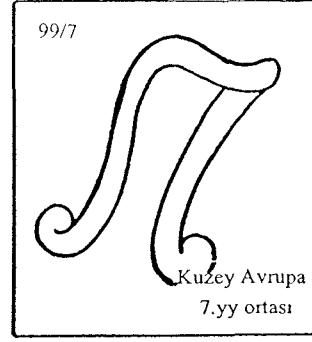
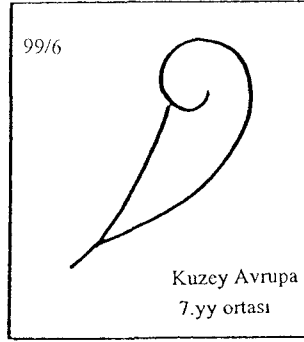
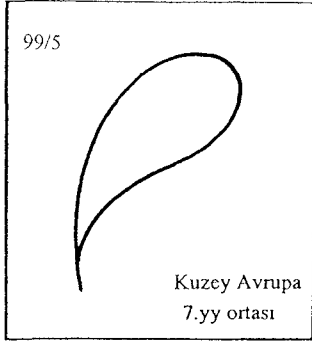

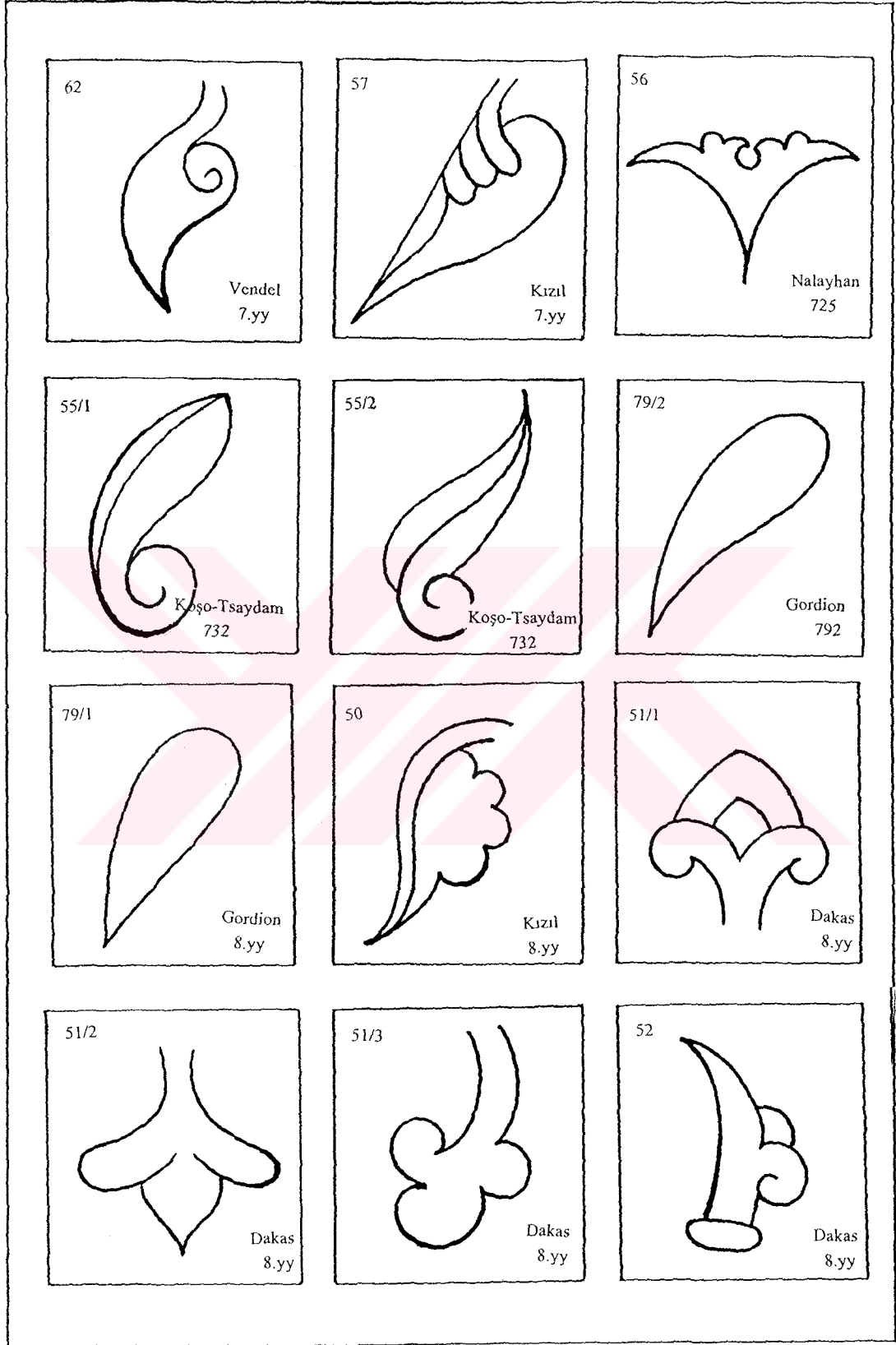

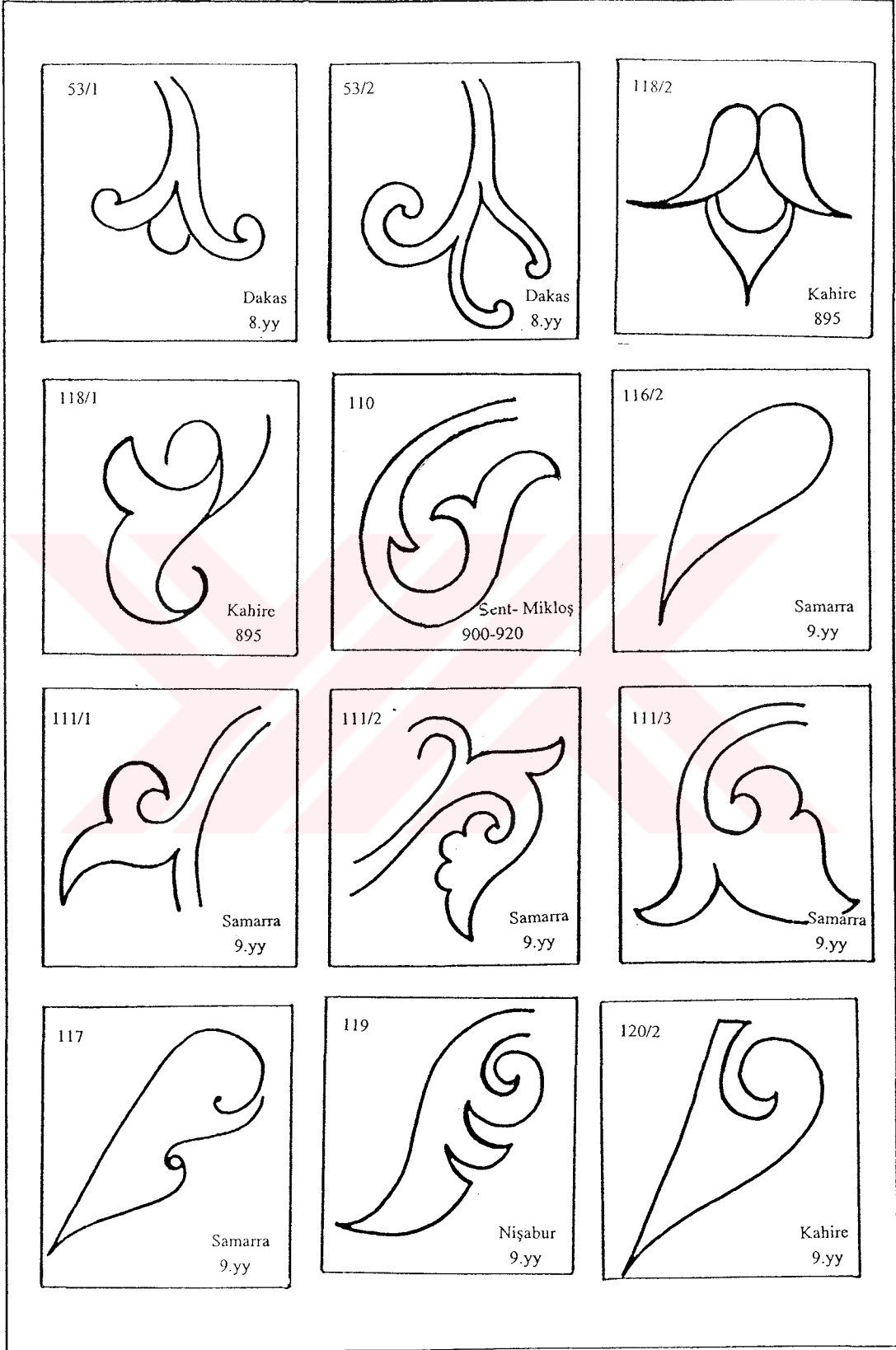

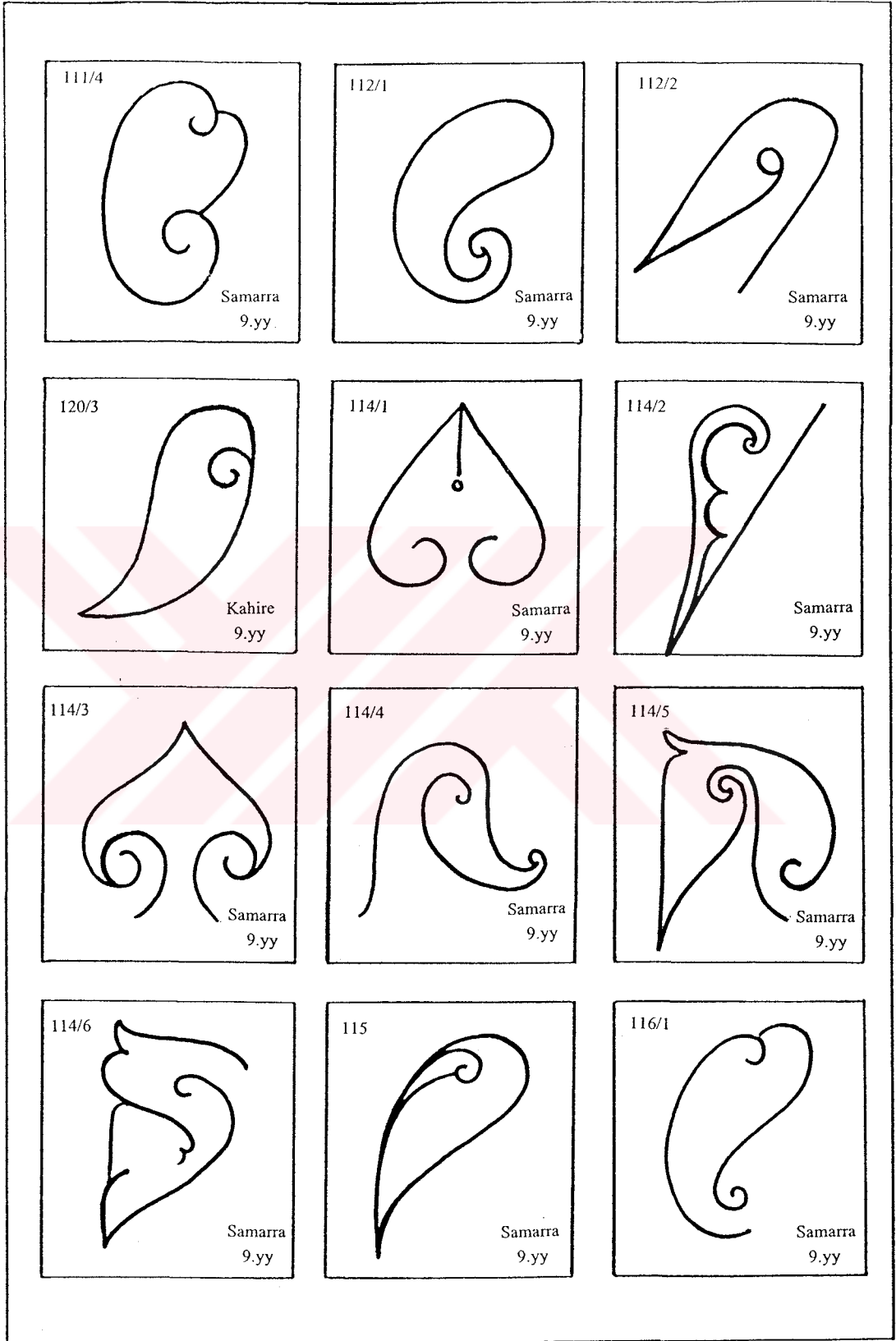

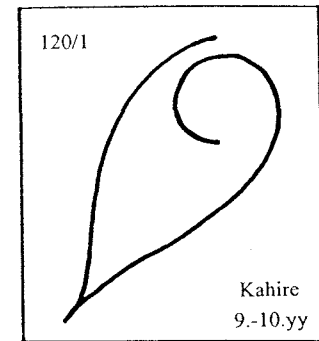
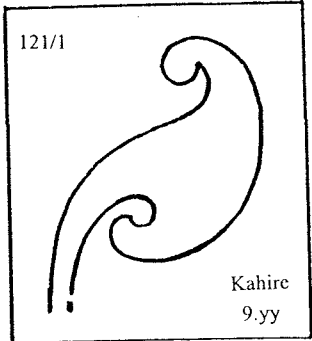
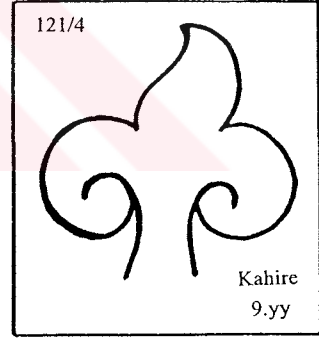
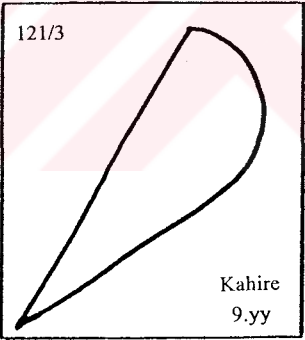
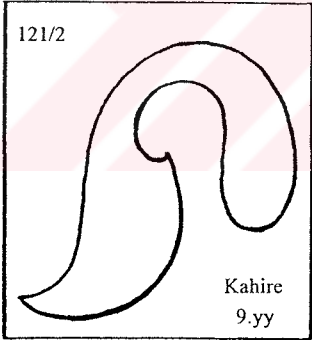
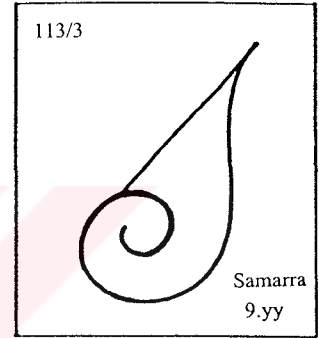
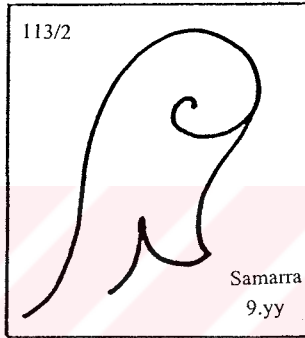
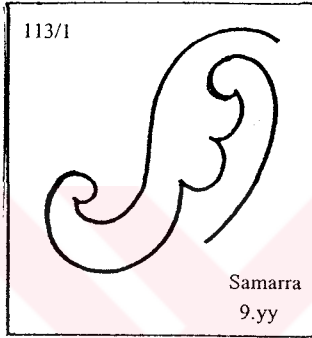
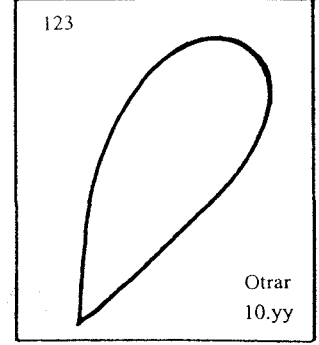
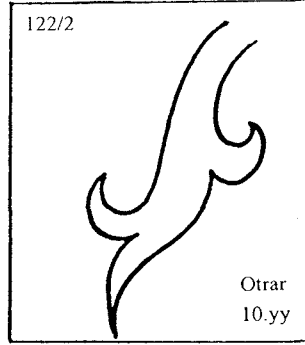
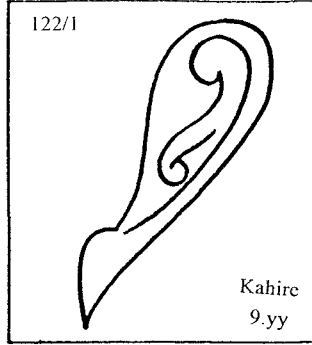

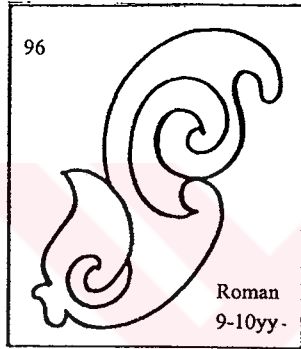
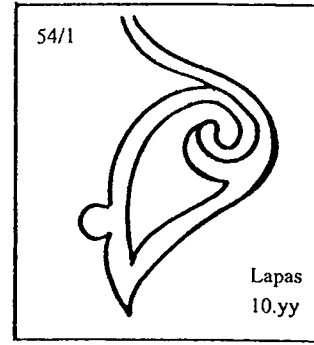
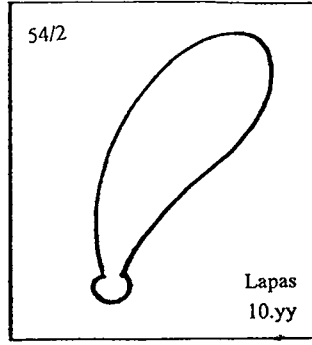
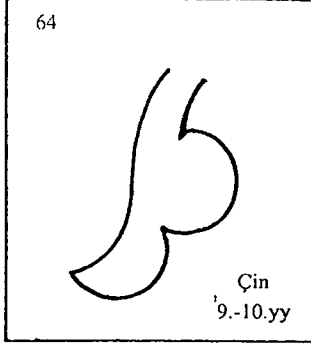

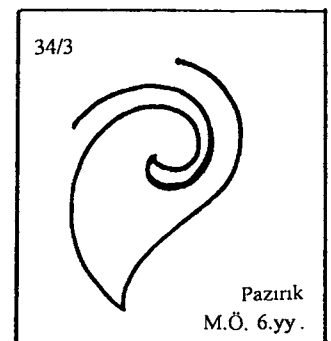
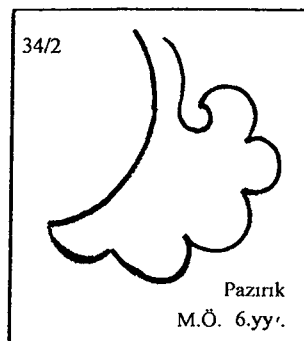
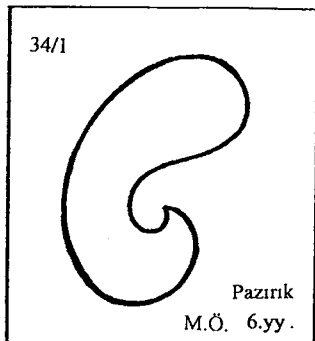
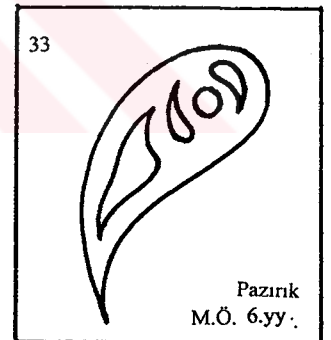
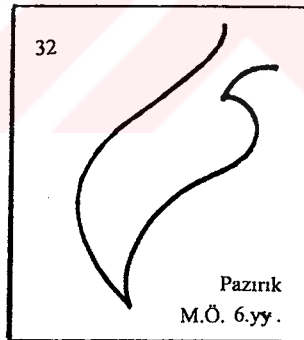
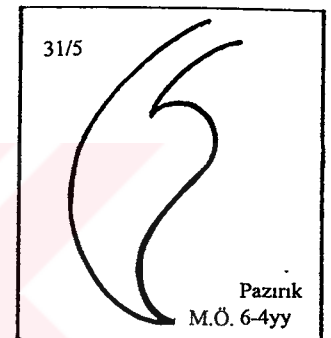
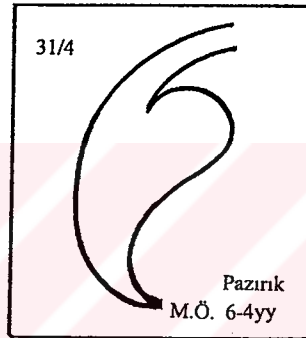
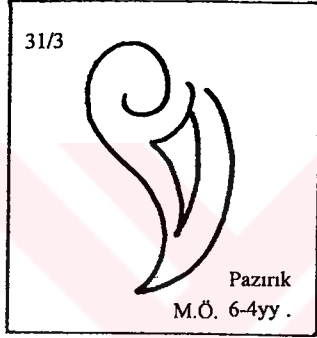
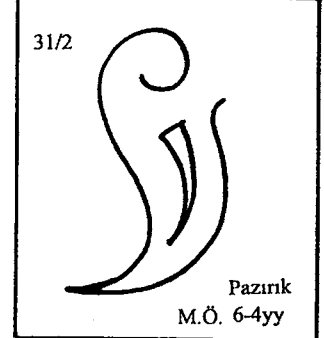
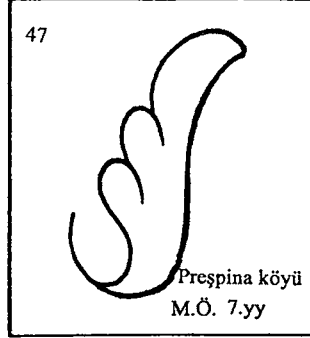
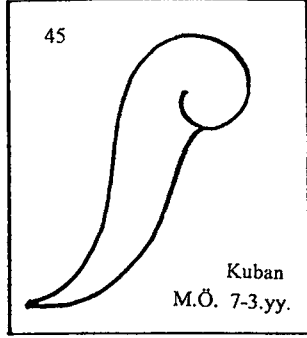

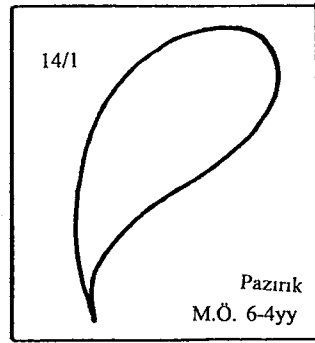
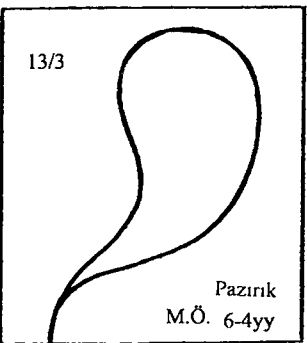
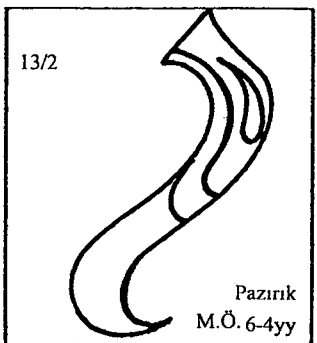
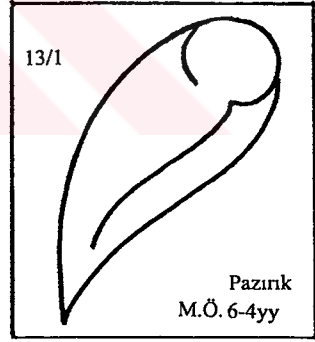
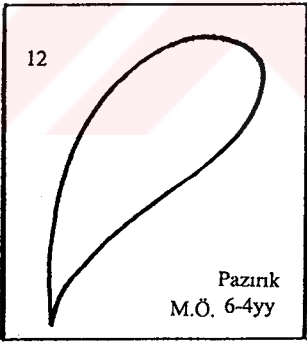
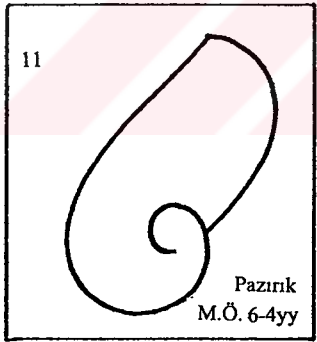
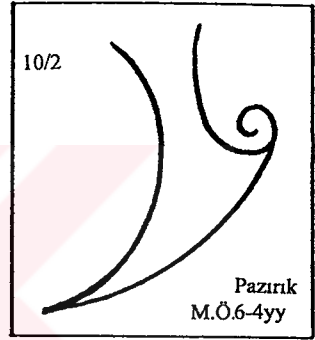
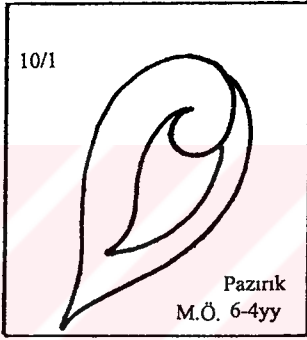
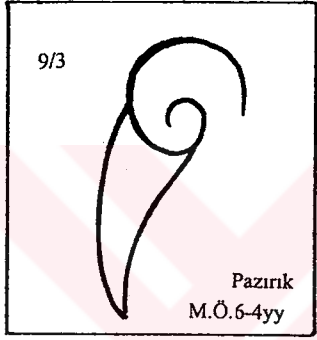
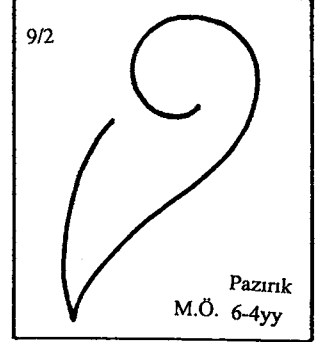
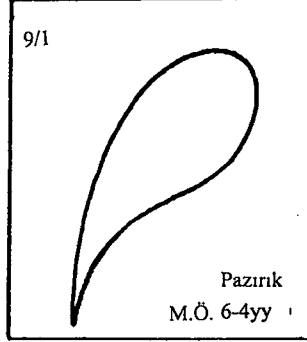
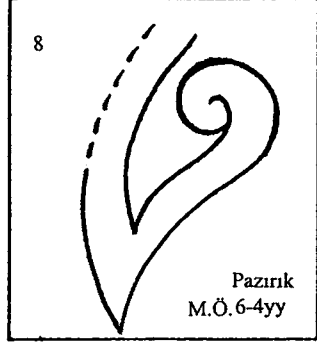

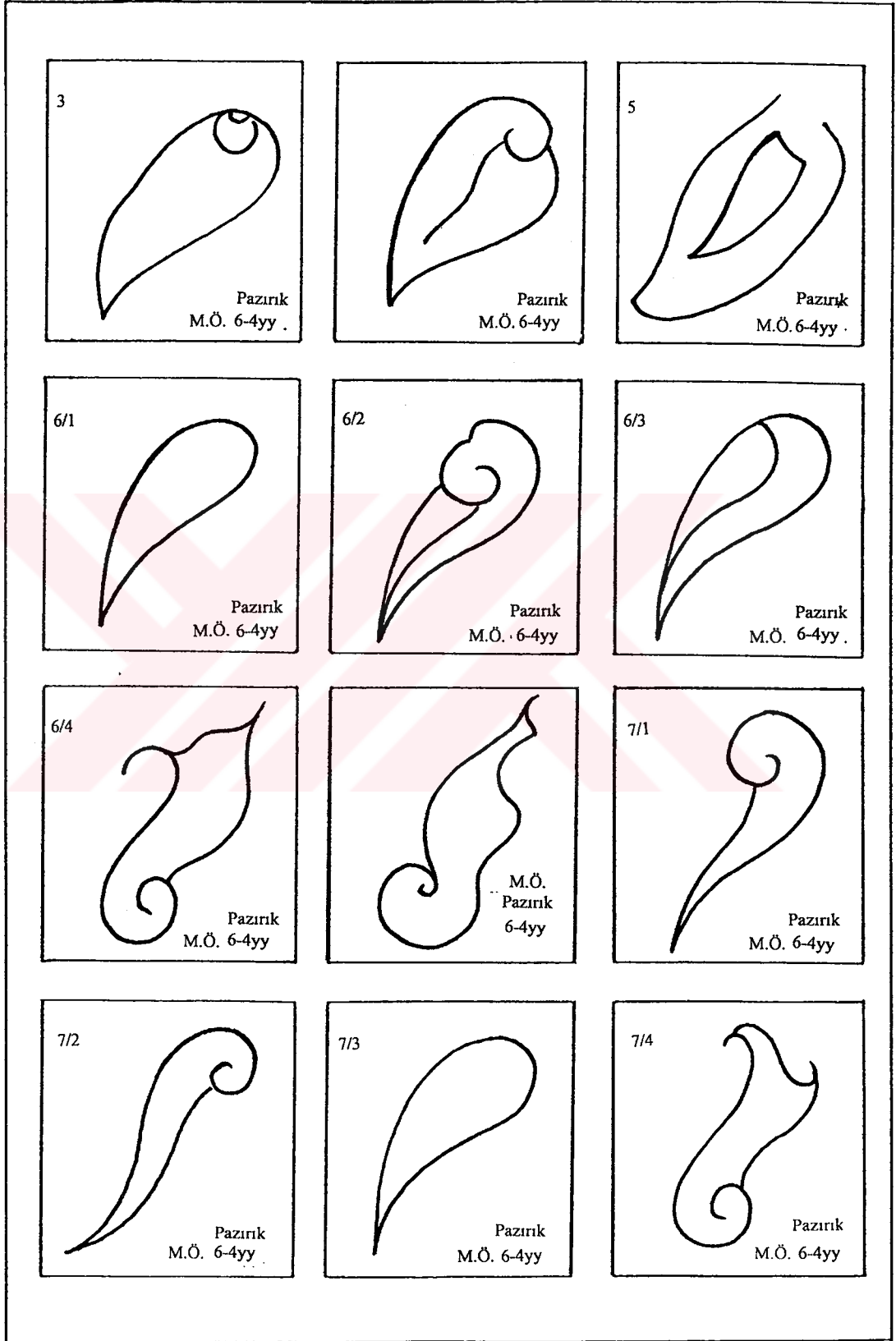

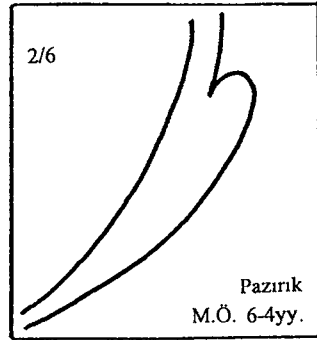
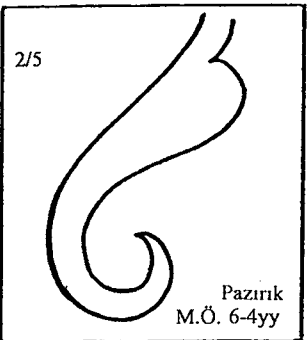
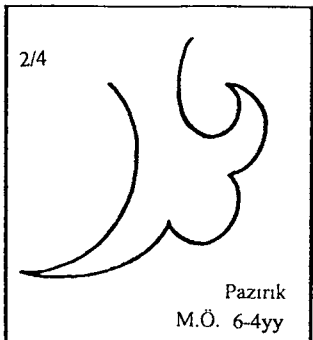
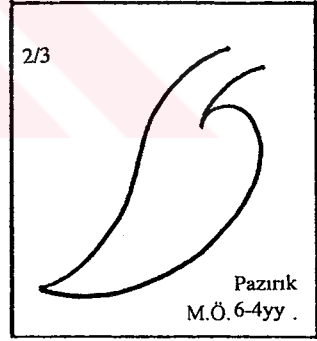
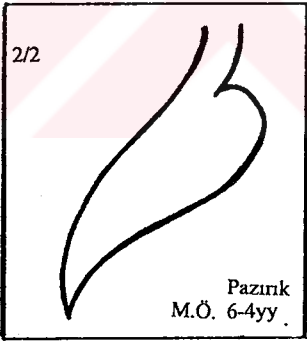
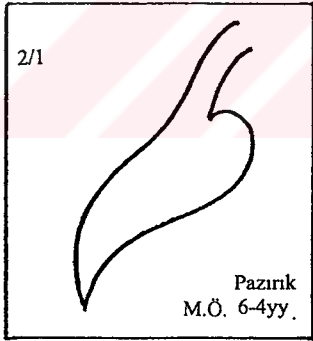
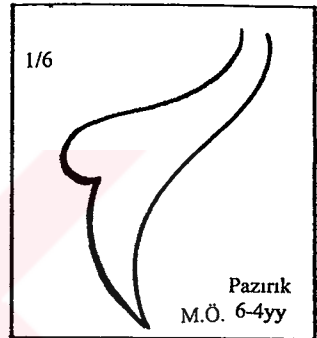
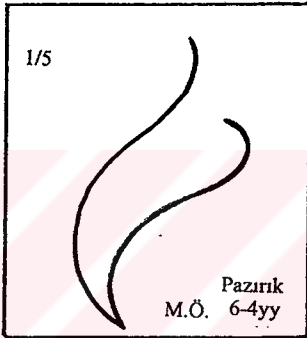
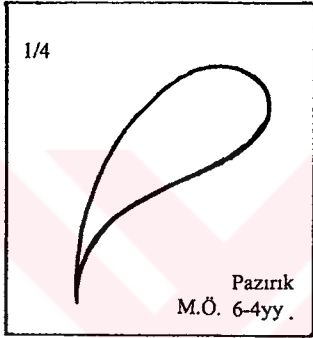
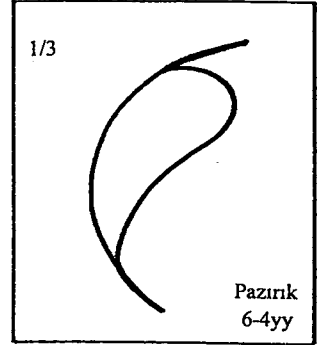
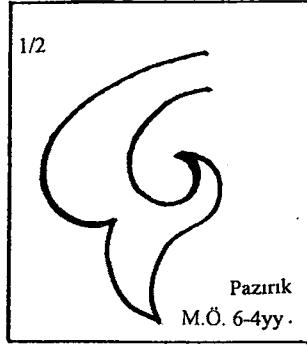
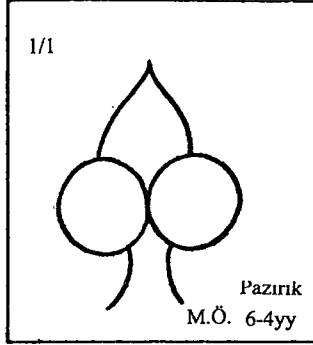

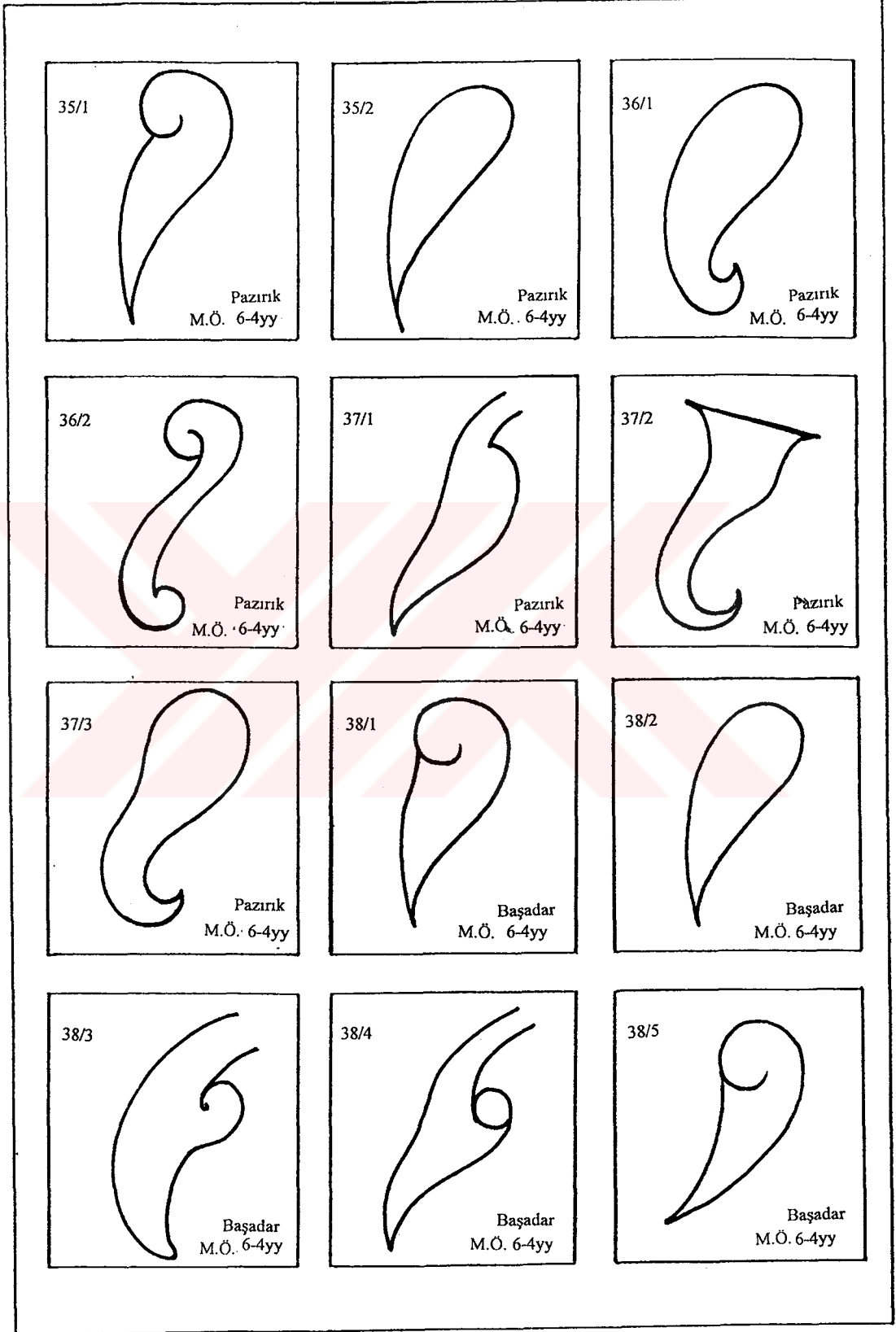
TİPOLOJİ / YÖRESEL FARKLILIKLAR

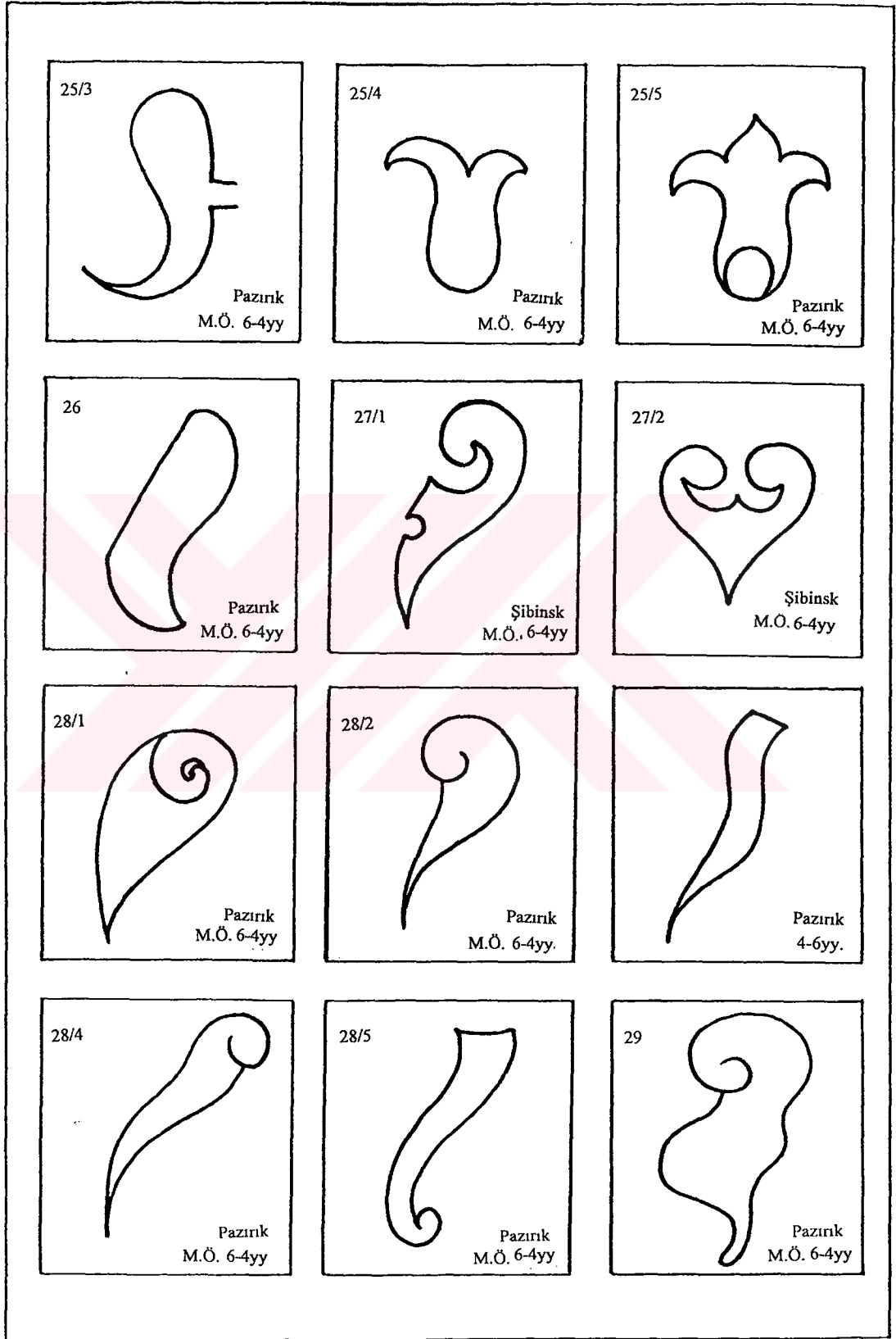
Orta ve Uzak Asya

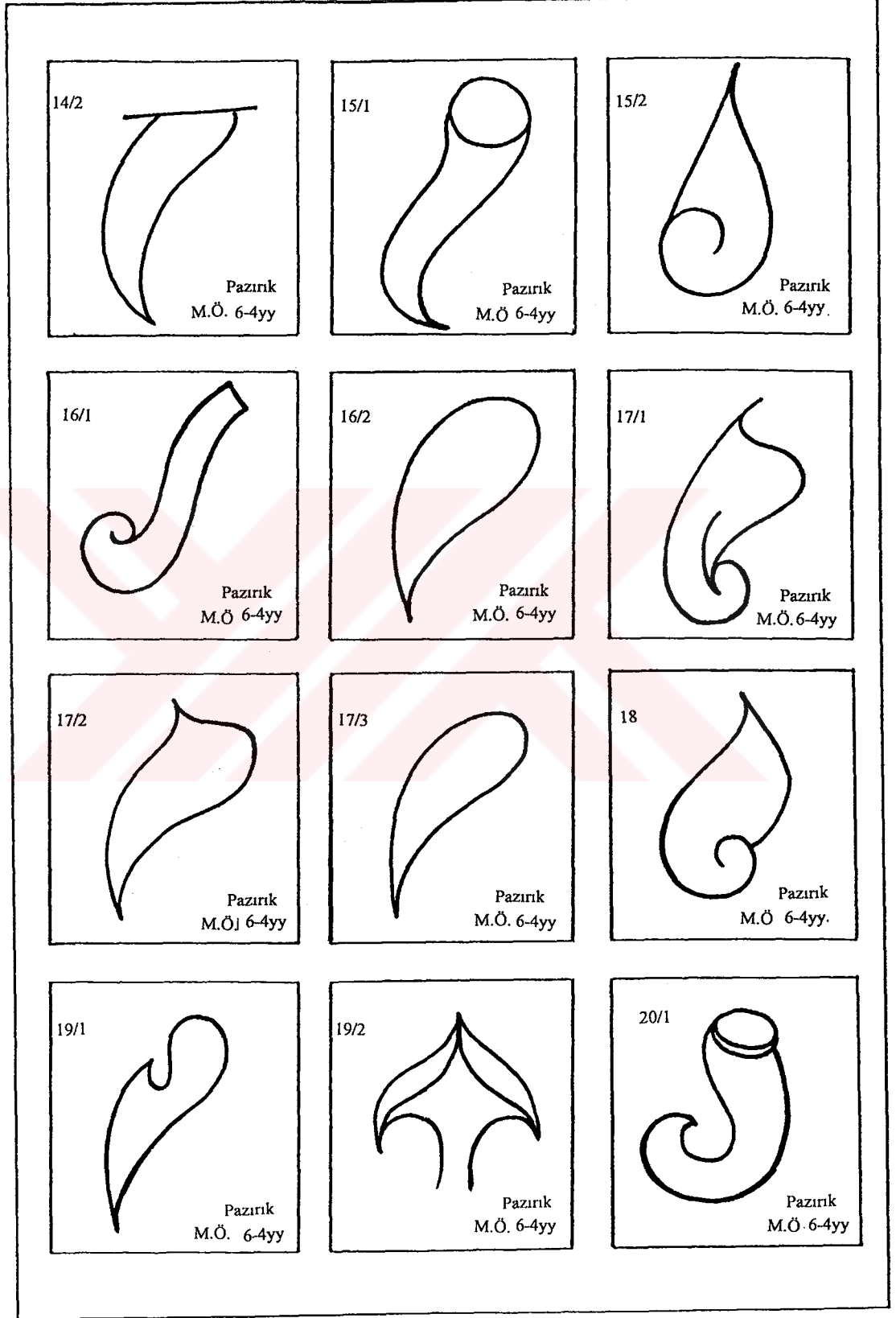
RESİM:172

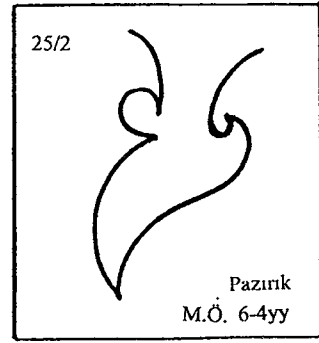
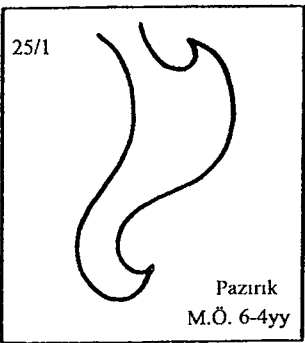
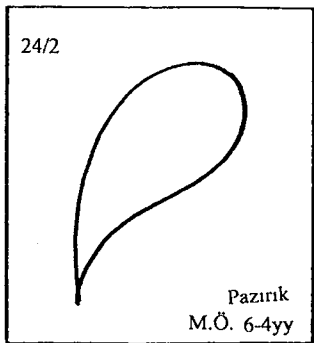
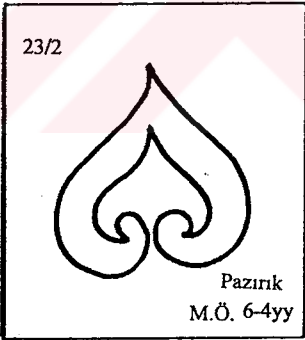
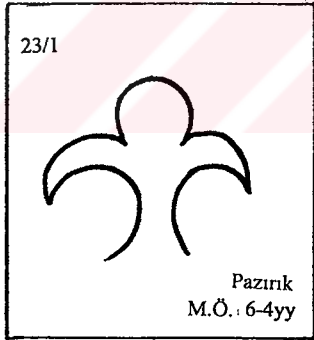
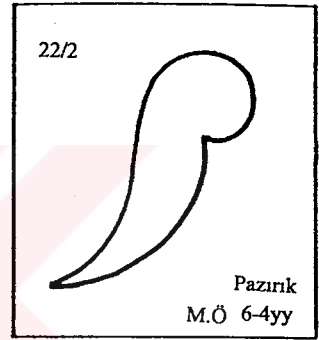
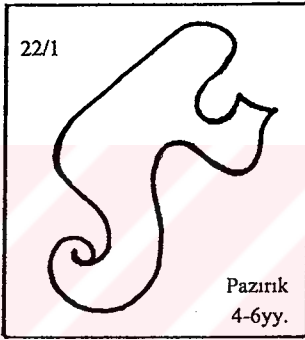
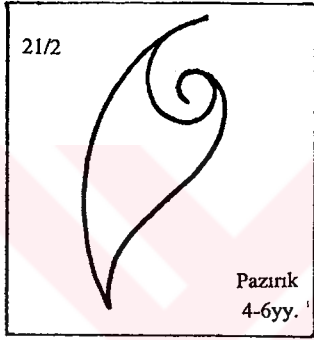
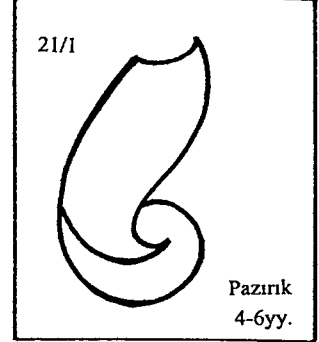
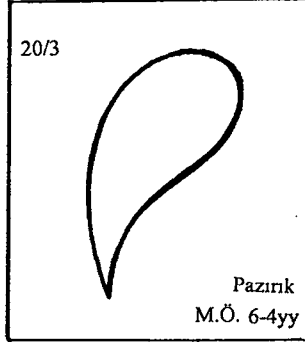
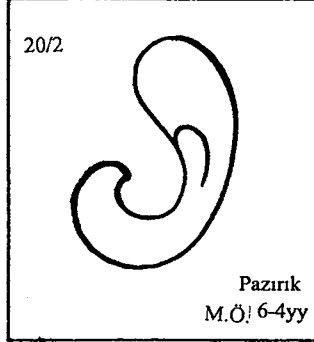

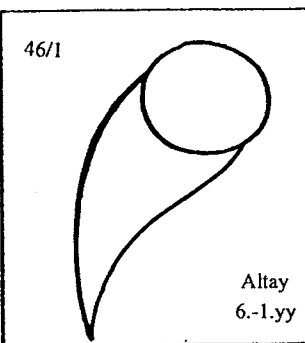
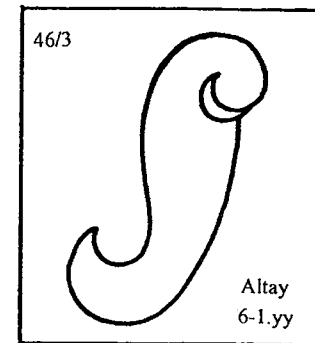
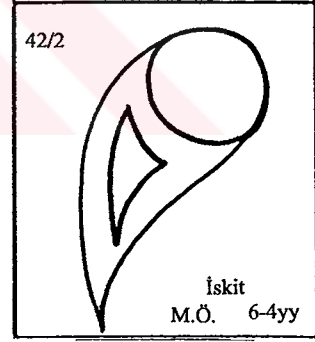
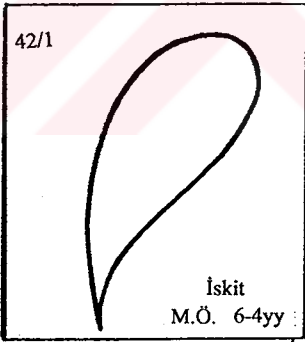
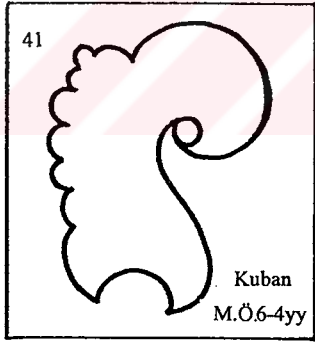
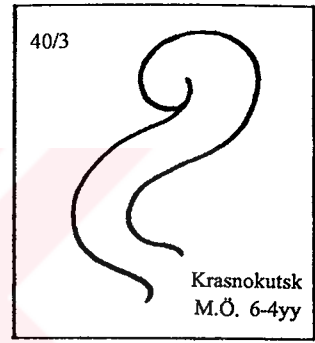
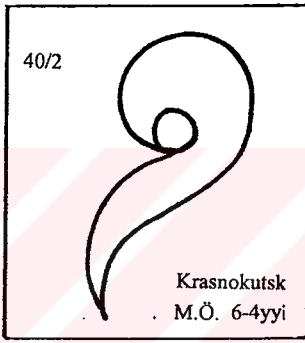
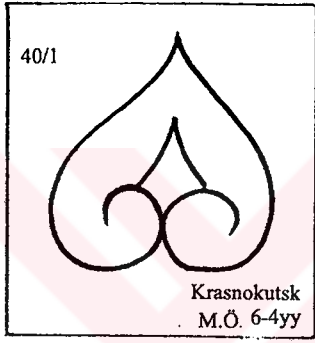
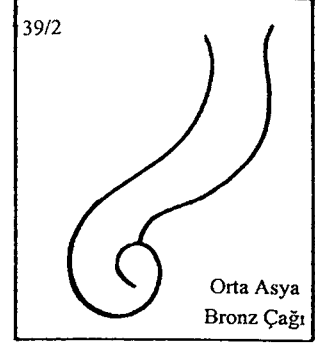
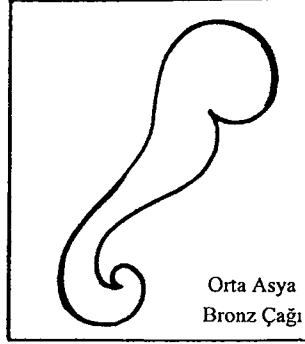
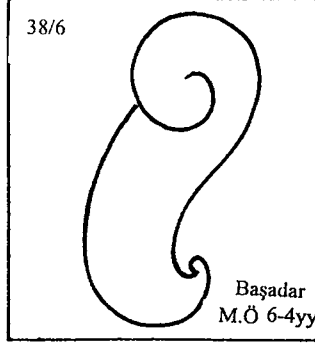

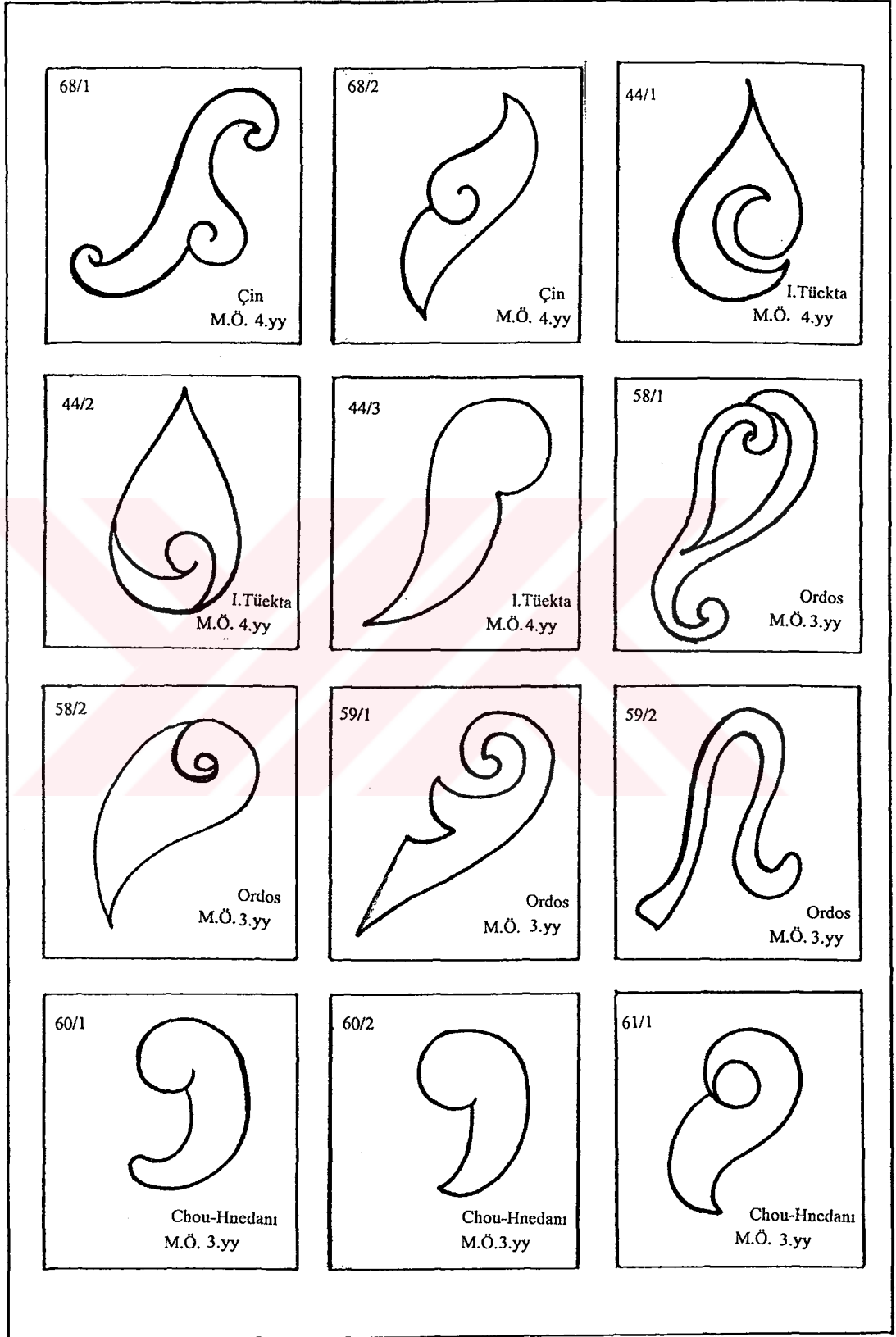
TİPOLOJİ / YÖRESEL FARKLILIKLAR

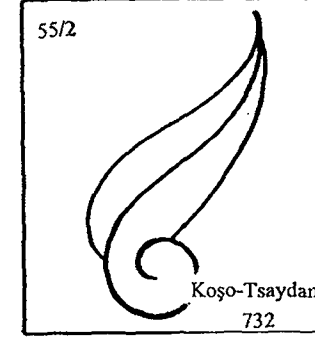
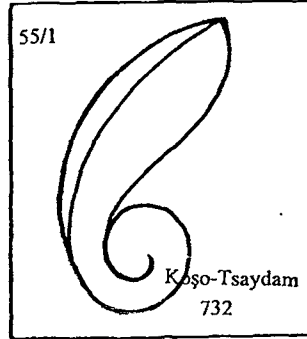
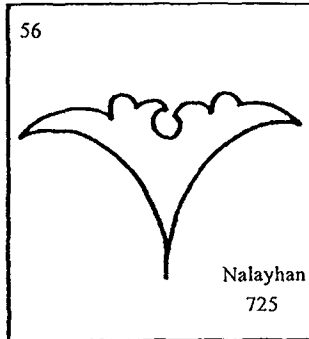
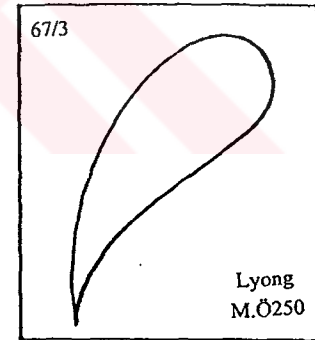
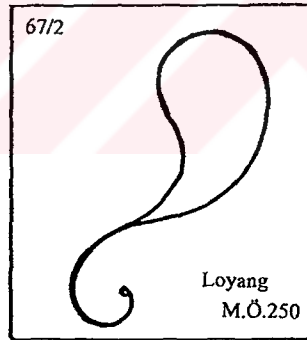
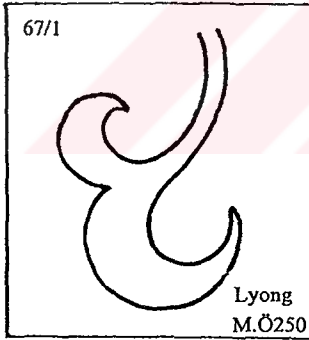
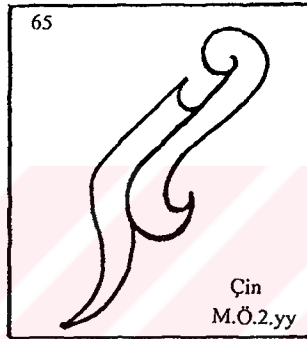
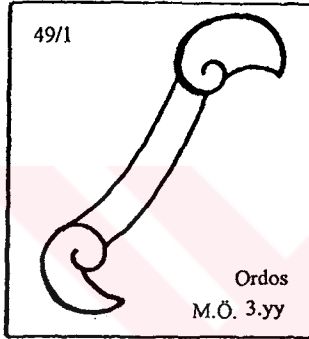
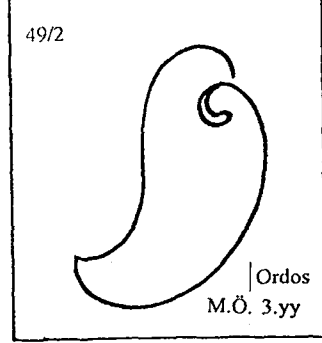
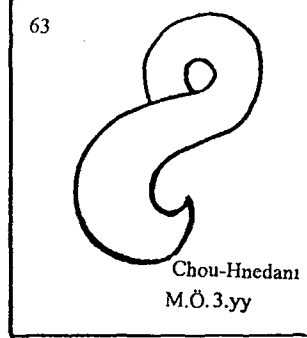
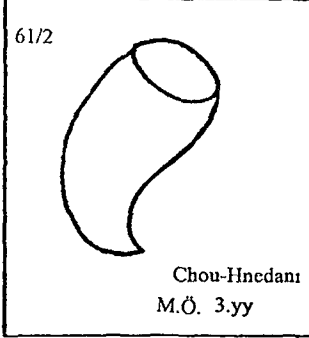
Orta ve Uzak Asya

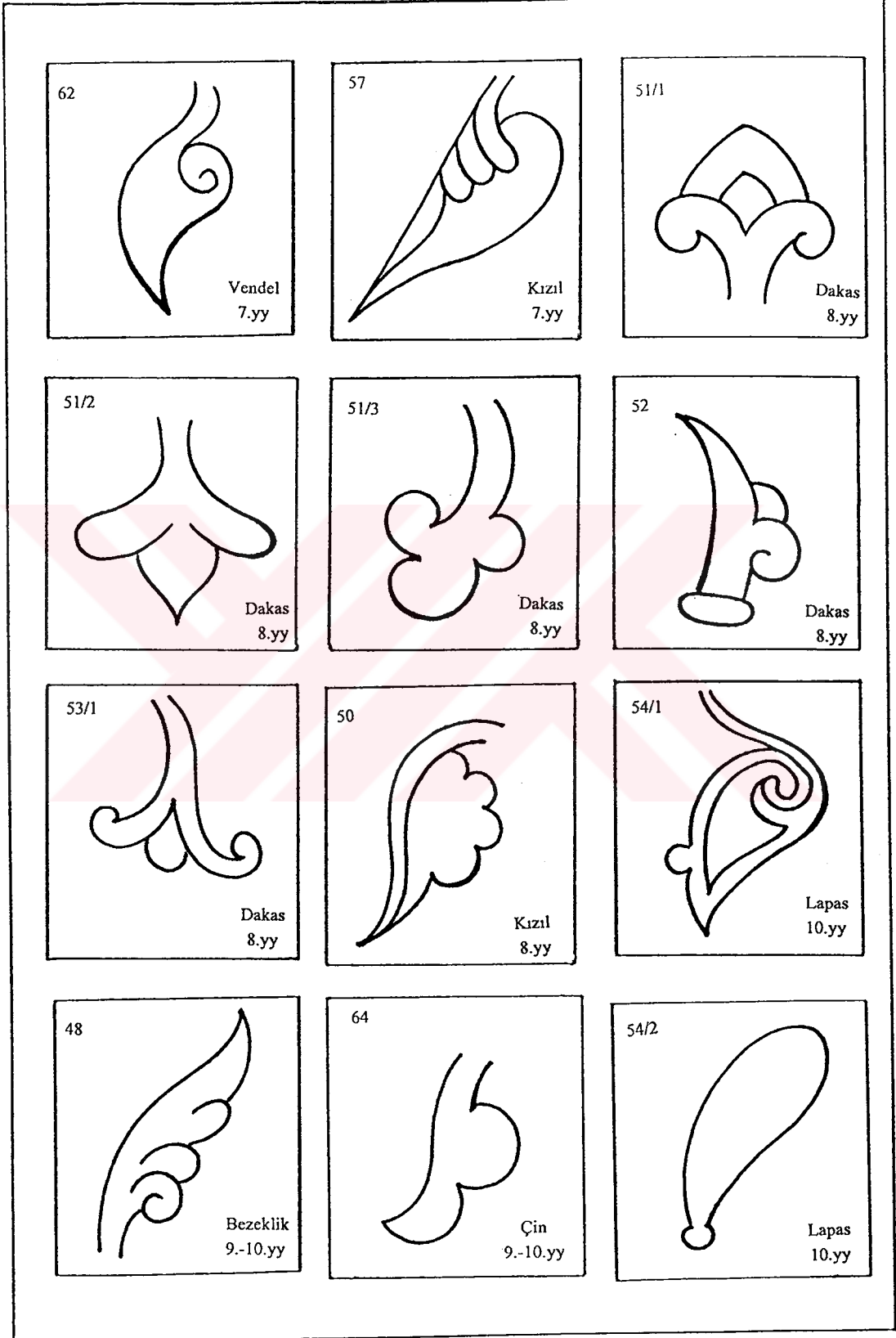
RESİM:177

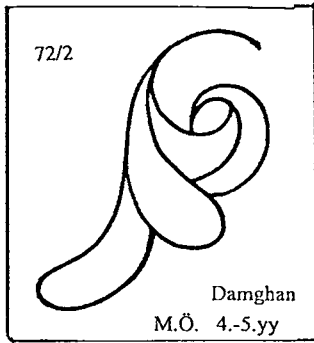
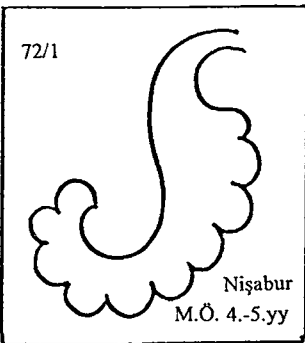
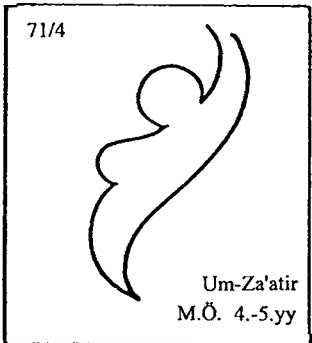
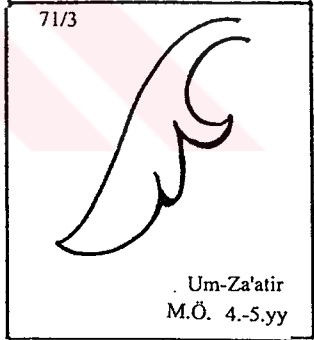
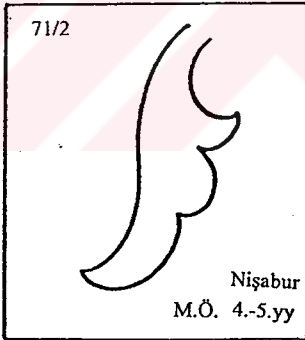
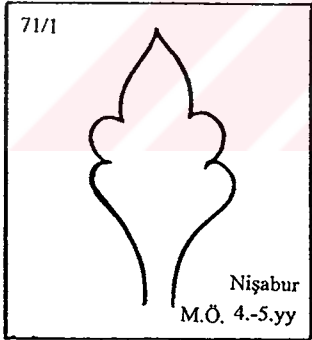
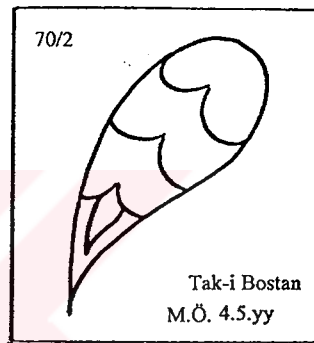
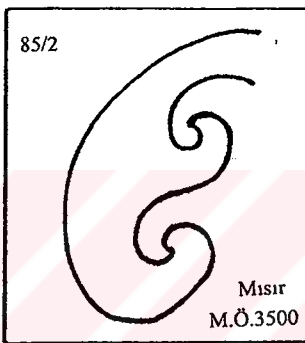
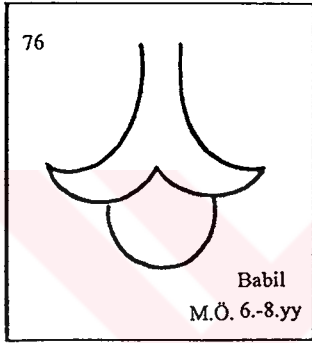
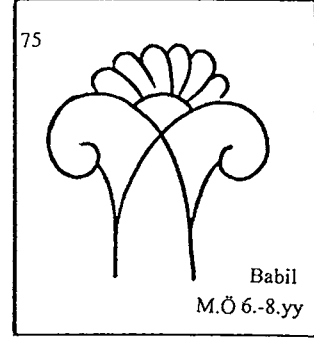
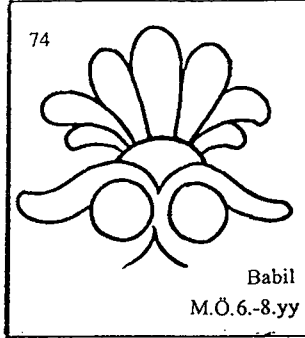
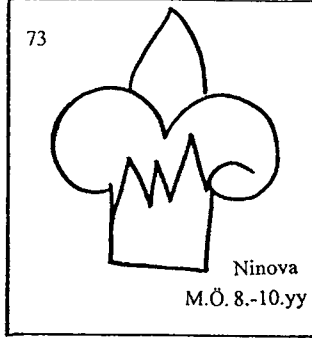

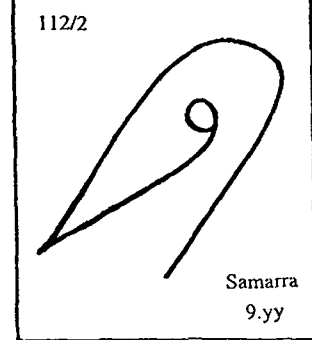
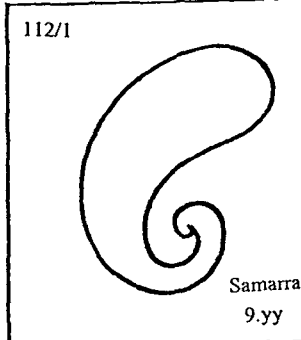
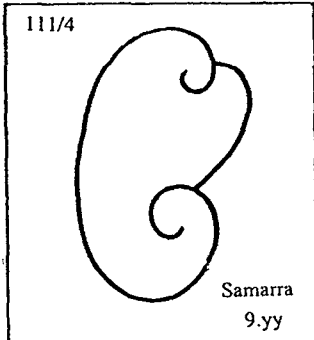
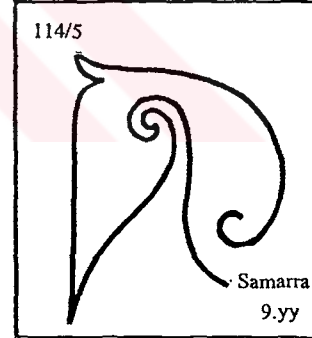
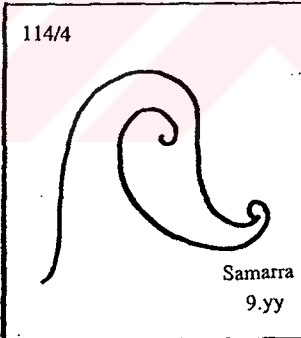
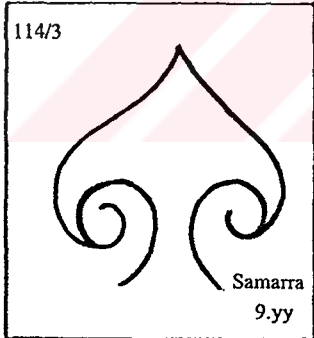
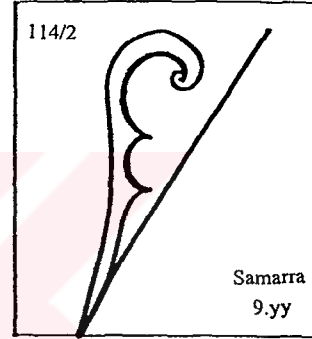
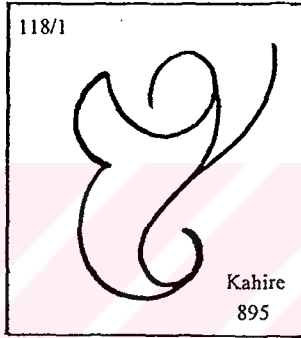
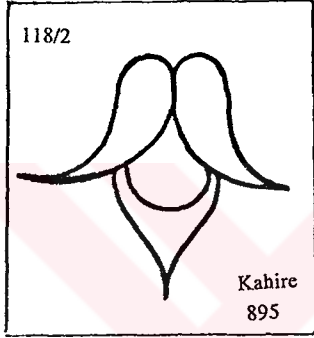
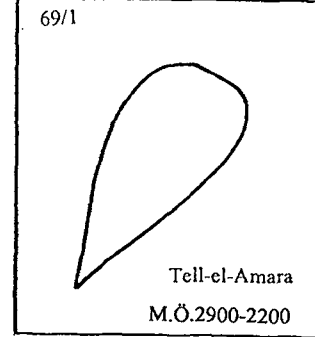
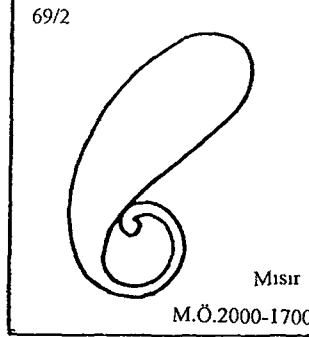
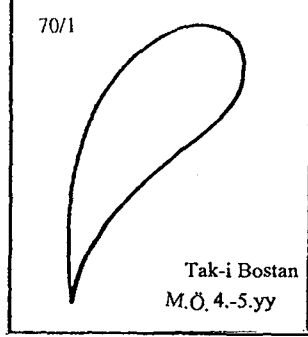

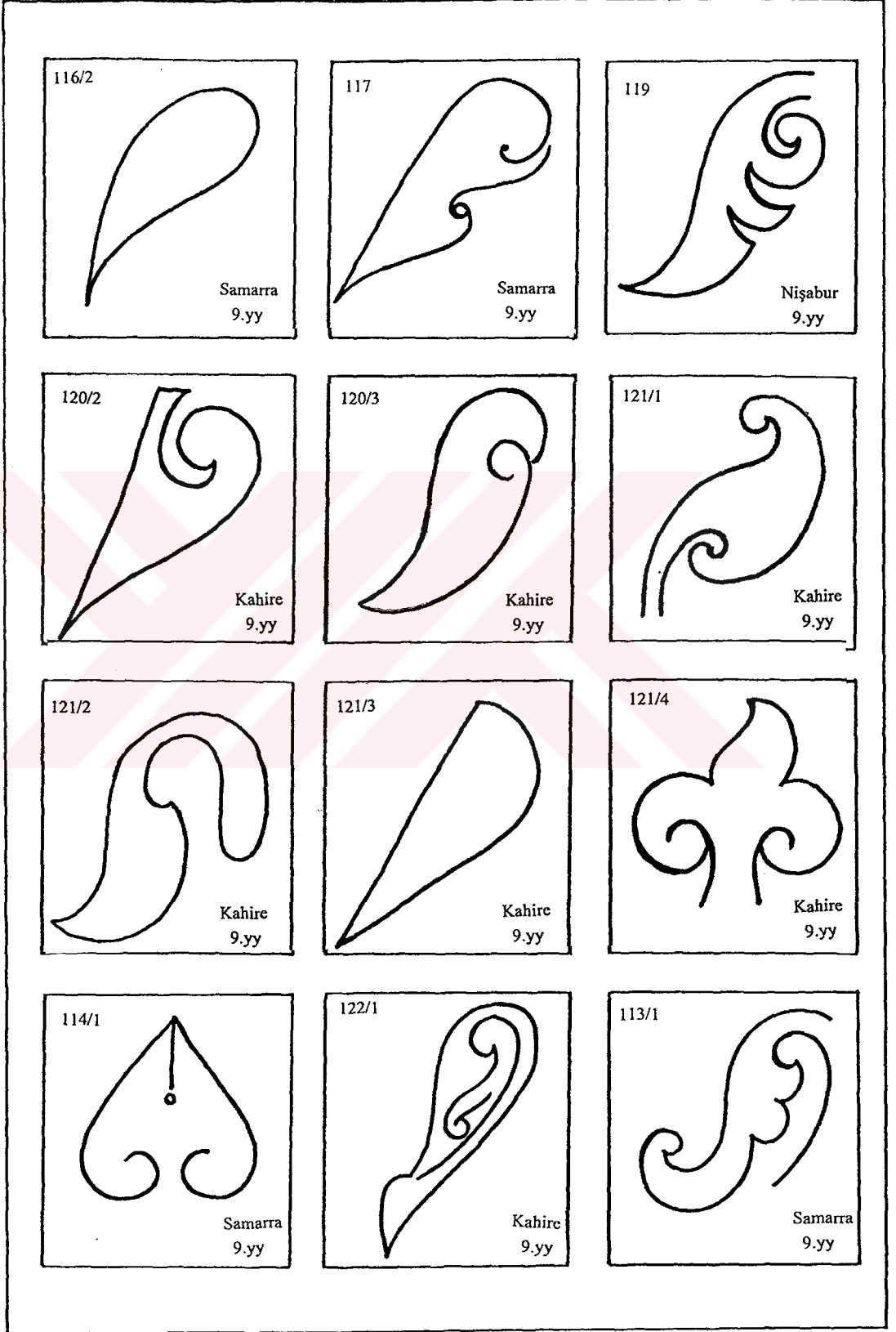

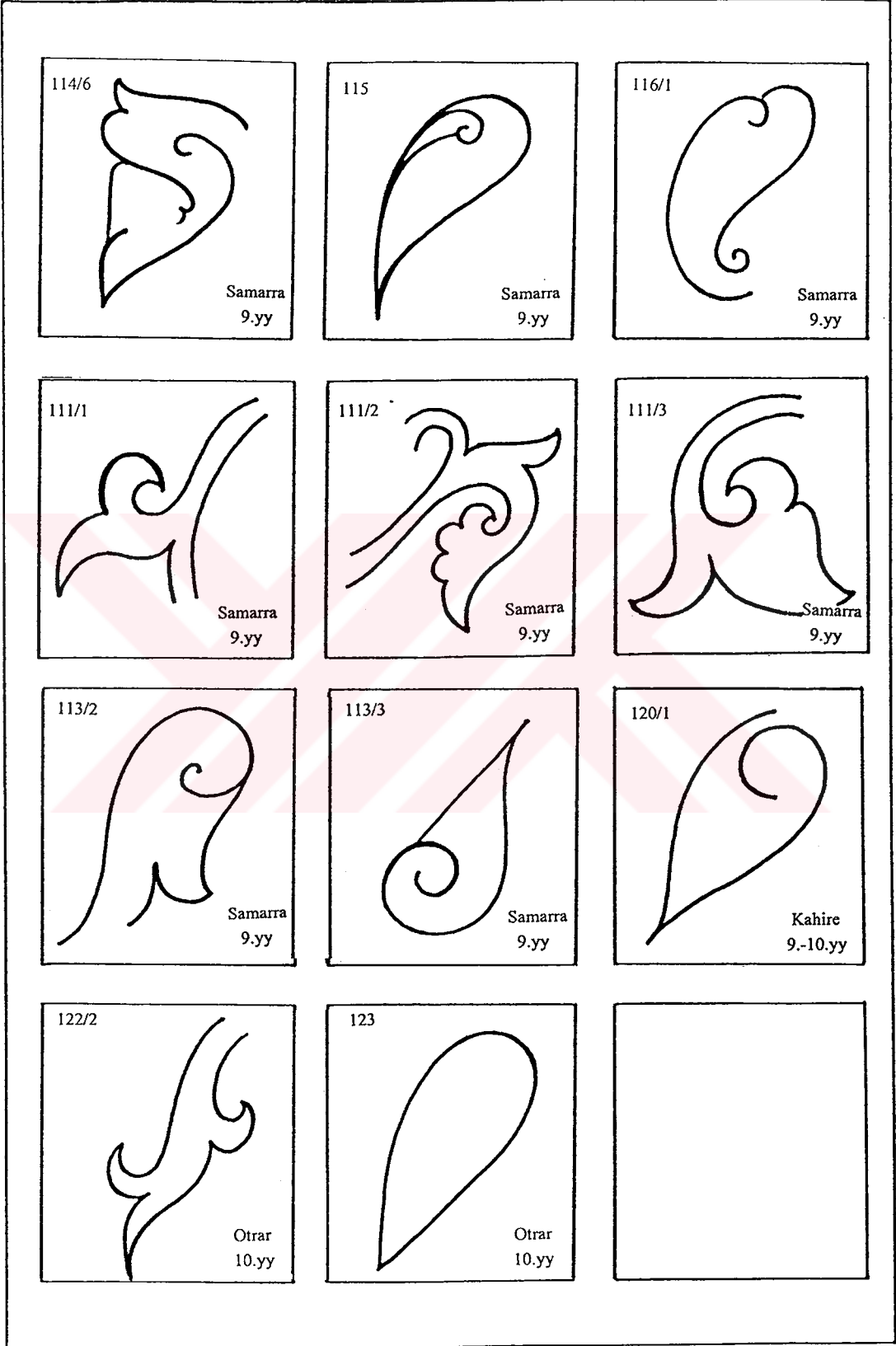

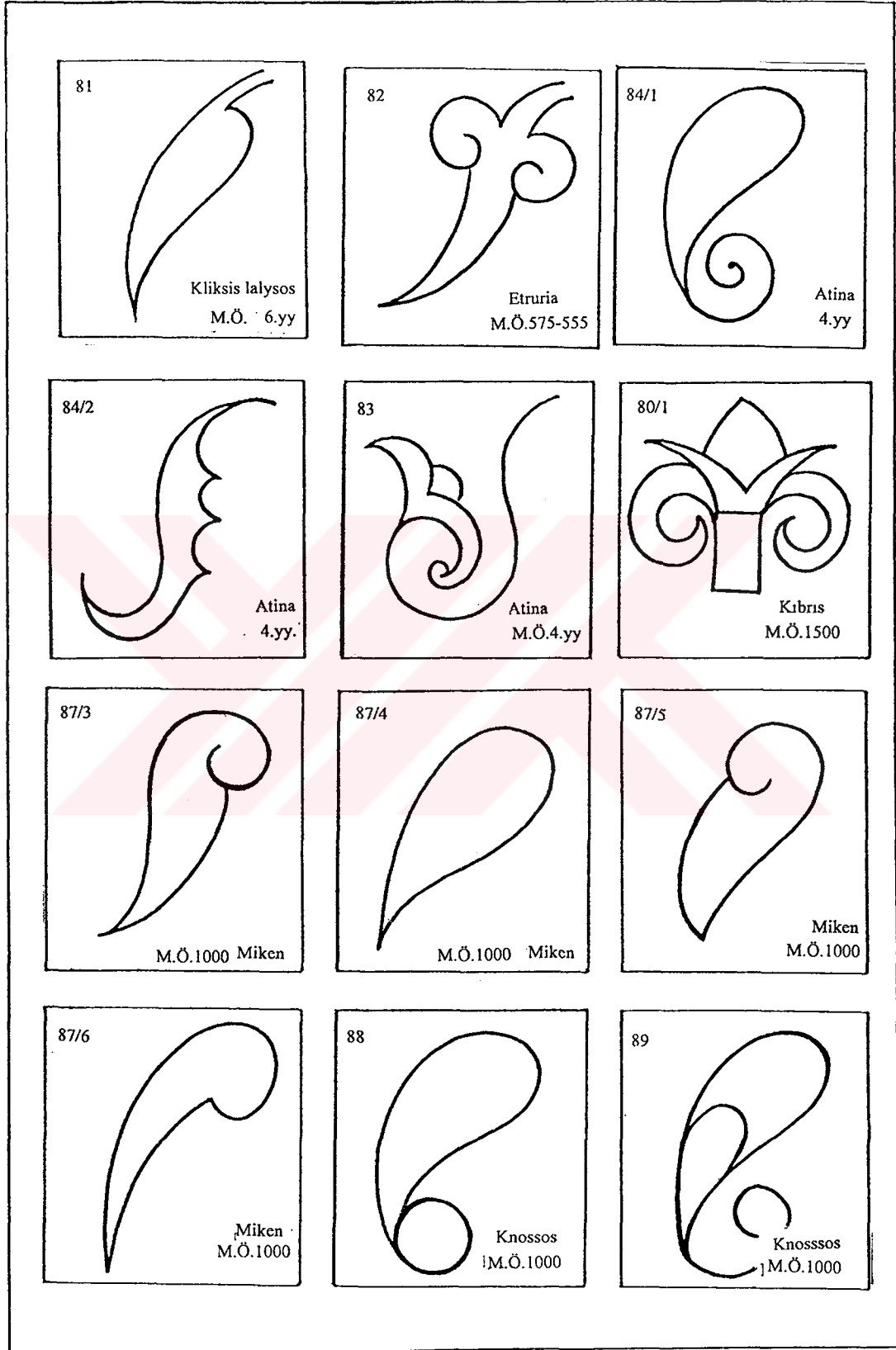

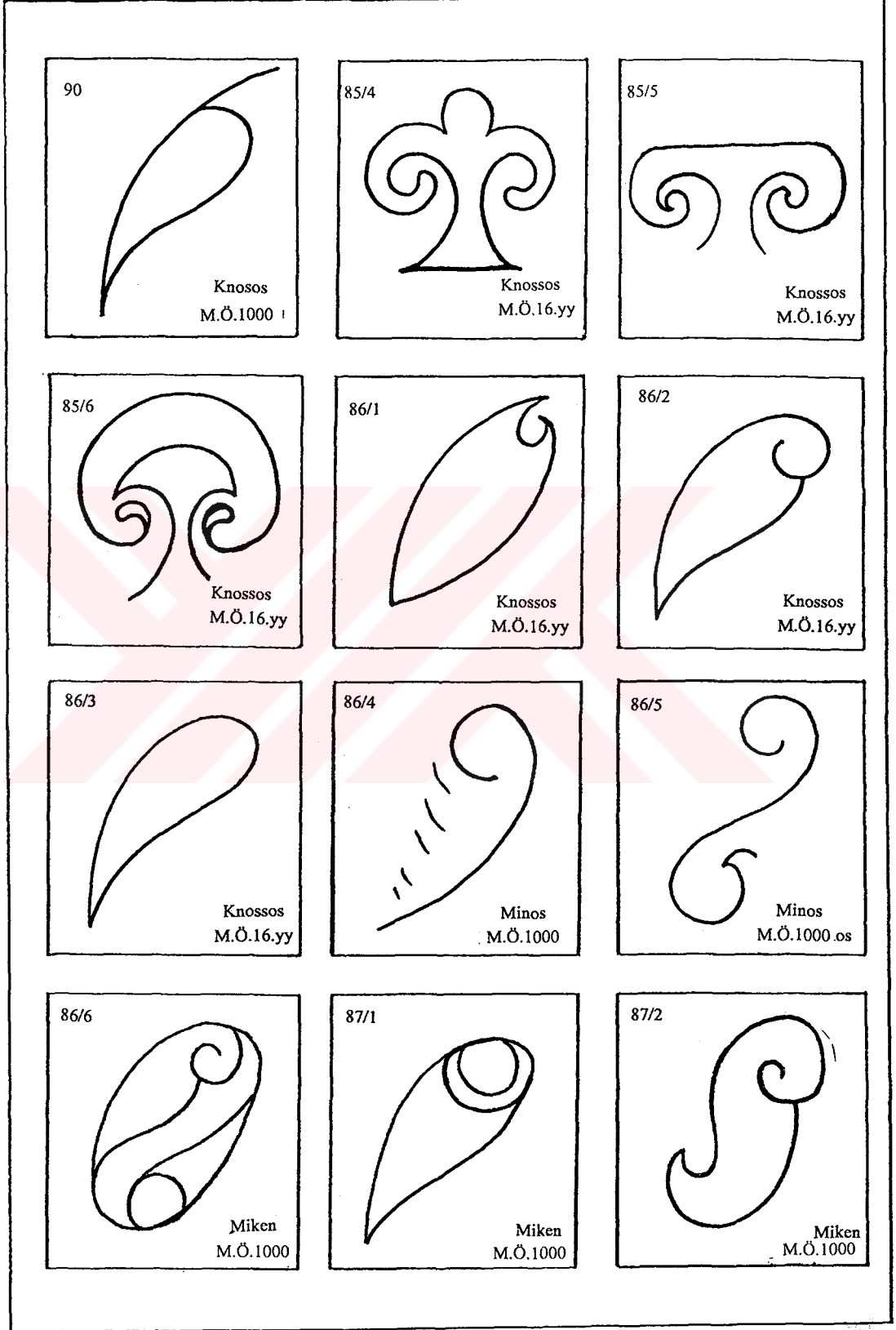

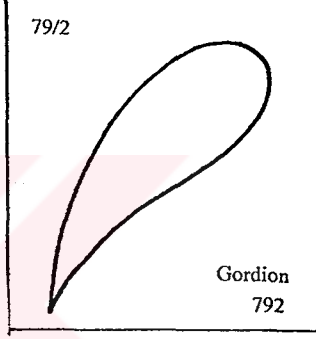
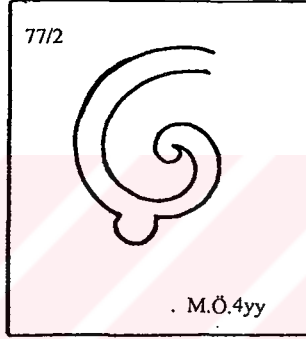
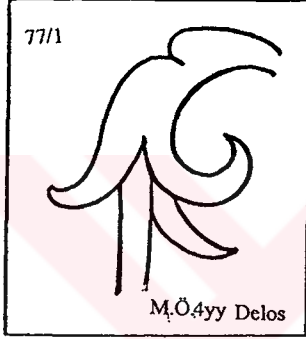
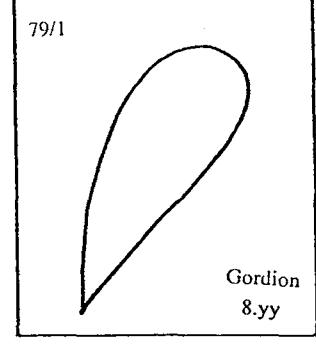
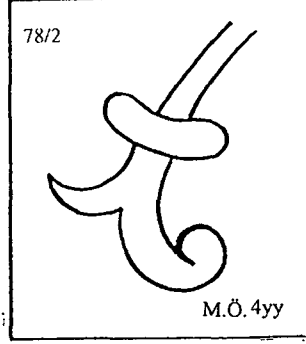
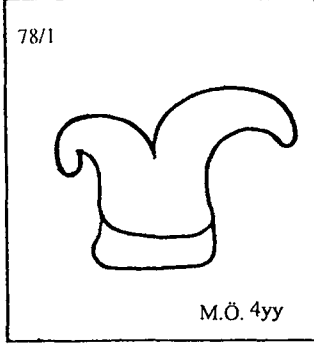

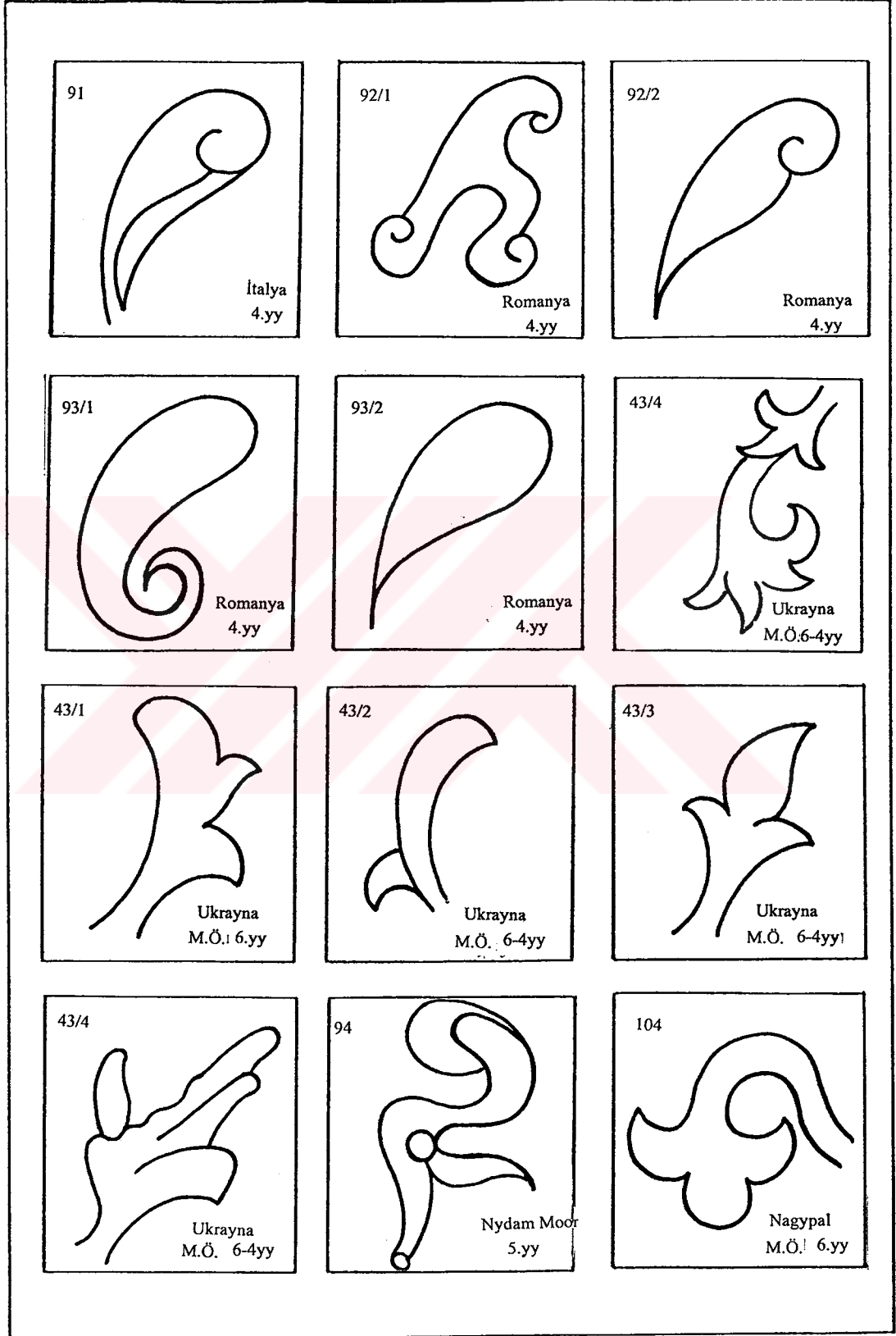

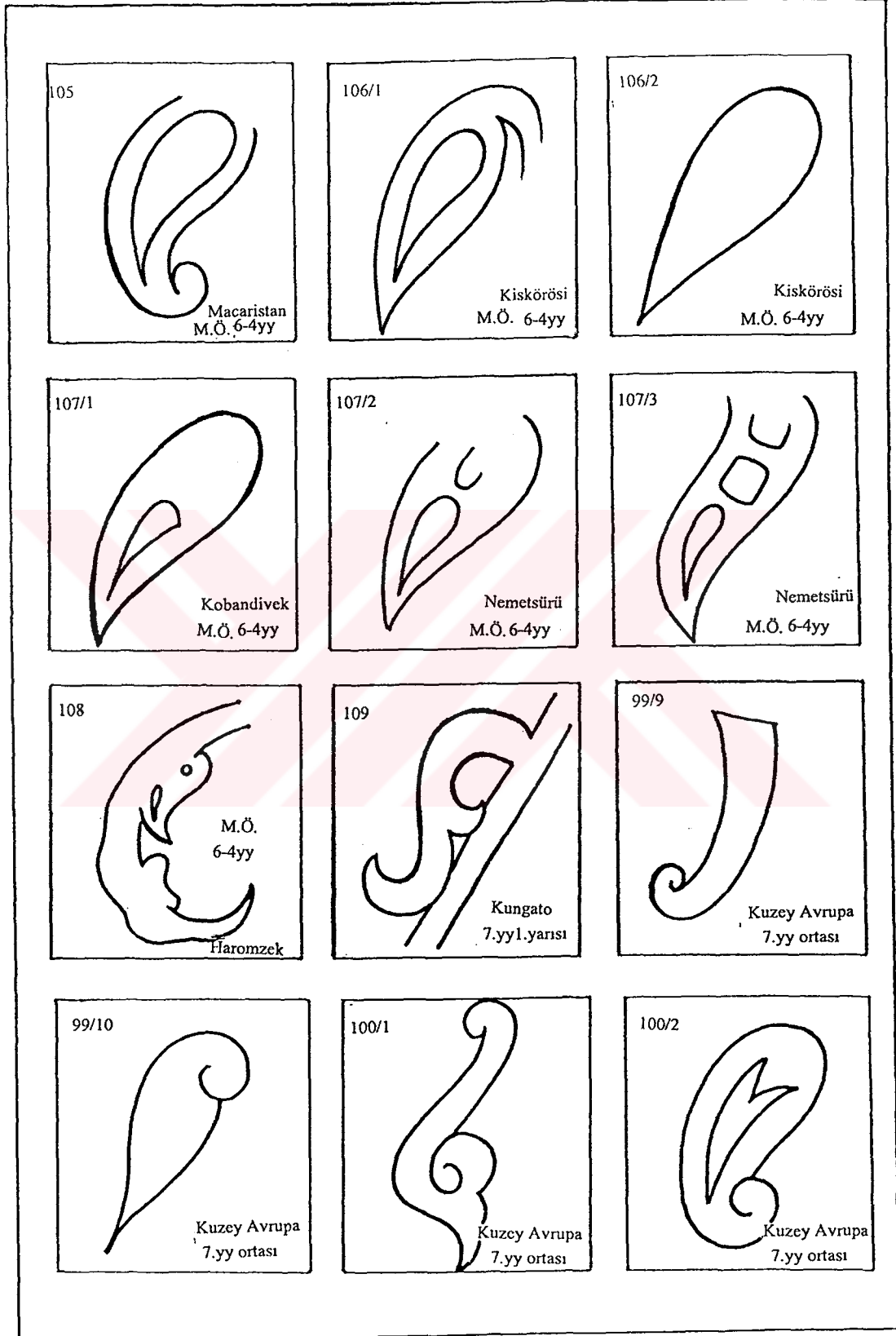

TİPOLOJİ / YÖRESEL FARKLILIKLAR

Avrupa

RESİM:189

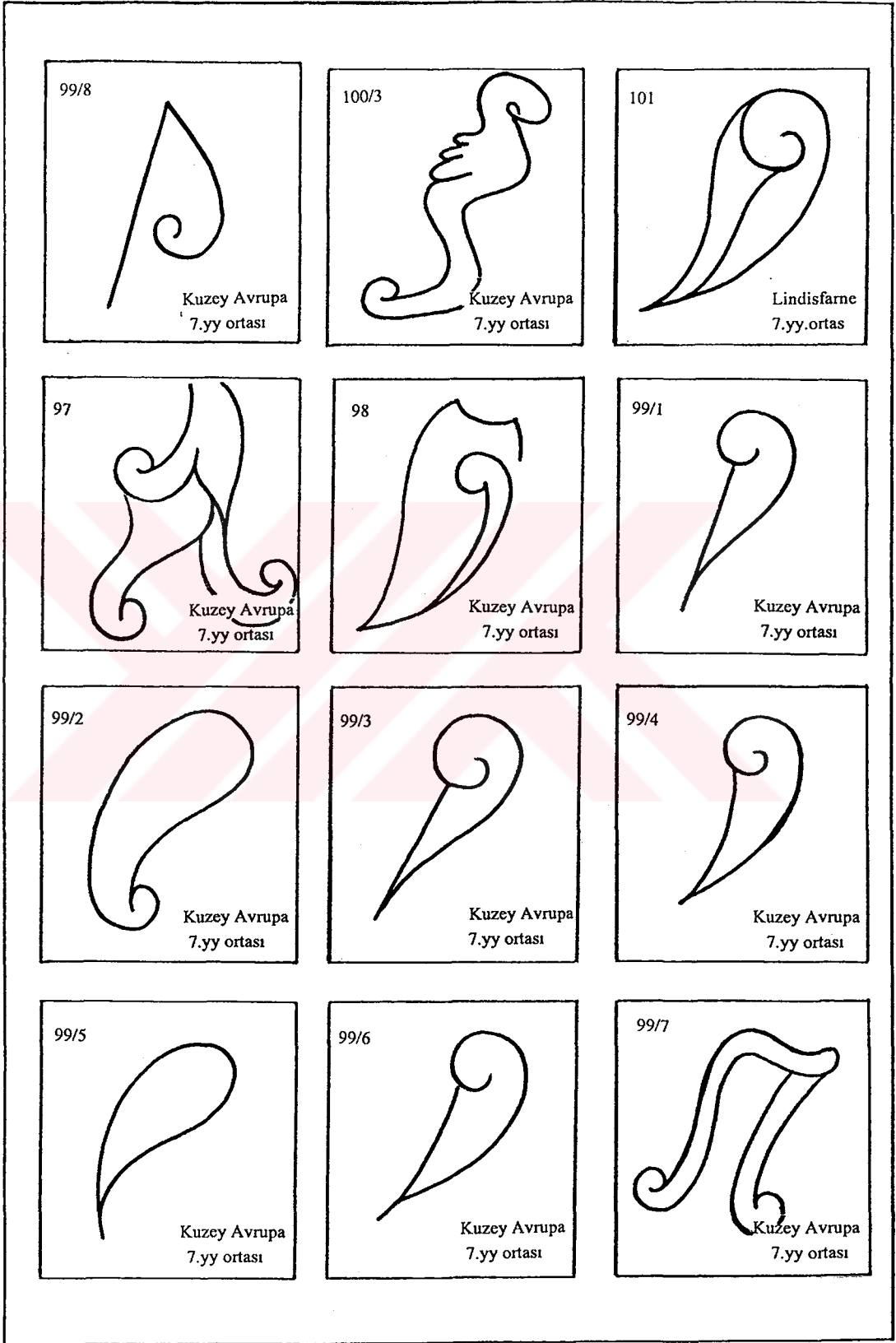

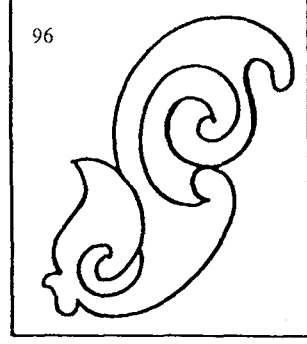
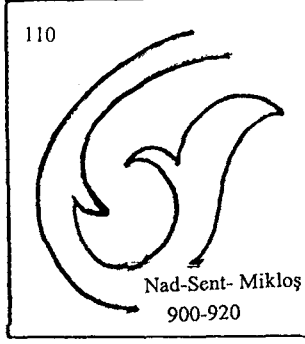
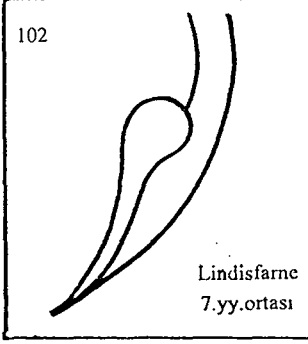

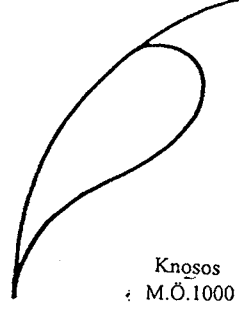

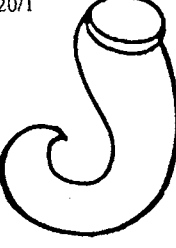
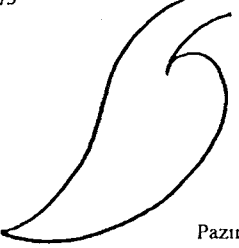

TİPOLOJİ / YÖRESEL FARKLILIKLAR

Avrupa

RESİM:191

<p>Ana Tip R 1/a</p> <p>60/2</p> <p>Chou-Hnedani M.Ö. 3.yy</p>	<p>Ana Tip R 2/a</p> <p>90</p> <p>Knosos M.Ö.1000</p>	<p>Ana Tip R 3/a</p> <p>40/3</p> <p>Krasnokutsk Tunç dönemi</p>
<p>Alt Tipler R 1/b</p> <p>60/1</p> <p>Chou-Hnedani M.Ö. 3.yy</p>	<p>Alt Tipler R 2/b</p> <p>81</p> <p>Kliksis lalysos M.Ö.6-4yy</p>	<p>Alt Tipler R 3/b</p> <p>28/5</p> <p>Pazırık M.Ö. 4-6yy.</p>
<p>R 1/c</p> <p>46/3</p> <p>Altay M.Ö.5-1.yy</p>	<p>R 2/c</p> <p>31/4</p> <p>Pazırık M.Ö.4-6yy.</p>	<p>R 3/c</p> <p>16/1</p> <p>Pazırık M.Ö. 4-6yy.</p>
<p>R 1/ç</p> <p>20/1</p> <p>Pazırık M.Ö. 4-6yy.</p>	<p>R 2/ç</p> <p>2/3</p> <p>Pazırık M.Ö.4-6.yy.</p>	<p>R 3/ç</p> <p>99/9</p> <p>Kuzey Avrupa 7.yy ortası</p>

